

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ელდარ ნადირაძე

მსოფლიოს რელიგიები

**მესამე, შესწორებული და ილუსტრირებული
გამოცემა**

**გამომცემლობა „მერიდიანი“
თბილისი 2008**

რედაქტორი საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ნევრ-კორესპონდენტი,
 პროფესორი **ვასტანგ შამილაძე**

რეცენზენტები: პროფესორი **გრანი ქავთარია**
 პროფესორი **რუსუდან ნიქუაძე**

© ელდარ ნადირაძე, 2008.

© გამომცემლობა „მერიდიანი“, 2008.

ISBN 978-9941-10-021-5

შესავალი

„თუ თითოეული ადამიანი თავისი სარწმუნოების თავიანთსა და სიყვარულის ფონზე სხვა რელიგიებსაც არ შეისწავლის, ქვეყნიერებაზე არასოდეს იქნება მშვიდობა და პარმონიული თანაცხოვრების სრული გარანტია. თუ მართლა გვნაძს ჩვენი სარწმუნოებისა, თუ ღრმად ლეთისმოსავნი ვართ, სხვათა სარწმუნოებასაც პატივითა და მოყრდნულებით უნდა მოვეყიდოთ“.

მამათა განდი

არ არსებობს ასე თუ ისე განვითარებული რელიგია, რომელიც არ ქადაგებდეს სიყვარულს, პატიოსნებას, ქველობას, მშობლების პატივისცემას. ეს თვისებანი კაცობრიული არსებობის მკვიდრი საფუძველია, რომელთა უკმარისობა ადამიანურობის უკმარისობას წარმოშობს. ყველაზე ჩამოუყალიბებელ რელიგიურ განწყობილებასაც კი მეტი სარგებლობის მოტანა შეუძლია ადამიანისათვის, ვიდრე მეცნიერული ათეიზმის ტომეულებს. ღმერთის უარყოფა საზოგადოების წინსვლას ამუხრუჭებს, გზას უხსნის უწესრიგობას და ქაოსს, ადამიანს ათავისუფლებს მორალური პასუხისმგებლობისაგან და ამრავლებს დანაშაულს, რაც არაერთხელ დამტკიცდა გასულ საუკუნეშიც, რომელშიც ჩვენ ვცხოვრობდით.

რელიგიური განწყობილება ადამიანის ყველაზე მაღალი მდგომარეობაა, ზოლო მის გარეშე იგი უიმედობით შეპყრობილი სულია, რომელიც წარმავლობის მძაფრ განცდას უდიდეს სკეპტიკოსად და გამოუსწორებელ ნიჰილისტად უქცევია. რწმენის სიყვარული წარმოშობს ძალას, რომლის დათრგუნვა შეუძლებელია (გაიხსენოთ ქეთევან წამებული), იგი ეხმარება ადამიანს იცხოვროს ღირსეულად, არ დაიდრიკოს ცხოვრებისეული განსაცდელის წინაშე და აძლევს იმედს, რომელიც მას არარაობის ტყვეობისაგან ათავისუფლებს.

მსოფლიოს უდიდესი რელიგიების ცენტრში დგას ადამიანი, რომლის „მარადიული პრობლემის“ მოგვარება ამ რელიგიათა მორალის ქვაკუთხედად ქცეულა. ურწმუნო და ურელიგიო ხალხი საკსებით უნიადაგოდ და უსამართლოდ ებრძვის ამ მიმართულებას. მათ სურთ, მატერიალური სიუხემით შებღალონ წმინდა და ნათელი წარმოდგენები, ამოაგდონ ისინი გრძნობათა სისტემიდან და მათ ადგილას უნდობლობა და უიმედობა დაამკვიდრონ. დედამიწის ზურგზე არ ყოფილა ხალხი და არ შექმნილა ცივილიზაცია, რელიგიის ტვიფარი რომ არ ედოს. რელიგიასთან კავშირი აისახა ცხოვრების თითქმის ყველა სფეროში.

მის წიაღში უდევს სათავე ასტრონომიას, ფილოსოფიას, მედიცინას, ხელოვნებას, იურისპრუდენციას, უბრალო საყოფაცხოვრებო ჩვეულებებს. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ბუნების პირველი მკვლევრები იყვნენ ქურუმები, რომლებიც ასტრონომიული დაკვირვების კვალდაკვალ უყრიდნენ საფუძველს დამწერლობისა და მათემატიკის წარმოშობას. რელიგიამ მოუშადა ნიადაგი მედიცინას, რომლის სათავეში ღვთაებებთან წილნაყარი შამანები და ჯადოქრები ღვანან.

განუსაზღვრელია რელიგიის როლი ხელოვნებისათვის, დაწყებული პირველყოფილი ადამიანის პრიმიტიული ნახატებიდან, კლასიკური საბერძნეთის, რომისა და ამჟამად მოქმედი სხვადასხვა რელიგიის კულტურით დამთავრებული. რელიგიამ დაუღო სათავე თეატრსა და თეატრალურ წარმოდგენებს. რელიგიური ძალაუფლება საფუძველს უყრიდა სამოქალაქო სამართალს, აქტიურად იჭრებოდა ადამიანთა სოციალურ ურთიერთობებში და დიდ ზეგავლენას ახდენდა წეს-ჩვეულებათა ჩამოყალიბებაზე. რელიგია იყო და არის ადამიანთა უზნეო მიდრეკილებების აღკვეთის ერთი ყველაზე მძლავრი იარაღი.

რელიგიის მეცნიერული შესწავლა დაკავშირებულია ეთნოგრაფიის დარგის აღმავლობასთან რომელმაც უმდიდრესი მასალები მოიპოვა განვითარების სხვადასხვა საფეხურზე მყოფი ხალხების წეს-ჩვეულებათა აღწერის საფუძველზე. დროთა განმავლობაში ეს მასალები დამუშავდა შედარებითი ისტორიული მეთოდის მოშველიებით, რამაც შესაძლებელი გახადა რელიგიის განვითარების ერთიანი კონცეფციის შემუშავება.

წინამდებარე ნაშრომი მოკლებულია ორიგინალობის პრეტენზიას. ძირითადად ეყრდნობა როგორც რელიგიის ისტორიის მკვლევართა გამოკვლევებს, ასევე ისტორიკოსთა და სხვადასხვა დარგის იმ მეცნიერთა ნაშრომებს, რომელთაც შეხება ჰქონიათ რელიგიასთან დაკავშირებულ საკითხებთან.

წიგნის სტრუქტურისათვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ს. ტოკარევის ცნობილ ნაშრომს „Религия в истории народов мира“.

მიუხედავად იმისა, რომ ქართულ ენაზე საკმაო რაოდენობის ლიტერატურაა შექმნილი მსოფლიოს უძველესი რელიგიების შესახებ, დღემდე არ არსებობს ისეთი სახის წიგნი, სადაც ერთად თავმოყრილი იქნებოდა გარკვეული სახის ცოდნა მსოფლიოში გავრცელებული ყველა ძირითადი რელიგიური მიმდინარეობის შესახებ. ჩემი მიზანი იყო სწორი ორიენტაცია მიმეცა ახალგაზრდობისათვის რელიგიათა რთულ სისტემაში გასარკვევად, ამიტომ შევეცადე სათქმელი მეთქვა ნათლად და გასაგებად. აუტორი დიდი გულისხმიერებით მიიღებს ყველა სამართლიან შენიშვნას და გაითვალისწინებს მათ შემდგომი მუშაობისათვის.

ანიმიზმი

როდესაც საუბარია გონიერი ადამიანის ჩამოყალიბებაზე, მხედველობაში აქვთ მისი რელიგიური შეხედულებაც. მსოფლიო ისტორიამ არ იცის განვითარების უდაბლეს საფეხურზე მყოფი ხალხიც კი, რომლებსაც არ ჰქონოდათ გარკვეული სახის რელიგიური ნარმოდგენები.

წინაგვაროვნული ხანის ადამიანმა საკმაოდ ხანგრძლივი, რთული და წინააღმდეგობებით სავსე ეპოქა გამოიარა. ეს იყო თვითდაშვიდების უღმრთესი ხანა, რომლის დროსაც სანარმოო იარაღის გარდა მას ესაჭიროებოდა თუნდაც ძალზე პრიმიტიული, მაგრამ გარკვეული ხასიათის რელიგიური შეხედულებაც. ბუნებასთან ურთიერთობა იყო ის ძირითადი საფუძველი, რაზეც დაეფუძნა ადამიანის რელიგიური აზროვნების უზარმაზარი სისტემა. რელიგიურმა აზროვნებამ განვითარების გრძელი გზა განვლო, დანაშაულები პრიმიტიული რელიგიური შეხედულებებიდან, რთული თეოლოგიურ-ფილოსოფიური კონცეფციებით დამთავრებული.

რელიგიის ისტორიაში ჯერ კიდევ არაა ერთიანი აზრი იმის შესახებ, თუ რელიგიის რა ფორმა უნდა ყოფილიყო გავრცელებული პირველყოფილ ადამიანთა საზოგადოების გარიჟრაჟზე.

პირველი, ვინც რელიგიის ისტორიის შესწავლას მეცნიერული მეთოდოლოგიით მიუდგა, იყო ფრანგი ფილოსოფოსი ოგიუსტ კონტი, ხოლო გამოჩენილმა ინგლისელმა მეცნიერმა ედუარდ ტეილორმა უზარმაზარი შრომა მიუძღვნა ამ საკითხის შესწავლას და მივიდა დასკვნამდე, რომლის მიხედვითაც რელიგიის უძველეს ფორმად გამოცხადდა ანიმიზმი, ანუ რწმენა სულების (სულის) შესახებ. მასვე ეკუთვნის ამ ტერმინის მეცნიერებაში ფართოდ დამკვიდრებაც.

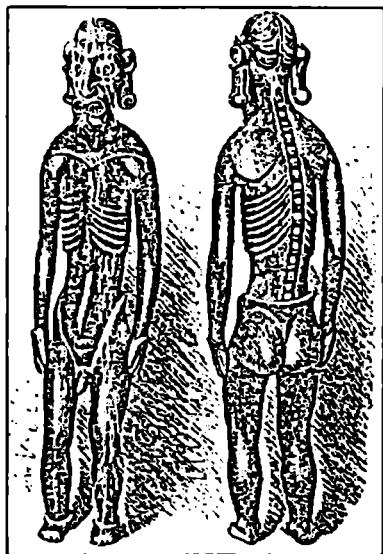
სიტყვა ანიმიზმი მომდინარეობს ლათინური ენიდან (Anima) და ნიშნავს სულს, გონს. ანიმიზმი – ესაა რელიგიური აზროვნების ისეთი სტადია, რომელიც გაიარა მთელმა კაცობრიობამ, მოკიდებული პირველყოფილ ადამიანთა საზოგადოებიდან, განვითარებული მსოფლიო რელიგიების ჩათვლით. ტეილორთან ერთად ანიმისტური თეორიის, როგორც ყველა უძველესი რელიგიების უპირველესი ფორმის არსებობას მხარს უჭერდნენ აგრეთვე ამერიკელი ფილოსოფოსი-პოზიტივისტი ჰერბერტ სპენსერი და გერმანელი ეთნოლოგი იულიუს ლიპერტი.

ამ მოსაზრების საპირისპიროდ მეცნიერებაში ჩამოყალიბდა პრეანიმისტური თეორია, რომლის მიხედვითაც რელიგიის უძველეს ფორმად მიჩნეულ იქნა მაგია, მთელი ბუნების უპიროვნო გასულიერება, ანუ ე. წ. ანიმატიზმი, პირველყოფილი ლოგიკამდელი მისტიციზმი და სხვა.

მეცნიერული განმარტებით, ანიმიზმი არის სულების, ე. ი. ისეთი ფანტასტიკური, ზებუნებრივი, ზეგარძნობითი ფენომენის, არსებობის რწმენა,

ნინაპრის სტილიზებული
გამოსახულება ახალი გვინეიდან

ნინაპრის სტილიზებული
გამოსახულება აღდგომის კუნძულიდან

რომლებიც, რელიგიური ცნობიერების თანახმად, განაგებენ მატერიალურ სამყაროს, ყველა საგანსა და მოვლენას ადამიანის ჩათვლით. ანიმიზმის მიხედვით, სულები გვევლინებიან ხან ამორფულ, ფოტომორფულ, ზომომორფულ და ხან ანთროპომორფულ არსებებად, რომლებსაც აქვთ ცნობიერება და სხვა ადამიანური თვისებები. ედ. ტეილორის მიხედვით, ანიმიზმი არის ფილოსოფიის საფუძველი, როგორც ველურისათვის, ასევე ცივილიზებული ხალხებისათვისაც და, მიუხედავად იმისა, რომ იგი ერთი შეხედვით მოჩანს ისე, როგორც რელიგიის მინიმუმის ძალზე მშრალი და მწირი განსაზღვრება, პრაქტიკაში თავს იჩენს ერთობ შთამბეჭდავად, რადგან, სადაცაა ფესვები, იქ რტობიც იფურჩქნებიან.

სამაგალითოდ გამოდგება ძველი წარმართული ქართული დღესასწაულები, რომლებიც სულების თაყვანისცემას ეძღვნებოდა და რომლებიც არსებობდნენ ქრისტიანობის პარალელურადაც.

ანიმისტური შეხედულებანი წარმოიშვნენ ადამიანის ბუნებასთან დამოკიდებულების ნიადაგზე, რომელნიც უმთავრეს შემთხვევაში აუხსნელი რჩებოდა მისთვის და ვინაიდან ცდილობდა, ეს მოვლენანი აეხსნა თავისი შეხედულებიდან გამომდინარე, ანერდა მათ განსაკუთრებულ სულიერებას. პირველყოფილი ადამიანი ბუნებასთან ურთიერთობისას ხვდებოდა ისეთ რეალურ მოვლენებს, როგორებიცაა: ხმაური, ექო, აჩრდილი, ან-არეკლი, რომელნიც თავიანთი მოუხელთებელი ბუნების გამო გარკვეულ

კრძალვას ბადებდნენ ადამიანში და იგი უნებურად ფიქრობდა, რომ ესაა განსაკუთრებული, მისთვის უხილავი ძალა, რომლის არსებობა ბევრად განსაზღვრავს თავად მის კეთილდღეობას, აქედან გამომდინარე, წარმოდგენები ამ სულების ხასიათის შესახებ ერთობ მრავალფეროვანი იყო. საგულისხმოა, რომ ადამიანის წარმოდგენაში სულებს ჩამოუყალიბდათ ანთროპომორფული იერი გარკვეული ინტერპრეტაციით, ასევე, თავიანთი სურვილისამებრ მათ ზოგჯერ შეეძლოთ მიეღოთ ცხოველის, მცენარის ან რაიმე ბუნებრივი საგნის მსგავსი სახე. ადამიანის გარშემო არსებული გარემო, სულებით იყო დასახლებული – იქნებოდა ეს ტყე, მთა, მდინარე, ცა თუ სამყაროს სხვა ნაწილი. მათ შემდგომში გარკვეული სახელებიც კი ეწოდათ (მაგ.: ალები, ქაჯები, ნიმფები, ჯუჯები, ტყისა და მთის კაცები და სხვა).

ეს საყოველთაო გასულიერება არის ანიმიზმის პირველი საფეხური.

დროთა განმავლობაში, საკუთარი გამოცდილების კვალდაკვალ, თვითდაკვირვების საფუძველზე, ადამიანმა თავისებური ახსნა მოუძებნა სულის არსებობას. ისეთმა ფიზიოლოგიურმა მოვლენებმა, როგორებიცაა: ძილი, სიზმარი, აჩრდილი, მომავლადი ადამიანის უკანასკნელი გაბრძოლება და სულის ამოსვლა, იგი მიიყვანა იმ დასკვნამდე, რომ ადამიანის სასიცოცხლო ფუნქციებს წარმართავს რაღაც ძალა, რომელზეც დამოკიდებულია მისი ბედ-იღბალი.

ადამიანი აღმერთებდა მზეს, მინას, ცას, მდინარეს როგორც ღვთაებებს. ასეთი დამოკიდებულება იყო ცხოველების მიმართაც, რომლებიც გაღმერთებულნი იყვნენ, ერთი მხრივ, როგორც ცხოველები, ხოლო მეორე მხრივ, მათში სულებს ხედავდნენ დასადგურებულებს, რაც აპირობებდა მათდამი თაყვანისცემას.

პირველყოფილი ადამიანის შეხედულებით სული წარმოდგენილი იყო მატერიალური ფორმით, რომელსაც შესაძლოა ჰქონდა ადამიანისათვის დამახასიათებელი გარეგნული ფორმა, თუმცა ამ ფორმაში ერთი განსხვავებული ნიშანი ან თვისება არის ისეთი, რაც მის იღუმალ ბუნებას უსვამს ხაზს. მაგალითად, სული ბერძნულ ხელოვნებაში წარმოდგენილი იყო ადამიანის ტანითა და ფრინველის ფრთებითა და ფეხებით. სულს შეუძლია სივრცეში გადაადგილება, მყარ სხეულში გაღწევა და ფორმის შეცვლა.

წინაპრის სტილიზებული გამოსახულება აღდგომის კუნთულიდან

სულები სხვადასხვა ბუნებისანი არიან, ზოგიერთი მათგანი ადამიანის სხეულის ცალკეულ ნაწილშია დასადგურებული. მაგ., ეტრუსკების წარმოდგენით, ადამიანის სული დასადგურებულია ღვიძლში, ებრაელები სულს სისხლთან აკავშირებენ. ზოგი ხალხის წარმოდგენით სულს აქვს ისეთი ფიზიკური თვისებებიც კი, როგორებიცაა წონა და სიგრძე.

ეთნოგრაფიული მასალები, რომლებიც შეკრებილია როგორც მსოფლიოს ცივილიზებულ ხალხებში, ასევე განვითარების დაბალ საფეხურზე მყოფ სხვადასხვა ეთნიკურ ჯგუფებთან, ადასტურებს სულის რაობის სხვადასხვა ასპექტს. ზოგიერთი ხალხის რწმენით, სული ადამიანს ტოვებს პირიდან ან ცხვირიდან, რომელსაც შესაძლოა, ფრინველის ან სხვა რაიმე ცხოველის სახე ჰქონდეს. ადამიანი როცა სადმე მიემგზავრება, სული სახლში რჩება, ეს მოსაზრება ნასაზრდოები უნდა ყოფილიყო შორს წასული ადამიანის ნოსტალგიით, თავისი ახლობლებისა და საცხოვრებლის მონატრებით. ზოგი ფიქრობდა, რომ შესაძლოა, სულს რაღაც შემთხვევის გამო აღარ მიეცეს შესაძლებლობა, უკან დაბრუნდეს, რაც ადამიანის სიკვდილს გამოიწვევს; სხვები თვლიდნენ, რომ სული ადამიანის ჩრდილშია ჩაბუდებული და ვინც ზიანს მიაყენებს ამ ჩრდილს, იგი ზიანს მიაყენებს თვით ცოცხალ ადამიანს.

სულთა გალერეაში არის ერთი გამოკვეთილი სული, რომელიც ადამიანის ნამდვილი ორეულია და რომელიც აგრძელებს არსებობას ადამიანის სიკვდილის შემდგომ. ადამიანისათვის ამის აღმოჩენა იყო უდიდესი გარდატეხა კაცობრიობის ისტორიაში, ეს იყო წარმავლობაზე დაფიქრებული ადამიანის განსჯის შედეგი, რათა როგორმე შეემსუბუქებინა გარდუვალი სიკვდილის შიში. როცა სხეული კვდება და იშლება, ადამიანის ორეული, რომელიც განსხეულებულია მის სულში, აგრძელებს სიცოცხლეს. სულის აღმოჩენამ ადამიანის ფსიქიკაში დიდი გადატრიალება მოახდინა, ამის შემდგომ მან დაკარგა თავისი ობიექტური არსებობა, რადგან მიიჩნია, რომ ობიექტურად არსებობს მხოლოდ სული, რომელიც ჩასახლებულია ადამიანში ან ამა თუ იმ საგანში, ესაა სული, რომელიც გრძნობს, მოქმედებს, აზროვნებს და წარმართავს ადამიანის ბედსა და სურვილებს, ამიტომაც ზოგიერთ ხალხებში იგი „პატრონად“ იწოდება.

სავსებით ბუნებრივი იყო, რომ ანიმისტური რწმენის ასეთმა ფართო მნიშვნელობამ წარმოშვა ჩამოყალიბებული რელიგიური სისტემები და კულტმსახურების პრაქტიკა.

სულების ზეგავლენის ყოვლისშემძლეობამ, წარმოშვა რწმენა მათი კეთილად და ბოროტად გამიჯვნისა, რასაც თან ახლდა შესაფერისი ქმედებანი (ლოცვა, მსხვერპლშენიშვნა, ქების შესხმა და ა. შ.). აქედანაა წარმოშობილი კეთილი და ბოროტი სულების უნივერსალური დუალიზმი,

ბრძოლა კეთილსა და ბოროტ სანყის შორის, რომელიც აისახა მსოფლიოს ყველა დიდ რელიგიაში..

ანიმიზმის ადრეულ საფეხურზე, თუ სულს შედარებით მატერიალური ფორმა ჰქონდა, მისი განვითარების მომდევნო ეტაპზე სულმა სხეულისაგან დამოუკიდებელი მოქმედების უნარი შეიძინა, ეს განსაკუთრებით ითქმის მიცვალებულის სულზე, რომელიც ცოცხალი ადამიანის სულთან შედარებით გაცილებით მეტი სიძლიერითა და ზემოქმედების უნარით გამოირჩევა.

ადრეული პერიოდის ადამიანის ანიმიზმი ერთობ მწირია. მიუხედავად ამისა, მასში ჩამოყალიბებულია შეხედულება, რომლის მიხედვით, სხეულთან განშორების შემდგომ სული საცხოვრებელი ადგილის ახლომახლო სახლდება და აქტიურად მონაწილეობს ოჯახის ცხოვრებაში, იგი დროდადრო ესტუმრება ადამიანებს და ამიტომ საჭიროა მასზე განსაკუთრებული ზრუნვა, რათა მისი კეთილგანწყობა დაიმსახურონ.

ედ. ტეილორის განმარტებით, სულის საცხოვრისი ერთ რომელიმე განსაზღვრულ გარემოს არ უკავშირდება, ზოგიერთი ხალხის რწმენით, იგი არსებობას განაგრძობს მიწაზე, ზოგი მის თავშესაფრად მიიჩნევს მიწისქვეშა სამყაროს (ქვესკნელს) ზოგი კი – ცას (ზესკნელს). ასეთი განსხვავებული წარმოდგენები ჩამოყალიბებულია თავად ადამიანთა ეთნოფსიქოლოგიური წარმოდგენების კვალობაზე.

ანიმისტური რწმენა აყალიბებდა პანთეონს, რომელმაც თავისი განვითარების გრძელი გზა განვლო. ღვთაებათა იერარქიაში ადრიდანვე გამოკვეთილი ადგილი ეჭირა საოჯახო, სათემო და საგვარეულო კულტებს, რაც, თავის მხრივ, აპირობებდა პოლითეიზმის (მრავალღმერთიანობის) წარმოშობას, პოლითეიზმი კაცობრიობის არსებობის ადრეულ საფეხურზე განვითარდა და ადამიანთა წარმოდგენით ღვთაებათა ეს კრებული ისეთსავე სოციალურ სფეროში ცხოვრობდა, როგორც თავად ადამიანები. ზოგჯერ ღვთაებათა რანგში მალღებოდნენ განსაკუთრებულად გამორჩეული ადამიანები (რომლის მაგალითები მრავლადაა ბერძენთა და რომაელთა მითოლოგიაში), რაც შემდგომში მათი საგვარეულოს წარმოშობის მაღალ ღირსებებს აკანონებდა.

მსხვილი სახელმწიფოებრივი ერთეულების წარმოშობას ხელი შეუწყო ცალკეული საგვარეულო სათემო ღმერთების უკანა პლანზე გადასვლამ და წინ წამოინია უზენაესი მუფე: ცის, მიწის, მზის, ნაყოფიერების, სიცოცხლის, ბრძოლისა თუ მშვიდობის ღმერთები, რომელნიც უმეტესწილად ატარებდნენ თავიანთ ნაციონალურ შეფერილობას.

სათემო-საგვარეულო ღვთაებათა სიუხვემ, მისმა რთულმა და გარკვეულწილად აბსურდულმა ხასიათმა მოამწიფა ნიადაგი ორი გრანდიოზული კონცეფციისათვის: პირველი – ეს იყო სამყაროს ცათა და

ხმელთა შექმნელი ერთი ღმერთის იდეა, რომელსაც ეწოდა მონოთეიზმი და მეორე პანთეიზმი, რომელიც ბუნებას მიიჩნევდა მარადიულ სულად, მარადიულ ღვთაებად. პანთეიზმის მიხედვით, ღმერთი ბუნებაშია და ბუნება – ღმერთში, ესაა მოძღვრება უპიროვნო მსოფლიო სულზე.

ამასთან დაკავშირებით, დიდი ევოლუცია განიცადა სულის იდეამ. შეიცვალა წარმოდგენა მისი ბუნების შესახებ და ნაცვლად მისი უხეში მატერიალური ხასიათისა, მან წმინდა სულიერი არსი შეიძინა, რომლისათვისაც უცხოა ადრინდელი ყოფითი მოთხოვნილებანი.

როგორც აღინიშნა, სულის იდეა მსოფლიოს თითქმის ყველა ხალხში იყო გავრცელებული, იგი დროთა განმავლობაში უფრო დაიხვეწა და საბოლოოდ ჩამოყალიბდა რწმენა საიქიოზე, სამოთხეზე, ჯოჯოხეთსა თუ განსაზღვრულზე. საიქიო ცხოვრების იდეის გაღრმავებას, უპირველეს ყოვლისა, განაპირობებდა ადამიანის დაპირისპირება სიკვდილთან, რომელთანაც შეგუებას ვერასვლით ვერ ურიგდებოდა მისი გონება. ესაა მარადიული პრობლემა, რომელსაც არასოდეს დაუკარგავს ცხოველმყოფელობა და ცივილიზებული ადამიანი დღესაც მისგან ისევე დათრგუნულია, როგორც ოდესღაც მისი უძველესი წინაპარი, რომლის გონებასაც პირველად მისწვდა ფიქრი გარდაუვალი აღსასრულის შესახებ.

ადამიანის გარდაცვალების შემდგომ მისი სულის ადგილმდებარეობის განსაზღვრაში უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭებოდა ამქვეყნიური ცხოვრების წესს. განვითარების დაბალ საფეხურზე მყოფი ხალხისათვის ამ წესში იგულისხმებოდა ტომის სანესკოვულებო რიტუალის შესრულება (ტაძუირება, თავის ქალის დაგრძელება, ცხვირის გახვრეტა და ა. შ.). ასევე დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა გარემოსა და მდგომარეობას, რომელშიც ადამიანს უხდებოდა ყოფნა (მაგ., ტომის, გვარისა თუ სამშობლოსათვის სიკვდილი ყველა ეპოქის ხალხებთან უწმინდეს საქმედ ითვლებოდა, რაც პირდაპირი მიზეზი ხდებოდა დაღუპულთა სულების კეთილმყოფელობისათვის ან სამოთხეში მოხვედრისათვის).

მოგვიანებით წარმოიშვა იდეა კეთილმოიწმუნე და ღრმადმორალური ადამიანის სულის სამოთხესა და ცათა სასუფეველში დამკვიდრების შესახებ, რომელიც განსაკუთრებულად წარმოადგინა ქრისტიანულმა რელიგიამ.

სამოთხე ძალზე ხშირად გაგებული იყო როგორც საუცხოო ბაღი. ბუნებრივია, რომ ადამიანი ვერ წარმოიდგენს იმას, რაც თავისი თვალით არ უნახავს. ამდენად, სამოთხე იმ საერთო სურათის იდეალია, რაც მისი მზერის არეში მოქცეულა ოდესმე და რასაც დადებითი ემოციები გამოუწვევია მასში. სამოთხეში ყველა ის სიკეთეა მოჭარბებული, რაც ასე აკლდა ადამიანს სიცოცხლეში. მაგალითად, უდაბნოს მკვიდრთათვის, რომელთაც მუდამ აკლიათ წყალი, სამოთხე – ეს იყო ამწვანებული ველი, სადაც მოედინებოდა წყალუხვი მდინარე, ხოლო ჩრდილოელებს მისი

ადგილმდებარეობა ეგულებოდათ ნადირით სავსე ტყეებისა და თევზებით უხვი ზღვის სანაპიროზე.

ქრისტიანობის აპოლოგეტიკისა და დიდი საეკლესიო მამის იოანე ოქროპირის განმარტებით, „სამოთხესა შინა მრავალი ფერი ყვაილი არიედ მდიდრად, რომელნიმე შუენიერი ხილვად და განცხრომად თუალთა, და რომელნიმე ჰამონი სულითა და სურნელნი საყნოსელად და რომელნიმე სარგებლად გემოანთა საქმელთათვის კაცთაისა“, ხოლო იოანე მთაწმინდელის თქმით, „სამოთხე სავსე სურნელებითა შემკული არს ბრწყინვალეობითა და რტოგარდაფენილი მრავალფერთა ყვაილთაგან, რომელსა იგი მომრწყევლად აქუს სული წმიდაი“.

მზით განათებული და აყვავებული სამოთხის საპირისპიროდ ჯოჯოხეთი ერთობ პირქუშ სამყაროდ გაიზარებოდა – ესაა გარდაცვლილ სულთა სამეფო, ცივი და ბნელი, სადაც სულები აჩრდილებივით დაფარვატებენ, ანდა სხვადასხვა ხერხით იტანჯებიან იმ უკეთური საქმიანობის ნილ, რომელსაც სიცოცხლეში ენეოდნენ. ცოდვილი სულის განკითხვისას არ იქნება არავითარი დათმობა, სული გამოიცდება უმკაცრესად და მოეკითხება ადამიანისაგან ჩადენილი ყოველი ცოდვა. ქრისტიანული რწმენით ჯოჯოხეთი – ესაა „საყდარი სასჯელით იგი სამინელი, სადა იგი დიოდეს მდინარე ცეცხლისა მის უშრეტად და მატლი იგი ნამლენი და უკვდავი. სადა იყო სიცივე განუტფობელი, სადა იგი იყოს ცრემლნი შეუშრობელნი მხურვალენი, სადა იგი იყოს სულთქმაი დაუცადებელი, სადა იგი იყოს გლოვია, რომელსაც არა აქვს ნუგეშისცემაი, სადა არ არს სიცილი, არამედ ტირილი და ძრწოლაი, და სადა არ არს სიხარული, არამედ მწუხარებაი მოუთხრობელი, სადა იგი იყოს ბნელი განუნათებელი წყუდიადი“. ჯოჯოხეთის ასეთ აღწერას შეეძლო მორწმუნისათვის მიეცა გარკვეული და, ამავე დროს, საკმაოდ მძაფრი განცდით დახატული წარმოდგენა იმ სამინელებათა შესახებ, რასაც ცოდვილის სულს უმზადებდა იქ ცხოვრება.

მსოფლიოს ყველა დიდ რელიგიაში, იქნება ეს ბრაჰმანიზმი, ბუდიზმი, ზოროასტრიზმი, ქრისტიანობა თუ ისლამი, მინისქვეშა სამყარო არის განმზმენდი, ანდა დასჯის ადგილი. იგი წარმოდგენილია როგორც გაბრწყინებული ცის პირქუში კონტრასტი.

ქართელთა უძველეს რელიგიაში უდიდესი ადგილი ეჭირა რწმენას სულების შესახებ, რამაც განსაკუთრებულად შემოინახა თავი მთის რეგიონებში – ესაა უმდიდრესი სახის ეთნოგრაფიული მასალა, რომელიც სათანადოდაა მეცნიერულად დამუშავებული და ამ კვლევათა შედეგები ეჭვმიუტანლად ადასტურებენ ანიმისტური რწმენის უალრესად განვითარებულ ხასიათს. ასეთი სახის გადმონაშთები ქრისტიანული რელიგიის პარალელურად განაგრძობდა არსებობას.

ტოტემიზმი

ტოტემიზმი არის პირველყოფილი რელიგიის ერთ-ერთი უძველესი ფორმა და ნიშნავს ცხოველებისადმი თაყვანისცემას (იგივე ზოოლატრია), რომელიც თავისი კლასიკური ფორმით არსებობდა როგორც მსოფლიოს ცივილიზებულ ხალხებში (მაგ.: ეგვიპტე, ინდოეთი), ასევე განვითარების დაბალ საფეხურზე მყოფ ნახევრადველურ ტომებშიც (მაგ., აბორიგენი ავსტრალიელები). მეცნიერთა გარკვეული ნაწილი ფიქრობს, რომ ტოტემური შეხედულებანი გვაროვნული წყობილების ეპოქაში უნდა ჩამოყალიბებულიყო. ადრინდელი რელიგიის ეს ფორმა დამყარებულია რწმენაზე, რომლის მიხედვითაც ესა თუ ის სოციალური ერთეული, გვარი ან რომელიმე მიკროეთნოგრაფიული ჯგუფი თავის ნათესაობას უკავშირებს ამა თუ იმ ცხოველს, ზოგჯერ მცენარესაც და ძალზე იშვიათად ბუნების მოვლენებს (ელვა, ქუხილი, წვიმა). ტოტემური ჯგუფი ეგზოგამიურია (ე. ი. გვარის შიგნით ქორწინება აკრძალულია), და ოდესღაც იგივე იყო, რაც გვარი. ამდენად, ტოტემიზმი ნათესაობის სისტემასაც უკავშირდება.

ტოტემიზმზე, როგორც პრიმიტიულ რელიგიაზე, პირველად თავისი შეხედულება გამოთქვა მაკლენანმა და მანვე დაახასიათა იგი როგორც ჩამორჩენილ, ასევე ცივილიზებულ ხალხებთან მიმართებით. მიუხედავად იმისა, რომ შემდგომში ამ პრობლემას თავიანთი გამოკვლევანი მიუძღვნეს ისეთმა გამოჩენილმა მეცნიერებმა, როგორებიც იყვნენ: ფრეზერი, სმიტი და ჯევონსი, ტოტემიზმის გენეზისის პრობლემა საბოლოოდ გადაუჭრელი დარჩა!

სიტყვა „ტოტემი“ ჩრდილოამერიკული ტომის – ოჯიბეს ენიდანაა შემოსული მეცნიერებაში და ნიშნავს „მის გვარს“. ესაა დასახელება, ნიშანი, თუ შეიძლება ითქვას, კლანის გერბი, რომელსაც ამ შემთხვევაში განასახიერებს ცხოველი და რომელიც თავიანთ წინაპრად მიაჩნდათ. ტოტემი შეიძლება იყოს როგორც ცხოველი, ასევე მისი რაიმე ნაწილი (მაგალითად, კუს თავი).

ტოტემურმა რწმენამ დიდხანს შემოინახა თავი, ხოლო მისი ისტორიული მყოფადობის აშკარა დამადასტურებელი მაგალითები გვხვდება სხვადასხვა სახის რელიგიურ ჩეევებში, ისტორიული ხასიათის ცნობებში, ფოლკლორში, ზღაპრებში, ლეგენდებში და სხვა. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ტოტემური რწმენის ის ფართო სპექტრი, რომელიც აისახა მატერიალური კულტურის ძეგლებში. ამისი სანიშნო მაგალითია ეგვიპტური ხელოვნება. ტოტემიზმის ნიშნები მკვეთრადაა გამომხატული ვედურ საგლობლებში, ბერძნულ და რომაულ მითოლოგიაში, გერმანულ ეპოსში, სლავურ ფოლკლორში, კავკასიურ ზღაპრებსა და თქმულებებში.

საყურადღებოა, რომ ეგვიპტეში, სადაც ცხოველთა თაყვანისცემა უმაღლეს რანგში იყო აყვანილი, ტოტემის კერპებს არათუ აქანდაკებდნენ, არამედ მათ სახელზე გრანდიოზულ ტაძრებსაც კი აგებდნენ. ამისი საუკეთესო მაგალითია ხარის – აპისის კულტი, რომელიც ეგვიპტეში ღვთაებად იყო მიჩნეული.

მსოფლიოს სხვადასხვა ხალხში თაყვანსაცემ ცხოველთა შორის განსაკუთრებული პატივისცემით სარგებლობდნენ: ტურა, კატა, მგელი, გველი, ნიანგი, მაიმუნი; ფრინველებიდან – ნახევრადმითური სფინქსი, ფენიქსი და გრიფონი. საგულისხმოა, რომ ზოგიერთ შემთხვევაში ერთი გვარისა ან თემისათვის სათაყვანებელი ტოტემი მეორისათვის ზიზღის ობიექტი იყო. თუმცა იყვნენ ისეთები, რომელნიც სხვადასხვა ხალხში ერთნაირი პოპულარობით სარგებლობდნენ (მაგალითად: ხარი, არწივი, შევარდენი, კატა) და მათი მოკვლის შემთხვევაში დამნაშავეს სიკვდილით სჯიდნენ.

ქართულ ეთნოგრაფიულ სინამდვილეში დაფიქსირებულია მაგალითები, რომელნიც აშკარად მიუთითებენ ტოტემური რწმენა-წარმოდგენების შესახებ. საილუსტრაციოდ შესაძლოა გამოვიყენოთ სვანთა დამოკიდებულება მგლის მიმართ. ცნობილია, რომ სვანეთში ქრისტიანულ ეკლესიებში ინახებოდა სხვადასხვა სახის წმინდა დროშა, მათ შორის ერთს ეწოდებოდა „ლემ“ (ლომი). მიუხედავად თავისი სახელისა, სვანების წარმოდგენით, დროშა გამოსახავდა მგელს, ხოლო ლომი მას ეწოდებოდა იმ შეუდრეკელი სიმაძაცის ნიშნად, რომელიც ახასიათებდა ამ უკანასკნელს. მას მიენერებოდა მოხერხებულობა, გონიერება, ზებუნებრივი ძალა, მის კბილებს თილისმად ხმარობდნენ, ხოლო ქონს ადამიანთა სხვადასხვა დაავადებისაგან განკურნების საშუალებად. მგლის მოკვლა ტაბუირებული იყო, მაგრამ თუ ასეთი რამ შემთხვევით მაინც მოხდებოდა, მონადირე ჟუდმოხდილი ებოდიშებოდა მას, დაიტირებდა როგორც ახლობელს და მინაში დამარხავდა. თუმცა აქვე მიღებული იყო მგლის განზრახ მოკვლა და საზეიმო სვლა, რაც უკავშირდებოდა გვარის გაძლიერების ტოტემურ ჩვეულებას.

ტოტემური ჩვეულების ერთი მკაფიო მაგალითია ბრაჰმანული ინდოეთის დამოკიდებულება ძროხასთან, რომელიც ღვთაებადაა მიჩნეული და მას დიდი თავზიანობით ეპყრობიან. ძროხისა და განსაკუთრებით ხარის

ტოტემი

კულტი უდიდეს როლს ასრულებდა მსოფლიოს ძველ ხალხებში და მათ რიცხვში არიან ქართველთა უძველესი წინაპრებიც, რომლებმაც საუკუნეთა განმავლობაში ხარის კულტის მიმართ რწმენათა და სარიტუალო ჩვეულებების მთელი კომპლექსი შეიმუშავეს.

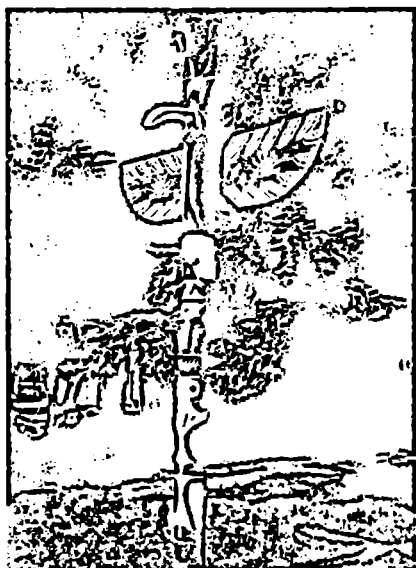
ჰომეროსის პოემებში არაერთხელ გვხვდება მზით გასხივოსნებული ხარები. ოვიდიუსი თავად ზევსს წარმოგვიდგენს ხარის თავით. სკანდინავიურ ეპოსში უმაღლესი ღვთაების – ოდინის დედად ძროხაა გამოყვანილი. ინდუსები პატივს მიაგებდნენ ვირს. ინდურ ვედებში ინდრა წარმოგვიდგება მებრძოლ ცხვრად, რომელიც ამარცხებს გველს.

ძველ რელიგიებში თვალსაჩინო ადგილი აქვს დათმობილი გველს, რასაც ტეილორი პირდაპირ უკავშირებს ტოტემურ რწმენას. საზოგადოდ, გველის მიმართ ორმაგი დამოკიდებულება იყო გამოკვეთილი. ერთის მიხედვით, იგია სიბრძნისა და წინასწარმეტყველების ღმერთი, სინათლის შემოქმედი, წინაპართა სული, ხოლო მეორე მხრივ, ბოროტების უნივერსალური გენიაა, რომელსაც ებრძვიან გმირები და ღმერთები, დანყებული ინდრათი, აპოლონით თუ ორმუზდით, დამთავრებული წმინდა გიორგით.

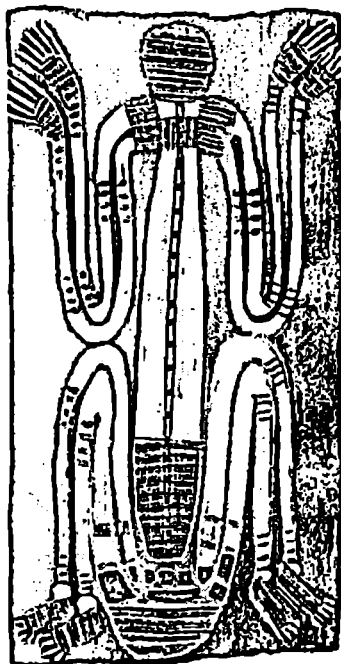
ეგვიპტური კოსმოგონიით, სამყაროს შემოქმედი და დიდი ღვთაება არის გველ-ღმერთი. საყურადღებოა, რომ ძველ ქართულ წარმართულ რწმენაში მნიშვნელოვანი ადგილი ეჭირა გველის კულტს, რისი ნათელი მაგალითია სვანურ ეთნოგრაფიულ სინამდვილეში დადასტურებული ოჯახის გველის, ე. წ. მუზირის კულტის არსებობა, რომელიც ოჯახის მფარველ ღვთაებად იყო მიჩნეული. გველი წმინდა ცხოველად ითვლებოდა შიდა ქართლში, არაგვის ხეობაში, რაჭაში, კახეთში.

ს. მაკალათიას მიხედვით, ხევში, ზოგიერთ ოჯახში დასადგურებულია ფუძის გველი ან ალალი გველი, რომელსაც, ხალხის რწმენით, ბედნიერების მოტანა შეუძლია. ფუძის გველს უფრთხილდებიან, რძეს უდგამენ და ცდილობენ, არ გააჯავრონ. თვლიან, რომ გველის მოვლაზე ბევრად დადამოკიდებული ოჯახის ბედი (რაც ტოტემური ჩვევის აშკარა გადმონაშთია); ზოგჯერ შეძლებულ ოჯახზე იტყვიან: „იმ სახლში ფუძის გველია. მაღლი და ბარაქა ტრიალებს“. სოფ. გერგეტში ერთ-ერთი სახლის კარიბჭეზე რელიეფურადაა ამოქანდაკებული ფუძის გველი, რაც გველის კულტის უდავო მანიშნებელია.

ბერძნების წარმოდგენით, ათენის ციტადელს იცავდა დიდი გველი. ეტრუსკებს სახლში ჰყავდათ გველები და კიდეც კვებავდნენ მათ. ევროპულ თქმულებებსა და ზღაპრებში არის პასაუები, სადაც გველი გამოყვანილია როგორც ბავშვის ჭიჭიდან რძის მსმელი ცხოველი, რომელიც არაფერს ვნებს ჩვილს. ყველა ეს მაგალითი აშკარად მიუთითებს ტოტემური გადმონაშთების უმძლავრეს ნაკადზე, რომელმაც სხვადასხვა ფორმით შემოინახა თავი ამა თუ იმ ხალხის ყოფასა და ტრადიციებში.

ტოტემი

ავსტრალიელ
აბორიგენთა
ტოტემი

ლვთაების შესაფერისად ტოტემი არის ტაბუირებული, რაც ნიშნავს, რომ მას არ უნდა შეეხოთ ხელით და ზოგჯერ არც კი უნდა შეხედონ. ტოტემის მოკლა დიდ უბედურებად ითვლება და, როგორც ითქვა, ზოგიერთ ხალხში მიღებული იყო ჩვეულება, რაც ითვალისწინებდა ტოტემის მკვლელის სიკვდილით დასჯას. ცნობილია, რომ ეგვიპტურ ნომებს შორის არაერთხელ ატეხილა ბრძოლა სწორედ ამ ნიადაგზე.

ტოტემთან შეხედრისას შემუშავებული იყო მისალმებისა და თაყვანისცემის მრავალი ცერემონია და ასევე მისი დასაფლავების რიტუალური წესი. მიუხედავად ამისა, ზოგიერთ ხალხში, ხდება ტოტემის მოკლა. ერთ შემთხვევაში ეს გამონეწეულია მატერიალური საჭიროებით – ხორცის საკვებად გამოყენების მიზნით. მაგალითად, ავსტრალიელები ამას აკეთებენ შიმშილობის პერიოდში, როცა სხვა გამოსავალი აღარ აქვთ, თუმცა ცდილობენ, თავის ტოტემს გზა არ შეუკრან, ძილის დროს არ მოკლან და ა. შ., მაგრამ მისი მონადირების შემდგომ ერთობ დამწუხრებულნი არიან, რადგან თვლიან, რომ მოკლეს თავიანთი უახლოესი ნათესავი, თავიანთი სისხლი და ხორცი. დადასტურებულია აგრეთვე ტოტემის მოკვლის ფაქტები ტოტემური ჯგუფის დღესასწაულებსა და ინიციაციაში, როგორც ტოტემის გამრავლების რიტუალური ქმედება.

ზოგიერთ ხალხში წელიწადში ერთხელ მიღებული იყო ტოტემის ხორცის ჭამა. გვარის წევრები კლავდნენ ტოტემს და გარკვეული სახის ცერემონიალის თანხლებით ჭამდნენ მას თავის ძელებიან-შიგნეულიანად. მათი რწმენით, ასეთი ჩვეულება არათუ ტოტემის განაწყენებას არ იწვევდა, არამედ მისთვის სასარგებლოც კი იყო. ზოგჯერ ამ რიტუალში ტოტემი გამოყვანილი იყო ისე, თითქოს იგი თავისი სურვილით ეწირებოდა ტომის ან გვარის წევრებს.

ავსტრალიელები ტოტემს უწოდებენ „მამას“ ან „უფროს ძმას“. საყოველთაო წარმოდგენით, ტოტემი დიდ მფარველობას უწევს თავის გვარს როგორც ყოველდღიური ცხოვრებისას, ასევე მოგზაურობისა და ლაშქრობის დროს, აფრთხილებს მას მოსალოდნელი საშიშროების მოახლოებისას. ტოტემის კეთილგანწყობილება რომ მოეპოვებინა, პირველყოფილი ადამიანი სხვადასხვა ხერხს მიმართავდა. ამ მხრივ აღსანიშნავია ტოტემისადმი გარეგნული დამსგავსება. მაგალითად, სამხრეთ-ამერიკული ტომის ოპარას წევრები, რომელთა ტოტემი ხარი იყო, თავზე თმას იყენებდნენ რქისებურად და ამ მხრივ ცდილობდნენ დამსგავსებოდნენ თავიანთ ტოტემს. ძალზე მიღებული იყო ტოტემის ნიღბების ხმარება, ტყავის ჩაცმა, ფრთებით მორთვა და სხვა.

როგორც გამოჩენილ ეთნოლოგსა და რელიგიათმცოდნე ლ. შტერნბერგს მიაჩნდა, ტოტემიზმში, როგორც ჩანასახში, უკვე არსებობს რელიგიის განვითარებისა და მისი შემდგომი სტადიის უმთავრესი ელემენტები: ადამიანის ღვთაებასთან წილნაყარობა, ტაბუ, აკრძალვები, ცხოველთა მსხვერპლშენიშვნა და მისი ხორცის ჭამა, ტოტემთაგან ერთი ინდივიდის გამორჩევა და მისი სახლში ყოლა და სხვა. ტოტემიზმი თავისი პირველყოფილი სახით შემორჩა ავსტრალიის აბორიგენებთან, აგრეთვე ჩრდილო და სამხრეთ ამერიკის, აფრიკის, ინდოეთის არაარიელ ხალხებში და ასევე მისი გადმონაშთები უხვად შემოინახა აზიისა და ევროპის ცივილიზებულ ხალხთა ყოფამაც.

ჯ. ფრეზერს მიაჩნდა, რომ კულტურული მცენარეების, ცხოველებისა და ფრინველების მოშინაურობაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი როლი ტოტემურ ჩვეულებებს უნდა შეესრულებინა.

ფეტიშიზმი

ტერმინი ფეტიშიზმი მომდინარეობს პორტუგალიური სიტყვისაგან - „ფეიტიცო“ (ჯადოქრობა, ავგაროზი). ამ სიტყვით პორტუგალიელები აღნიშნავდნენ კათოლიკეების მიერ წმინდა რელიკვიებად მიჩნეულ საგნებს და სხვადასხვა სახის რელიგიურ თილისმებს. XV საუკუნეში, როცა კოლონისტები გაეცნენ აფრიკის ზანგებს და იხილეს მათ ტანზე ასხმული სხვადასხვა სახის საგნები, რომლებსაც ისინი, როგორც ღვთაებას, ისე ექცეოდნენ და სჯეროდათ მათი სასწაულებრივი ძალისა, მათაც ეს სახელი უწოდეს. ეს ტერმინი მეცნიერებაში დაამკვიდრა დე ბროსმა.

ტეილორის შეხედულებით, ფეტიშიზმი - ესაა ანიმიზმის მეორეხარისხოვანი განშტოება. ითვლება, რომ ფეტიშიზმი „რელიგიის ერთ-ერთი ნაირსახეობაა“, რომელიც გულისხმობს მატერიალური საგნებისადმი რელიგიურ თაყვანისცემას, „რომლებსაც ზებუნებრივ თვისებებს მიაწერენ“.

ფეტიშიზმი მიღებული და გავრცელებული იყო მსოფლიოს მრავალ ხალხში. ფეტიში შესაძლოა იყოს უბრალო ხის ნაჭერი, ანდა ჩვეულებრივი რიყის ქვა, რომელსაც მიაწერენ სასწაულებრივ ძალას. ადამიანმა იგი უნდა აირჩიოს, მოუაროს სათუთად და ყოველნაირად ეცადოს, რომ არ გააბრაზოს. ფეტიშებს ადამიანები ზოგჯერ კისერზე იკიდებენ თილისმებისა და ავგაროზების სახით, რომელნიც, მათი რწმენით, იძლევიან ძალას, ენერგიას, ეხმარებიან სხვადასხვა საქმიანობის აღსრულებისას, ხოლო გაბრაზების შემთხვევაში ზიანსაც კი აყენებენ მათ. ფეტიში შესაძლოა იყოს როგორც ერთი რაიმე საგანი, ასევე მთელი რიგი ნივთებისა, კრებული. მაგალითად, ეთნოგრაფიული მასალებით ზოგიერთ ჩამორჩენილ ხალხებში დადასტურდა ე.წ. ფეტიშთა სახლები, სადაც ინახებოდა 20 000-მდე თაყვანისცემი ობიექტი. ამ სახლებში გაფეტიშებულ ნივთთა შორის ცენტრალურ ადგილას დგას პატარა მაგიდა და მის წინ გაშლილია ჭილოფი, რომელზეც, მორწმუნის წარმოდგენით, უნდა დაისვენოს ფეტიშმა. შესაძლოა, ამ თავისებურ მუზეუმში მოხვედრილი ფეტიშები ერთი წარმომავლობისანი არ იყვნენ და შესაბამისად მათ მიმართ თაყვანისცემა განსხვავებული დონისა იყოს, მაგრამ ყველა მათგანს აქვს სასწაულომქმედების ერთი საერთო თვისება.

მატერიალური საგნების მიმართ თაყვანისცემა განვითარების სხვადასხვა საფეხურზე მყოფი ხალხებისათვის. უნივერსალური მოვლენა იყო. გადმონამუშების სახით ამ ჩვეულების ნაკვალევმა ჩვენს ყოველდღიურ ცხოვრებაშიც შემოინახა თავი.

ფეტიშად შეიძლება მიჩნეულ იქნეს ქვა, ძვალი, რქა, კუდი, ტყავი, ჯოხი და სხვადასხვა უსულო საგანი. ცენტრალურ ავსტრალიაში წმინდა ფეტიშად

ითვლება ჯოხი და ქვა, რომელსაც სისხლიან მსხვერპლს სწირავდნენ. და-
კოტის ინდიელები რიყის ქვას გამოარჩევდნენ და იმას გააფეტიმებდნენ.
ისეთ ცივილიზებულ ხალხებთანაც კი, როგორებიც არიან: ინდუსები,
ბერძნები, სემიტური წარმოშობის ხალხი, მრავლად გვხვდება ფეტიშიზმადმი
თაყვანისცემის ფაქტები. ასეთი დამოკიდებულების თვალსაჩინო მაგალითია
თუნდაც მუსულმანთა წმინდა ადგილის – მექას სალოცავი ქვა, რომლის
მონახულება და თაყვანისცემა ყოველი მუსულმანის ოცნებაა.

რომაულსა და ბერძნულ სამყაროში ქვებისა და ხეებისადმი თაყ-
ვანისცემა ერთობ მიღებული ჩვეულება იყო. ამ მიზნით ქვებს ხშირად
რეცხავდნენ (ბანდნენ), ცხებდნენ ზეთსა და საერთოდ ზრუნავდნენ მათზე,
როგორც გარკვეული სახის რელიგიურ ობიექტებზე. ეს ჩვეულება ბოლომდე
შემორჩა არა მხოლოდ ძველი აღმოსავლეთის, არამედ განვითარებული
ევროპის სანესჩეულებო პრაქტიკაში.

ზოგიერთი ხალხის რწმენით, ფეტიში ადამიანის ჯანმრთელობის დამ-
ცველი და შემნახველი იყო და ამიტომაც თან დაატარებდნენ. შესაძლოა,
ამისათვის გამოყენებულიყო ნიჟარა, ხის ნაჭერი (მძივები), ფრთა, ქვა,
ფრჩხილი და მისთანანი, რომელთაც ზოგჯერ მსხვერპლს სწირავდნენ.
უფრო კულტურულ ხალხებში გავრცელებული იყო ხელოსნობის იარა-
ღისადმი თაყვანისცემა. მაგალითად, ხუროები აფეტიმებდნენ ნაჯახს,
ხერხს, ბურღს და ა. შ.; დალაქები – სამართებელს, მწერლები – მელანს
და სხვა.

ფეტიშიზმის გენეზისი სრულყოფილად არაა გარკვეული, მაგრამ,
უმთავრესი მონაცემების მიხედვით, იგი სათავეს უნდა იღებდეს ანიმის-
ტური შეხედულების ნიალიდან. ესაა უსულო საგნებისადმი სულიერების,
ძალის, აზრისა და ქმედების უნარის მინიჭება. იმისათვის, რომ რაიმე
მატერიალური საგანი გაეფეტიშებინათ, ადამიანს მასში უნდა მოენახა
რალაც განსაკუთრებული, განმასხვავებელი ნიშანი, თუნდაც ყოფილიყო
ეს ქვა, რომელსაც ის ღირსება ჰქონდა, რომ უხსოვარ დროში იყო შე-
ქმნილი და ეს უკვე არის საკმაო უპირატესობა და არგუმენტი, რაც მას
ფეტიშად აქცევს. გაფეტიშებას ხელს უწყობდა აგრეთვე გასაფეტიშებელი
საგნის რალაც გარკვეულ მდგომარეობაში დაფიქსირება, ხოლო ფეტიშის
თანხლებით თუ ადამიანი აღწევს გარკვეულ ცხოვრებისეულ წარმატებას,
მაშინ იგი განსაკუთრებით აზვიადებს მის ყოვლისშემძლეობას.

ფეტიშიზმის უმაღლესი გამოვლინებაა ადამიანური აზროვნების ის
საფეხური, რომელიც თვით საგანს კი არ მიაწერს ზებუნებრივ ძალას,
არამედ მასში ჩასახლებულ ღვთაებრივ სულს და ეს განსაკუთრებით
ცხოვლადაა გამოხატული მაშინ, როცა საგნები აღებულია მფარველ
ღვთაებათა საბინადრო ადგილიდან (მთა, გორა, ტყე, მდინარე). ასეთი
ფეტიშები არცთუ იშვიათად ამა თუ იმ საზოგადოებრივი ერთეულის

თაყვანისცემის ობიექტად იქცევა, რომელიც მფარველობას უწევს მათ. თავისი ბუნებით ისინი არ განსხვავდებიან კერპებისაგან, თუმცა მათ გარეგნულ ფორმაში ზოომორფული და ანთროპომორფული ნიშნები არ ფიგურირებს. ფეტიშში ჩასახლება შეუძლია გარდაცვლილი ადამიანის ან ცხოველის სულს. ზოგჯერ ეს ჩასახლება ხდება სხეულის რალაც ნაწილში. აქედან იღებს სათავეს პირველყოფილ ხალხში გავრცელებული ჩვეულება წინაპართა ძვლების ტარებისა. ამავე მიზნით ინახავდნენ მტრის თავის ქალას, რათა მორჩილებაში ჰყოლოდათ მისი სული. ამ ვითარების გამომხატველია ჩინელთა რელიგიაში გაბატონებული ჩვეულება მიცვალებულთა დაფების შესახებ, რომლებშიც თითქოს ჩასახლებულია მათი წინაპრების სულები.

ფეტიში

იმ რწმენის საფუძველზე, რომ მიცვალებულთა სულები სახლდებიან საგნებში, ჩამოყალიბდა ამ საგნებისადმი თაყვანისცემის კულტი. მაგალითად, ავსტრალიელებთან მიღებული იყო ჩვეულება, როცა მსხვერპლშენიერის დღეს მაგიდასთან ჩამოამწკრივებდნენ ჯოხებს, რომლებშიც თითქოს მიცვალებულთა სულები იყვნენ დასადგურებულნი და მათ შესაფერისი პატივით უმასპინძლდებოდნენ.

უნდა ითქვას, რომ ფეტიშიზმი ძალზე ახლოსაა კერპთაყვანისმცემლობასთან, იმ განსხვავებით, რომ კერპს აქვს გარკვეული სახე (ადამიანის ან ცხოველის, ანდა კომბინირებული), ხოლო ფსიქოლოგიური ასპექტით ისინი ერთმანეთის იდენტურნი არიან.

ფეტიშიზმი დიდი ხნის განმავლობაში მიჩნეული იყო როგორც პირველყოფილი რელიგიის ყველაზე ადრინდელი ფორმა და ეს აზრი ემყარებოდა ფეტიშის, როგორც უსულო ობიექტის, არასწორ გაგებას, რომლის თაყვანისცემა თითქოს სავესებით ესადაგებოდა ველური ადამიანის განუვითარებელ გონებას, მაგრამ სინამდვილეში ფეტიშიზმი ემყარება ანიმისტური აზროვნების საფუძველს და იგი სულის რწმენის ერთი გარკვეული ეტაპია.

მაგია

გვიანი პალეოლითის მხატვრობაში, რომელიც შესრულებულია მღვიმეებსა და გამოქვაბულებში, დადასტურდა ისრებით დაჭრილ ცხოველთა სიუჟეტები. როგორც მეცნიერებმა გაარკვიეს, ასეთი წესით პირველყოფილი ადამიანი წინასწარ ასრულებდა მაგიურ ქმედებას, რასაც უნდა განესაზღვრა მისი მომავალი ნადირობის წარმატება. ეს იყო სასურველი შედეგის იმიტაციური გამოხატულება. მაგიურ ქმედებებს ძალზე ცოტა რამ აკავშირებთ ლეოტებთან და მათთან დაკავშირებულ წარმოდგენებთან. ამიტომაც ადრევე გაჩნდა ჯრი იმის შესახებ, რომ მაგია მეცნიერების დარგს უფრო მიეკუთვნება, ვიდრე რელიგიას. ჯადოქარი, რომელიც მაგიურ ქმედებას ასრულებს, მხოლოდ საკუთარ ცოდნა-გამოცდილებზეა დანდობილი. მაგრამ იმდენად, რამდენადაც მაგიას რალაც ზებუნებრივი რწმენა უდევს საფუძვლად, იგი მაინც უნდა ჩაითვალოს რელიგიის ერთ-ერთ უძველეს ფორმად.

მაგია (ლათ. „მაგიე“) არის ჯადოქრობა, რომელიც გულისხმობს ცალკეული ინდივიდისა თუ კოლექტივის წევრთა მიერ შესრულებულ სარიტუალო მოქმედებას და მიმართულია ადამიანის სასარგებლოდ ან საზიანოდ, გავლენა მოახდინოს ბუნების ძალებზე (დაზიანოს მტერი, ინადიროს წარმატებით, გამოიწვიოს წვიმა, განკურნოს ავადმყოფი და სხვა).

მაგიამ, როგორც პირველყოფილი ადამიანის გონების პროდუქტმა, დროთა განმავლობაში არათუ დაკარგა პირვანდელი მნიშვნელობა, არამედ უფრო ფართო გაქანება მიიღო და ჩამოყალიბდა სხვადასხვა მიმართულების სახით. არსებობს მაგიის მრავალი ფორმა, რომლებიც ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან სხვადასხვა ნიშნის მიხედვით.

მაგია არის ინდივიდუალური (მარტივი) და კოლექტიური (რთული) სახის, რომლებიც ძირითად ხაზებში წარმოგვიდგებიან, როგორც აგრესიული და დაცვითი მოვლენების გამომწვევი ქმედებანი. განასხვავებენ მაგიის რამდენიმე სახეს, რომელთაგან აღსანიშნავია ვერბალური, ასტრალური, აგრარული, მეტეოროლოგიური, სამკურნალო,

მაგიური რიტუალი

საბრძოლო, სარენაო, სასიყვარულო. მაგიის ერთ-ერთი უძველესი ფორმაა ე. წ. შავი მაგია, რომელიც მიზნად ისახავს არასასურველი პირისათვის ზიანის მიყენებას, მის ჩაჭერასა და შეკვრას.

რელიგიურ-მაგიური ცერემონი-
ალები სრულდებოდა უზუცესების
მიერ ანდა გარკვეული უნარით
დაჯილდოებულ ადამიანთაგან. რო-
გორც სპეციალურ ლიტერატურაშია
აღნიშნული, პირველყოფილი ადამი-
ანები დედისული გვარის აყვავების
პერიოდში ქალს ჯადოქრობის
კეთილისმყოფელ ძალად მიიჩნევდ-
ნენ. ამიტომ მაგიის განვითარებულ
ფორმაში – შამანიზმში დიდ როლს

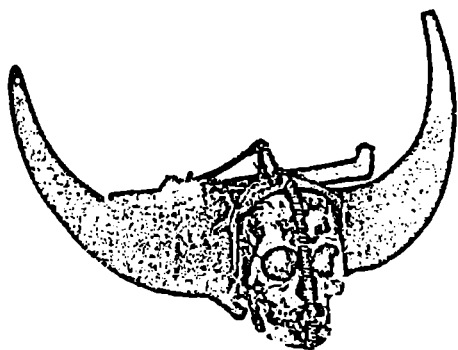
ასრულებდნენ ქალები. შამანიზმის დამახასიათებელი ნიშანია, რომ უკი-
დურესად აღმზნებულ მდგომარეობაში კავშირი დაამყარონ სულებთან. მაგიას
შეუძლია იმოქმედოს მანძილზეც, რაშიც ყველაზე ეფექტურ საშუალებად
ითვლება გასაჩხიბავი პირის ფრჩხილების, თმების, ტანსაცმლისა და სხვა
საგანთა გამოყენება. ამიტომ მაგიის მიმდევარი იშვიათად თუ გადაადგდბს
ასეთ ატრიბუტებს. შავი მაგიისაგან თავის დასაცავად ადამიანი იყენებს
სხვადასხვა საგანს, რომლებიც ფართოდაა გავრცელებული კულტურულ
საზოგადოებაშიც. აქედანვე იღებს სათავეს შეხედულება კარგად და ავად
დაცდილ ნიშნებზე (ავი თვალი, ცუდი ფეხი და ა. შ.).

ზოგიერთ შემთხვევაში ჯადოქრები და შამანები, რომლებიც მაგიურ
ქმედებებს ეწევიან, საკმაო ცოდნა-გამოცდილებით შეიარაღებული ხალხია.
ისინი დაკვირვებულნი არიან ბუნების მოვლენებზე, ფლობენ მკურნალო-
ბის საიდუმლოს, გარკვეულ ფსიქოლოგიურ ცოდნას, რაც ხელს უწყობს
მათი ნანინასწარმეტყველების მთლიან ან ნაწილობრივ გამართლებას, ეს
კი, ბუნებრივია, განსაკუთრებით ზრდიდა მათ ავტორიტეტს. მიუხედავად
იმისა, რომ მაგია, როგორც რელიგიის ფორმა, დამახასიათებელი იყო
პირველყოფილი საზოგადოებისათვის, მისი გადმონაშთები საკმაოდ უხვად
შემოინახა მსოფლიოს უდიდესმა რელიგიებამაც.

მაგიურ-რელიგიური ქმედებების მთელი რიგი კომპლექსებისა შემოინახა
საქართველოს ეთნოგრაფიულმა სინამდვილემ. ისინი მრავალნაირი ფორმით
აისახნენ და მიუხედავად ზოგიერთი მათგანის თეატრალიზებული ხასიათისა,
ინდივიდუალური თუ კოლექტიური მაგიის საუკეთესო ნიმუშებად ითვლე-

ჯადოქარი

ნაგას ტომის თილისმა
(მტრის თავის ქალით)

ბიან. ნათქვამის საილუსტრაციოდ გამოდგება სვანეთში შემორჩენილი დღესასწაულები: ადრეკილი, მელიათულეფია და მურყვამობა, რომლებიც საფერხულო საგლობლების თანხლებით სრულდება და მიძღვნილია ნაყოფიერებისა და გამრავლების იდეისადმი. ამავე მიზანს ემსახურებოდა თუშეთში შემორჩენილი ქორბელელას დღესასწაული, რომლის დროსაც მხარდამხარ გადაბმული მამაკაცთა ორსართულიანი წრე გალობითა

და წელი ნაბიჯით მიემართება ხატისაკენ. თუ ეს წრე წაიფორჩილებდა, დაიშლებოდა, ანდა საგლობელი აერეოდათ, ცუდის მომასწავებელი იყო – ან საქონელი დაილუპებოდა, ანდა ადამიანები. ხოლო ქორბელელას შეუშლელად დასრულება კარგი მომავალის სანინდარი ხდებოდა. ამ საფერხულოს მსგავსი დღესასწაული იყო ქართლ-კახეთში გავრცელებული ყვენობაც. ფაქტია, რომ საფერხულოცა და ყვენობაც მიმართული იყო ნაყოფიერებისა და მოსავლიანობის გამოწვევისაკენ. ამავე თვალსაზრისით ყურადღებას იმსახურებს ე. წ. ლაზარობა. ესეც საფერხულო სანესო რიტუალი იყო, რომელსაც მართავდნენ გვალვის სანინაღმდეგოდ, წვიმის გამოსაწვევად, ანდა გადამეტებული წვიმიანობის შესაწყვეტად. ლაზარობას თან სდევდა ფეხშიშველა სიარული, გუთნის წყალში გატარება, თოჯინის განწევა და შესაფერისი სარიტუალო ტექსტი.

ქართულ ფოლკლორში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს მაგიური შელოცვების ტექსტებს. ამ ტექსტების წარმოთქმის თავისებური წესი არსებობდა: ზოგი ხმამაღლა წარმოთქვამდა, ზოგი – ჩურჩულით, ზოგი – ბუტბუტით, გარკვეული ნაწილი გაუგებრად წარმოთქვამდა, რომელსაც ახლდა აბრაკადბრა სიტყვების რიგი. მაგიური ქმედების დროს გამოიყენებდნენ სხვადასხვა ატრიბუტს: მაგბარიან დანას, ნახშირს, წყალს, ნაცარს, ქინძარს და ა. შ. სამკურნალო მაგიის გამომხატველია ერთი სვანური ჩვეულება, რომლის მიხედვითაც ბავშვს, რომელსაც ბნედა მოუვლიდა, ზურგსუკან პერანგში კვერცხს ჩაუდებდნენ, შემდეგ ამ კვერცხს მუჭში დაიჭერდნენ, ამოჭრიდნენ და შორს გადააგდებდნენ, რითაც თითქოს ავადმყოფობას აცილებდნენ მას.

ადამიანის ცხოვრებაში დიდი როლი ეჭირა ნადირობას, რომლის წარმატებულ ხასიათზე ბევრად იყო დამოკიდებული მისი მატერიალური მდგო-

მარეობა. ამიტომ სამონადირეო მაგია იყო ერთი უძველესი ფორმა, რომელსაც პირველყოფილმა ადამიანმა მიმართა.

სამონადირეო მაგიის გამოვლინებაა სვანური საწესო გრაფიკული ხელოვნების ზოგიერთი სიუჟეტი, რომელშიც წარმოდგენილია ისრითა და შუბით დაჭრილი ცხოველები, რაც ნადირობის წარმატებული ხასიათის სურვილიდან გამომდინარე, წინასწარ კეთდებოდა. ამავე მიზანს ემსახურებოდა ეკლესიისათვის შეწირული ისრისპირები. ქართულ წარმართულ პანთეონში მნიშვნელოვანი როლი უჭირავს სამონადირეო მაგიის პერსონაჟებს: დალის, ოჩოპინტრეს, ტყაშიმაფას, რომელთა მიმართ

შამანი

შემუშავებული იყო რიტუალი სათანადო სავედრებელი ტექსტითურთ. ამ პერსონაჟებმა სასტიკი განრისხება იცოდნენ. თუ მონადირე დაარღვევდა სამონადირეო წესს, შეეძლოთ, არათუ ხელი შეეძალათ ნადირობაში, არამედ დაეღუპათ კიდეც.

მოუხედავად იმისა, რომ მაგია ერთობ დაცვილებულია კლასიკურ რელიგიურ ჩარჩოებს, მასში ძალზე ბევრია ისეთი ელემენტი, რომელნიც მას აქცევენ რელიგიის ნაწილად და ადგილს უმკვიდრებენ იმ საერთო მდინარეებში, რომელიც მიმართულია რელიგიის საფუძვლების უკეთ ამოხსნისაკენ.

წინა აზრის ქვეყნების რელიგიები

ისტორიული განვითარების თვალსაზრისით, შუამდინარეთსა და ევ-
კიპტეს ბევრი საერთო მახასიათებელი ნიშანი აქვთ, რაც ამ ქვეყნების
რელიგიებშიც აისახა. შუამდინარული რელიგიის რეკონსტრუქციისათვის
დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა არქეოლოგიური გათხრების შედეგად მოპ-
ოვებულ თიხის ფირფიტებს, რომლებზეც დანერილი იყო პოლიტიკური,
სოციალური და რელიგიური ხასიათის ტექსტები. როგორც ცნობილია,
შუამდინარეთის უძველესი ცივილიზაციის აყვავება გამოიწვია საირიგაციო
მეურნეობის განვითარებამ, რომლის სათავეში დგას წინასემიტური მოდგმის
ხალხი, მას ისტორია შუმერებს უწოდებს. ერთი გამოჩენილი სწავლულის
გამონათქვამი რომ მოვიშველიოთ, „ისტორია იწყება შუმერიდან“. ამიტომაც
მათი, როგორც მსოფლიოს ერთი უპირველესი კულტუროსანი ხალხის, რე-
ლიგიური შეხედულების გამორკვევა განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა.

წინასახელმწიფოებრივი განვითარების ადრეულ ეტაპზე და მის შეს-
აბამისად, შუმერთა ღმერთები ერთობ მკრთალად გამოიყურებიან. ესენი
ძირითადად არიან საგვარეულო და სათემო ღვთაებანი, რომლებსაც ძალზე
ლოკალური ხასიათი ჰქონდათ.

ასეთ ადგილობრივ მფარველ ღვთაებებს ემსახურებოდნენ თავიანთი
უზუცესი სათემო პირები, რომელთა მოვლეობაც სარიტუალო ცერემო-
ნიალის წარმართვა და აღსრულება იყო. შუმერები მათ ეწსებს უწოდებ-
ნენ. სათემო-საკულტო ღვთაებათა ლოკალური ხასიათის წარმოსაჩენად
გამოდგება ღვთაება ნინგირსუს მაგალითი, რომელსაც სახელი ეწოდა
ქალაქ ლაგამის პატარა გარეუბნის – გირსუს მიხედვით, რაც ადასტურებს,
რომ ეს ღვთაება თავდაპირველად მხოლოდ ამ ქალაქის მფარველი იყო.

შუმერულ ეპოქაში, სახელმწიფოს ცენტრალიზაციის დასაწყისში (IV-
III ათასწლეული), ღვთაებანი თანდათანობით შეერწყნენ ერთმანეთს და
გამოიკვეთა სამი დიდი ღმერთი: ანუ („ან“ – შუმერულად ნიშნავს ცას),
ეა და ენლილი. ანუ განასახიერებდა ზეცას და სინათლეს. იგი მოიპრე-
ბოდა დიდ ღმერთად, მამად, რომლის ფუნქციასაც სამყაროში წესრიგის
დაცვა შეადგენდა; მისი მეუღლე იყო ქალღმერთი ქი (მინა), იგივე ნინთუ,
რომელიც შემდგომ შესცვალა ინანამ; დროთა განმავლობაში უმაღლეს
ტრიადაში მთავარი ადგილი დაიჭირა ენლილმა, რომელიც ხშირად „ცისა
და მინის მეუფედ“ იწოდებოდა. ენლილი თვით მეფეებსაც კი ნიშნავდა
და აძლევდა მათ ძალაუფლებას. იგი ითვლებოდა კეთილ და ღმობიერ
ღმერთად. მას მიანერდნენ მცენარეული სამყაროს შექმნას, სამინათმო-
ქმედო იარაღების – თოხისა და გუთნის გამოგონებას.

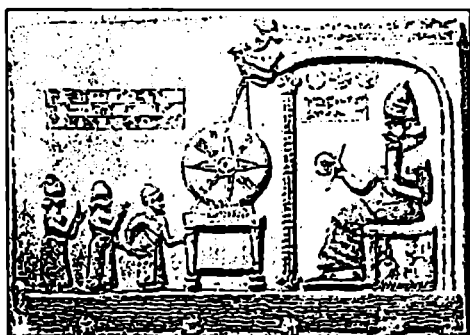
ხაზურაბე შამაშის წინაშე

რაც შეეხება ეას (ანუ ენქს), იგი ითვლებოდა ძველი შუამდინარეთის უძველეს ღვთაებად, რომელიც წყლისა და მიწის შემოქმედად მიიჩნდათ.

სემიტურ ეპოქაშიც (IX ათასწლეულის შუა ხანა) კი შუმერული ღვთაებანი თავიანთი ადგილობრივი ნიშნებითა და ატრიბუტებით გამოისახებოდნენ, მაგრამ უფრო მოგვიანებით, სემიტურ ტომებთან ურთიერთობის გაღრმავების შემდგომ, მათ ღვთაებებს არცთუ იშვიათად სემიტური სახელები დაერქვა. მაგალითად, ქალღმერთ ინანას იშთარი ეწოდა, ლარსის ღმერთმა უტუმ, რომელიც დაკავშირებული იყო მზესთან, შამაშის სახელწოდება მიიღო.

ბაბილონის საქალაქო და სახელმწიფოებრივი ცხოვრების განვითარების პარალელურად აქ დანიშნურდა ღვთაება მარდუქი, რომელიც ქალაქის მფარველად ითვლებოდა. ქურუმები ყოველწლიურად ცდილობდნენ მისი ავტორიტეტის განმტკიცებას და ხელს უწყობდნენ ღვთაების წარმოშობისა და მისი განსაკუთრებული ძლიერი ბუნების გამოკვეთას. ფაქტობრივად მარდუქი შეირაცხა როგორც უპირველესი და ყველა ღმერთზე აღმატებული ღმერთი. თუ არსებობდნენ სხვა ღმერთები, ისინი მხოლოდ მარდუქთან მიმართებით განიხილებოდნენ. მაგალითად: ღვთაება ნინურტა მარდუქის ძალაა, ნერგალი – ბრძოლის მარდუქი, ენლილი – ძალაუფლების მარდუქი და ა. შ. საგულისხმოა, რომ ამ ვითარებაში, ისე როგორც ეს საერთოდ ხდება ხოლმე, აისახა ქვეყნის ცენტრალიზაციისაკენ სწრაფვა. მონოთეისტური რელიგია ძირითადი იდეოლოგიური საყრდენი უნდა ყოფილიყო ბაბილონის მეფეებისათვის, რომელნიც ამ პერიოდისათვის დაუფლნენ თითქმის მთელ შუამდინარეთს და წინა აზიის სახელმწიფოთა შორის ყველაზე მეტად დანიშნურდნენ.

უძველესი ცივილიზაციის ქვეყნებში არცთუ იშვიათია შემთხვევა, როცა, სამეფო ხელისუფლების განმტკიცების პარალელურად,

შამაში

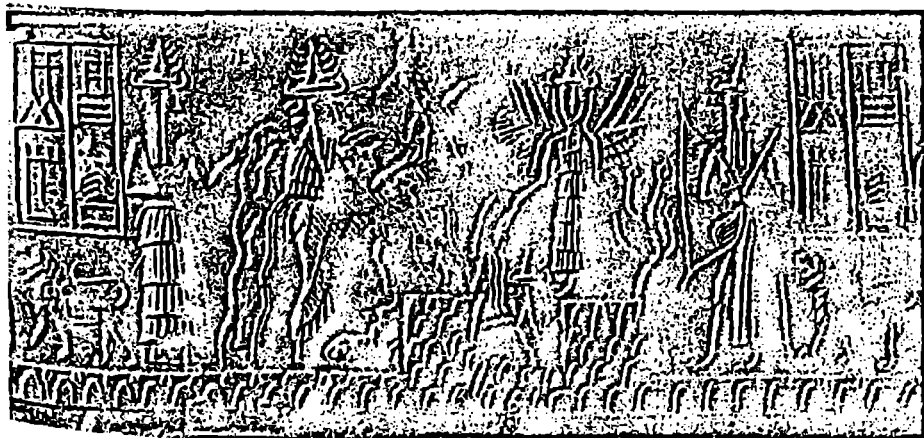
იმთარის ტაძრის უზენაესი
ქურუმი

მეფის კულტი ღვთაებრივ სიმაღლემდე ადის ხოლმე. გამონაკლისი არ მომხდარა არც შუმერთა სახელმწიფოში. გაერთიანებული შუამდინარეთის მეფეები, მოყოლებული სარგონიდან, ცდილობდნენ, თავი იმდენად განედიდებინათ, რომ ხალხის თვალში ღვთაებათა დონემდე ასულიყვნენ. ამის ნათელი დადასტურებაა უძველეს ბარელიეფებზე ღმერთების პირდაპირ ისეთი ატრიბუტებით გამოსახული მეფენი, რაც მხოლოდ ღვთაების ინსიგნიას შეადგენდა.

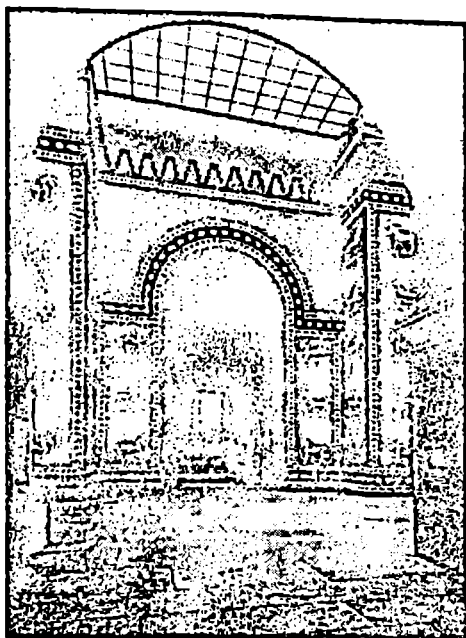
ოფიციალური კულტის პარალელურად შუამდინარეთში გავრცელებული იყო სხვადასხვა სახის კულტები, რომელთაგან დიდი ადგილი ეჭირა მინათმოქმედების, ნაყოფიერებისა და მცენარეული სამყაროს კულტებს.

განსაკუთრებული თავყვანისცემის ობიექტად ითვლებოდა ნაყოფიერების ქალღმერთი იმთარი, რომელიც შუმერის ერთ-ერთი დიდი ქალაქის მფარველად ითვლებოდა და ატარებდა ეროტიულ ხასიათსაც.

იმთარის მამაკაცური მენყვილე თამუზი განასახიერებდა მცენარეულ სამყაროს. არსებობს მითი თამუზის დაღუპვის შესახებ, რომელიც ჩავიდა ქვესკნელში და შემდეგ ამოვიდა მინაზე. ერთ ტექსტში შემონახულია იმთარის მიერ საყვარელი თამუზის დატირების სცენა. ტექსტები გვიჩვენებენ, რომ თამუზი არის მოცდავი და აღდგენილი ღვთაება და იგი უნდა აღ-

მითოლოგიური სცენა შუმერთა ღვთაებების გამოსახულებით

იშთარის ტაძრის კარიბჭე

მოცენებულიყო სამინათმოქმედო ურთიერთობის ნიადაგზე.

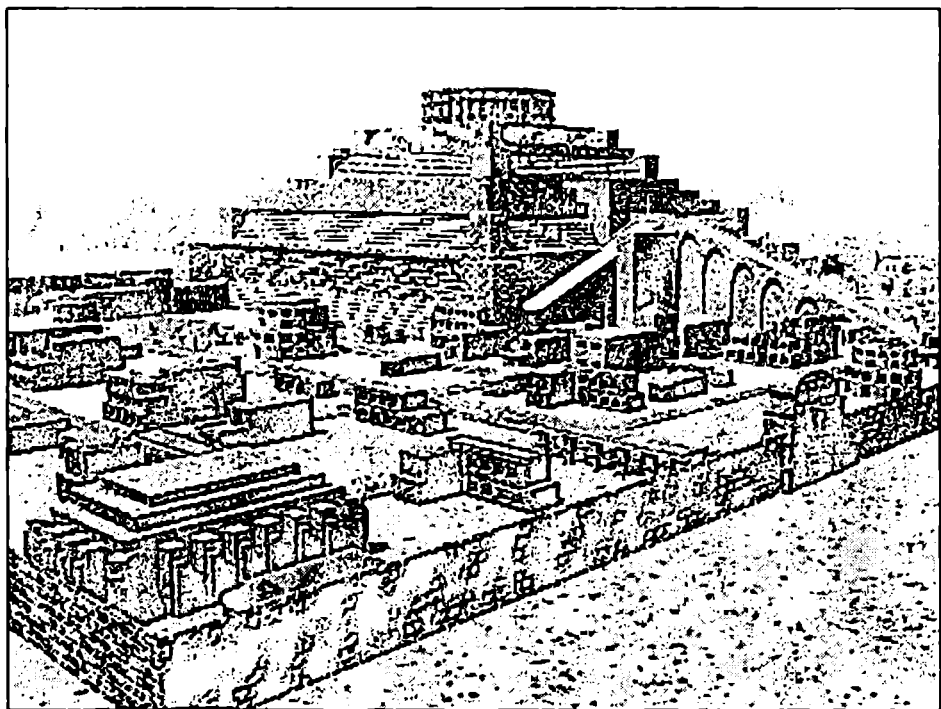
სემიტებმა თამუზს „ხელმწიფე“ ღმერთი ზარქვეს, უნოდეს მას ადონი (ადონისი ბერძნული ფორმა) და ნინა აზიის უდიდეს ღვთაებად აქციეს.

შუამდინარეთის რელიგიებში დიდი ადგილი ეჭირათ სატაძრო მსახურთ, რომელნიც არისტოკრატთა გვარს ეკუთვნოდნენ. ქურუმთა ნოდება გადადიოდა მამიდან შვილზე. ტაძრების მსახურთა რიგში ირიცხებოდნენ ქურუმი ქალებიც, რომელთაგან უმეტესობა დაკავშირებული იყო სიყვარულის ღმერთის – იშთარის კულტთან. მათი საკულტო სამსახური ითვალისწინებდა ორგოულ ქმედებებსაც, რომლებსაც უერთ-

დებოდნენ ქალის ტანსაცმელში გამონყობილი მამაკაცებიც. ბაბილონური ტაძრები, ე. წ. ზიკურათები, საფეხურებრივი ტიპის შენობები იყო და სალიტურგიო წესთმსახურება ძირითადად ამ ტაძრებში აღესრულებოდა.

შესაძლოა ითქვას, რომ ქურუმები წინასწარმეტყველები საუკეთესო პრაქტიკას ფლობდნენ, რაც მიღებული ჰქონდათ მოვლენებზე უშუალო დაკვირვების შედეგად. ისინი ასტრონომიული ცოდნის გზით ბევრ მოვლენას წინასწარ ხსნიდნენ, რაც ერთობ განამტკიცებდა მათ ავტორიტეტს მოსახლეობის ფართო ფენებში. ასტროლოგიური ძიებანი იძლეოდნენ იმის საფუძველსაც, რომ ადგილობრივი ღვთაებანი გაიგივებულნი ყოფილიყვნენ ციურ მნათობებთან. საყურადღებოა, რომ ბაბილონურ ლურსმულ დამწერლობაში ღმერთი გამოისახებოდა ვარსკვლავის იდეოგრამით.

ასტროლოგიურმა ცნობიერებამ, ციური სამყაროს მითოსურმა ხატმა, ასახვა პოვა რელიგიურ რწმენებში და შედეგად მიღებულ იქნა ღვთაებათა ასტრალიზაცია. მაგალითად, ღვთაება შამაში, ერთი ყველაზე გავრცელებული ღვთაება, ასოცირებული იყო მზესთან, ურის ღვთაება სინი გაიგივებული იყო მთვარესთან, ნაბუ – მერკურთან, იშთარი – ვენერასთან, ნერგალი – მარსთან, მარდუქი – იუპიტერთან და ა. შ. ეს ბაბილონური ტრადიცია შემდგომში გავრცელდა საბერძნეთისა და რომის რელიგიურ სამყაროში. ბაბილონელთა დამსახურებაა 12-თვიანი კალენ-

ზიკურათი. რეკონსტრუქცია.

დრის შემოღებაც, რომელიც მოგვიანებით სხვა ხალხებმა გადაიღეს.

ძალზე საინტერესოა ბაბილონური კოსმოგონიური მითები, სადაც ასახულია სამყაროს წარმოშობის ჭეშმარიტად შეხედულებანი. ერთი ასეთია ენუმა ელიში, რომელსაც სათაური მიღებული აქვს გადარჩენილი ტექსტის პირველი ორი სიტყვის მიხედვით („ენუმა ელიში“ – ოდეს მალა). მითში მოთხრობილია სამყაროს შექმნის შესახებ. ეს იყო დრო, როცა „მთელი ქვეყნიერება ზღვა იყო ოდენ“. ეს იყო წყალი, არქაული, რომელსაც ორი ბუნება გააჩნდა – მლაშე და მტკნარი. მტკნარი აპსუ მამრია, მლაშე თიამათი – მდედრი და მათი მეშვეობით უნდა წარმოიშვას სამყარო. ენუმა ელიშის დასაწყისი გვამცნობს: „როცა მალა ცა არ იყო წოდებული, დაბლა ხმელეთს სახელი არ ერქვა, როცა არც ერთი ღმერთი არ ჩანდა, სახელი არ ერქვათ, ზედრი არ ეწერათ, აპსუ პირველი მათი ჩამსახველი, მუმმუ თიამათ ყველას მშობელი, თავთავიანთ წყლებს ერთურთში ურევდნენ“ (თარგმანი ზ. კიკნაძისა). აპსუ მტკნარი წყლის ზოლია, თიამათი ოკეანის განსახიერება, რომელიც წარმოადგენს ოთხფეხიან ფანტასტიკურ ფრინველს და რომელთაგანაც უნდა იშვას სამყარო, და ეს

ბრძოლა წარმოებს ქაოსის ღვთაებათა წინააღმდეგ. ამ ბრძოლაში ერთი საყურადღებო მომენტი: როდესაც თიამათი თავის დამხმარე ღვთაებებთან ერთად გაილაშქრებს სამყაროს წესრიგის ღვთაებათა წინააღმდეგ, ეს უკანასკნელი უკან დაიხევინ. ერთადერთი მარდუქი გადაწყვეტს შებრძოლებას იმ პირობით, რომ დანარჩენი ღმერთები შემდგომში მარდუქს დაემორჩილებიან და მის პირველობას აღიარებენ. ბრძოლა მარდუქის გამარჯვებით დასრულდება, რომელიც დამარცხებული თიამათის სხეულს დაანანევრებს და მისგან შექმნის მიწასა და ცას. ეს მითი, რომელიც ბაბილონის ქურუმთა წრეშია შექმნილი, ასახავს მარდუქის უზენაეს ღვთაებად გადაქცევის პროცესს.

ზოგ მითოლოგიურ ტექსტში საუბარია პირველი ადამიანის, ადაპის, შექმნის შესახებ, რომელიც თავიდან განზრახული იყო როგორც უკვდავი ქმნილება, მაგრამ შეცოდების გამო მან ვერ მიიღო ღმერთისაგან ეს თვისება. სიუჟეტური ქარგით მითის ეს ნაწილი ძალზე წაგავს ადამიანის შექმნის ბიბლიურ პასაჟს, რომელიც არაარსებითი სახეცვლილებით უნდა გადმოეღოთ ბიბლიის შემქმნელთ. ასევე შუამდინარული მითოლოგიიდან აქვს ნასესხები ბიბლიას წარღვნის მოტივი, რომელიც აღწერილია გილგამეშის თქმულებაში. ეს ეპოსი ძალზე მნიშვნელოვანია თავისი მითოლოგიური შინაარსით, რაც შემდეგ საფუძვლად დაედო არაერთი ხალხის რელიგიურ წარმოდგენებს.

მითის მიხედვით, ურუქში ცხოვრობს გილგამეში - „ორი მესამედი ღმერთი, ერთი მესამედი კაცი“. „იგია მწყემსი გალავნიან ურუქის“, ერთობ თავნება და ამპარტავანი. მას უნდა გაუჩნდეს თავისი ტოლი, რომელიც დაუცხრობს თავხედობას. ღმერთმა არურუმ „თიხა მოზილა, ველზე გამოძერწა და „იშვა გმირი ენქიდუ“. იგი ბალნიანია და ცხოვრობს ცხოველებთან ერთად, „არ იცის ხალხი და არც ქვეყანა“;

ერთხელ ერთი მონადირე შეეყრება მას წყალთან, სადაც გარეული ცხოველები მოდიან დასარწყულებლად. მონადირეს ძალზე შეაცბუნებს ენქიდუს ხილვა, რომელმაც მას ხაფანგები გამოუხსნა და ხაროები მინით ამოუვსო. იგი მამას მიმართავს რჩევისათვის, ხოლო ეს უკანასკნელი ასწავლის, რომ ნაიყვანოს ერთი მეძავი, გააშიშლოს და ანახოს წყალზე მოსულ ენქიდუს. მაგრამ ეს რჩევა მან უნდა მიიღოს არა მამისაგან, არამედ გილგამეშისაგან. მონადირე ასეც იქცევა. მიდის გილგამეშთან, რომელიც

გილგამეში

გილგამეში და ენქიდუ კლავენ ხარს

იმავეს ურჩევს; მაშინ მონადირე ნაიყვანს როსკიპ შამხათს და გააძიშვლებს, როცა ენქიდუ წყლის დასაღევად მოვა ჯოგთან ერთად. ენქიდუ განცვიფრდება ქალის სიშიშვლით, მიუწვება მას და ექვსი დღის განმავლობაში დარჩება მასთან. ამის შემდგომ იგი დაკარგავს ძლიერებას, ანუ თვისებას ცხოველებთან მეგობრობისას, რადგან გაუცხოვდება მათთვის. „დასუსტდა ენქიდუ, აღარ შეუძლია ძველებურად სირბილი, მაგრამ შეიძინა სიბრძნე, გაუფართოვდა გონება“. როსკიპი შამხათი ეუბნება ენქიდუს: „ენქიდუ, ღმერთივითა ხარ, ცხოველებთან ერთად ველად რას დაძრნიხარ, მოდი, ნაგიყვანო გალგანიან ურუქში, სადაც გილგამეშია. იგი ეძებს მეგობარს, მისი გულის გამგებელს“. ენქიდუ დასთანხმდება შამხათს და ნაჰყვება ურუქში, რათა გილგამეშს დაუპირისპირდეს. „ვიყვირებ ურუქში, რომ ძლიერი ვარ მე“ – ამბობს ენქიდუ. შამხათი უმატებს ცეცხლის გზებას – „გიჩვენებ გილგამეშს, მხიარულ კაცს; ვაუკაცობით მშვენს, დამშვენებულია სიშნიფით მთელი მისი სხეული“. შამხათი და ენქიდუ ურუქისაკენ გაემართებიან.

შევა ენქიდუ ურუქში და ისა და გილგამეში შეებრძოლებიან ერთმანეთს, მაგრამ არ ჩანს გამარჯვებული. ამის შემდეგ ისინი იქცევიან უერთგულს

მეგობრებად და მიდიან საშინელი ურჩხულის – ხუმბაბას დასამარცხებლად, რომელიც დარაჯობს კედარის ტყეს. ხუმბაბას სიკვდილი ემსგავსება „მინის პირიდან ყოველგვარი ბოროტების აღმოფხვრას“. ხუმბაბა – „პირი მისი ცეცხლი, სუნთქვა მისი სიკვდილი, ხმა მისი წარღვნა“ – ამბობს ენქიდუ და შიში გამოსჭვავის მის სიტყვებში, და შეამჩნევს რა გილგამეში ამას, ეუბნება:

„ვინ ამაღლებდა, მეგობარო, სიკვდილზე? მხოლოდ ღმერთი ზის მარადიულად შამაშთან ერთად, ადამიანის დღენი კი დათვლილია, რასაც კი აკეთებს იგი, ქარია ყველაფერი. შენ აქაც გეშინია სიკვდილის; არ აქვს სიმტკიცე შენს გმირობას. მე შენს წინ წავალ და შენმა პირმა დაიძახოს: „მიუახლოვდი, ნუ გეშინია“. თუ დავეცი, სახელს დავიმკვიდრებ – გილგამეში მძლავრ ხუვაეასთან ბრძოლაში დაეცაო. ოდეს იშვება ჩემი ნაშთი ჩემს სახლში, მოგვარდება შენ კითხვით: მითხარ, ყველაფერი იცი“.

ამის შემდგომ ნავიდნენ მეგობრები და მჭედლებს დიდი ჩუგლუგები, ნაჯახები და სატევრები ჩამოასხმევინეს, მაგრამ ურუქის უხუცესობამ არ ურჩია გილგამეშს ხუმბაბასთან ბრძოლა: „ყმანვილი ხარ, გილგამეშ! გულს აუტანიხარ. გვსმენია, ხუვაეა უცხო ქმნილებაა, ვინ გაუსწორდება მის იარაღს?“ მიუხედავად ამისა, გილგამეში და ენქიდუ მიდიან ხუვაეასთან საბრძოლველად. ენქიდუ ეუბნება გილგამეშს: მე გაგიძლევები წინ, რადგან მისასვლელი გზები ვიცი.

ბოლოს ისინი მიაღწევენ კედარის ტყეს, ხუმბაბას ადგილსამყოფელს და შუუდგებიან ტყის გაჩეხვას. ხუმბაბა გაიგებს ჩეხვის ხმას და გაბრაზებული მიდის იქითკენ. მეგობრები შეებრძოლებიან მას, დასცემენ სატევარს და მოკლავენ.

ასეთმა გმირობამ მოხიბლა ქალღმერთი იშთარი, რომელმაც მოინდომა გილგამეშის ცოლობა, და თუმცა იგი ღმერთების შვილი იყო, გილგამეშმა უარი უთხრა, რადგან იშთარს ყველა თავისი წინა საყვარელი მოეკლა ან დაესაჩივრებინა. შურააცხყოფილმა იშთარმა უჩივლა გილგამეშს ღვთაებათა – თავის მამა ანუსა და დედა ანთუს – წინაშე და სთხოვა მათ, გაეჩინათ ზეციური ხარი, რათა გილგამეში მოეკლა, მაგრამ გილგამეშმა და ენქიდუმ განგმირეს ზეციური ხარი, გული ამოგლიჯეს, ხოლო ხარის ფეხი იშთარს ესროლეს, ხარის რქები ღმერთს შესწირეს მეგობრებმა და ურუქში გამოსწიეს, სადაც ხალხი ზეიმობდა.

გამოხდა ხანი. ღმერთები გაბრაზდნენ გილგამეშზე და ენლილმა თქვა: „ენქიდუ მოკვდეს“. მართლაც, ენქიდუ რამდენიმე დღეში ძაღზე ავად გახდა, სენი დაუძძიმდა და მოკვდა. დასტიროდა მას გილგამეში მწუხარებით: „ჩემს ძვირფას ძმას ველარ ვიხილავ თვალით“. „შემოსა მეგობარი როგორც სასძლო. ყვირის როგორც არწივი, როგორც ძუ ლომი, ლეკვებნავერილი...

მი-და-მო უვლის მეგობრის ცხედარს, თმებს იგლეჯს და ფანტავს ნაჩეჩით... ჩემს მეგობარ ენქიდუს დავტირი, როგორც მოტირალი ქალი”.

ამის შემდგომ სიკვდილის შიშით შეძრწუნებული გილგამეში მიდის უთანაფიშთისაკენ, ვინც თავის დროზე ღმერთებს ეწვია სიცოცხლის საძიებლად, სიკვდილ-სიცოცხლის ამბის გამოსაკითხად და მიიღო უკვდავება. მაგრამ უთანაფიშთი ცხოვრობს ძნელად მისაღწეველ მხარეში, ხოლო მისკენ მიმავალი გზები ძალზე სახიფათოა არიან სავალად.

მორიელუკაცები, რომლებიც იცავენ ბნელი ტყის გვირაბის შესასვლელს, მასში შეიკნობენ ღმერთის ნიშნის მატარებელს და გაუშვებენ ქვესკნელში, საიდანაც იწყებოდა ჯოჯოხეთური სვლა უკვდავებასთან საზიარებლად. იგი გაივლის ათ ბურუს-წყვდიადით მოცულ მანძილს შიშსა და ვაებაში, მხოლოდ მეთერთმეტე ბურუსის გავლისას გამოჩნდება განთიადი და გაემართება „ღმერთების ნალკოტის სანახავად“, სადაცაა ლილაქვა, ვაზი და მარჯანი.

მისი პირველი შემხვედრი საბითუ გაკვირვებულია გილგამეშის გელახული და დაღლილი სახის ცქერით: „რად არ იქნება ჩემში შინაგანი სევდა, როცა მეგობარი ენქიდუ მომიკვდა, ენია მას ბედი კაცთა მოდგმისა, მეც სიკვდილს შევუშინდი და ველად დავძრნივარ. მეგობარი, რომელიც მიყვარდა, მინას დაემსგავსა“. გილგამეში სთხოვს საბითუს, რომ ასწავლოს გზა უთანაფიშთისაკენ. საბითუ მიუგებს, რომ ეს გზა გადის სიკვდილის წყლებზე და რომ იქამდე შამაშის მეტს ჯერ არავის მიუღწევია. თუმცა იმასაც ასწავლის, რომ იქ არის ურ-შანაბი, უთანაფიშთის მეზღვაური, რომელიც შესაძლოა დაეხმაროს გზის გაკვლევაში. გილგამეში განაგრძობს მტანჯველ გზას და ხვდება ურ-შანაბის, რომელიც ასწავლის ძელების მოჭრას ხომალდისათვის. გილგამეში მოჭრის ძელებს, გაფისავენ, გააკეთებენ ხომალდს და სამ დღეში მიაღწევენ „სიკვდილის წყლებს“. უთანაფიშთი შორიდან უმზერს მეზღვაურებს და გაეგებება მათ.

გილგამეში მოუთხრობს უთანაფიშთს, თუ რა განსაცდელი გამოსცადა, ვიდრე მასთან მიაღწევდა და სთხოვს, უკვდავების მოპოვებაში დაეხმაროს და აი: აქ უთანაფიშთი მოუთხრობს გილგამეშს, თავად თუ ვით მოიპოვა უკვდავება: დიდმა ღმერთებმა: ანუმ, ენლილმა და ეამ წარღვნის მოხდენა განიზრახეს, დამიძახეს და მიბრძანეს ხომალდის აგება. შევეკრიბე ქვეყნიერება, მოვზიდე ხე-ტყე, ფისი და ავაგე ხომალდი ექვს სართულად. შიგნით დავყავი ნანილებად, ავზიდე ხომალდზე

უთანაფიშთი კილობანში

მთელი სარჩო-საბადებელი, აესვი მასზე მთელი ოჯახი და საგვარეულო, ჯოგი გარეული და შინაური. შევედი ხომალდში და დავფისე კარი. ამო-
ტყდა გრიგალი და წვიმა წამოვიდა, ნიაღვრებით აივსო დედამიწა და
აინია ხომალდი ზვირთების თავზე. ისეთი წარლენა მოვიდა, ღმერთებიც
კი შეშინდნენ. მეშვიდე დღეს შეწყდა ქარიშხალი, დანყნარდა ამინდი. სარ-
კმელი გავალე და ლოყაზე დამეცა სხივი. ამოვსვი მტრედი კიდობნიდან და
გავაფრინე, რომელიც ცოტა ხანში დაბრუნდა, რადგან ვერ ეპოვა დასა-
ფრენი ადგილი. შემდეგ მერცხალი გავაფრინე. ისიც მობრუნდა. შემდეგ
ყორანი გაფრინდა. ნახა, წყალი დამშრალიყო და აღარ მობრუნდა. გავალე
ხომალდის კარი და გავედი გარეთ. აღორძინდა სიცოცხლე დედამიწაზე.
მაშინ მოვიდნენ ღმერთები, ენლილმა ხელზე ხელი მომკიდა, ჩემს გვერ-
დით დააჩოქა ჩემი ცოლი, შეგვეხო და ყველა ღმერთის თანდასწრებით
გვკურთხა: „ადრე უთანაფიშთი ადამიანი იყო, ამიერიდან უთანაფიშთი და
მისი ცოლი, დაე, მსგავსნი იყვნენ ჩვენი, ღმერთებისა. წაგვიყვანა და დავა-
სახლა შორეთში, მდინარეთა დასაბამთან. ან ვინ შეგვიკრებს შენ ღმერთებს,
რომ მოიპოვო სიცოცხლე, ასე რომ ეძიებ“ – ეუბნება უთანაფიშთი გილ-
გამეშს და საბოლოოდ უწურავს უკვდავების მოპოვების იმედს. სიმწრისა
და დაღლილობისაგან დაოსებულ გილგამეშს ჩაეძინება და მთელი შვიდი
დღე გამოუფხიზლებლად აგდია ძირს, რის გამოც უთანაფიშთი ირონოულად
შენიშნავს: „შეხედე კაცს, რომელსაც მარადიული სიცოცხლე სურს, ძილშა
მოიცვა, ვითარცა ღრუბელმა“. გამოლვიძებულ გილგამეშს ჰგონია, რომ
წამიერად ჩასთვლიმა. უთანაფიშთი ურჩევს, თავის ქვეყანაში წავიდეს,
რათა განინმინდოს, შეიმოსოს და დაუბრუნდეს ადამიანურ ცხოვრებას.
იმედგაცრუებული გილგამეშის შემხედვარე უთანაფიშთის ცოლი ქმარს
მიმართავს: „იარა გილგამეშმა, დაშვრა, გაიტანჯა, რას გაატან მას თავის
ქვეყანაში?“ საპასუხოდ უთანაფიშთი გილგამეშს გასაჭაბუკებელ ეკლიან
ბალახს მიასწავლის, რომელსაც იგი ზღვის ფსკერიდან ამოიტანს, მაგრამ
გზაში მას გველი მოსტაცებს და უკვდავების ყველა იმედი გადაეწურება.
დაჯდა სასონარკვეთილი გილგამეში და ტირილით ამოთქვა – „რისთვის
დამიშვრენ მკლავები, სიკეთე ჩემს თავს ვერ მოვეუტანე“ (ზ. კიკნაძის
თარგმანის მიხედვით).

გილგამეშის ეპოსი მრავალმხრივია საყურადღებო. მასში მოთხრობილი
ამბები შემდგომში მრავალი ხალხის მითოლოგიას დაედო საფუძვლად. მან
აგრეთვე დიდი როლი შეასრულა ზოგიერთი რელიგიური წარმოდგენის
გალრმავებაში. „გილგამეშში ჩვენ ვხედავთ პირველ გაკვალულ გზას, რაზეც
შემდგომ ადამიანის ფილოსოფიური აზროვნება წარემართა. მასში აღძრული
პრობლემები ყოველ ეპოქაში ალელვებდა ადამიანს და დღესაც ალელვებს,
რადგან თვით მათი ბუნება ადამიანის სულიერი ცხოვრების უმინაგანეს
დვრიტას შეადგენს“ (ზ. კიკნაძე).

ციური ღმერთების პარალელურად, შუამდინარეთის რელიგიაში დიდი ადგილი ეჭირათ მრავალრიცხოვან ქვენა ღმერთებს, რომელნიც ძირითადად ბოროტ ძალებს განასახიერებდნენ. ესენია: მინის, პაერისა და წყლის ღმერთები; ანუნაქები და იგიგები – ავადმყოფობისა და უბედურების მომტანი სულები, რომელთა უმახინჯეს გამოსახულებებს მორწმუნენი ყელზე იკეთებდნენ, რათა ბოროტ სულს შეშინებოდა და უკუქცეულიყო.

ბაბილონურ რელიგიას საიქიო ცხოვრების შესახებ არა აქვს გამოცვეთილი წარმოდგენა. შეიძლება ითქვას, რომ მესოპოტამიის ხალხების რელიგიებში ძირითადი ყურადღება ამქვეყნიური ცხოვრებისადმი იყო მიქცეული და რელიგიური ჩვეულებანიც ამ უბედულებას ემყარებოდა.

ასურეთის იმპერიის ეპოქაში მესოპოტამიის რელიგიური სისტემა ცოცხათი შეიცვალა. ასურელები არ ცდილობდნენ არსებითი სიახლის შეტანას ღვთაებათა პანთეონში და მათი მმართველობის პერიოდი ძირითადად გამოირჩევა შემერულ-ბაბილონური ღმერთებისადმი თაყვანისცემით. ასურელები ახალ რედაქციას უკეთებდნენ ადრეულ ტექსტებს და ინახავდნენ ცნობილ „აშურბანიპალის ბიბლიოთეკაში“, რომლის გარკვეულმა ნაწილმა ჩვენ დრომდეც მოაღწია, როგორც ძველი შუამდინარული რელიგიისა და მითოლოგიის მნიშვნელოვანმა წყარომ.

მიუხედავად ამისა, ღვთაებათა პანთეონში გაერია ასურელთა ღვთაებანიც, რომელთაგან აღსანიშნავია აშური. თუმცა აშური არ ყოფილა ასურეთის სახელმწიფო რელიგიის მთავარი ღვთაება, ხელმწიფე მის მემკვიდრედ ითვლებოდა და ამდენად უფრო მათი სათაყვანებელი ღვთაება იყო, ვიდრე მთელი საზოგადოებისა. ასურელებს შორის პოპულარობით სარგებლობდა აგრეთვე ქუხილის ღმერთი რამანა ანუ ადადი.

ასურელები საოცარი ბრძოლისუნარიანობით გამოირჩეოდნენ და ამ თვისების მიწერა სწადდათ თავიანთი ღვთაებისათვის. ამის გამოა, რომ ზოგიერთი ბაბილონური ღვთაება მათთან მეომრული ბუნების მქონე ღმერთად გადაიქცა. მაგალითად, სიყვარულისა და ნაყოფიერების ქალღმერთი იშთარი ასურელებთან მებრძოლ ღვთაებად გარდაისახა. ასურელთა გავლენის დაცემისთანავე ასეთი ღვთაებანი ბაბილონური სამყაროდან უმტკივნეულოდ გაქრნენ.

ბაბილონური რელიგიის ძლიერება და მისი გავლენა სხვა ხალხთა რელიგიებზე აიხსნება თავად ბაბილონელი ქურუმების ცოდნისა და მათ მიერ ჩამოყალიბებული მტკიცე რელიგიური და სანესჩევულებო პრაქტიკით, რომელიც შემუშავებული იყო ასტრონომიისა და მეტროლოგიის მეცნიერების გათვალისწინებით. ბაბილონელებმა დიდი კვალი დაამჩნიეს ებრაელთა რელიგიურ წარმოდგენებს. ბაბილონელი ქურუმები ითვლებოდნენ უდიდესი სიბრძნის განმასახიერებლად, ხოლო შუა საუკუნეების ევროპული ფანტასმაგორია ბოროტი სულებისა და ურჩხულების შესახებ მთლიანად იღებს

აშური - ასურელთა მთავარი ღვთაება

სათავეს ბაბილონელთა ბოროტი ღმერთების ნიალიდან.

მცირე აზიის ხალხებიდან აღსანიშნავია ხეთების რელიგია, რომელიც სანაყის ეტაჰზე აღიარებდა მრავალღმერთიანობას. როგორც ხეთების მეფისა და ეგვიპტის ფარაონ რამზეს II-ის ერთ ხელშეკრულებაშია აღნიშნული, იგი იყო „ათასი ღვთაების ქვეყანა“.

ხეთურ რელიგიაში აისახა იმ ხალხთა რელიგიური შეხედულებანიც, ვისთანაც ხეთებს უხდებოდათ ურთიერთობა. ესენი იყვნენ, ერთი მხრივ, ხურიტული და, მეორე მხრივ, სემიტური მოდგმის ტომები.

ხეთური რელიგია ძირითადად წარმოშობილი იყო ბუნების ძალებთან კავშირის შედეგად. თაყვანისცემის საგანი იყო ცა, მზე, მთვარე, ვარსკვლავები, წვიმა, ქექა-ქუხილი, ღრუბლები და ა. შ., ხოლო ამინდის ღმერთი ითვლებოდა „ღვთაებათა-ღვთაებად“. ტაძრებში ძირითადად იდგა ამ ღვთაებათა კერპები, რომლებსაც ემსახურებოდნენ ქურუმები. ადგილობრივი ღვთაებების გარდა იყვნენ სახელმწიფო ღვთაებანიც, რომელთაგან უზენაესი ადგილი მზის ქალღმერთსა და მის მეუღლე ტაროსის ღმერთს ეკავათ. პანთეონის ერთ-ერთ ღვთაებად ითვლებოდა თელიფინუსი.

რელიგიური წესთმსახურება ტაძარში ტარდებოდა, მაგრამ კერპთან მისვლა მხოლოდ უზენაეს ქურუმსა და მეფეს შეეძლოთ, რომელიც საგანგებო ოთახში კვარცხლბეკზე იყო შემდგარი, ხოლო მლოცველები შორიდან ადევნებდნენ თვალს ცერემონიალის შესრულებას. დღესასწაულები ძირითადად ემსახურებოდნენ ბუნების მოვლენების განდიდებას.

ქვეყნის გაერთიანების შემდგომ მთავარი ღვთაებანი გახდნენ ქუხილის ღმერთი თეშუბა და მისი ცოლი ხეპატი.

ასურელთა მეფე სამეფო ტახტზე

ქურუმები", იგივე „წმინდა ქურუმები“, ასევე „მცირე ქურუმები“, „ზეთის მცხებლები“, „დედანი ღვთისანი“, „ტაძრის კაცნი“. ქურუმთა მოვალეობას შეადგენდა როგორც კულტმსახურება, ასევე ტაძრის დაცვა, ტაძრის მეურნეობის ორგანიზაცია და სხვა. ტაძარს ჰყავდა სათანადო პირები, რომლებიც დღესასწაულის დროს ანესრიგებდნენ ყველანაირ საქმიანობას, და ისეთებიც, რომლებიც სარიტუალო სიმღერასა და ცეკვას ასრულებდნენ.

ხეთების მეფე ითვლებოდა წმინდა პირად და ასრულებდა მთავარი ქურუმის ფუნქციებს. ბარელიეფებზე მეფე გამოსახებოდა ღმერთის გვერდით, რაც მიანიშნებდა მის ღვთაებასთან წილნაყარობას.

ხეთების სახელმწიფო კულტში დარჩენილია სამინათმოქმედო რელიგიის აშკარა ნიშნები, რაც ნაყოფიერების ქალღმერთის სახით გაიზარებოდა. ხეთურ სამყაროში მისი სახელი უცნობია, მაგრამ გენეტიკურად ხეთებთან კავშირში მყოფ მის მეზობელ ხალხებში ასეთი სახის ღვთაებებს ეწოდებოდათ: **მა, რეი, კიბელა**. სამინათმოქმედო კულტს ჰყავდა თავისი მითოლოგიური პარტნიორი, ანუ მეუღლე, რომელსაც მოგვიანო ხანაში ეწოდა **ატისი**. ატისი არის მოკვდავი და აღდგენადი ღვთაება, რომლის დღესასწაული აღინიშნებოდა გაზაფხულის დასაწყისში.

საინტერესოა მითი, რომელშიც ასევე მოკვდავი და აღდგენადი ღვთაება თელეფინუსის შესახებაა მოთხრობილი. მითის მიხედვით, თელეფინუსი გაქრა, უიმისოდ ბუნებამ კვდომა დაიწყო, შეწყდა შობადობა, ხოლო შემფოთებულმა ღვთაებებმა თელეფინუსის ძებნა დაიწყეს. ბოლოს და ბოლოს

თელეფინუსი ნახეს (მას ფუტკარმა მიაგნო და გააღვიძა) და ბუნებაშიც მაშინვე დაიწყო გამოცოცხლება.

ცხადია, ამ მითში ძალზე ხელშესახებადაა გატარებული აზრი ბუნების ალორძინების შესახებ, რომელიც უკავშირდება სამინათმოქმედო კულტს.

ხეთური კერპები ძირითადად ანთროპომორფული ხასიათისაა – ესენია ქალებისა და კაცების ნახევრადზღაპრული სახის ქანდაკებანი, დამზადებული სხვადასხვა სახის ლითონისა და ძვირფასი ქვებისაგან, რომლებსაც ხელში ეჭირათ ინსიგნიები, საბრძოლო იარაღები. გამოთქმულია ვარაუდი, რომ ხეთურ ღვთაებათა პანთეონის კერპებთან გარკვეულ ნათესაობას ამჟღავნებენ ამ სახის ქართული მასალები. კერძოდ, ფარნავაზის „საკულჩო რეფორმის“ შედეგად ღვთაებათა სამეული (არმაზი, გაცი, გაი) კერპის შექმნით მეფე დაუპირისპირდა ადგილობრივ სატომო ღვთაებებს (რითაც ის იბრძოდა სახელმწიფო რელიგიის ცენტრალიზაციისათვის), ხოლო მათი მოდელირებისათვის რომ მცირეაზიურ მასალებს ეყრდნობოდა, ეს ცხადად ჩანს როგორც მატერიალურ, ასევე წერილობით წყაროებში შემორჩენილი აღწერილობებიდანაც.

მახლობელი აღმოსავლეთის ხალხთა რელიგიებიდან ურარტუს რელიგია განსაკუთრებით საინტერესოა ქართული სამყაროსათვის, რადგან ბევრი უძველესი ურარტული რწმენა-წარმოდგენა შემდგომში ქართული მითოლოგიურ-რელიგიური სამყაროს კუთვნილება გახდა.

ურარტუელები თავიანთ ქვეყანას ბიაინილს უწოდებდნენ. ისინი განსაკუთრებით გაძლიერდნენ IX საუკუნეში (ძვ. წ.). როგორც ცნობილია, ურარტუელებისა და ხალდების გარკვეული ნაწილი ურარტუს სახელმწიფოს დაცემის შემდგომ შეერივნენ ქართველური მოდემის ტომებს. ურარტუს სახელმწიფოს გაძლიერების ზენიტში ურარტუში დანესებული იყო სახელმწიფო დონის ღვთაებანი, რომელთაგან უზენაესად ითვლებოდა ღვთაება **ხალდი**. ფიქრობენ, რომ სატომო სახელი ხალდი წარმომდგარი უნდა იყოს ღვთაების სახელწოდებიდან და იგი შემდგომში უნდა ქცეულიყო ტომის სახელად.

ხალდის მეუღლე იყო ქალღმერთი **ბაგბარტუ** (ურარუბანი). ურარტუში მიღებული იყო ქუხილის ხეთური ღმერთის თეშუბას თაყვანისცემაც. ყველა ეს ღმერთი ითვლებოდა სახელმწიფო ღმერთად და გამოდიოდა მეფეთა მფარველად. ქვეყნის რელიგიურ ცენტრს წარმოადგენდა ქალაქი მუსასირი, სადაც აგებული იყო ხალდის უმთავრესი ტაძარი.

სირიისა და ფინიკიის მოსახლეობა ენობრივად შუამდინარეთის სემიტურ მოსახლეობასთან იყო დაკავშირებული, თუმცა აქ დიდი სახელმწიფოები არ ჩამოყალიბებულა და ძალაუფლებას ძირითადად სავაჭრო ქალაქ-სახელმწიფოები იხვეჭდნენ, რომელნიც ერთმანეთში მტრულად იყვნენ განწყობილნი და არცთუ იშვიათად ექცეოდნენ სხვადასხვა დიდი ქვეყნის

გავლენის ქვეშ. ასეთი დამოკიდებულება აისახა კიდევაც მათ რელიგიურ შეხედულებებში.

ნინა აზიის ყველა ქალაქს ჰყავდა თავისი მამაკაცური და დედაკაცური სქესის მატარებელი ღვთაება, რომელთაგან უმეტესს არ ჰქონდა საკუთარი სახელი და იხსენიებოდნენ საზოგადო სახელით. მაგალითად, ელ-ლმერთი, ბაალი-მეუფე, ადონი-ბატონი, მელეკი-მეფე. სხვა ქვეყნებთან ურთიერთობის შედეგად გაჩნდნენ ღმერთები – ჩვენთვის უკვე ცნობილი ბაბილონური იშთარი, ასევე ბაბილონური ადონისი, სირიული ადადი ანუ ხადადი და ა. შ.

გამუდმებული შეწირვებისაგან ტაძრებში უამრავი სიმდიდრე იყო დაგროვილი, რომელთა განმკარგულებელნი აქაური ქურუმები იყვნენ, მაგრამ მათი გავლენა ვრცელდებოდა მხოლოდ იმ ქალაქებზე, სადაც ისინი ეწეოდნენ ღვთისმსახურებას.

განსაკუთრებულ შემთხვევაში (მაგალითად, ომის დროს) ქურუმები არ ერიდებოდნენ ადამიანის მსხვერპლად შეწირვასაც კი, განსაკუთრებით ჩვილი ბავშვებისას.

ნინა აზიის ღვთაებათაგან აღსანიშნავია ფინიკიური ღმერთი მოლოქი, რომელიც მძვინვარე ღმერთის სინონიმად იქცა და რომელსაც სწირავდნენ ადამიანებს. უნდა ითქვას, რომ ნინა აზიის არცერთ სხვა ქვეყანაში არ მიუღწევია ღვთაებათა სისასტიკეს იმ დონისათვის, როგორც ეს აღინიშნა ფინიკიაში.

და ბოლოს აღვნიშნავთ, რომ ფინიკიური ღმერთები ზოგჯერ ანთროპომორფული სახით გამოისახებოდნენ, ზოგჯერ კი ზოომორფული ნიშნით.

ძველი ეგვიპტის რელიგია

ეგვიპტის ცენტრალიზაციამდე ქვეყანა დაყოფილი იყო ცალკეულ ერთეულებად, რომლებსაც ნომები ეწოდებოდათ. ქვეყნის გაერთიანების შემდგომ ნომები ადმინისტრაციულ საზღვრებში მოექცნენ, მაგრამ თავისებური ინდივიდუალზმი, რაც, უპირველეს ყოვლისა, გამოიხატებოდა რელიგიურ აღმსარებლობაში, მათ ბოლომდე გაჰყვათ. თითოეულ ნომს ჰყავდა თავისი მფარველი ღვთაება და ჰქონდა დროთა განმავლობაში ჩამოყალიბებული საწესჩვეულებო რიტუალი.

ნომებში წმინდა ცხოველი ან ფრინველი მიაჩნდათ თავიანთ ღვთაებად - იქნებოდა ეს ცხვარი, ძროხა, ტურა, კატა, ნიანგი, გველი, ფუტკარი თუ სხვა. რელიგიის ასეთი ფორმა სათავეს იღებს ტოტემური ჩვეულებებიდან. ყველა მკვლევარი, ვინც კი შეხებიდა ეგვიპტური რელიგიის საკითხს, ერთსულოვანია იმ პროცესის შეფასებაში, რაც გამოიხატა წმინდა ცხოველების ანთროპომორფიზაციაში, ე. ი. ადამიანისა და ცხოველების გარეგნული ნიშნების შერწყმაში. მაგალითად, ღვთაება ბასტეტი, რომელსაც ჰქონდა ადამიანის ტანი, გამოისახებოდა კატის თავით, სხვა ღვთაებანი ნიანგის, არნივის, ლომის, ძროხისა და სხვა ცხოველთა თავებით. ეგვიპტური ღვთაებანი: ნეჰეტი, ჰათორი, ნეიტი, სოჰმეტი, ნეფტიდა და სხვანი ქალური ბუნებისანი იყვნენ, რაც უნდა მიუთითებდეს ეგვიპტელთა რელიგიის მატრიარქალურ საწყისებზე.

როგორც ცნობილია, რელიგიის ცენტრალიზაცია ხდება სახელმწიფოს ცენტრალიზაციის პარალელურად, რაც ძირითადად განსაზღვრავს სახელმწიფო წყობილების სიმტკიცეს. ეგვიპტის გაერთიანების დროს სახელმწიფოში მიმდინარეობდა ერთიანი რელიგიური კულტის ჩამოყალიბება, ხოლო რომელი ნომიდანაც იწყებოდა ცენტრალიზაციის პროცესი, იმ ნომის ღვთაება იქცეოდა საერთო-სახელმწიფოებრივ ღმერთად.

ერთ-ერთი ასეთი პირველი ღვთაება იყო არნივის გამოსახულებიანი გორი. გორის თაყვანისმცემლები იყვნენ ეგვიპტის პირველი გამაერთიანებელნი, I და II დინასტიის წარმომადგენლები (II ათასწლეულის

ღვთაება ბასტეტი

პორი

დინასტიათა წარმომადგენლების ღვთაება ამონმა რასთან ერთად უმაღლესი ადგილი დაიჭირა და იწოდა ამონ-რაღ.

ეგვიპტური რელიგიისათვის უმაღლეს ღვთაებათა პარალელურად უცხო არაა ისეთ ღვთაებათა თაყვანისცემა, რომელნიც მფარველობას უწევდნენ სხვადასხვა სფეროს ან საქმიანობას. მაგალითად, პერმოპოლი-სური ღვთაება თოტი (იბისი) ითვლებოდა მეცნიერთა და გადამწერთა მფარველად, სოჰმეტი - ომის ღმერთად, ანუბისი - საიქიოს ღმერთად. ღვთაებათა უმრავლესობა დაკავშირებული იყო მზესთან: ატუმი, გორი, ოზირისი, ამონი, ანხერი, სოხეკი და მენტუ პირდაპირ თუ არაპირდაპირ მზესთან კავშირში განიხილებოდნენ. მთვარეს უკავშირდებოდა თოტი და ისიდა, ცას - ჰატორი და ნუნი, მინას მინი და ლები.

საერთოეგვიპტური პანთეონის შექმნამ გამოიწვია სხვადასხვა ღვთაების შერწყმა, რისი შედეგიც იყო ღმერთთა ტრიადებისა

დასაწყისი), რომლებმაც ქვეყნის გაერთიანების შემდგომ იგი აქციეს მზის ღმერთად. დროთა განმავლობაში ეგვიპტის პოლიტიკურმა ცენტრმა გადაინაცვლა მემფისში, რამაც გამოიწვია ის, რომ ახლა საერთოეგვიპტურ ცენტრალურ ღმერთად იქცა მემფისური ღვთაება პტაჰი. სახელმწიფო მართვის სათავეში მებუთე დინასტიის მოსვლამ (დაახლ. XXV საუკ.), რომელმაც ტახტი ონომში დაიდგა, ადგილობრივი კულტი ატუმი (რა) აღიარა, რომელიც შემდგომში გადაიქცა ეგვიპტის უმაღლეს ღვთაებად. მე-11 და მე-12 დინასტიების დროს, ამ

რა

და ენეადების (ცხრაღმერთიანობა) პრაქტიკა. ერთი მხრივ, ეს იყო თებეს სამება: ამონი, მუტი, ხონსუ. მემფისის: პტაჰი, მისი ცოლი სოჰმეტი და შვილი ნეფერტუმი; ხოლო, მეორე მხრივ, ე.წ. ენეადებიდან უფრო გავრცელებული იყვნენ: რა (უფროსი ღვთაება), შუ და ნეფტუნი, ლები და ნუტი, ოზირისი და ისიდა, სეტი და ნეფტიდა. ამასთან, როგორც აღნიშნული იყო, ეგვიპტური უძველესი რელიგია დიდ თავყვანს სცემდა ცალკეულ ცხოველებს, რომელნიც ხშირად იქცეოდნენ ღვთაებათა იპოსტასებად. მაგალითად, ხარი აპისი ითვლებოდა ღვთაება რას ცხოველად, ცხვარი – ოზირისისა და ა. შ.

ეგვიპტურ ღვთაებათაგან განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს მინათმოქმედებასთან დაკავშირებული ოზირისის კულტი, რომელიც მუდამ გამოისახებოდა მცენარეული ორნამენტის თანხლებით, იქნებოდა ეს ლოტოსის ყვავილი, ვენახის ფოთოლი თუ პურის თავთავი.

ეგვიპტის მოსახლეობა ყოველწლიურად ზეიმობდა ოზირისის მიცვალებისა და აღდგენის დღესასწაულებს, რომელნიც რიტუალური ხენა-თესვის თანხლებით 18 დღის განმავლობაში გრძელდებოდა. მლოცველები პატივს მიაგებდნენ მინისა და ხორბლისაგან დამზადებული ოზირისის ფიგურას. ამ რიტუალში ოზირისი წარმოდგენილი იყო როგორც ხორბლის (პურის) განმავრცელებელი ღვთაება. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ერთი ეგვიპტური ლეგენდა, რომლის მიხედვით, ოზირისი მოკლა თავისმა ძმამ ღვთაება სეტმა, ხოლო მისი სხეული აჩეხეს და მთელ ეგვიპტეში მიმოფანტეს. ოზირისის ცოლმა იზიდამ დიდი ხნის ძებნის შემდგომ მიაგნო ამ ნაწილებს, შეაერთა ისინი და დაბადა მისგან შვილი, რომელსაც ეწოდა ჰორი. ჰორმა დაამარცხა სეტი და აღადგინა თავისი მამა.

როგორც რელიგიის ისტორიის მკვლევარნი ფიქრობენ, ამ მითში ასახულია თესვისა და მოსავლის მოწვევის რიტუალური პროცესი, ხოლო ოზირისს ენიჭება ის ძალა, რაც აქვს პურის მარცვალს. ოზირისის კულტთან მჭიდროდ იყო დაკავშირებული ღვთაება ისიდა, რომელიც შემდგომში ერთ-ერთ ყველაზე პოპულარულ ქალღმერთად იქცა და განასახიერებდა ნაყოფიერების სიმბოლოს.

შეიძლება ითქვას, რომ ოზირისიცა და ისიდაც ხალხური რელიგიის ცენტრალური პერსონაჟებია. V დინასტიის მეფობის პერიოდში ოფიციალ-

ოზირისი

ური კულტის სათავეში ექცევა მზის ღმერთი რა და მასთან დაახლოებული ამონი. ამის შემდგომ ეგვიპტის რელიგიაში მზის კულტი იქცევა სახელმწიფოს ოფიციალურ რელიგიად. ამ პერიოდში იწყება ეგვიპტეში ტაძრების აგება მზის კულტის სახელზე, ხოლო ქურუმები ცდილობენ, რომ ყველა ღმერთი მას დაუკავშირონ.

V დინასტიის პერიოდიდან ეგვიპტეში შემოდის ტრადიცია, რომელიც ფარაონს მიიჩნევს მზის ღმერთის – რას შვილად. ასეთი შეხედულება დამკვიდრებული იყო ეგვიპტის ცივილიზაციის დასასრულამდე.

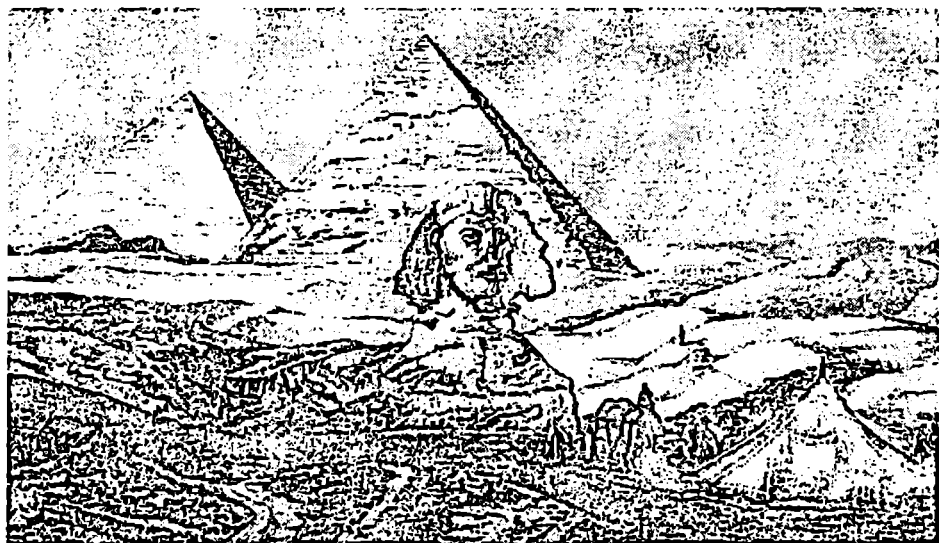
ეგვიპტელი ფარაონი იყო ერთადერთი, ვინც ტონს აძლევდა სანესჩვეულებო რიტუალებს. იგი აფუძნებდა ტაძრებს, ლოცულობდა მათში. ქურუმები მოქმედებდნენ მხოლოდ მისი სახელით, მაგრამ აკრძალული ჰქონდათ თავად

ეგვიპტელთა ღმერთები

პიროვნული სახელის ხსენება. ერისკაცები უნდა განოლილიყვნენ მეფის წინაშე და ასე ეცათ მისთვის თაყვანი. ყოველი ქურუმი ვალდებული იყო, ყოველწლიურად შეენყო ხელი ფარაონის ღვთიური წარმომადგენის იდეის დამკვიდრებისათვის. უძველეს პაპირუსებში ოზირისი მიჩნეულია გარდაცვალებული, ხოლო გორი ცოცხალი ფარაონის კულტად.

ეგვიპტელთა რელიგიაში უდიდეს როლს ასრულებდა დასაფლავების კულტი. პირველი მეფეების სამარხი-ნაგებობანი წარმოადგენდნენ მინის ზედაპირზე აგებულ ქვის საფეხურიან შენობებს, ე. წ. მასტაბებს, ხოლო მე-3 დინასტიის ხელმწიფეებთან ეს მასტაბები გადაიქცნენ უზარმაზარ პირამიდებად, რომელნიც დღემდე აოცებენ მნახველს თავიანთი გრანდიოზულობით. ამ პირამიდების შიგნით აგებული იყო სამარხი, სადაც თავის განუწოებელ ძვირფასეულობასთან ერთად კრძალავდნენ მუმიფიცირებული ფარაონის გვამს. მუმიფიცირების თუ როგორ ხელოვნებას ფლობდნენ ქურუმები, ამას ააშკარავებს ის ფაქტი, რომ დღემდე შემორჩენილია ძალზე კარგად შენახული სხეულები, რომლებიც დაუსაფლავებიათ ძვ. წ. XVI საუკუნეში.

სფინქსი და ეგვიპტის პირამიდები

მუმიფიცირების ჩვეულება, რომელიც მიზნად ისახავს გვამის შენახვას, სათავეს იღებს ეგვიპტეში მიღებული რელიგიური შეხედულებებიდან, რაც გულისხმობს გარდაცვლილის იმქვეყნიური ცხოვრების გაგრძელებას. შეიძლება ითქვას, რომ მსოფლიოს ხალხებიდან საიქიო ცხოვრების აპოლოგიამ ეგვიპტეში უმაღლეს საფეხურს მიაღწია.

ეგვიპტელთა შეხედულებით, ადამიანის გარდაცვალების შემდგომ მისი სხეული კვდება, ხოლო სული (ან სხეულის ორეული), რომლის სინონიმი იყო ბა, კა ან ახ, განაგრძობს სიცოცხლეს. ესაა მოძრავი, სახეცვალებადი, მარადიული ღვთაებრივი სული, რომელიც გარდაცვლილი ფარაონის შემდეგ შესაძლოა მის მემკვიდრეში განსხეულდეს.

ამავე დროს სული უდიდეს როლს ასრულებს იმქვეყნიურ ცხოვრებაში. სიკვდილის დროს სულიერი სანყისი - ბა ტოვებს ადამიანს და მხოლოდ დასავლეთის ქვეყანაში (საიქიოში) გადასვლის შემდგომ უერთდება მას, რაც უშფოთველი და განცხრომით ცხოვრების პირობებს აყალიბებს. მაგრამ ეს ყოველთვის არაა მისაღწევი და შესაძლოა ეს შეერთება არ მოხდეს, რაც სულს მიუსაფარს ხდის. ამიტომაც ენიჭებოდა დიდი მნიშვნელობა გვამის შენახვას (მიცვალებულის დაბალჩამებას).

ამავე დანიშნულებისაა ე. ნ. „პირამიდების ტექსტები“, თავისებური რელიგიური ჰიმნებისა და მაგიური შელოცვების კრებული.

ძველად ეს უპირატესობა მხოლოდ ფარაონს ჰქონდა, ხოლო უფრო მოგვიანებით ასეთი წესი დაბალი ფენის წევრებისათვისაც ხელმისაწვდომი

ანუბისი გარდაცვლილს აბალზამებს

ცხოვრებას, რომელსაც ეწეოდა სიცოცხლეში. რაც შეეხება მდიდრებსა და დიდებულებს, ისინი განცხრომით ცხოვრობენ მდიდრულ ბალებში და ეწევიან მათთვის საინტერესო საქმიანობას (მაგალითად, ნადირობას). ასეთი სცენები გამოხატულია მე-5 და მე-6 დინასტიის ფარაონთა განსასვენებელში. სხვა ხალხების რწმენათაგან განსხვავებით, იმქვეყნიური ფუფუნებით სარგებლობდნენ მხოლოდ ისინი, ვინც ამქვეყნიურ ცხოვრებაშიც მდიდარი იყო. აქედან ძალზე გავრცელდა ჩვეულება სამარხების სიუხვისა და მოხატულობის მრავალფეროვნების შესახებ, რაც იმქვეყნიური ცხოვრების გარანტიად ითვლებოდა.

ძველი სამეფოს ხანაში მიცვალებულთა მფარველად მიჩნეულ იყო ორი ღვთაება: მზის ღმერთი რა და ოზირისი. ეგვიპტელთა წარმოდგენით, მიცვალებულის სულები ცდილობენ მოხვდნენ რას მზიურ ნავში და მასთან ერთად იმოგზაურონ ცაზე. რაც შეეხება ოზირისს, იგი თავდაპირველად არ იყო დაკავშირებული დასაფლავების კულტთან, მაგრამ მე-5 დინასტიის მეფეთა წარწერებში იგი მოხსენიებულია რო-

გახდა. ბასა და კას ორეული არაა უკვდავი რაობა. იგი შესაძლოა დაიღუპოს შიმშილისაგან, წყურვილისაგან, ამიტომ მას ესაჭიროება საკურთხი, რომელსაც აურაცხელი რაოდენობით ატანდნენ ეგვიპტელები, ამის გარეშე კი შეიძლება მსხვერპლი გახდეს მითური ურჩხულებისა, რომლებიც საიქიოში ცხოვრობენ.

ძველი სამეფოს ხანაში მიღებული იყო რწმენა, რომ ადამიანის სული ანუ მისი კა გარდაცვალების შემდგომ მოხვდება ე. წ. იალუს ველზე (იგივე დასავლეთის ქვეყანა) და აგრძელებს იქ ისეთსავე

ანუბისი

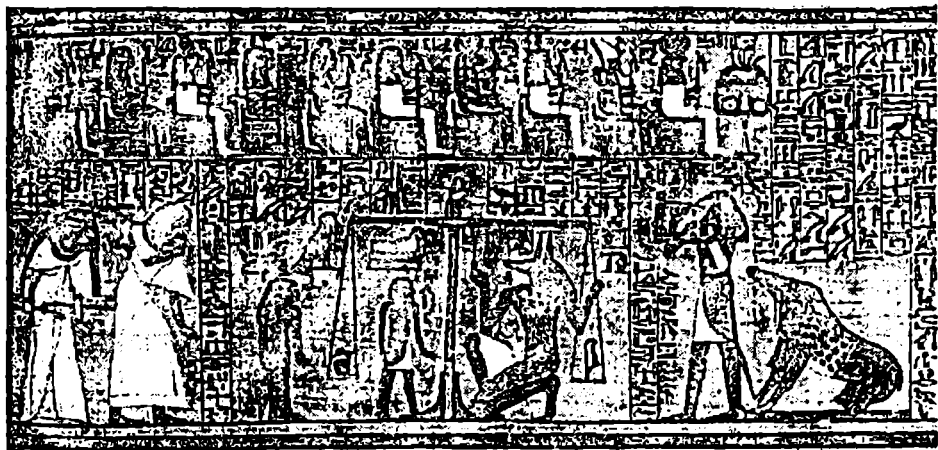

ოზირისის სასამართლო

გორც მიცვალებულთა მფარველი ღვთაება, რომელიც განაგებს ამქვეყნ-
იურ სამყაროს და განსჯის მიცვალებულთა სულებს. ოზირისი, როგორც
მოკვდავი და შემდეგ აღდგენადი ღვთაება, განსაკუთრებით ეხმიანება
გარდაცვლილის კულტის რწმენას. იგი მიცვალებულთა მფარველია, მისი
აღდგენადი ბუნება მორწმუნეებს აძლევდათ საფუძველს, რომ იგი გარ-
დაცვლილთან დაეკავშირებინათ, უფრო მეტიც, მიცვალებულს ოზირისთან
აიგივებდნენ. მართალია, ამის უფლება ჯერ მხოლოდ ფარაონებს ჰქონდათ,
მაგრამ შემდგომში მოსახლეობის სხვა ფენებშიც ჩამოყალიბდა ასეთი ნე-
სი. მიცვალებულთა ტექსტებში ხშირად მოიხსენიება ოზირისი, რომელიც
მიცვალებულს გულისხმობს (მაგალითად, ოზირისი ესა და ეს). ასეთი
გაიგივება ემსახურებოდა მიცვალებულისადმი მტრულად განწყობილი არ-
სებების გაცურებას. წარმოდგენდნენ რა მიცვალებულს ოზირისად, ასეთი
ძალები შემინდებოდნენ და უკუდგებოდნენ.

ოზირისის ბუნების გარკვევისათვის საინტერესოა ერთი ეგვიპტური
სიუჟეტი. ნახატზე გამოსახულია სამეფო ატრიბუტებით შემკული, ტახტზე
მჯდომი ოზირისი. ნახატის მარჯვენა მხარეზე ჩანს ორ ქალღმერთს შო-
რის მოქცეული განსასჯელი სული (რომელიც ადამიანს განასახიერებს),
ღვთაებანი გორი და ანუბისი სასწორზე წონიან გარდაცვლილის მიერ
ჩადენილ საქმეებს, იქვეა მწერალი, რომელიც აღწუსხავს ყოველივეს, ხოლო
ოზირისის წინ დაყუნტული ლომის მსგავსი მხეცი ყლაპავს ცოდვილებს.
ამ სცენაში ფაქტობრივად მოცემულია მთელი რელიგიური სურათი იმ
წარმოდგენების შესახებ, რომელნიც მიცვალებულის სულს გადახდება
იმქვეყნიურ გზაზე.

საიქო ცხოვრების წარმოდგენები ნათლადაა ჩამოყალიბებული დიდ-
ტანიან თხზულებებში, რომელთაც „მიცვალებულთა წიგნები“ ეწოდათ. ესაა

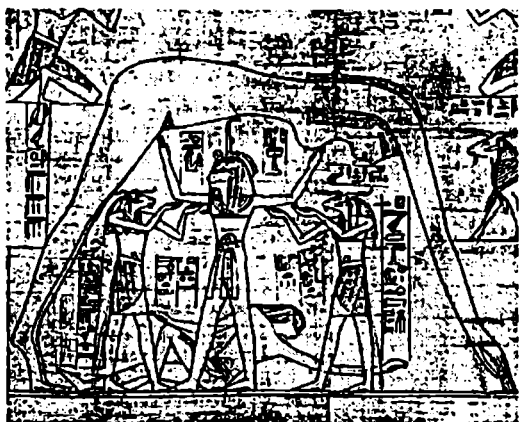
ოზირისის სამსჯავრო („მიცვალებულთა ნიგნიდან“)

მაგიური ფორმულებისა და პელოცეების ტექსტები, რომლებსაც პირველად მხოლოდ ფარაონთა განსასვენებლის კედლებზე გამოხატავდნენ, შემდეგ სარკოფაგებზე დაიწყეს აღნიშვნები, ხოლო მოგვიანებით პაპირუსებზეც გადაჰქონდათ. ტექსტებს თან ატანდნენ მიცვალებულს, რომელნიც, გარდა პელოცეებისა, უამრავ ცნობას შეიცავს გარდაცვლილთა სოციალური და რელიგიური შეხედულებების შესახებ. მიცვალებულთა ნიგნების დანიშნულება მაგიურ ხასიათს ატარებდა და ითვალისწინებდა გარდაცვლილის სულის დაცვას ყოველგვარი საშიშროებისაგან.

ეგვიპტური რელიგია მთლიანად გადაჯაჭვულია ეგვიპტურ მითოლოგიასთან და გვაძლევს საშუალებას, თვალი გავადევნოთ რელიგიის განვითარების პროცესებს. ესაა სხვადასხვა კულტის ბრძოლა ერთმანეთთან პირველობის დამკვიდრებისათვის. შესაძლოა ითქვას, რომ ეგვიპტის ყველა ლოკალურ დასახლებას ჰქონდა თავისი მითი, სადაც მოთხრობილი იყო ადგილობრივი ღვთაებისაგან სამყაროს შექმნის შესახებ. ერთ-ერთი უძველესი მიეკუთვნება მე-4 დინასტიის ხანას, როდესაც მემფისი იყო ეგვიპტის დედაქალაქი. ამ მითში სამყაროს შექმნა მიენერება ადგილობრივ ღმერთ პტაჰს, რომელიც არა თუ არ აღიარებს მანამდე არსებულ ღმერთებს, არამედ თვითონ გამოდის მათ შემქმნელად. ტექსტში აღნიშნულია, რომ „მან დაბადა ღმერთები, ააშენა ქალაქები, დააარსა ნომები, აღმართა ღვთაებანი, დაანესა შესანირაჲი“. ფაქტობრივად იგი დემიურგია, რომელიც ქმნის არა მხოლოდ სამყაროს, არამედ საზოგადოებრივი კულტურის გარკვეულ ხასიათსაც აყალიბებს.

მემფისის მსგავსად ჰელიოპოლისის ქურუმები თავიანთ ღვთაებას მიიჩნევდნენ სამყაროს შემქმნელად. ეს იყო მზის ღმერთი რა (ატუმი),

ქაოსის ღმერთ ნუნის შვილი, რომელმაც შემდგომში შექმნა ღმერთები, ადამიანები და ცხოველები. მან ამოანთხია ჰაერის ღმერთი შუ და მისი მენყვილე ქალური სანყისი ტეფნუტი (სისველე), რომელთაგანაც წარმოიქმნა ლები - მინა და ნუტი - ცა. ამ ღმერთების წყვილმა შემდგომში დასაბამი მისცა სხვა თაობის ღმერთებს: ოზირისს, იზიდას, სეტსა და ნეფტიდას.

სამყაროს შექმნა

სხვა მითის მიხედვით, ლები და ნუტი - მინა და ცა თავდაპირველად ერთმანეთს იყვნენ შერწყმულნი, მაგრამ ღვთაება შუმ (ჰაერმა) გაყო ისინი.

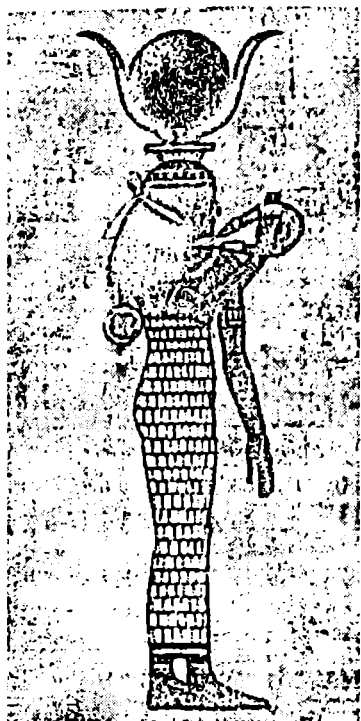
ეგვიპტურ რელიგიაში დიდი ადგილი უჭირავს სოლარული სახის მითებს, სადაც გამორჩეული ადგილი აქვს მოპოვებული მზეს. ერთ მითში მზე, რომელიც კატის სახითაა გამოსახული, ებრძვის დიდ გველს, მეორეში რა (მზე) ერკინება ქვესკნელის გველუშას, რაც უნდა ასახავდეს მზის დღე-ღამური მოძრაობის ციკლს. ეგვიპტელთა რწმენით, მზე მოძრაობს ნავის საშუალებით. ეს შეხედულება, ცხადია, ეყრდნობა თავად ეგვიპტელთა ყოველდღიურ ცხოვრებაში ნავით სარგებლობის პრაქტიკას.

მზე გამოსახულია ისეთი ცხოველების სახით, როგორებიცაა: ზოჭო, გველი, კატა და ა. შ. ცას განასახიერებდა ან ქალური სანყისის ღვთაება ნუტი, ანდა ძროხა, რომლის ტანზე აღბეჭდილი იყო მზის ნავი, მთვარე და ვარსკვლავები.

კეთილ ღვთაებათა საპირისპიროდ ეგვიპტურ მითოლოგიაში გვხვდებიან ღვთაებანი, რომლებიც ბოროტეული ნიშნებით გამოირჩევიან. ერთი ასეთია სეტი. მართალია, იგი ოზირისის ძმაა, მაგრამ მისი დალუპვის მონაწილედ გამოდის. ფაქტობრივად მითში, რომელიც ამ ორი ღვთაების ბრძოლას ეხება, ასახულია ეგვიპტური სინამდვილე მომაკვდინებელი უდ-

მზის ღმერთი კატის სახით გველთან ერთად

პატორი

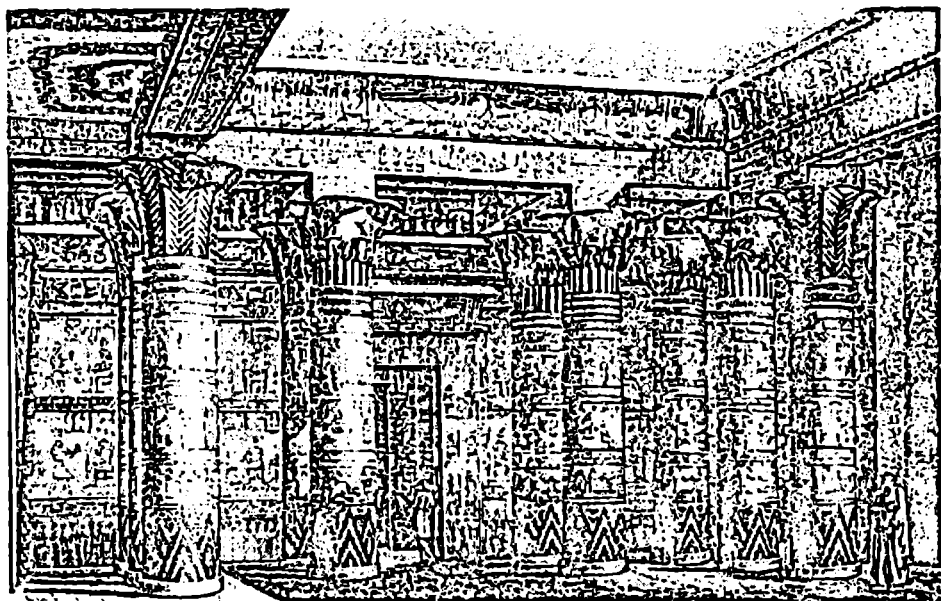
აბნოსა და ნაყოფიერი ველის შესახებ. აქვე არამცირედ როლს ასრულებს სოციალური მოტივი: ოზირისის მემკვიდრეობისათვის ატეხილი დავა მათ შთამომავლობას შორის, რაშიაც უნდა ვეძიოთ საგვარეულო თემიდან საოჯახო თემის გამოყოფის ისტორიული ფესვები. ოზირისის მიენერება მებაღეობისა და მევენახეობის შემოღება. საინტერესოა, რომ ეგვიპტისათვის ისევე, როგორც მთელი აფრიკისათვის წარღვნის მითი უცნობია. აქ ნილოსის ადიდება იყო ყველაზე დიდი მოვლენა, რომელსაც უამრავი სიკეთე მოჰქონდა ეგვიპტისათვის და ვერც კი წარმოუდგინათ, რომ წყლის ადიდებას რაიმე ზიანის მოტანა შეეძლო.

ეგვიპტელთა რწმენით, ღვთის სასჯელი ადამიანებს მოევლინებათ პატორის (რას ქალიშვილი) და სოჰმეტის სახით, რომელთაც მოაველენს ადამიანების ცოდვებით განრისხებული რა (მზე). სისხლისმსმელი, ღომისთავიანი სოჰმეტი შეუბრალებლად გაანადგურებს ხალხს. თუმცა უფალ რას

ბოლომდე არ ემეტება ადამიანები დაღუპვისათვის. იგი მოტყუებით ასმევს ლუდს ღვთაებას, დააძინებს მას და ჟღერა მზნყდება.

ეგვიპტურ რელიგიაში უდიდესი ადგილი უჭირავს ქურუმთა ინსტიტუტს, რომელიც განსაკუთრებით დაიხვეწა მეფობის პერიოდში. თავდაპირველად ქურუმები ცოტანი იყვნენ და არც იმდენი უფლებები ჰქონდათ. რელიგიური რიტუალები ძირითადად სრულდებოდა საერო პირთა, მთავრების ან ოლქების მმართველების, ხოლო თავად სახელმწიფოს ცენტრში – ფარაონთა მიერ. ქურუმები მოქმედებდნენ მეფის სახელით. შედარებით მეტი უფლებებით სარგებლობდნენ მეფისისა და ჰელიოპოლისის მთავარი ტაძრის ქურუმები, რომელთა ხელიდანაცაა გამოსული საღვთისმეტყველო ტექსტები. ანუბისის ტაძარში იყო ერთი სატაძრო ქურუმი, ერთი მთავარი ქურუმი და ათი დამხმარე, რომლებიც იცვლებოდნენ ყოველთვიურად.

ჰიქსოსების ბატონობამ შეასუსტა სამეფო ხელისუფლება, რითაც ისარგებლეს ქურუმებმა, განამტკიცეს თავიანთი გავლენა და თითქმის დამოუკიდებელნი გახდნენ. განსაკუთრებით გაძლიერდნენ ამონის ტაძრის ქურუმები, რომელთაგან უზენაესს ქვეყნის პოლიტიკურ იერარქიაში ერთ-ერთი უმაღლესი საფეხური ეჭირა. მე-19 დინასტიის მეფეთა დროს,

ვეფსტური ტაძარი

რომელნიც წარმატებულ ბრძოლებს აწარმოებდნენ, ტაძრების შემოსავალი ძალზე გაიზარდა. ამ ეპოქის მეფენი ცდილობდნენ, ქურუმებზე დაყრდნობით გაენადგურებინათ თავიანთი მონინაალმდევე საერო პირები და უხვი შესანიშნავებითა და საჩუქრებით ახერხებდნენ ქურუმთა გულის მოგებას. ამენაპოტეპ III-ის დროს იმდენად გაიზარდა ქურუმთა გავლენა, რომ ისინი თვით ფარაონის ხელისუფლებასაც კი დაემუქრნენ.

ამენაპოტეპ III-ის შვილმა ამენოტეპ V-მ (1419-1402) პირველმა გაილაშქრა ქურუმთა წინააღმდეგ და მოინდომა მათი გავლენის სფეროების შეკვეცა. უპირველეს ყოვლისა, მან გააუქმა ყველა სახელმწიფოებრივი კულტი, დაახურინა ტაძრები და გამოაცხადა ახალი ღმერთი ატონი – მზის დისკო, თავისი თავი კი უმაღლეს ქურუმად შერაცხა. სახელად ეხნატონი (ატონის სასურველი) დაირქვა, ხოლო თებედან სამეფო რეზიდენცია ახალ ქალაქში – აჰეტატონში (ატონის პორიზონტი) გადაიტანა. თავისი პოლიტიკის წარმატებით განხორციელებაში ეხნატონი მოსახლეობის საშუალო ფენებს ეყრდნობოდა, რომელნიც კარგად იცნობდნენ არისტოკრატთა და ქურუმთა სასტიკ ჩვეულებებს. ეხნატონის რელიგიურ-პოლიტიკური რეფორმა დღეგრძელი ვერ გამოდგა. მისი გარდაცვალების შემდგომ მისმა მონინაალმდეგეებმა მოახერხეს ატონის კულტის გაუქმება და ძველ ღვთაებათა აღდგენა, თავად ფარაონის სახელი კი შეაჩვენეს.

ამის შემდგომ ფარაონები დიდ ანგარიშს უწევდნენ ქურუმებს. მაგალი-

თად, ფარაონ რამსეს II-ის დროს ეგვიპტის ტაძრები მოსავლიანი მიწის თითქმის 15 პროცენტს ფლობდნენ. ამონის ტაძარი ყოველწლიურად იღებდა 310 ათას ტომარა ხორბალს, 25 ათას ჭურჭელ ღვინოს, ასეულობით ხარ-ძროხას, ათას კილოგრამ ვერცხლს, 52 კილოგრამ ოქროს და ა. შ.

მეფეთა გარდა მლოცველებსაც არამცირედი წილი შეჰქონდათ ტაძრის საგანძურში. ტაძრებმა მოიპოვეს უდიდესი სიმდიდრე. ისინი გადაიქცნენ ძლიერ ეკონომიკურ ძალად და ძალზე გაიზარდა მათი პოლიტიკური ავტორიტეტი. მე-20 დინასტიის მეფენი ფაქტობრივად თებეს უმაღლეს ქურუმთა მარიონეტები იყვნენ.

ძვ.წ. 1050 წლის ახლოს თებეს ქურუმმა ხერიხორმა საერო ხელისუფლებაც მიიღო, თუმცა ეს მომენტი დაკავშირებული იყო ეგვიპტის დაცემასთან, ხოლო მისი ხელისუფლება ძირითადად შემოისაზღვრებოდა თებეს ოლქის ფარგლებში.

ქურუმთა საკულტო ფუნქციები ერთობ მრავალფეროვანი იყო განსაკუთრებით გვიან პერიოდში. ქურუმები ასრულებდნენ ყველა რელიგიურ წესს მსხვერპლშენიშნის ჩათვლით. თებეს ტაძარში ყოველწლიურად სრულდებოდა 60 რელიგიური ცერემონიალი. ქურუმთა ხელში იყო დასაფლავების ცერემონიალიც: ბალზამირება, ეპიტაფიებისა და ფორმულირების შერჩევა, სამარხავებისა და ნეკროპოლების გამგებლობა.

ეგვიპტის იდეოლოგიას ფაქტობრივად ქურუმები ქმნიდნენ და დიდ გავლენას ახდენდნენ ქვეყნის ინტელექტუალურ პროცესებზეც. ეგვიპტური ხელოვნება ძირითადად ქურუმთა აპოლოგიას ეყრდნობოდა. ეს პროცესი აისახა კიდევ არქიტექტურაში, მხატვრობაში, ქანდაკებაში, რაც ძირითადად მიმდინარეობდა ტაძრებისა და მათი მმართველების მითითებით.

საერთოდ, ეგვიპტური რელიგია გამოირჩევა კონსერვატიზმით. თუმცა ისტორიული ვითარების გამო ზოგი რამ შეიცვალა და იგი ძირითადად უკავშირდება ეგვიპტის ექსპანსიის პერიოდებს. ამ ვითარებამ გამოიწვია ზოგიერთი უცხოური ღვთაების შეჭრა ეგვიპტურ პანთეონში. ასეთებია, მაგალითად, ნუბიელთა ღვთაებანი – დედუნი და ბესი, ლიბიელთა ქალღმერთი – ნეიტი, სემიტური ღმერთები – ბაალი და ასტარტა. ზოგჯერ ხდებოდა უცხო და ადგილობრივ ღვთაებათა შერწყმა და არცთუ იშვიათად ეგვიპტელთა ღმერთები ქცეულან სხვა ხალხთა თაყვანისცემის ობიექტად (ამონი, ოზირისი და იზიდა მიჩნეულნი იყვნენ ღვთაებებად ფინიკიაში, სირიასა და საბერძნეთშიც კი). ასეთი რელიგიური სინკრეტიზმი ძალზე გამოიკვეთა ელინისტურსა და რომაულ ეპოქაში, რაც აისახა თითოეული ამ ქვეყნის რელიგიურ ჩვევებსა და რწმენა-წარმოდგენებში.

ინდოეთის რელიგია

ძველი ინდური რელიგია და ფილოსოფია საკაცობრიო კულტურის უდიდესი მონაპოვარია. ადამიანის მოღვაწეობის ეს ორი სფერო არსად ისე მჭიდროდ არ დაახლოვებია ერთმანეთს, როგორც ინდოეთში. შეიქმნა უდიდესი მოძღვრება ადამიანური ყოფიერების შესახებ, რაც ღრმადმნიშვნელოვან რელიგიურ-ფილოსოფიურ ნაშრომებში აისახა და სწორედ ეს ნაშრომები გვევლინებიან ამოუწურავ სიბრძნის წყაროდ, რომლის მიღება, თავად ადამიანის შესაძლებლობებით განისაზღვრება.

ძველ ინდოელთა რელიგიური შეხედულებების შესახებ მოგვითხრობენ მესამე-მეორე ათასწლეულების ნივთიერი და სულიერი კულტურის ძეგლები. ესაა ინდოეთის ადრეული ცივილიზაციის პერიოდი, რომელიც მოჰყვო-დაროსა და ჰარაპის კულტურის სახელითაა ცნობილი. ეს იყო მინათმოქმედებაზე დაფუძნებული დიდი ცივილიზაცია, რომელსაც თან ახლდა ბრინჯაოს მეტალურგია და განვითარებული ხელოსნობა. ამ კულტურამ შექმნა დიდი საქალაქო ცხოვრება და საკუთარი დამწერლობა. ადრე მეცნიერებისათვის გაურკვეველი იყო, თუ რა ეთნიკური წარმომავლობის ხალხს უნდა შეექმნა ეს კულტურა. დღესდღეობით კი მოჰყვო-დაროს ცივილიზაციის სათავეებთან დრავიდების ყოფნა უკვე ეჭვს აღარ იწვევს.

ბუნებრივია, რომ ასეთი შორეული ეპოქის შესახებ მსჯელობა და მითუმეტეს მათი რელიგიური ჩვევების რეკონსტრუქცია ერთობ ძნელია, მაგრამ გულმოდგინე კვლევამ გამოავლინა სხვადასხვა რიგის მასალები, რომელთა მიხედვითაც შესაძლებელია გარკვეულად რეალური სურათის აღდგენა. საქმე ეხება არქეოლოგიური გათხრების შედეგად აღმოჩენილ საბეჭდავებს, რომლებზეც ამოტვიფრულია ცხოველების, განსაკუთრებით კი ხარის, სიუჟეტები. ძალზე ბევრია ნშინდა ხის გამოსახულებიანი საგნები და ანთროპომორფული ფიგურები. ბუნებრივია, რომ ასეთი მასალები მიანიშნებენ ძველ ინდოელთაგან ხეების, ცხოველებისა და საგვარეულო ღვთაებებისადმი თაყვანისცემის უტყუარ ფაქტებზე.

ინდოეთის არქეოლოგიაში დაფიქსირდა სხვადასხვა ზომის აუზები, სადაც უნდა შესრულებულიყო განბანვის ცერემონიალი (ასეთი ჩვეულება ამჟამადაც დასტურდება ინდოეთის რელიგიურ პრაქტიკაში).

ცნობები ინდოეთის რელიგიის შესახებ განსაკუთრებით გამრავალფეროვნდა მას შემდეგ, რაც აქ არიელი ტომები შეიჭრნენ (II ათასწლეულის შუა ხანა). ამ ეპოქაში ჩაეყარა საფუძველი ინდური რელიგიის სამ ძირითად მიმდინარეობას: ვედურს, ბრაჰმანულსა და ინდუისტურს.

ვედურმა პერიოდმა სახელი მიიღო რელიგიური ტექსტების ვედას (ვედა - ცოდნა) მიხედვით. ვედები - ესაა სხვადასხვა დროს შექმნილი

სპილოზე ამხედრებული ინდრა,
რომელსაც ხელში ელვა უჭირავს

და შეკრებილი ტექსტები, რომელნიც დაყოფილა ოთხ ნაწილად (სამპიტები). უძველესად ითვლება რიგვედას ჰიმნების კრებული, შემდეგ მოდის პელოცვების კრებული – სამავედა, თაყვანისცემის ნიგნი – იაჯურვედა და მაგიური პელოცვებისა და საგალობლების ნიგნი – ათარვავედა. ესენი დიდი მოცულობის თხზულებებია. მარტო რიგვედა 1028 ჰიმნს მოიცავს, რაც იმითაა გამოწვეული, რომ ჰიმნების კრებული დროთა განმავლობაში ახალი მასალით მდიდრდებოდა. საგულისხმოა, რომ ინდოეთის უძველესი რელიგიის შესახებ რიგვედას კრებულში ყველაზე უფრო საინტერესო მონაცემებია წარმოდგენილი.

არიელები, რომლებიც ირანის მთიანეთიდან შეიჭრნენ ინდოეთში, კულტურულად არ იყვნენ დაკავშირებული ქვეყნის აბორიგენ მოსახლეობასთან. მოჰენჯო-დაროს ცივილიზაციის შემქმნელებთან შედარებით ისინი განვითარების ერთობ დაბალ საფეხურზე იდგნენ, ამიტომ შესაძლებელია გარკვეული განსხვავების შემჩნევა მათსა და მოჰენჯო-დაროს მოსახლეობის რელიგიურ ჩვეულებში. რაც შეეხება ღვთაებებს, ისინი არიელებსაც ბევრი ჰყავდათ და ინდოელებსაც. ძნელია იმის თქმა, თუ რომელ ღვთაებას ენიჭებოდა უმთავრესი ადგილი, ან რომელი იყო მათგან ყველაზე ადრეული პერიოდისა, მაგრამ არქაული ნიშნებით ღვთაება ინდრა, რომლისადმი მიძღვნილია 250 ჰიმნი, უთუოდ იმსახურებს ამ პატივს, ღვთაება ინდრა ერთდროულად ბრძოლის ღმერთიცაა და ჭექა-ქუხილისაც. მაგალითად, ზოგ ჰიმნში მოთხრობილია, თუ როგორ ანგრევს იგი მონინალმდეგეთა ციხესიმაგრეებს, სხვაში კი გვევლინება ცის მბრძანებელ ღმერთად. მითის მიხედვით, ინდრამ დაამარცხა დიდი ურჩხული ვრიტრა – ქუხილიანი ღრუბელი, რითაც საყოველთაო თაყვანისცემა დაიმსახურა;

ვედურ პანთეონში მეორე ძლიერ ღმერთად მიჩნეულია ვარუნი. იგი განასახიერებს ღამის ცას, ციურსა და მინის ნყლებს. ესაა მფარველი ღვთაება, რომელიც ზოგიერთ ტექსტში უმაღლეს ღვთაებადაა გამოყვანილი;

განათებულ ანუ დღის ცას განასახიერებს ღმერთი დიაუსი. მისი ეპითეტია პიტარი (მამა); სურია – მზის ღმერთია; სავიტარი – მამა-

ლორძინებელი; პუშანი – ხვატისა და საქონლის მფარველია: და ბოლოს, ამ უძველეს პანთეონში ძალზე მოკრძალებული ადგილი უჭირავს ვიჰანუს, რომელიც მოგვიანებით გადაიქცა ინდური რელიგიის ერთ უმთავრეს ღვთაებად.

ზოგიერთი ღვთაება დაკავშირებულია საკულტო პრაქტიკასთან და ადამიანთა და ღმერთთა შორის შუამავლის როლი აქვს დაკისრებული. ასეთია ცეცხლის ღმერთი აგნი, რომელიც განასახიერებს ცეცხლს.

ვედისტური ღმერთები იყოფიან ერთმანეთთან დაპირისპირებულ ორ მტრულ ბანაკად: ასურებად და დევებად. ასურებს წარმოადგენენ: დიაუსი, ვარუნი, მითრა, სავიტარი, ადიტი, ხოლო დევეებს დანარჩენი ღვთაებანი. ადრეულ პერიოდში ასურები ბოროტ ღვთაებებად იქნენ შერაცხულები, ხოლო დევეები კეთილად (ზოროასტრიზმში კი დევეები იყვნენ მიჩნეული ბოროტ სულებად).

ვედისტური პერიოდის კულტში უდიდეს როლს ასრულებდა მსხვერპლ-შენიშვნა, რაც ძირითადად უსისხლო შესანიშნავს გულისხმობდა. ეს იყო წმინდა სასმელი სომი, ძროხის რძე, კარაქი, თაფლი. საკურთხის მიტანა ითვლებოდა ღმერთების დაპურებად, რომელთაგანაც სამაგიეროდ თავიანთთვის სასარგებლო სამსახურს ითხოვდნენ. ღმერთებს არ შეუძლიათ, უარი უთხრან ადამიანებს დახმარებაზე. ვედისტური პერიოდის რელიგია არ გამოირჩევა სირთულით. გარკვეულია, რომ იგი არ ცნობდა იმპერეციონური ცხოვრების იდეას. ცენტრალური ადგილი ამ რწმენაში უჭირავს მსხვერპლშენიშვნას, რომელსაც თითოეული ღვთაების სახელზე აღავლენდნენ სახლებში, რადგანაც არ ცნობდნენ არც ტაძრებს და არც ღვთაებათა გამოსახულებებს.

ძვ. წ. პირველი ათასწლეულის დასაწყისში ინდოეთის ხალხის ცხოვრებაში დიდი გარდატეხა მოხდა. არიელებმა დაიკავეს ინდისა და განგის აუზი და დააარსეს რამდენიმე მონათმფლობელური სახელმწიფო. ამ პროცესში, ბუნებრივია, მონაწილეობდა ინდოეთის აბორიგენი მოსახლეობაც, განსაკუთრებით კი დრავიდები და მუნდები. ბრძოლაში, რომელიც მიმდინარეობდა მოსულსა და აბორიგენ მოსახლეობას შორის, ბოლოს და ბოლოს გამარჯვებული გამოვიდა მდინარე განგის შუა ნელზე მდებარე სახელმწიფო მაგადჰა, რომელიც სულ მალე გადაიქცა მთელი ჩრდილო ინდოეთის გამაერთიანებელ ცენტრად.

ამ პერიოდში ჩაეყარა საფუძველი კასტურ წყობილებას, რომელიც ყოველთვის უდიდეს როლს ასრულებდა ინდოეთის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. იგი ქვეყნის სპეციფიკურ ნიშნად იქცა და მან საფუძველი მისცა ბრაჰმანიზმის ჩამოყალიბებას.

ესაა ოთხი კასტა, ე. წ. ვარნა (სანსკრიტულად ნიშნავს ფერს): I. ბრაჰმანების, II. ქშატრიების, III. აიშებისა და IV. შუდრების.

კასტებში გაბატონებული მდგომარეობა უჭირავთ ბრაჰმანებს, უმაღლეს მღვდელმთავრებს, რომელნიც ასრულებენ სალიტურგიო წესთმსახურებას; შემდეგ მოდიან ქმატრიები ანუ მეომრები, რომელთა წრიდანაც გამოდიოდნენ მეფეები და დიდებულები; მესამე კასტა ვაიშებისა, რომელნიც ეკუთვნიან მინათმოქმედთა, ვაჭართა და მეჯოგეთა წრეს (ესენი უმთავრესად იყვნენ არიელი ტომების შთამომავალნი). ეს მესამე კასტა ითვლებოდა კეთილშობილ კასტად, ანუ, როგორც მას სხვანაირად უწოდებდნენ, მეორედ დაბადებულთა კასტად; მეოთხე იყო უუფლებო მონათა კასტა, რომელშიც ინდოეთის აბორიგენი მოსახლეობის შთამომავლები შედიოდნენ და მათ ეწოდებოდათ შუდრები, რაც მოსამსახურეს აღნიშნავს. კასტათა ასეთი დაყოფა კანონიკურად ჩამოყალიბდა მანუს კანონებით, რომლებიც შექმნილი უნდა იყოს ძვ. წ. V საუკუნეში.

მანუს კანონები ძველი ინდოეთის ყველაზე მნიშვნელოვანი ძეგლია, სადაც ისტორიული, ფილოსოფიური, მორალურ-ეთიკური და რელიგიური წესებია განხილული. იგი ადამიანის ზნეობრივი ცხოვრების სახელმძღვანელოა.

როგორც კანონებშია განმარტებული, ვნებადამცხრალი ადამიანი, რომელმაც შვილები და ოჯახი შექმნა, უნდა დასახლდეს ტყეში, „დატოვოს სოფლის სანოვაცე და საოჯახო ნივთები. წავიდეს იქ ცოლთან ერთად, ან დაუტოვოს ის მოსწრებულ შვილებს. თან წაიყლოს საღვთო ცეცხლი და სხვა ნივთები, რაიც საჭიროა მსხვერპლშენიშვნისათვის, ტანთ შეიმოსოს ტყავი ცხოველის ან ჯვალ რამე..., სწიროს მსხვერპლი წესის მიხედვით, იკვებოს განდეგილთა წმინდა საკვებით – მწვანეხეხილთა, ძირეულითა და ხის ნაყოფით“. განდეგილი მორწმუნე ატარებს გრძელ თმა-წვერს, ფრჩხილებს, „არ ხამს მოხნული მინიდან ამოზრდილი, თუნდაც გადაგებული ნაყოფის ჭამა, თუნდაც შიმშილით იტანჯებოდეს“. მონაწილეთა მიღება მანუს კანონებით ნებადართულია: „იმათხოვროს იმდენი, რაც ეყოფა თავის სარჩენად“. იმისათვის, რომ ადამიანმა მიიღოს კურთხევა, იგი გულგრილი უნდა იყოს ყოველ ამქვეყნიურ სიამეთადმი. „თიხის ჯამი, ხის ფესვები, ძონძები, განმარტობა და თანაბარი დამოკიდებულება ყველაფრის მიმართ ნიშანია განთავისუფლებისა, არ ისურვოს სიკვდილი, არ ისურვოს სიცოცხლე, დაელოდოს ჟამს, როგორც მსახური საზღაურს“. მან უნდა აიტანოს ლანძღვა-გინება, არ შეიზიზღოს არავინ, არ შეებრძოლოს არავის, არ განრისხდეს და არ მიაყენოს არავითარი ზიანი ცოცხალ არსებას და სხვა. მხოლოდ კანონებში მოცემული წესების დაცვით, „გრძნობათა დაოკებით, სიყვარულისა და სიძულვილის გაბათილებით, თავშეკავებით ცოცხალ არსათათვის ზიანის მიყენებისაგან ის ეშვადება უკვდავებისათვის“.

მანუს კანონებში ბრაჰმანის შესახებ აღნიშნულია: „ბრაჰმანი დაბადებულია დხარმის (წმინდა კანონის) საგანძურის დასაცავად და მინაზე წარ-

მოადგენს ყველა არსების უფალს, ყველაფერი, რაც კი არსებობს სამყაროში, ეს ბრაჰმანის საკუთრებაა. მას დაბადებით აქვს მინიჭებული ასეთი უფლება. მხოლოდ ბრაჰმანი შეექცევა საკუთარ საჭმელს, მხოლოდ ბრაჰმანი ატარებს საკუთარ სამოსს, მხოლოდ ბრაჰმანი გასცემს საკუთრებას, ყველა სხვა ადამიანი ბრაჰმანის მონყალებით არსებობს“.

ბრაჰმანის უდიდესი მოვალეობაა, შეისწავლოს ვედები და ასწავლოს იგი სხვას. ბრაჰმას ცხოვრება რამდენიმე პერიოდადაა დაყოფილი:

ახალგაზრდა ბრაჰმა სწავლობს ვედებს მასწავლებლის ხელმძღვანელობით, შემდეგ პერიოდში ირთავს ცოლს, ეწევა მეურნეობას და ზრდის შვილებს, შემდეგ მიდის ტყეში სალოცავად, ეწევა ასკეტურ ცხოვრებას, უარს აცხადებს ყოველგვარ საკუთრებაზე და ცხოვრობს მხოლოდ მონყალებით გამოთხოვით.

სამი არიული ვარნის (კასტის) წევრები ექვემდებარებიან კურთხევის სავალდებულო წესს – ბრაჰმანები დაბადებიდან შვიდი, ქმატრიები ათი, ხოლო ვაიშები თერთმეტი წლის თავზე. ხელდასხმა სრულდებოდა წმინდა თოკის თანხლებით, რომელსაც მთელი სიცოცხლის განმავლობაში ატარებდნენ მხარილივ ჩამოკიდებულს. კურთხევა ითვლებოდა ხელმეორედ შობად (ქრისტიანული ნათლობის მსგავსად). რაც შეეხება შუდრებს, ასეთ ცერემონიალს ისინი არ ატარებდნენ.

მანუს კანონებში ბევრი რამაა აღნიშნული მეფის ხელისუფლების შესახებ, რომელიც ღვთაებრივი წარმოშობისადაა მიჩნეული. მეფის ძირითადი მოვალეობა კასტური წყობის დაცვა იყო: „მეფე, წამოდგება თუ არა, დიდი პატივი უნდა მიაგოს ბრაჰმანებს. ბრძოლაში სიმამაცე, ხალხის პატრონობა და ბრაჰმანებისათვის პატივის მიგება მეფეს უხსნის გზას ნეტარებისაკენ“.

ასეთი დამოკიდებულების გამო მომდევნო პერიოდში გაჩნდა ახალი ღმერთი ბრამა ან ბრაჰმა. ინდური მითოლოგიის მიხედვით, ყველა კასტა ბრაჰმას სხეულის ნაწილებისაგანაა წარმოშობილი: ბრაჰმას პირისაგან წარმოიშვნენ ბრაჰმანები, ხელებისაგან – ქმატრიები, თეძოებიდან – ვაიშები და ფეხებისაგან – შუდრები. ყველა კასტაში თავად ბრაჰმამ განსაზღვრა მათი საქმიანობის ხასიათი.

ვიშნუ

შივა

რელიგიური კულტმსახურების პარალელურად ჩამოყალიბდა სარიტუალო პრაქტიკა, რომელმაც საკულტო სამსახურის აღსრულება მთლიანად მიანდო ბრაჰმანებს; ხელქვეითების დაცვა, მოწყალების გაცემა, მსხვერპლშენიშვნა, ვედების შესწავლა და ამქვეყნიურ სიამეთა მიმართ შეურიგებელი ბრძოლა – ქმატრიებს; საქონლის გამრავლება, მსხვერპლშენიშვნა, ვედების შესწავლა, ვაჭრობა-მევახშეობა და მინათმოქმედება – ვაიშებს; შუდრებს კი მიუბოძა ვარნების მიმართ უსიტყვო სამსახური.

ბრაჰმანების ასეთი ძალაუფლების შედეგად ინდურმა რელიგიამ მიიღო ბრაჰმანიზმის სახ-

ელნოდება, ხოლო ბრაჰმა გამოცხადდა უზენაეს ღმერთად, რომელსაც ემორჩილება მთელი სამყარო.

დანარჩენი ღმერთებიდან აღსანიშნავია ვიშნუ და შივა, რომელთაც ჰყავთ თავიანთი მენყვილე ქალები: შივას – ქალღმერთი პარვატი, ხოლო ვიშნუს ქალღმერთი ლაკშმი.

ბრაჰმანული პერიოდის წესთმსახურება არ იყო საყოველთაო-სახალხო მოვლენა. იგი არისტოკრატიული ფენის პრეროგატივას შეადგენდა, ხოლო შესანიშნავი მირთმევა და პიმენტების წარმოთქმა მხოლოდ ბრაჰმანს შეეძლო. ასეთ გარემოებაში სამ კასტას თავისი ოფიციალური ღმერთი ჰყავდა. ბრაჰმანებისათვის ასეთი იყო ბრაჰმა, ქმატრიებისათვის – ინდრა, ხოლო ვაიშებისათვის – შივა. რაც შეეხებათ შუდრებს, ისინი ოფიციალური კულტის სამსახურში არ მონაწილეობდნენ.

ინდუისტურ რელიგიაში მოგვიანებით წარმოიშვა იდეა გარდასახვის შესახებ, რომელიც ბრაჰმანულ რელიგიაში შევიდა ძველი აბორიგენი მოსახლეობის რწმენის ზეგავლენით; არიელების ვედისტურ რწმენაში სულის გარდასახვაზე ძალზე ბუნდოვანი წარმოდგენებია, ხოლო დრავიდები და მუნდები ცნობდნენ რეინკარნაციას (აღდგინებას).

მანუს კანონების მე-12, ბოლო თავში მოთხრობილია სულის გადასახლების შესახებ, ხოლო ბრაჰმანული თხზულების გვიანდელ ნაწილში, რომელთაც უპანიშადები ეწოდებათ, ეს იდეა კარგადაა ჩამოყალიბებული. ამ შეხედულების საფუძველზე გარდაცვალების შემდგომ სული გადასახ-

ლდება სხვა მატერიალურ სხეულში, ხოლო თუ რა იქნება ეს სხეული, დამოკიდებულია მისი ამქვეყნიური ცხოვრების პირობებზე. მაგალითად, თუ შუდრა შეასრულებს სავალდებულო წესებს, სიკვდილის შემდეგ მისი სული მეორე ცხოვრებაში გარდაისახება – უფრო მაღალი კასტის ადამიანში, და პირიქით. ბრაჰმანები კატეგორიულადაა კი აწესებდნენ ცოდვებისას, რის მიხედვითაც ხდებოდა მათი სათანადო ხარისხში გარდასახვა. სული მორწმუნისა, რომელიც ფიქრით შესცოდავს, დაბალ კასტაში გადაინაცვლებს: სიტყვიერი ყბადაღებულობის შემთხვევაში – ცხოველში, ხოლო დანაშაულებრივი ქმედებისათვის სული საგანში განსხეულდება.

ბრაჰმანული რელიგიის საფუძველია ფილოსოფიური იდეა კარმას შესახებ. კარმას კანონები განმარტავენ, რომ ინდივიდის ყველა მოქმედება, კარგი თუ ცუდი, განსაზღვრავს მისი გარდასახვის გზის ხარისხს, თავისი მოქმედებით ადამიანი თავად ჭედავს იმქვეყნიურ სამომავლო ბედს.

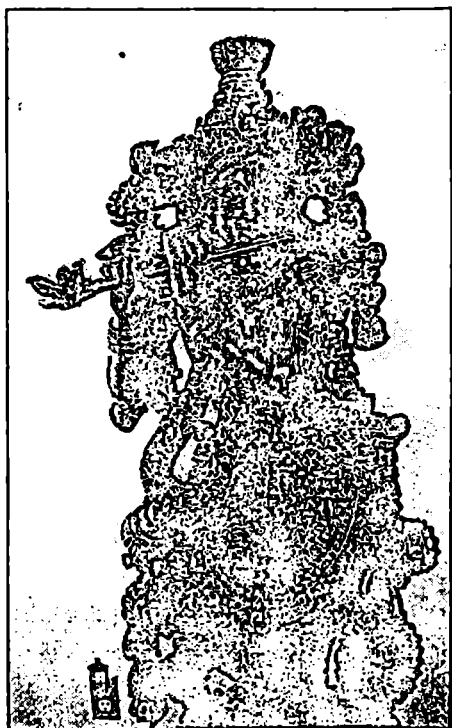
აქ რამდენიმე სიტყვა უნდა ითქვას იმ რელიგიურ-ფილოსოფიური ლიტერატურის შესახებ, რომელიც ბრაჰმანული ეპოქის გვიანდელ პერიოდში შეიქმნა და რომელიც უპანიშადების სახელითაა ცნობილი.

უპანიშადები – სასულიერო ხასიათის ტრაქტატები – შედგება 250-მდე სხვადასხვა თხზულებისაგან. მათგან ექვსი ითვლება კლასიკურ ანუ ორთოდოქსულ, ნანარმოებად, რომელთაც კანონიკური სისტემის სახე აქვთ მიღებული. ასეთებია: ვედანტა, მიმანსა, სანეხია, იოგა, ნიაია და ვაიშეშეიკა. აქედან ვედანტა და მიმანსა ღრმად მისტიკური ნანარმოებებია. ვედანტას სისტემა ეყრდნობა პანთეიზმის საფუძველს და მიიჩნევს, რომ ცალკეულ ადამიანთა სული – ატმანი გარდაცვალების შემდგომ შეერწყმის ბრაჰმას მსოფლიო სულს, ხოლო მიმანსას ძირითადი იდეა მარადიულობაში მდებარეობს. იგი აღიარებს ვედას კანონებსა და სარიტუალო წესების მკაცრ დაცვას.

ინდოეთის რელიგიურ და ფილოსოფიურ სისტემაში დიდი ადგილი უჭირავს ე. წ. იოგას. ესაა თავისებური ასკეტური მოძღვრება, რომელიც მიმართულია ადამიანის თვითსრულყოფისაკენ. ამ გზაზე შემდგარი ადამიანი მოქმედებს საგანგებოდ დადგენილი წესებით, რაც გულისხმობს სათანადო ვარჯიშების შესრულებას სუნთქვის განსაკუთრებული სისტემის გამოყენებით და სხეულის სისუფთავის დაცვას. ამ მოძღვრების ნიადაგზე ჩაეყარა შემდგომში საფუძველი ინდურ ასკეტიზმს.

ინდოეთის რელიგიურ მიმდინარეობებში, რომლებიც წარმოიშვნენ კლასობრივი ბრძოლის ნიადაგზე, აღსანიშნავია ჯაინიზმი. მის დამაარსებლად ითვლება ვარდხამანა მახავიარა ანუ ჯინა (ქმატრიების კასტიდან).

ჯინას მოძღვრების მიხედვით, მთელი მატერიალური სამყარო არის ბოროტების ბუდე და ადამიანი უნდა ცდილობდეს, გათავისუფლდეს მისგან. აქედან გამოსავალს ჯინა ასკეტიზმში ხედავდა, რომელიც ზოგჯერ

კრიშნა

უკიდურესობამდე მიდიოდა (მაგალითად, ტანსაცმელს არ იცვამდნენ, პირი აკრული ჰქონდათ, რომ შემთხვევით რაიმე მწერი არ გადაეყლაპათ და ამით ცოდვა არ ჩაედინათ).

ინდოეთში ბუდიზმის გავრცელებამ განსაკუთრებული საშიშროების ქვეშ დააყენა ბრაჰმანული რელიგია, რომელიც ძირითადად არისტოკრატიული ფენების რელიგია იყო და მოსახლეობის ფართო ფენებში არ სარგებლობდა დიდი პოპულარობით. ეს იმდენად საგრძნობი საშიშროება იყო, რომ ბრაჰმანისტული რელიგიის მესვეურების წინაშე მთელი სიმწვავეით დადგა საკითხი კულტის გადემოკრატიულებისა, რათა იგი საერთო-სახალხო რელიგიად ექციათ და ამით დაეჯაბნათ ბუდიზმი. საამისოდ საჭირო გახდა რეფორმატორული ღონისძიებების გატარება, რაც გამოიხატა მრავალი საზოგადოებრივი დღესასწაულის შემოღებით,

სალოცავებისა და ტაძრების აგებით, წმინდა ადგილების მოლოცვის წესის შემოღებით და ა. შ.

აქედან ჩნდება ინდოეთში პირველი ბრაჰმანული ტაძრები, რომლებიც თავისი გრანდიოზულობითა და არქიტექტურული სტილით მორწმუნეთა დიდ ყურადღებას იპყრობდნენ. დანესდა საზეიმო დღეობები, ტაძრებსა და მის შემოგარენში ათავსებდნენ ღვთაებათა უზარმაზარ ქანდაკებებს (რისი პრეცედენტიც არ იცის ძველმა ინდურმა რელიგიამ).

ხალხისათვის აქამდე მიუწვდომელი ღვთის ხატი საყოველთაო თავყვანისცემის საგანი შეიქნა და სარბიელზე გამოდიან მესიანისტური ნიშნით აღბეჭდილი ღმერთები, რომელთაგან ყველაზე პოპულარული გახდა კრიშნა. კრიშნა უდიდესი პოპულარობით სარგებლობდა და საგრძნობლად ინდოეთის რელიგიებში. მის პოპულარობას იმანაც შეუწყო ხელი, რომ ბუდასა და ქრისტეს მსგავსად იგი მინიერი პიროვნებაა, რომელიც თავისი რეალურობით ახლოს მიდის ადამიანთა სულებთან, მისი კეთილი და საგმირო საქმეები მაგალითად იქცევა მორწმუნისათვის. სამხრეთ

ინდოეთში ასეთ ღმერთად აღიარებული იყო რამა, ძველინდური ეპოსის „რამაიანას“ გმირი.

კრიშნაიტები ეპოქას, რომელშიც ჩვენ ვცხოვრობთ, კალის ეპოქას უწოდებდნენ. მათი აზრით ესაა კაცობრიობის ისტორიის ყველაზე პირქუში ხანა, რომელმაც წაართვა ადამიანს თავისი საუკეთესო თვისებანი. მათი სწავლებით ბრაჰმანებმა, რომლებიც ითვლებოდნენ ვედური ცოდნისა და ფილოსოფიის ქეშმარიტ მოძღვრებად, კალის ეპოქაში თანდათან დაკარგეს თავიანთი ტრადიციული სული. შეიკვეცა მათი სწავლების ხასიათი, რამაც კაცობრიობა უკეთურებისაკენ მიმართა და ადამიანებიც თანდათანობით ჩაიძირნენ დანაშაულების ჭაობში. ვედური ცოდნა, რომელიც შთამომავლობით გადაეცემოდა თაობებს მასწავლებლისა და მონაფის პრინციპის საფუძველზე, თანდათანობით შესუსტდა. ამ პროცესის გაღრმავებას ხელი შეუწყო უცხოელი დამპყრობლების – ჯერ მონგოლების, ხოლო მოგვიანებით ინგლისელთა ბატონობამ.

კრიშნაიტული მოძღვრებით, თავდაპირველად ვედების მოძღვრების ტრადიცია დაამკვიდრა უზენაესმა ღვთაებამ – კრიშნამ. მან ბრაჰმას ჯულსა და შემეცნებაში ჩადო ვედური ცოდნის საიდუმლოება. ბრაჰმამ ეს ცოდნა შემდგომში გადასცა თავის შვილს – ნარადეს, რომელიც მოგვიანებით გახდა შრილა ვიასადევას სულიერი მამა, ხოლო შრილა ვიასადევმა ისეთნაირად ჩამოაყალიბა ვედური ცოდნა, რომ იგი გასაგები ყოფილიყო კალის ეპოქის ადამიანისათვის. ვიასადევის გზა განაგრძო დიდმა ფილოსოფოსმა მადჰვაჩარამ, რომელიც მთელ ინდოეთში ქადაგებდა ვედურ მოძღვრებას და უამრავი მიმდევარი გაიჩინა.

ხუთასი წლის წინ თავად უმაღლესი ღვთაება ჩამოვიდა მინაზე და განსახიერდა კრიშნაში, რომელიც აქტიური ქადაგებისაკენ მოუწოდებდა თავის მონაფეებს არა მხოლოდ ინდოეთში, არამედ მთელ მსოფლიოში. მოძრაობამ ფართო ხასიათი მიიღო. მას უამრავი მიმდევარი გაუჩნდა, მაგრამ დროთა განმავლობაში სხვადასხვა ვითარების გამო იგი ნელ-ნელა შესუსტდა. სწორედ ამ შესუსტებული პროცესის აღორძინებას ისახავდა კრიშნას მონაფეების მოძღვრება და შემოქმედება, რაც აისახა სათანადო სახის რელიგიურ-ფილოსოფიურ ნაშრომებში. ამ თვალსაზრისით აღსანიშნავია შრილა ბჰაქტივინოდა ტჰაკური, რომელიც ინგლისურად, ბენგალიურად და სანსკრიტულად წერდა თხზულებებს ვედური ცოდნის შესახებ, გზავნიდა მათ სხვადასხვა ქვეყანაში. იგი მოუწოდებდა თავის მოწაფეებს, რათა ნასულიყვნენ ევროპისა და ამერიკის ქვეყნებში და ექადაგათ ვედური რელიგიის შესახებ. მისი მიმდევრებიდან განსაკუთრებით გამოირჩეული ადგილი მიეკუთვნა ბჰაქტივედანტა სვამი ბრაბჰუპადას, რომელმაც ინგლისურად თარგმნა ყველაზე მნიშვნელოვანი ვედური თხზულებანი, ჩავიდა

ნიუ-იორკში და თავისი დიდი სულიერი ძლიერების წყალობით სულ მალე მიმდევართა უზარმაზარი არმია შემოიკრიბა გარშემო. ცოტა ხნის შემდეგ კი მან მიაღწია იმას, რომ დაეარსებინა კრიშნაიტების საერთაშორისო ორგანიზაცია.

კრიშნაიტური რელიგიის ამოსავალი წერტილია იდეა ადამიანის რაობისა და მისი სულის შესახებ. ეს იდეა ყველაზე კარგად გადმოცემულია ბჰაგავატ-გიტაში, რომელიც ვედისტური მოძღვრების უდიდესი ნიგნის – მაჰაბჰარატას ერთ ნაწილს წარმოადგენს. ამ ნაწარმოების ფილოსოფიურ-რელიგიური მორალით, ადამიანის სული უკვდავია. იგი ტრანსცენდენტური რაობაა, რომელიც არც დაბადებულა და არც მოკვდება. მატერიალური სხეული დასალუპავადაა განწირული, ხოლო მასში ჩასახლებული სული სამუდამოდ ცოცხლობს. ერთი სხეულის სიკვდილის შემდგომ ის სხვა სხეულში გადაინაცვლებს, მაგრამ ეს გარდასახვა მოხდება ყველა იმ მოქმედებათა გათვალისწინებით, რასაც ადამიანი ეწეოდა სიცოცხლეში და მისი გარდასახვის ფორმას განსაზღვრავს პიროვნული ცხოვრების წესი, თუმცა ყველანაირი საქმიანობა, ცუდიც და კარგიც, მაინც ამქვეყნიურ ცხოვრებასთანაა დაკავშირებული და სანამ ცოცხალი სხეული ამქვეყნად ცხოვრობს, იგი ვერ გათავისუფლდება მატერიალური ტანჯვისაგან.

ბჰაგავატ-გიტაში აღნიშნულია, რომ „ის, ვინც დაიბადა, მოკვდება, სიკვდილის შემდეგ კი ხელახლა დაიბადება“, მაგრამ ეს დაბადება სხვადასხვა ფორმით განხორციელდება. შესაძლოა, ეს იყოს რვა მილიონ 400 ათასი სხვადასხვა სახის სიცოცხლე, რის შემდეგ ეძლევა მას საშუალება, კვლავ ადამიანად იქცეს. მხოლოდ ეს მდგომარეობა ანიჭებს სულს, გასცდეს მარადიული დაბადებისა და წრებრუნვის მტანჯველ ციკლს, რადგან მხოლოდ ადამიანს შეუძლია სულიერი შემეცნების გზაზე დადგომა და ვედური სიბრძნის მიღება. ამიტომ უნდა გამოიყენოს მან კაცობრიული სიცოცხლე, შეიმეცნოს ვედური ფილოსოფია და ამაღლდეს სულიერად ისე, რომ შეეძლოს კრიშნასთან შეერთება. ვედებში კრიშნა მზესთანაა გაიგივებული. მზე გამოასხივებს სინათლისა და სითბოს აუარებელ რაოდენობას, ხარისხობრივად სითბო და სინათლე მზისგან არ განსხვავდება, მაგრამ სიდიდის მხრით მზის ენერგია კოლოსალურია. ასეა ადამიანთა მიმართება კრიშნასთან, სულიერად განზმენდილი ადამიანი არის ღვთაებრივი სითბო და სხივი, რომელიც გამოდის მისგან, ხოლო თავად კრიშნა მზეა, რომელიც თავის ენერგიას გულუხვად აფრქვევს მთელ სამყაროს.

კრიშნაიტების წესთმსახურებაში უდიდესი ადგილი უჭირავს სისუფთავეს, რადგან ის, ვინც ჭუჭყში ცხოვრობს, სულიერ სისუფთავეს ვერ მიაღწევს. ღმერთი მათგან მოითხოვს იდეალურ სისუფთავეს. მორწმუნისათვის დღე იწყება ადრე დილით. იგი განიბანება და შემდეგ სხეულზე თორმეტ ადგილას (მათ შორის პუბლზე) ნაიცხებს ტილაკს – თიხის

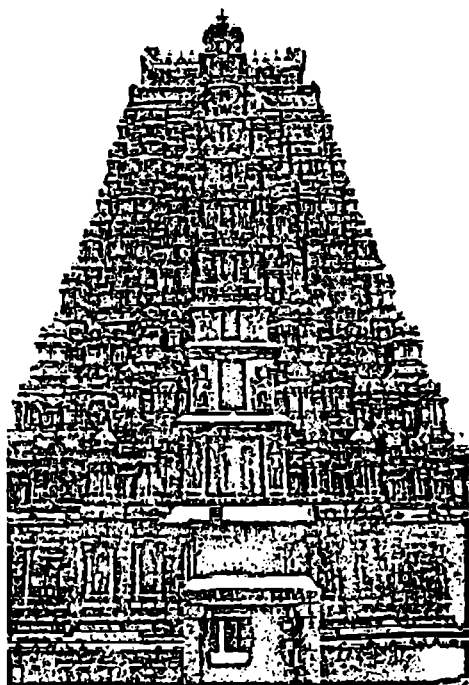
ნაზავს, რომელიც მდინარე იამუნის ნაპირებიდანაა მოტანილი. გადმოცემის მიხედვით, უზენაესმა ღმერთმა (როცა იგი მატერიალურ სამყაროში ცხოვრობდა), თავისი ყრმობის წლები სწორედ იამუნის ნაპირებთან მდებარე სოფელში გაატარა.

ტილაკის ცხება მიანიშნებს მორნმუნის კონფესიურ მიმართულებაზე, იცავს მის სხეულს და გამოხატავს კავშირს კრიშნასთან. ტაძარში წესთმსახურება იწყება ადრე დილით, როცა უფალს გაუმზადებენ სხვადასხვა სახის ტკბილეულობას და ეს ხდება დღეში ექვსჯერ (მორნმუნეებს აკრძალული აქვთ ყავა, ჩაი და სიგარეტი). შემდეგ ღმერთს აუნთებენ ზეთის ლამფას, მოუძღვნიან ყვავილებს, კეთილსურნელებას, მარაოებს, ფარშევანგის ფრთებსა და წყალს.

საღვთისმსახურო რიტუალის დროს ყველა მორნმუნე ერთად იკრიბება ტაძარში და უგალობენ კრიშნას. ამასთანავე, დიდი ხნის განმავლობაში იმეორებენ მის წმინდა სახელს, რათა საგანგებო განწყობილება შეექმნათ. შემდეგ ერთი რომელიმე ვედების საუკეთესო მცოდნე ესაუბრება მორნმუნეებს და ბოლოს საუზმობენ. საუზმე აბსოლუტურად ვეგეტარიანული კერძებისაგან შედგება. კრიშნას მიმდევრებს აკრძალული აქვთ ცხოველის დაკვლა და ხორცის ჭამა, განსაკუთრებით ძროხის, რადგან იგი მიჩნეული იყო ადამიანთა ერთ-ერთ დედად.

საგულისხმოა, რომ კრიშნას მიმდევრების რიცხვი უკანასკნელ წლებში საგრძნობლად გაიზარდა ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე. ეს შეეხება საქართველოსაც, სადაც მათ თავიანთი სალოცავები აქვთ, ჰყავთ მრეელი და აღასრულებენ კულტმსახურების რიტუალს.

ინდოეთში ძალზე გავრცელებულია სხვადასხვა აღმსარებლობის სექტები, რომელთაც სათავეში უდგას მასწავლებელი, ანუ გურუ. გურუ ღმერთსა და ადამიანს შორის თავისებური შუამავლის როლს ასრულებს, ხოლო მისი სიტყვა ნმიდათანმიდაა სექტის წევრისათვის. ინდუიზმში თავყვანს სცემენ კასტისა

ინდუისტური ტაძარი

ინდუსი ბერი

და პროფესიის მფარველ ღვთაებებს, რომლებიც მიეკუთვნებიან როგორც უძველესი დროის პანთეონს, ასევე ახალი პერიოდის რელიგიური აზროვნების სფეროს.

ინდუისტურ რელიგიებში მკვეთრადაა გამოხატული რელიგიური ჩვეულებანი, რომლებიც მომდინარეობენ ინდოეთის არაიმდელი, აბორიგენი მოსახლეობის წიაღიდან. ეს განსაკუთრებით ითქმის ცხოველთა თაყვანისცემის მიმართ, იქნება ეს ძროხა, სპილო, გველი თუ მაიმუნი,

რაც სათავეს უნდა იღებდეს ტოტემური შეხედულებებიდან. ინდუისტურ რელიგიაში ღვთაება ხშირად გამოისახება ზოომორფული სახით. მაგალითად, ღვთაება გაშენას – სიბრძნის ღმერთს – სპილო განასახიერებს. დიდი მნიშვნელობა ენიჭება წყალს, რომელსაც მიაწერენ განმწმენდის მაგიურ ხასიათს და, აქედან გამომდინარე მდინარე, განგი ფაქტობრივად გაღმერთებულია, ხოლო მორწმუნე ინდუსისათვის მის ნაპირზე სიკვდილი დიდ ნეტარებად ითვლება.

ინდუისტურ რელიგიაში ზოგიერთი კულტი ერთობ მისტიკური ხასიათისაა, არცთუ იშვიათად ეროტიკული შეფერილობისაც. მაგალითად: ქალური სანყისისადმი მიძღვნილი შაკტის კულტი, ასევე შივა, რომლის სახელს უკავშირდება ორგიული ქმედება. იგი იმართება სიყვარულისა და სიკვდილის პატივსაცემად. ესაა სექსობრივი აქტის პროპაგანდა. მოუხედავად იმისა, რომ სექტები მრავალგვარია, მათ შორის მაინც შეინიშნება ორი ნაკადი, რასაც ძირითადად განსაზღვრავს ის გარემოება, თუ რომელ უზენაეს ღვთაებას აღიარებენ ისინი – შივას თუ ვიშნუს. მათ შორის ბრძოლა არ წარმოებს. რაც შეეხება ბრაჰმას, ის უზენაესი ღმერთია, თუმცა ამ კულტს უფრო თეორიული ხასიათი აქვს, რადგან მის სახელზე წირვა-ლოცვა არ მიმდინარეობს.

ინდუიზმში განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიიღო იოგების ასკეტურმა მიმდინარეობამ, რომელთა მიმდევრები თავიანთ თავს უდებენ უცნაურ ალექმას, რომ ატარონ კისერზე რკინის ჩანგლები, დაერქონ თავით, იარონ ხელებით, გადაიარონ ცეცხლზე და ა. შ.

ინდუისტურ რელიგიაში დიდი ადგილი უჭირავს წარმოდგენას სულთა გადასახლებაზე, რაც გამომდინარეობს ბრაჰმანული პერიოდის რწმენებიდან. ამ შეხედულების საფუძველზე სხვა გარდასახვაში ადამიანის ბედს განსაზღვრავს არა მარტო დადგენილი ნორმების შესრულება, არამედ დაკრძალვის

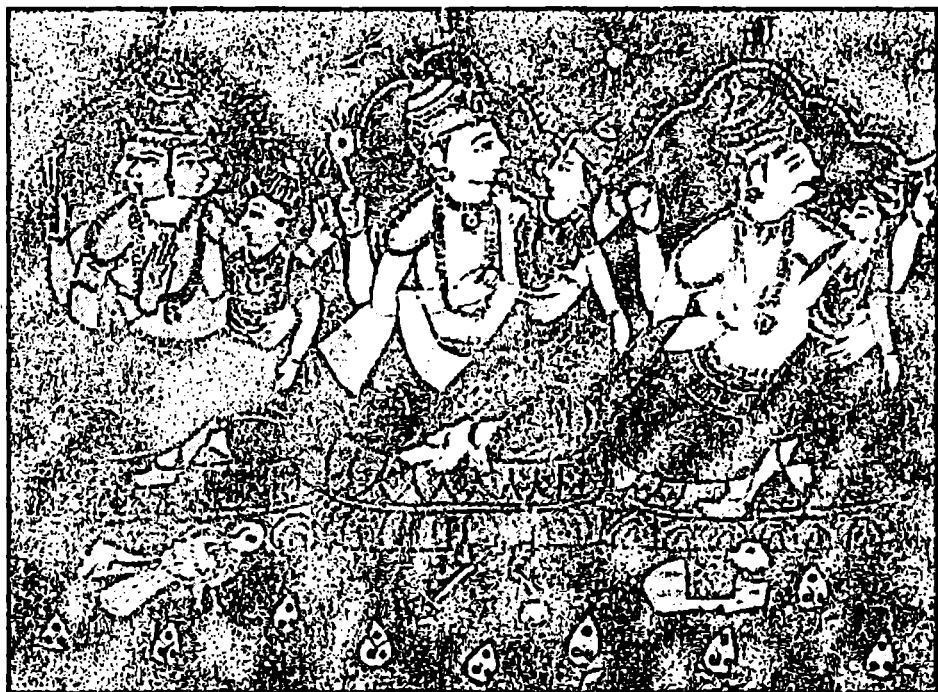
ნესჩვეულებაც. ორთოდოქსული ჩვეულების მიხედვით, ინდუსები გვამს წვავენ და ეს ხდება ძირითადად წმინდა მდინარეთა ნაპირას, ხოლო ფერ-ფლს კი მდინარის ტალღებზე მოაბნევენ. ჩრდილოეთ ინდოეთის ზოგიერთი კასტის წევრები ქმარს კრემაციის დროს ცოლსაც სწირავდნენ ხოლმე.

აღსანიშნავია, რომ რელიგიათა ასეთი მრავალფეროვნება და მათი დანაწევრება მუდამ აისახებოდა ინდოეთის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. ამასთან, კასტური დანაწილება არ იძლეოდა ნაციონალური და ერთიანი ერის ჩამოყალიბების საშუალებას. ფაქტობრივად, ინდუიზმი – ესაა მრავალი რელიგიის კონგლომერატი, ხოლო სალიტურგიო და საკულტო წესთმსახურების ერთიანი ნორმები აქ არასდროს ჩამოყალიბებულა. ეს ვითარება განაპირობებდა ინდოეთის წინააღმდეგ ჯერ მუსლიმების, შემდეგ კი ინგლისელების წარმატებულ ბრძოლებს.

ინდოეთის გაერთიანებისათვის ერთიანი კონფესიური აღმსარებლობის ჩამოყალიბების აუცილებლობას დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ ქვეყნის გამოჩენილი ადამიანები. ისინი ცდილობდნენ რეფორმების გატარებას, რათა გაემაღტივებინათ ღვთაებათა პანთეონი, ჩამოეყალიბებინათ ერთიანი რელიგიური სისტემა. XIII ს-ში. ინდოეთში ქრისტიანობის გავლენით წარმოიშვა იდეა სამი ღმერთის: ბრაჰმას, ვიშნუსა და შივას, როგორც წმინდა სამების გაერთიანების შესახებ, მაგრამ ამ მცდელობებს არსებითი შედეგი არ მოჰყოლია.

XV ს-ის ბოლოს, მუსულმანთა წინააღმდეგ ბრძოლისას, გამოიკვეთა სიქების ნაციონალური მიმდინარეობა, რომლის დამაარსებელი იყო ქმატრიების წრიდან გამოსული ინდუსი ნანაკი. ნანაკი ქადაგებდა ერთიანი რელიგიური აღმსარებლობის ჩამოყალიბებას. მისმა მოძღვრებამ შედეგი გამოიღო, რაც გამოიხატა მოსახლეობის დიდი ნაწილის გაერთიანებით. ამას მოჰყვა წარმატებული ბრძოლები მუსლიმთა წინააღმდეგ, მაგრამ იმის მაგიერ, რომ სიქებს თავიანთ გარშემო შემოეკრიბათ ხალხის უფრო ფართო მასები, ისინი თავად აღმოჩნდნენ ჩაკეტილი თავიანთ ბეომრულ-რელიგიურ სექტაში. მოუხედავად ამისა, სიქებმა XVIII ს-ში შექმნეს დიდი სახელმწიფო, დაიმორჩილეს პენჯაბი, რომელიც დღემდე ითვლება მათ პოლიტიკურ და რელიგიურ ცენტრად (სულ ინდოეთში 15 მილიონამდე სიქია). სიქები განუხრელად იცავენ ნანაკის შთამომავლების წმინდა გურუთა მითითებებს, მათ წმინდა წიგნად კი ადიგრანტჰა ითვლება. ისინი ძალზე შეთანხმებულად მოქმედებენ, დანეხებული აქვთ სავალდებულო გადასახადი გაჭირვებული თანამომხმის დასახმარებლად, განუხრელად იცავენ ტრადიციებს, ატარებენ ნაციონალურ ტანსაცმელს, არ იკრეფენ თმასა და წვერს, ხელზე იკეთებენ რკინის სამაჯურს, რომელიც ადასტურებს მათ სიქობას.

რელიგიურ-რეფორმატორული მიმდინარეობა ინდოეთში განსაკუთრებით გაძლიერდა XVIII-XIX საუკუნეებში, რაც გამოწვეული იყო ინგლისელი

ტრიპურტი

კოლონიზატორების წინააღმდეგ ბრძოლის გამწვავებით. მოძრაობამ ფართო გაქანება მიიღო ბენგალიში, რომელსაც სათავეში ჩაუდგა გამოჩენილი მოძღვარი, ვიშნუთა სექტის დამაარსებელი ჩაიტანია. სექტის ძირითადი დევიზი იყო არა სარიტუალო ფორმალობა, არამედ ცოცხალი რწმენა და პირადი გრძნობა. ჩაიტანიას მიმდევარი იყო რამოხან რაი, ღრმად განსწავლული, ფართო ერუდიციის ადამიანი, რომელიც ინდოეთის რელიგიის ამოსავალს მონოთეიზმში ხედავდა.

XIX ს-ის შუა ხანებში ინდოეთის ჩრდილო და ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში ფართო გაქანება მიეცა „არია სამაჯის“ მოძრაობას, რომლის ლოზუნგი იყო „ვედებისაკენ მიბრუნება“ და რაც მიზნად ისახავდა ძველი კულტის უბრალოებისა და სინმინდის აღდგენას.

ინდუისტური მიმართულება ერთობ შემწყნარებლურია სხვა აღმსარებლობათა მიმართ, თუმცა, ვისაც სურს, იყოს ინდუისტი, იგი აუცილებლად დაბადებით უნდა ეკუთვნოდეს რომელიმე კასტას.

საერთოდ, დღევანდელ ინდოეთშიც კი რელიგიური ცხოვრება დულს და ზოგიერთი პროგრესული ნეს-ჩვეულებით იგი მსოფლიო საზოგადოების ინტერესის სფეროშიც ექცევა.

ბუდიზმი

ბუდიზმი ერთ-ერთი უდიდესი მსოფლიო რელიგიაა. იგი გაცილებით ადრეული წარმოშობისაა, ვიდრე ქრისტიანობა და ისლამი.

პირველ წერილობით ძეგლში, რომელშიც ბუდიზმზეა საუბარი, იგი წარმოგვიდგება ძლიერ რელიგიურ მიმართულებად, რომელსაც აქვს სატაძრო ორგანიზაცია, დოგმატიკა და წესთმსახურება.

ბუდიზმის ისტორიისათვის განსაკუთრებით საინტერესოა ადრეული ნაწარმოებები ტიპიტაკას სახელწოდებით (სანსკრიტული „ტრიპიტაკა“ სიტყვასიტყვით სამ კალათს ნიშნავს), რომელიც ბუდისტური კანონიკური ლიტერატურის ძეგლია. ესაა წიგნები, რომლებიც დაწერილია პალის ენაზე (შემორჩა ცეილონზე). ტიპიტაკა შედგება სამი ნაწილისაგან. პირველში მოცემულია ბუდისტური თემის კანონიკური წესები, მეორეში – ბუდას საუბრები და გამონათქვამები და მესამეში – მეტაფიზიკური განსჯანი რელიგიისა და სამყაროს შესახებ.

როგორც ტიპიტაკაშია აღნიშნული, ბუდისტური რელიგიის დამფუძნებელი იყო ჩრდილოინდური სახელმწიფოს მეფის შვილი და იგი მიეკუთვნებოდა შაკიას ტომს, რომელიც ცხოვრობდა ჰიმალაის მთების ძირში. მეფის შვილს ეძახდნენ სიდჰარტჰას, ხოლო უფრო მოგვიანებით იგი ცნობილი გახდა როგორც გაუტამა და შაკიამუნი. თუმცა, ამათ გარდა, გადმოცემანი მას სხვადასხვა სახელითაც მოიხსენიებს, რომელთაგანაც აღსანიშნავია: ტაჰტაგატა, ბჰაგავატა, ჯინა და ა. შ.

მეფე თავის შვილს ფუფუნებაში აცხოვრებდა და ყოველნაირად უწყობდა ხელს, რომ სანყენი არაფერი შეხვედროდა. ასეთ პირობებში აღზრდილი ჭაბუკისათვის თითქმის უცნობი იყო ყველა ცხოვრებისეული განსაცდელი და ვერც კი წარმოედგინა, თუ ასეთი რამ საერთოდ არსებობდა. იგი დროს ატარებდა თავის დიდებულ სასახლესა და ბაღში, ლხინისა და დღესასწაულების გარემოცვაში, რომელიც აღვსილი იყო

ბუდა

სიდჰარტჰას გამოსახულება, ვიდრე რელიგიურ სინათლეს ეზიარებოდა

მიემართება.

ამქვეყნიური არარაობის შეგნებამ სიდჰარტჰას განსაცდელის უკიდურესობა აგრძნობინა და ისე, როგორც ერთ დროს გილგამეშის სულში, მის არსებაშიც დაისადგურა წარმავლობის მძაფრმა განცდამ. გამოსავლის ძებნაში იგი შემთხვევით შეხვდა ერთ განდევილს, რომელსაც ხელი აეღო ამქვეყნიურ სიამოვნებაზე და სულიერი სიმშვიდის მოსაპოვებლად ასკეტური ცხოვრებისათვის მიემართა. სიდჰარტჰამ ჩუმად დატოვა თავისი ძვირფასი სასახლე ცოლ-შვილითურთ, უარი თქვა გართობა-განცხრომაზე და გაჰყვა ასკეტ ბერს.

სიდჰარტჰამ შვიდი წელი გაატარა ტყეში, განსაკუთრებულ ასკეტურ პირობებში, რათა მიეღწია სულიერი სიმშვიდისათვის და ხორციელი ზრუნვა საბოლოოდ ჩაეკლა თავის თავში, მაგრამ ასეთმა უკიდურესმა ზომებმაც კი ვერ მოუტანეს მის სულს შეება და დაასვენა, რომ ასეთ მოქმედებაშიც არაა თურმე ხსნა.

ერთხელ, ღამით, როცა იგი იჯდა ხის ძირას და წარმავლობაზე მწარე ფიქრით იყო მოცული, უცებ ეზიარა სულიერ სინათლეს („ბოდჰი“ – შემეცნება) და მას განუცხადდა ნამდვილი ჭეშმარიტება. ამის შემდგომ სიდჰარტჰა გახდა ბუდა, ანუ განმანათლებელი. გაუტამა დარწმუნდა, რომ ორივე უკიდურესობა, რომელნიც მან გამოსცადა, ჭეშმარიტი გზიდან საკმაოდ შორს არის. იგი მიხვდა, რომ ყველაზე მთავარი ადამიანის ცხოვრებაში თვითწარმადეება, სულიერი კრეფის შემეცნებაა, რომელმაც ადამიანი უნდა მიიყვანოს სულიერ სიმშვიდესთან და სულიერ სინათლესთან.

გაუტამამ, როცა დარწმუნდა ჭეშმარიტი გზის არჩევაში, დაიწყო თავისი

ბედნიერებით.

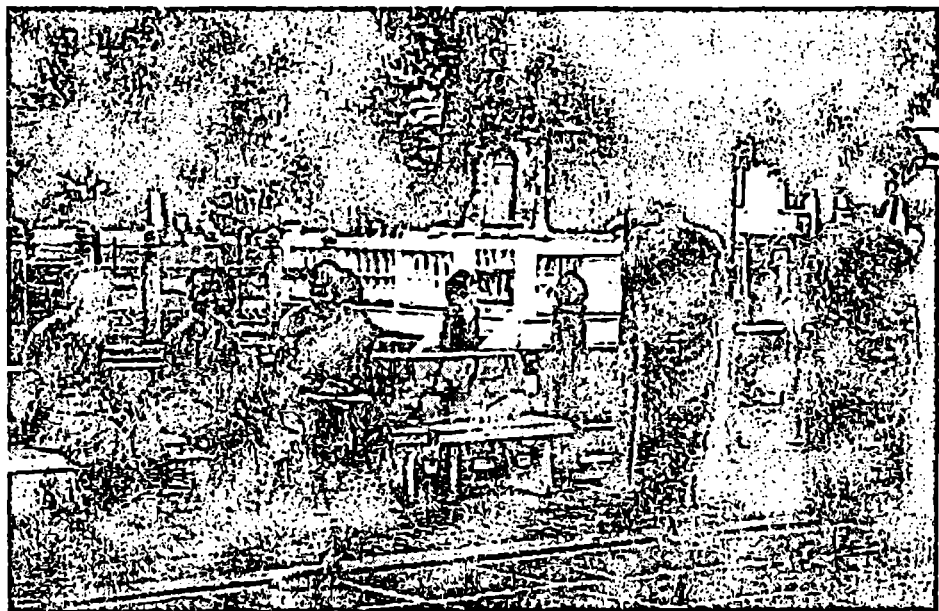
ცოტა ხნის შემდეგ სიდჰარტჰა დაქორწინდა საყვარელ ქალზე და მათ შეეძინათ ვაჟი. ამის შემდგომ ამქვეყნიურ უხეშ სინამდვილესთან სიდჰარტჰას მალე მოუხდა შეჯახება, რამაც მის სულში დიდი გადატრიალება მოახდინა. ერთხელ მან ნახა ღრმად მოხუცებული, რომელიც იტანჯებოდა ტკივილებისაგან, შემდეგ იხილა მკვდარი, რომელსაც მიასვენებდნენ და სიდჰარტჰამ პირველად გაიგო, რომ ამქვეყნად მცირე სიამეთა გვერდით არსებობენ უფრო დიდი და დამაფიქრებელი გარემოებანი, რომელნიც შუქმნია ავადმყოფობას, სიბერესა და სიკვდილს და რომ ადამიანის გზა სიკვდილისაკენ

წინასწარმეტყველური მოღვაწეობა მთელ ჩრდილო-აღმოსავლეთ ინდოეთში. ცოტა ხნის შემდგომ მან შემოიკრიბა თანამოაზრეთა საკმაო რაოდენობა, რომელთა მეშვეობით სწრაფი ტემპით დაიწყო გავრცელება ბუდისტურმა მოძღვრებამ. გაუტამა ბუდამ თითქმის ორმოცი წლის მანძილზე იქადაგა თავისი მოძღვრება და მისი სიცოცხლის დასასრულს მოძღვრებას უკვე დიდი ავტორიტეტი ჰქონდა მოხვეჭილი. ბუდამ ასე ქადაგებასა და ხეტი-ალში გაატარა თავისი სიცოცხლის უკანასკნელი წლებიც, გარდაცვალების შემდეგ კი, ინდური წესის მიხედვით, მისმა მოწაფეებმა იგი კოცონზე დაწვეს.

ბუდას შესახებ მოგვიანებით ბევრი ლეგენდა შეიქმნა. მას მიანერდნენ სხვადასხვა არარეალურ ამბავს. გამოთქმული იყო მოსაზრებანი, თითქოს ბუდა გამოხატავდა მზის ღმერთის მითოლოგიურ სახეს, მაგრამ ყველაზე უფრო მიღებულია შეხედულება, რომლის თანახმად, ბუდა უნდა ყოფილიყო ისტორიული პირი, თუმცა მისი ცხოვრების პერიოდის დადგენა ბევრ შეუსაბამობას შეიცავს: ერთნი ამტკიცებენ, რომ იგი ცხოვრობდა ძვ. წ.-ის VI ს-ში, ხოლო სხვები მისი მოღვაწეობის პერიოდს ძვ. წ.-ის XXV ს-ს აკუთვნებენ. თუმცა ისტორიული მომენტის გათვალისწინებით პირველი თარიღი უფრო ახლოსაა სინამდვილესთან.

ბუდიზმი თავისი განვითარების ადრეულ ეტაპზე იყო არა მხოლოდ რელიგიური, არამედ ფილოსოფიურ-ეთიკური მიმდინარეობა. ადრეული ბუდიზმის მსოფლმხედველობა ეფუძნება ე. წ. „ოთხ ამაღლებულ ჭეშმარიტებას“, რომელთა ამოცნობამაც გაანათლა სიღმარტა და საფუძველი დაუდო მისი მოძღვრების საყოველთაოობას. ეს ოთხი ჭეშმარიტებაა: მოძღვრება ტანჯვის შესახებ, მოძღვრება ტანჯვის მიზეზების შესახებ, მოძღვრება ტანჯვის შეწყვეტისა და მოძღვრება ტანჯვის დაძლევის შესახებ.

ბუდას მოძღვრების მიხედვით, მთელი ცხოვრება ტანჯვაა: „დაბადება ტანჯვაა – ამბობს ის – სიბერე ტანჯვაა, ავადმყოფობა ტანჯვაა, საჭულ-ველთან შეერთება ტანჯვაა, საყვარელთან განშორება ტანჯვაა, სასურველის მიუწვდომლობაც ტანჯვაა“. ტანჯვის მიზეზი ცხოვრების სურვილში დევს, ყოფიერების პრაქტიკითაა განპირობებული, ესაა მატერიალური, გრძნობადი სამყარო, ანუ სანსარა, რომელსაც უნდა გაექცეს ადამიანი და თუ გვინდა, ეს ტანჯვა ავიცილოთ, უნდა აღვიკვეთოთ ჩვენი სურვილები, რა რიგისაც არ უნდა იყვნენ ისინი. მაგრამ რა გზით მიიღწევა სურვილების აღკვეთა, რა ძალას შეუძლია შეარყიოს ბუნებრივი მოთხოვნილებანი, დაბადებიდან რომ დაჰყვება ადამიანს? საამისოდ ბუდიზმი აყალიბებს სულიერი ხსნის რეამაგ გზას, რომელიც მიმართულია ტანჯვის შეწყვეტისაკენ. იგი მორწმუნეს მოუწოდებს, დაიცვას უბინო შეხედულებანი და თავისი მისწრაფებით, მოქცევით, საუბრით და, საერთოდ, კეთილშობილი ყოფით

ბუდისტი ბერები

დაადგეს ხსნის გზას, რომლის მწვერვალადაც ნირვანა, ანუ ადამიანური ზრუნვისა და მისწრაფებათაგან სრული განთავისუფლებით გამოწვეული სულიერი ნეტარება გვევლინება. ბუდიზმის ერთ-ერთი მახასიათებელია ის გარემოება, რომ მისი აღმსარებელი არ შეიძლება იყოს მონა – მხოლოდ თავისუფალ ადამიანს შეუძლია იყოს ბატონი თავისი სურვილებისა, მხოლოდ შინაგანად და პიროვნულად თავისუფალ ადამიანს ძალუძს თავის მიწიერ სურვილებზე ამაღლება და მათი მოთოკვა. ბუდისტებისათვის უმთავრესია: მართალი სიტყვა, მართალი გადანყვეტილება, მართალი რწმენა, ცხოვრების მართალი წესი, მართალი საქმე, მართალი სწრაფვა, მართალი აზრები და მართალი ჭერება – ესაა რვა გზა, რომლის ქეშმარიტი აღსრულებით მიიღწევა ადამიანი ნირვანას იდეალურ მდგომარეობას, როცა სულს აღარ აწვალებს ვნებანი, ადამიანი დანთქმულია სულიერი სინათლით, ზოგადად სულიერებით, რომლის მიღწევა სულით ძლიერსა და ბრძენ ადამიანს ძალუძს.

ნირვანა ზუსტად არაა განსაზღვრული თვით ინდურ მწერლობაშიც კი, ყოველ შემთხვევაში ამ მდგომარეობის აღწერა უშუალოდ ადამიანის განცდაზეა დამოკიდებული და, აქედან გამომდინარე, სავსებით ზუსტი ახსნა არ მოეპოვება. ყოველ შემთხვევაში უფრო მიღებულია ის შეფასება, რომელიც ნირვანას მიიჩნევს იმ გარდაქმნის ჯაჭვის შეწყვეტად, რომელიც

ყველა ცოცხალ არსებას ულლად ადევს სიცოცხლეში და მისი ხვედრია.

ბუდისტების მიხედვით, ადამიანი ერთი სახეობიდან გარდაიქმნება მეორე ცოცხალ არსებად – ეს იგივე სანსარაა. სიკვდილი არ ათავისუფლებს ადამიანს ტანჯვისაგან, რადგან ახალი გარდაქმნისას მას თან გაჰყვება ეს ტანჯვები. ასეთი წრიდან გამოსვლა კი მას შეუძლია, ვინც მიაღწევს სულიერ განწმენდასა და სინათლეს. ადამიანის გარდაცვალება, ანუ ახალ მდგომარეობაში გადასვლა, გულისხმობს მის გარდაქმნას სხვა სულიერ არსებად (შესაძლოა, რომ განსხეულება მოხდეს მცენარეშიც), ხოლო ის, ვინც ბუდისტურ ფილოსოფიას ეზიარა, ვინც შეძლებს მისი ქვეშაირიტების ზიარებას, იგი ამ გარდაქმნას ასცდება, იგი დარჩება ადამიანად. მხოლოდ ამ ფორმაში მყოფ ცოცხალ არსებას შეუძლია მიაღწიოს ნირვანას მდგომარეობას. ბუდისტების მიხედვით, თავად გაუტამა დედამიწაზე ცხოვრობდა უფრო ადრე, სხვადასხვა კასტისა და პროფესიის ადამიანის რანგში, მაგრამ მან პირველმა ადამიანთაგან შეძლო გაბრწყინება-გასხივოსნება და ამდენად მას უკვე აღარ ელის ახალი დაბადება. ბუდას გარდაქმნა – ესაა უშუალოდ გადასვლა ნირვანაში.

ადამიანს, რომელსაც სურს, ნირვანას მიაღწიოს, არ უნდა ჰქონდეს ღმერთის დახმარების იმედი, რადგან ამ პროცესში იგი მთლიანად თავის თავს უნდა ეყრდნობოდეს. თავად ბუდა არ უარყოფს ღმერთის არსებობას, მაგრამ მისივე მოძღვრების მიხედვით, ღმერთებს არათუ ადამიანის შველა, საკუთარი თავის დახსნაც კი არ შეუძლიათ, რადგან ისინიც ემორჩილებიან სანსარას, ანუ ცვალებადობის წრიულ სისტემას.

ამდენად, ბუდა, რომელმაც მიაღწია გასხივოსნებას და სულიერ სინათლეს, ღმერთებზე მაღლა დგას. ბუდა ადამიანის ხსნას არ იჩემებს, იგი მხოლოდ მოუთითებს თავისი მაგალითით იმ გზის შესახებ, რომელსაც უნდა დაადგეს მორწმუნე ბუდისტი. იგი მაგალითია ყველა მორწმუნისათვის, რომელმაც პირადი ძალისხმევით მიაღწია სრულყოფილებას. სიკვდილისაგან თავდახსნის გზა ნანახია – ეუბნება ბუდა, თავის მოწაფეებს, გაგიცნობიერებთ მე ჩემს მოძღვრებას

ბუდას ოქროს ქანდაკება

ბუდას ქანდაკებები

გადანყვეტილი აქვს შემდეგი სრულყოფა, ასეთი აკრძალვების რიცხვი ძალზე ბევრია და თითქმის ასეთი მდგომარეობა უკიდურესობასაც აღწევდა (მაგალითად, არ შეიძლებოდა მინის მოხვნა, რადგან შეიძლება მხენელმა თავისდაუნებურად ჭიები მოკლას). რაც შეეხება საკვების მიღებას, რაციონი მინიმუმამდეა შემცირებული.

ბუდისტების უმთავრესი ცნებაა ლმობიერება, რომელიც მიმართულია ყველა ცოცხალი არსებისადმი და ამ გულმონყალებაში არავის მიმართ არ უნდა იყოს გამორჩეულობა – იქნება ის ბოროტი თუ კეთილი. ავს ავით ნუ მიეგება, რადგან ამით კი არ ითრგუნება ბოროტება, არამედ უფრო ვრცელდება იგი.

ბუდისტები უარყოფენ სულის უკვდავებას. სიცოცხლის საფუძველს სული კი არა ცალკეული დჰარმები წარმოადგენენ. დჰარმა აღნიშნავს რელიგიას, მოძღვრებას, კანონს, ჭეშმარიტებას, ხარისხს და ა. შ. მისი ძირითადი მახასიათებელი ნიშანია სულიერი თვისება, რაც ადამიანს ბევრი აქვს და იგი, ასე ვთქვათ, ამძიმებს მისი მიახლოების პროცესს ნირვანასთან. ამ ყოფიერების ბორბლიდან თავის დაღწევა შესაძლებელი ხდება მხოლოდ ბუდას ცნებების აღსრულებითა და მისი მაგალითის მიბაძვით.

მოძღვრება დჰარმების შესახებ არის უმთავრესი საფუძველი ბუდისტური რელიგიისა და ფილოსოფიისა.

ბუდისტური ცხოვრების წესი მოითხოვდა ბერმონაზვნურ ცხოვრებას, იქმნებოდა კასტები, რომლებშიც არ მიიღებოდნენ მონები, ჯვარისკაცები, დამნაშავენი, ზევალები, აგრეთვე ბავშვები მშობლების ნებართვის გარეშე. წესი ძალზე მკაცრი იყო. ორგანიზაციის წევრს აკრძალული ჰქონდა კერძო საკუთრების გაჩენა, თავს ირჩენდა მათხოვრობით, დღეში ერთხელ მზის ჩასვლისას ჭამდა და სხვა.

აქვე უნდა ითქვას, რომ ბევრ ბუდისტს არ შეეძლო (და უბრალოდ პრაქტიკულად არ იყო გამართლებული) ყველა აკრძალვა შეესრულებინა.

ასეთებისათვის სავალდებულო იყო ხუთი ძირითადი მცნების შესრულება. დიდი აკრძალვების განხორციელება შეეძლოთ მხოლოდ განსაკუთრებული ნებისყოფის ადამიანებს.

ბუდისტური რელიგიის გავრცელებას დიდად შეუწყო ხელი იმ დროს ინდოეთში არსებულმა სოციალურმა პირობებმა. ბუდისტური რელიგია პასუხობდა დაბალი ფენის ინტერესებს და იგი მიმართული იყო ბრაჰმანული არისტოკრატიისა და მათი პრივილეგიების წინააღმდეგ. თავის მხრივ, ბრაჰმანები შედგრა ეწინააღმდეგებოდნენ ახალი რელიგიის დამკვიდრებას, მაგრამ ამ წინააღმდეგობამ არათუ შეასუსტა, არამედ გააძლიერა კიდევაც ბუდისტური მოძრაობა.

ძვ. წ.-ის III ს-ში ბუდისტური რელიგია ინდოეთის დიდ ნაწილში გაბატონებულ რელიგიად იქცა, რასაც ხელი შეუწყო მაგადჰას სახელმწიფოს გაძლიერებამ, განსაკუთრებით მაურთა საგვარეულო დინასტიის მეფობის დროს. ისინი წარმომავლობით ეკუთვნოდნენ დაბალ კასტას და დიდგვაროვან ბრაჰმანებთან იყვნენ დაპირისპირებულნი. მათ ხელში ბუდიზმი საუკეთესო იარაღი შეიქნა ბრაჰმანების წინააღმდეგ საბრძოლველად. ბუდისტების თემა ცხოვრობდა მონასტრებში და, ამასთანავე, აგებდნენ საცავეებს სხვადასხვა წმინდა რელიგიის დასაცავად.

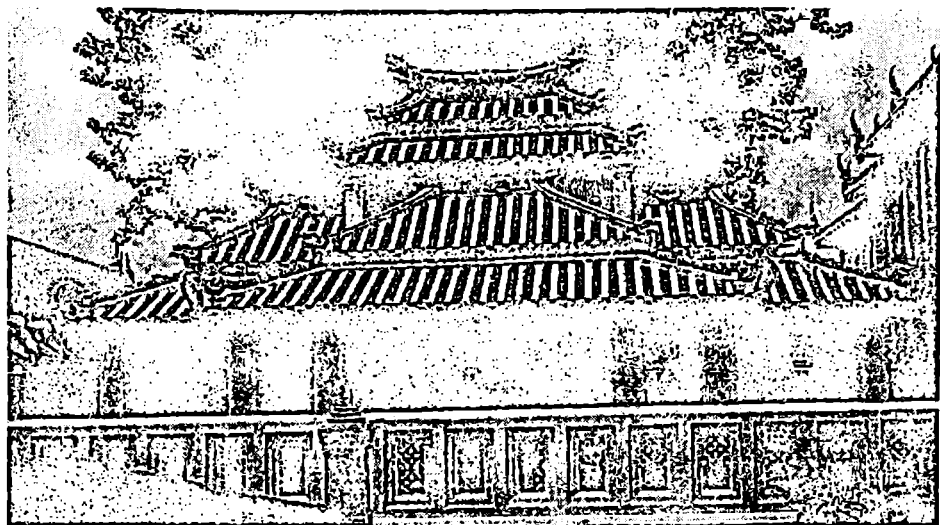
ჩვენს ერამდე III ს-ში ბუდიზმი გავრცელდა შრი-ლანკაში (კ. ცეილონი), უფრო მოგვიანებით ინდოჩინეთში, ინდონეზიაში, შუა აზიასა და ჩინეთში.

განსაკუთრებულ აღმავლობას განიცდის ბუდიზმი ახ. წ.-ის I-II საუკუნეებში, უცხოური წარმოშობის კუშანების სამეფო დინასტიის დროს, რომელნიც მტრულად იყვნენ განწყობილნი ადგილობრივი ბრაჰმანების მიმართ და ბუდიზმში თავიანთ დასაყრდენს ხედავდნენ.

როგორც რელიგიათა უმეტესობაში ხდება, ბუდიზმის განვითარების მომდევნო ეტაპზე ბუდისტური მოძღვრების ნიადაგზე მოხდა განხეთქილება, რომელიც ძირითადად შეეხებოდა დოგმატიკისა და სარიტუალო ჩვეულებათა ჩამოყალიბების სხვადასხვა ასპექტს. საბოლოოდ კი ჩამოყალიბდა 30-მდე სექტა.

ბუდისტური ტაძარი

ბუდისტური ტაძარი

ყველაზე დიდი განხეთქილება მოხდა ახ. წ-ის I საუკუნეში, როდესაც ბუდიზმი გაიყო ორ ძირითად მიმდინარეობად: **ჰინაიანად** (პატარა ეტლი) – ხსნის ვინრო გზა და **მაჰაიანად** (დიდი ეტლი) – ხსნის ფართო გზა. ჰინაიანელები თვლიდნენ, რომ ნირვანის მიღწევა მხოლოდ ბერული ცხოვრებითაა შესაძლებელი, რაც გამოიხატება ასკეტიზმითა და დოგმატის მკაცრი დაცვით. ბუდას ისინი მიიჩნევენ არა როგორც ღმერთს, არამედ როგორც მოძღვარს. უალრესად დიდ პატივს მიაგებენ ადგილებს, რომელნიც ბუდას ცხოვრებასთანაა დაკავშირებული და იმ ნაგებობებს, სადაც ბუდისტური რელიკვიებია შენახული.

მაჰაიანას ფუძემდებლად ითვლება დიდი ბუდისტი ლეთისმეტყველი, სამხრეთინდოელი, ბრაჰმანთა კასტის წარმომადგენელი ნაგარჯუნა (I საუკუნე). ნაგარჯუნას მოძღვრებით ნირვანას მიღწევა ასკეტური გზით ყველას არ შეუძლია და ხალხის ფართო მასებისათვის იგი დაუძლეველი რჩება. მორწმუნისათვის კი აუცილებელია ისეთი ღმერთი, რომელიც ახლო და მისანდომი იქნება მისთვის, დაიცავს მის მცნებებსა და კანონებს ისე, რომ რიტუალის აღსრულებისას განსაკუთრებულ სიძნელეებს არ წააწყდეს. ეს უნდა იყოს ღმერთი, რომელიც მათ სიძნელეთა გადალახვაში დაეხმარება. ამ მოძღვრებით ნაგარჯუნამ პირველ ღმერთად გამოაცხადა ბუდიზმის დამაარსებელი გაუტამა, მაგრამ აღნიშნავდა, რომ მხოლოდ ის არ ყოფილა ბუდა და რომ ბუდები ძალზე მრავალრიცხოვანნი არიან. ბუდისტური წარმოდგენით, არსებობს 995 უზენაესი ბუდა, რომელნიც განაგებენ სამყაროს. ამ პანთეონში გამორჩეული ადგილი უჭირავს ბუდიზმის

დამაარსებელ გაუტამას, მეორეა მაიტრეი - მომავალი სამყაროს მომნეს-რიგებელი, შემდეგ ვიჯრაჰანი - „ათასი ბუდიდან სულ უკანასკნელი“, „მანჯუშრი - ბრძენი ბუდა“, ადიბუდა - სამყაროს შემქმნელი, ამიტაბჰა - სამოთხის მისტიკური უფალი და ა. შ. რადგანაც მაჰაინისტური ბუდიზმი თვლის, რომ ნირვანას იდეალი მიუღწეველია უბრალო ხალხისათვის და ამდენად მათ სჭირდებათ უფრო მომხიბვლელი იდეალები, ჩამოყალიბდა წარმოდგენა სამოთხის შესახებ, რაც აბსოლუტურად მიუღებელი იყო კლასიკური ბუდისტური რელიგიისათვის. სამოთხე, ამ შეხედულებით, იმყოფება სუკჰავატის ქვეყანაში, სადაც მდიდრულ ბალებსა და აურაცხელ სიმდიდრეში მოუხდება ყოფნა ადამიანს, თუკი დაიცავს სავალდებულო წესებს. სამოთხის საპირისპიროდ ბუდისტური წესების დამრღვევთათვის გაჩნდა ჯოჯოხეთიც. უნდა ითქვას, რომ მაჰაინისტურ მოძღვრებაში მცირე რამ დარჩა კლასიკური ბუდიზმისაგან, როგორც ფილოსოფიურ-ეთიკური სისტემა კი, იგი ძალზე შეიკვეცა.

ინდოეთის განვითარებული ვაჭრობის შედეგად ბუდიზმმა მრავალ ქვეყანაში შეაღწია. როგორც აღნიშნული იყო, იგი გავრცელდა შრი-ლანკაში, შემდეგ ბირმასა და სიამში, ინდონეზიაში, ჩინეთიდან ბუდიზმი გავრცელდა კორეაში, იქიდან კი იაპონიაში.

ბუდიზმმა ახალი მიმართულება შეიძინა ტიბეტში, სადაც გაიშალა დიდი სამონასტრო საქმიანობა, ხოლო თავად მოძღვრებამ მიიღო ტანტრიზმის სახელი. ტანტრიზმში ფაქტობრივად ძალზე მცირე დარჩა ორთოდოქსული ბუდისტური მოძღვრებიდან. შეიცვალა მისი ფილოსოფიური, ეთიკური საფუძველი, რომლის ძირითადი შემოქმედნი იყვნენ ტიბეტელი ლამები.

ტიბეტიდან ბუდიზმის ეს ნაირსახეობა გავრცელდა მონღოლეთში და შემდგომ ყალმუხეთსა და ბურიატიაში. ჩრდილოური ბუდიზმისათვის ე. წ. „ალტეზულ ქვეყანას“ წარმოადგენს ტიბეტი, ხოლო ლხასა - ნმინდა ქალაქს, სადაც განუწყვეტლივ მიემართებიან მლოცველები. ამ ქალაქის უმრავლესობას ბერები შეადგენენ, ხოლო ტიბეტური ენა მათთვის ნმინდა ენადაა გამოცხადებული, რომელზეც იწერება წიგნები და განისწავლებიან სასულიერო პირნი.

ამჟამად ბუდისტური რელიგია ძალზე დიდ როლს ასრულებს ინდოჩინეთის ქვეყნების საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში. ვიეტნამში მისდევენ ჩინეთიდან შემოსულ მაჰაიანურ მიმდინარეობას, დანარჩენ ქვეყნებში გავრცელებულია ჰინაიანისტური ბუდიზმი. ბირმაში, კამბოჯასა და ლაოსში ბუდიზმი აღიარებულია სახელმწიფო რელიგიად, ტაილანდში კი მეფე ითვლება ბუდისტური ეკლესიის მეთაურად. ამ ქვეყნის ყველა მამაკაცი ვალდებულია, 4 თვის განმავლობაში ისმენდეს მოძღვრების კურსს მონასტერში, რისთვისაც მას სახელმწიფო ეხმარება და უხდის ოთხთვიანი შევბულების გასამრჯელოს.

1950 წელს შრი-ლანკის ქალაქ კოლომბოში შეიქმნა მსოფლიო ბუდისტთა საძმო, რომლის რეზიდენციად არჩეულ იქნა რანგუნი (ბირმა), შემდეგ კი ბანგკოკი (ტაილანდი).

ბუდიზმმა თავისი გამორჩეული კულტურა ან მისთვის დამახასიათებელი ნიშნები შეიტანა ყველა იმ ქვეყანაში, სადაც მის აღმსარებლობას მისდევდნენ. ბუდისტური კულტურა – ესაა ორიგინალური არქიტექტურა, სკულპტურა. ფერწერა, ლიტერატურა და ფილოსოფია. განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს ინდოეთში კლდეში გამოკვეთილი ტაძრები, ე. წ. პაგოდები, სუბურგანები და ჩორტონები. ბუდიზმმა წარმოქმნა ქვის გრანდიოზული საკურთხევლები და სატაძრო ანსამბლები, უდიდესი სამონასტრო კომპლექსები, ლამაისტური ტაძრები და, ბოლოს, ბუდას მრავალრიცხოვანი და მრავალფეროვანი ქანდაკებანი, რომელნიც მუდამ აოცებენ ადამიანს თავიანთი მასშტაბურობით, შესრულების ხარისხითა და გამომსახველობით.

ჩინეთის რელიგიაში

ჩინეთში, შანების დინასტიის მმართველობის ხანაში, ძვ. წ-ის II ათასწლეულში, პატრიარქალურ-მონათმფლობელური წყობილების შესაფერისად, საკმაოდ პრიმიტიულ რელიგიურ წარმოდგენებს ფლობდნენ. ამ მოსაზრებას ცხადყოფს არქეოლოგიური გათხრების შედეგად მოპოვებული იეროგლიფებით აჭრელებული საქონლის ძვლები (ბეჭის ძვალი) და კუს ბაქნები, რომლებსაც სამკითხაოდ გამოიყენებდნენ. ძველი ჩინელი მისნები ძვლების საშუალებით ცდილობდნენ, წინასწარ განეჭვრიტათ მოსავლიანობის, ნადირობის, ომისა თუ სხვა მნიშვნელოვან საქმეთა შედეგები და ეცნობებინათ ისინი ხალხისათვის.

უფრო მოგვიანებით არქაული, ტოტემური შეხედულების საფუძველზე ჩამოყალიბდა რწმენა, რომელიც ჩიტ „სუჟანიაოს“ მიიჩნევდა ღვთაებად, სხვა ტომებში ასეთი ტოტემი იყო ცხენი, ძაღლი, ცხვარი და ზოგჯერ რაიმე მცენარე ან ხე. ბუნებრივია, ასეთი რწმენის კვალდაკვალ უნდა არსებულიყო პროფესიონალ ქურუმთა კასტა, რომლებიც ახორციელებდნენ მსხვერპლშენივას. იმდროინდელ რელიგიურ წეს-ჩვეულებებში გამოცვეთილად ჩანს კლასობრივი დიფერენციაცია. მაგალითად, ჩვეულებრივი ადამიანისაგან განსხვავებით გარდაცვლილი მეფე ან დიდებული დასაფლავებულია დიდი ფუფუნებით, მსხვერპლად შეწირულ მონა-მხევლებთან ერთად.

ჩინეთის რელიგიის შესახებ შედარებით ბევრია ცნობილი ჯოუს დინასტიის პერიოდში, რომელთა მეფეებმაც მოახერხეს სხვადასხვა ტომის დამორჩილება და შექმნეს შედარებით ვრცელი სახელმწიფო. ისინი ებრძვიან ერთმანეთს და ხშირად არ აღიარებენ არც ჯოუს მეფის უზენაესობას. ამ პერიოდისათვის გამოიყოფა მსხვილი მონათმფლობელური ფენა. საზოგადოების დანიუზრებულ ფენებში, რომელთაც ხელთ უპყრიათ კულტურული სადავები, არცთუ იშვიათად წარმოიშობოდა ფილოსოფიური და რელიგიურ-ეთიკური შეხედულებანი.

ლაო-ძი

ძვ. წ-ის VI ს-ში ჩინეთის ერთ ნაწილში გავრცელდა ლაო-ძის მოძღვრება - ლაოიზმი („ლაო-ძი“ ნიშნავს ძველ ფილოსოფოსს). ლაო-ძის მოძღვრებამ გავლენა იქონია არა მარტო ფილოსოფიის, არამედ, საერთოდ, შემდგომი პერიოდის რელიგიის განვითარებაზეც. ლაო-ძის მოძღვრებას ეწოდება დაო-დე-ძინი (ნიგნი დაოს შესახებ), რომელშიაც სიბრძნის და, საერთოდ, ადამიანური ყოფიერების შესახებ მრავალი საკითხია წამოჭრილი.

ლაო-ძის მოძღვრების ფილოსოფიურ იდეა - ესაა დაოს იდეა, რაც ჩინურად გზას ნიშნავს, უფრო ღრმა გაგებით კი, ადამიანის ცხოვრების წესის განმსაზღვრელი მოძღვრება, მისი მეთოდი და პრინციპი. ეს ცნება ბერძნულ ფილოსოფიაში „ლოგოსის“ შინაარსს უტოლდება (ლოგოს - სიტყვა, აზრი, გონება. ძველ ბერძნულ მატერიალისტურ ფილოსოფიაში საყოველთაო კანონზომიერება; იდეალისტურ ფილოსოფიაში სულიერი პირველსაწყისი, ლეტაბერივი გონება და სხვა მისტიკური ცნებები). ლაო-ძი ადამიანში უპირატესობას ანიჭებს მის შინაგან რწმენას, რომელიც უნდა ჩამოყალიბდეს სულისა და გონების მეშვეობით, ხოლო დაო არის ის სულიერი ჭვრეტის საწყისი, რომლის მიხედვითაც უნდა მოქმედებდეს ხელმწიფეცა და მისი ხელქვეითიც.

ლაო-ძის მოძღვრების მიხედვით, ადამიანთა ყველა უბედურებისა და მანკიერების წყარო სახელმწიფოსაგან დადგენილი წესებისა და კანონების აღსრულებაა. წესრიგი აბრკოლებს საზოგადოებას და იდეალური თანხმობის მიღწევა მხოლოდ ამ წესების უგულვებელყოფითაა შესაძლებელი. დაო ყოველმხრივ წინააღმდეგია მედიდურობისა და აღზევებისა. ეს ორი თვისება წარმატებულია და სიმყარეს მოკლებული. კაცის მახასიათებელი უნდა იყოს თავმდაბლობა და მორჩილება. იგი თავის თავში უნდა თრგუნავდეს ძალმომრეობის სურვილს. დაოს მიზანია მატერიალური სამყაროს ყოფიერებიდან გასვლა და სიმშვიდით აღესილ სამყაროსთან მიახლოება, მასთან შერწყმა. ადამიანმა უნდა მოიშოროს სოციალური და მორალური უფლებანი და უნდა დაუბრუნდეს ბუნებას. იგი არ უნდა ცდილობდეს რაიმეს, მითუმეტეს ბუნებაში. ლაო-ძისათვის უმოქმედობა არის ადამიანის სრულქმნის საფუძველი, ესაა უმოქმედობა, რომელიც ითვალისწინებს ზეიმური ცხოვრებისა და სურვილების ჩახშობას, მაგრამ ეს უნდა გავიგოთ არა როგორც პასიურობის ქადაგება, არამედ როგორც ბუნების არსისადმი მორჩილება. ასეთ პრინციპს უნდა ახორციელებდეს სახელმწიფოც. „რაც მეტია აკრძალვა, მით მეტია სიღარიბე, რაც მეტია იარაღი, მით მეტია ამბოხი. რაც მეტია ქონება, მით მეტია სიხარბე. რაც მეტია კანონი და ბრძანება, მით მეტია ქურდი და ავაზაკი“. ლაო-ძის მოძღვრებით მორჩილებისა და მონანიების სრული განსახიერება ის ოჯახური ცხოვრებაა, სადაც დაცულია ერთმანეთის პატივისცემისა და უფროს-უმცროსის ეტიკეტი. ეს ურთიერთობა რიტუალზე კი არაა დამოკიდებული, როგორც ამას კონფუციუსის მოძღვრებაში ვხვდებით,

არამედ ჭეშმარიტ გრძნობებზე. საყურადღებოა, რომ ძველი ტრადიციით ოჯახი და ოჯახური კავშირი აღიარებული იყო სიყვარულის უმაღლეს განსახიერებად. იგი სამყაროს მიკრომოდელური გამოვლენა იყო. ამიტომ ლაო-ძის ზედმეტად ერვენებოდა ნებისმიერი რიტუალები, რომლებიც ცრუგრძნობასა და ცრუმეტყველებას ემყარებოდა და მიაჩნდა, რომ ბუნებრივი კაცთმოყვარეობა და უშუალოდ გამოვლენილი სიყვარული არის ნამდვილი ბედნიერების წყარო.

ლაო-ძის ფილოსოფიური მოძღვრების პარალელურად ჩინეთში გაჩნდა სხვა ფილოსოფოსთა თხზულებანი, რომელთაც საფუძველი დაუდეს ახალ რელიგიურ მიმართულებას – კუნ-ძის, ანუ კონფუციანელობას. კონფუციანელობა საფუძვლიანად განსხვავდება ლაო-ძის მოძღვრებისაგან. კონფუცი ისტორიული პირი იყო, არისტოკრატიული საგვარეულო ლუს წარმომადგენელი, ცხოვრობდა დაახლოებით 511-479 წლებს შორის (ძვ. წ.). კონფუციის იდეებმა დიდი გავლენა იქონია მსოფლიოს მრავალ ფილოსოფოურ მიმდინარეობაზე. კლასიკური კონფუციანური თხზულებანი მოქცეულნი არიან ე. წ. ხუთნიგნეულსა (უ-ძინი) და ოთხნიგნეულში (სი-შუ), რომელთაგან ზოგიერთს ნაკლები კავშირი აქვს რელიგიასთან.

კლასიკური ხუთნიგნეული ამჟამადაც მიჩნეულია კონფუციანური რელიგიის ძირითად კანონიკურ წიგნად, რომელშიც ჩამოყალიბებულია მაგიური ფორმულები, შელოცვები, ლეგენდარულ იმპერატორთა ისტორიები, კოსმოლოგიური და მითოლოგიური ხასიათის ძველჩინური პოეზიის ნიმუშები, სანესტყვეულებო დღეობათა აღწერილობანი და სხვა.

სი-შუ შედგება წიგნებისაგან, რომელთაგან პირველში ძირითადად ჩამოყალიბებულია კონფუციის შეხედულებანი ადამიანის სრულყოფილებისაკენ მიმავალი გზის შესახებ; მეორე განმარტავს, თუ როგორი უნდა იყოს ადამიანი განსაცდელში და როგორ უნდა ელტვოდეს მარადიულ პარმონოლობას; მესამე წიგნში მოქცეულია ცალკეული გამონათქვამები და აფორიზმები როგორც კონფუციის, ისე მისი მიმდევრებისა; ხოლო მეოთხეში კონფუციის ყველაზე გვიანდელი მოწაფის – მენ-ძის ფილოსოფიური სწავლებანია წარმოდგენილი.

ლაო-ძისა და კონფუციის შეხედვრა

კონფუცი (მარცხნივ) თავის მოწაფესთან

კონფუცი ნაკლებად ინტერესდებოდა მისტიკითა და კოსმოგონიით. მისი ძირითადი ყურადღება მიქცეული იყო მოძღვრების პრაქტიკული მხარისაკენ.

კონფუციანელობის რელიგიური რაობის შესახებ სხვადასხვა აზრი არსებობს. აღნიშვნის ღირსია შეხედულება, რომელიც მოძღვრებას მიიჩნევს არათუ წმინდა რელიგიურ, არამედ ფილოსოფიურ სისტემად, სადაც ჩამოყალიბებულია როგორც სახელმწიფოებრივი, ასევე პიროვნული მორალის კანონები. თუმცა ასეთი შეხედულების მიუხედავად, კონფუციანიზმში ბევრია ისეთი წიგნი, რომელნიც ადასტურებენ სულებისა და იმქვეყნური ცხოვრების არსებობას. თავად კონფუცი მისდევდა რელიგიური წესების შესრულებას და მიუთითებდა მათი განუხრელი განხორციელების შესახებ.

სხვა რელიგიათაგან განსხვავებით კონფუციანელობა განსაკუთრებული თავისებურებებით ხასიათდება. მასში წინა პლანზეა წამოწეული ადამიანთა შორის სიყვარული. ესაა მოძღვრება კეთილშობილ კაცზე, რომლის ძირითადი თვისებაა კაცთმოყვარეობა. ამ ზოგად ცნებაში იგულისხმება მშობლებისადმი პატივისცემა, ცოდნა, სიამაყე, თაყვანისცემა, დიდსულოვნება, ერთგულება, სიკეთე, რიტუალის შესრულება და იმპერატორისადმი თავდადება. კონფუციანელობისათვის უკიდურესი რაციონალიზმია დამახასიათებელი: ადამიანი ცხოვრობს ორგანიზებულ საზოგადოებაში და არის მისი წევრი. ამდენად, საზოგადოება ვერ იქნება ორგანიზებული, თუ მისი თითოეული წევრი არ დაემორჩილება საყოველთაოდ მიღებულ ნორმებს. ეს ნორმები შემუშავებულია ცივილიზებული კაცობრიობის მიერ და მისდამი დაქვემდებარება არის წონასწორობის შენარჩუნების ერთ-ერთი გზა. ეს გზა პირდაპირ ეწინააღმდეგება ლაო-ძის მოძღვრებას პიროვნების ბუნებითი ბუნებრიობის შესახებ. გარდა იმისა, რომ მისი იდეა პრაქტიკული მიზანმიმართებით გამოირჩევა, ამასთანავე, უარყოფს ოფიციალური სამღვდლო პირების ინსტიტუტს და სარიტუალო პრაქტიკის განხორციელება ევალებათ სახელმწიფო ჩინოვნიკებს, საგვარეულოებისა და ოჯახის უფროსებს. ესაა ძირითადად საოჯახო-საგვარეულო ეთნიკური ერთეულის შიგნით ტრადიციული გზით ჩამოყალიბებული

სანესრულებო ქმედებანი. თავად კონფუცი არ ეწეოდა რალაც ახლის პროპაგანდას, პირიქით, იგი მუდამ გამოდიოდა ძველი კანონებისა და ტრადიციების დაცვის მომხრედ.

ასეთი ტრადიცია ჩინეთის მოსახლეობაში იყო მიცვალებულის კულტი, რომელიც კონფუციანელობისთვისაც უმთავრესად იქცა. ჩინეთში ყოველ ოჯახს ჰქონდა პატარა სამლოცველო (შიაო ან ციტანი), სადაც საგვარეულოს ფუძემდებლისადმი აღავლენდნენ ლოცვას და სწირავდნენ მსხვერპლს. რიტუალს ასრულებდნენ ოჯახის უფროსები. ძველად მინიატურულ სამლოცველოებს აგებდნენ საფლავთან და იქ ასრულებდნენ ცერემონიალს.

კონფუცი

უფრო მოგვიანებით ასეთი სახლების აგების გარკვეული წესი დამკვიდრდა. მას, ვისაც არ შეეძლო სამლოცველო ტაძრის საგვარეულო სასაფლაოზე აგება, თავის საცხოვრებელ სახლში უნდა შეესრულებინა ლოცვა. სახელმწიფო ჩინოვნიკებს უფლება ჰქონდათ, აეგოთ ერთი შიაო, დიდებულებს სამი, მსხვილ ფეოდალებს – ხუთი, ხოლო იმპერატორს შეეძლო შვიდი შიაოს აშენება. პირველად ტაძარში ათავსებდნენ აბრეშუმის ნაჭრისაგან დამზადებულ თოჯინას, რომელიც მიცვალებულს განასახიერებდა, ხოლო შემდგომ თოჯინა შეცვალა ხის შავმა დაფამ, რომელზეც წითელი საღებავით შესრულებული იეროგლიფებით ეწერა ტექსტი. დასაფლავების რიტუალის შემდეგ ოჯახის ყველა წევრი დაიჩოქებს საგანგებოდ გაკეთებული დაფის წინ, რომელზეც დაწერილია თავისებური ეპიტაფია, რომ ესა და ეს პიროვნება ამა და ამ რიცხვში მოიხსენიებს მშობელს, რომ გარდაცვალილის სხეული უნდა დაიმარხოს, მაგრამ სული უნდა დაბრუნდეს სამლოცველო სახლში და უნდა იყოს მათთან განუყრელად. ასეთი დაფები, რომლებიც მიცვალებულ სულს განასახიერებდნენ, სამუდამოდ რჩებოდა ტაძარში და ინახებოდა საგანგებოდ მოწყობილ კარადებში. სარიტუალო დღეს ამ დაფებს გამოიღებდნენ, დაალაგებდნენ მაგიდაზე და წინ გაუშლიდნენ საკურთხს. ასეთი წესი სრულდება ქორწინლის, ბავშვის დაბადების, გარდაცვალებისა თუ ოჯახის უფროსის სხვაგან გამგზავრებასთან დაკავშირებით. მაგალითად, ქორწინლის დღესთან დაკავშირებით სიძის მამა თავის ახლობლებთან ერთად შედის წინაპართა ტაძარში, გამოიღებს დაფას, მიუტანს შესაწირავს და მიმართავს გარდაცვალებულთა სულებს, რომ მისმა შვილმა მიაღწია საქორწინო ასაკს და ამა და ამ წელსა და თვეს განიზრახა დაქორწინება და მოხდა გარიგება.

ჩინელები მთელი წლის განმავლობაში ატარებენ ოჯახური მსხვერპლ-

私開平風
吹地不
停
我
其
見

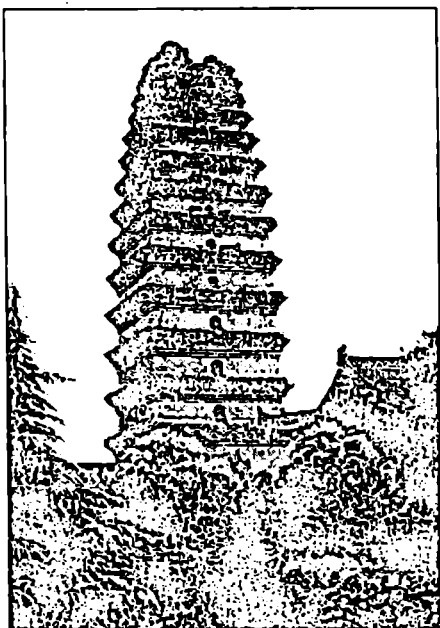
კონფუციანური რწმენის გამოხატულება: ადამიანთა პარმონიული დამოკიდებულება, შრომა, როგორც საფუძველი სახელმწიფოს ძლიერებისა.

შენიშვნის ცერემონიალს. ჩინელების უმთავრესი თაყვანისცემის საგანი შვილებისათვის მამის კულტი იყო, ხოლო ყველაზე დიდი უბედურება უმემკვიდრეოდ გადაგებული კაცი. კონფუციის ერთ-ერთ თხზულებაში ჩამოყალიბებულია ამ ნიადაგზე წარმოქმნილი ხუთი შეხედულება: 1. ყოველთვის უნდა გამოხატო ღრმა პატივისცემა მშობლისადმი; 2. მიუტანო მათ საქმელი; 3. განიცადო, როცა ავად არიან; 4. სულიერად შეიძრა და იდარდო, როცა ისინი გარდაიცვლებიან; 5. გაუმართო საკურთხი და შესწირო მსხვერპლი მათ სულებს გარდაცვალების შემდგომ.

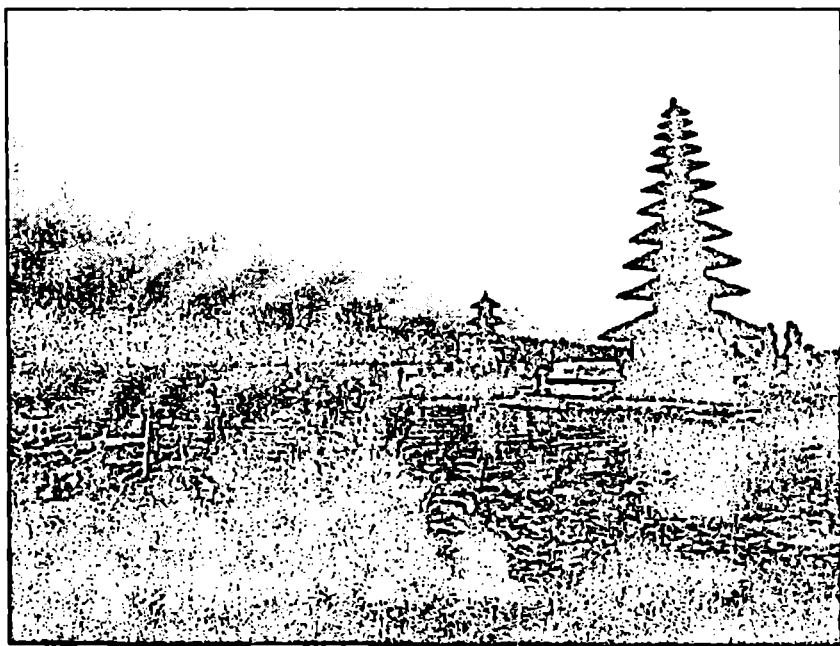
ჩინელების სახელმწიფო კულტად გარდაცვლილი იმპერატორი ითვლებოდა, ხოლო ცოცხალი იმპერატორი ვალდებული იყო, სახელმწიფოებრივი საკითხის გადაწყვეტისას წასულიყო მიცვალებულის სულთა ტაძარში და მკითხაობისა და სხვა მაგიური ჩვეულების მიხედვით გაერკვია სულთა შეხედულება წამოჭრილი საკითხის ირგვლივ.

თავად კონფუციის მოძღვრებისათვის მიცვალებულთა კულტის საკითხი

მეორეხარისხოვანი იყო და იგი აინტერესებდათ იმდენად, რამდენადაც მასში მოცემულია ძველი ტრადიციებისადმი თაყვანისცემის პრაქტიკა. კონფუცი თვლიდა, რომ ადამიანში მთავარია სამართლიანობა და სინზინდე, ამასთან ერთად, იგი მკაცრად მოითხოვდა წეს-ჩვეულებათა დაცვას, რაც მიაჩნდა ქვეყნის წესრიგისა და საზოგადოებრივი ცხოვრების ქაკუთხედად. ტრადიციის დაცვა, რომელსაც ეწოდება ლი, არის კონფუციანელობის ამოსავალი წერტილი. როგორც კონფუციის მიმდევარი ლი-ძინი განმარტავდა, „სახელმწიფოს მართვას ლის გარეშე – ესაა ბრძნის ხეტიალი გამყოლის გარეშე. ესაა სიბნელეში სანალის გარეშე ეძებო შენტვის საჭირო საგანი. მხოლოდ ლი იძლევა

ჩინური საკულტო ნაგებობა – „პაგოდა“

ჩინური საკულტო ნაგებობა – „პაგოდა“

დრაკონი - ჩინელთა საკულტო არსება

მღვდელმთავრები. უზენაესი მათ შორის ყველაზე ავტორიტეტადაა მიჩნეული და ეწოდება ტიან-ში (ზეციური მასწავლებელი). ტიან-შის რეზიდენცია მდებარეობს ძიანსის პროვინციის მთებში და იგი ითვლება დაოისტების წმინდა ადგილად.

ჩინეთში გავრცელებულია აგრეთვე ბუდისტური რელიგია, რომელიც აქ ჩვ. წ-ის პირველ საუკუნეში ჩაისახა, თუმცა დიდხანს არ უარსებია. მეორეჯერ ჩინეთში V საუკუნეში ბუდისტური მაჰაიანელობა გავრცელდა და დღესაც არსებობს ჩინეთის ზემოთ აღნიშნულ ორ რელიგიასთან ერთად, თუმცა მაჰაიანელთა რიცხვი ერთობ მცირეა.

უნდა ითქვას, რომ ჩინეთში დროთა განმავლობაში, სხვადასხვა ისტორიული მოვლენის კვალობაზე შეაღწია ისლამმა და მუსლიმთა რიცხვი დღეს აქ რამდენიმე მილიონს აღწევს.

ჩინურ ღვთაებათა პანთეონი საკმაოდ რთული იერარქიული შედგენილობისაა. ძველად მთავარ ღმერთად ითვლებოდა შანდი (ცათა იმპერატორი), რომელიც შემდგომ შეცვალა ტიანმა - ცის ღვთაებამ, რომლისადმი თაყვანისცემა მხოლოდ იმპერატორთა პრეროგატივა იყო.

საერთოდ ცის კულტს დიდი ადგილი ეჭირა ჩინურ რელიგიაში და იგი ბევრად უსწრებდა წინ ლაო-ძისა და კონფუციუს რელიგიურ-ფილოსოფიურ მოძღვრებათა ჩამოყალიბებას. ნიშანდობლივია, რომ კონფუცმა ცას თავის რელიგიურ მოძღვრებაში დიდი ადგილი მიუჩინა. ცა უმაღლესი არსებაა,

საზოგადოებრივი არსებობის გარანტიას - თუ არაა ლი, ვერ ემსახურები ცისა და მიწის სულებს; ლი ანესრიგებს ურთიერთობას მეფესა და მის ხელქვეითთა შორის, განარჩევს დიდსა და მცირეს, უფროსსა და უმცროსს.

კონფუციანელობის პარალელურად ჩინეთში არსებობდა მოძღვრება, რომელიც დაოსიზმის სახელითაა ცნობილი. დაოსიზმი მკვეთრად განსხვავდება კონფუციანელობისაგან. მასში უდიდესი ადგილი უჭირავს იმპეცენიური ცხოვრების იდეას. დაოს რელიგიური მორალის მიხედვით, ყოველ ადამიანს აქვს ორი სული - ერთი მას სიცოცხლეში აქვს მინიჭებული სხეულთან ერთად და მეორე - რომელიც დაცილებულია სულს. დაოსიზმის მიმდევრებს აქვთ ტაძრები, თავიანთი წმინდა წიგნები, აღმსარებლობის სათავეში დგანან

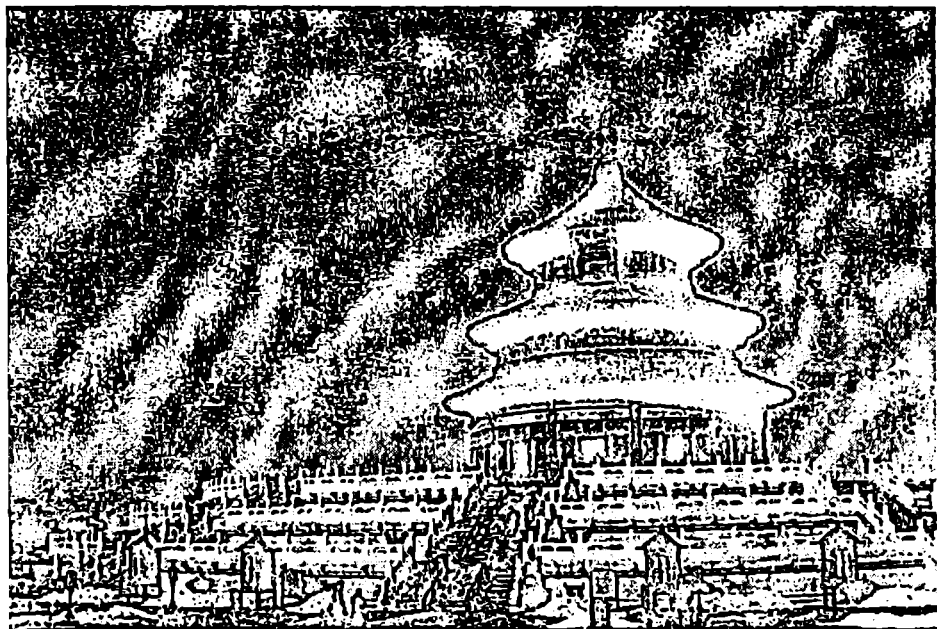
ზეცის ტაძარი

რომელსაც აქვს სათანადო ძალა და იგია ადამიანთა ცხოვრების წარმართველი. კონფუციუსი მიმდევარმა ფილოსოფოსმა ღუნ-ჯუნ-შუმ ცის მნიშვნელობა ასე განსაზღვრა: „ცა წინაპარია ყოველ არსთა, არაფერი ცის გარეშე არ იქნება“.

მეორეხარისხოვანი ღმერთებიდან, რომლებსაც მოსახლეობის დაბალი ფენები სცემდნენ თაყვანს, განსაკუთრებით დაფასებული იყო სიმდიდრის ღმერთი ცაი-შენი. შემდეგ მოდიოდა ხელოსანთა მფარველი, ადგილთა მფარველი ღვთაებანი და სხვა.

ჩინელთა წარმოდგენებში დიდი ადგილი ეჭირა ურჩხულებს, რომელნიც, მოსახლეობის რწმენით, განაგებდნენ ნვიმისა და წყლის მოქმედებას. მათგან უმთავრესი – ლუ-ვანი დაკავშირებული იყო იმპერატორის სახელთან და მის კულტს თავად იმპერატორი მიაგებდა პატივს.

ჩინეთი – ესაა დიდი სამინათმოქმედო ტრადიციების ქვეყანა და, ბუნებრივია, რომ აქ სამინათმოქმედო კულტი უნდა განვითარებულიყო. გლეხებისათვის უზენაეს ღვთაებად ითვლებოდა შე-ნუნი (ღვთაებრივი მინათმოქმედი), რომელსაც მიაწერდნენ მინათმოქმედების პრიორიტეტს და რომელიც წარმოდგებოდა ლეგენდარულ იმპერატორთა გვარიდან. პეკინში ამ ღვთაების სახელზე დიდი ტაძარი იყო აგებული, სადაც სრულდებოდა საზეიმო ცერემონიები. გაზაფხულის პირას თავად იმპერატორი საზეიმო

ზუცის ტაძარი

ამალის თანხლებით გამოდიოდა წმინდად შერაცხულ მიწაზე და სახნისით გააელებდა კვალს, ხოლო ამალის ნევრები მთლიანად ხნავდნენ საკრალურ ნაკვეთს.

გლეხები გაზაფხულსა და შემოდგომაზე ასრულებდნენ სანესჩვეულებო ქმედებებს, რომელნიც მიწის ღვთაებას – ზეს ეძღვნებოდა.

ხალხურ წარმოდგენებში ასევე დიდი ადგილი ეჭირა ადგილობრივი სულების რწმენას, რომელთა პატივსაცემად აგებდნენ ტაძრებს და ლოცულობდნენ ბარაქიანი წლისა და პირადი კეთილდღეობის მონიჭებისათვის. ყველა ქალაქს ჰყავდა თავისი მფარველი ღვთაება – ჩენ-ხუანი. იმპერატორების ხანაში კი ძალზე დაფასებული იყო ომის ღმერთი გუან-დი.

უნდა ითქვას, რომ ჩინელი მორწმუნე, საზოგადოდ, ნაკლებად მიდრეკილი მისტიციზმისა და ასკეტური ცხოვრებისაკენ. მიუღებელია რელიგიური ეგზალტაცია, ღვთაებათა მიმართ მისტიური დამოკიდებულება, ფანატიზმი და მისთანანი.

იაპონიის რელიგია

იაპონიაში გაბატონებულია ორი რელიგია – სინტოიზმი და ბუდიზმი. აქედან სინტოიზმი ნაციონალური რელიგიაა, ხოლო ბუდიზმი შემოღწეულია გარედან. ისტორიული სახის წყაროები იაპონელთა რელიგიის შესახებ ძალზე მცირეა. იაპონურ მატთანებში შემონახული მითოლოგიური და ლეგენდარული გადმოცემანი მოგვითხრობს, რომ იაპონელთა ღმერთები თავდაპირველად იყო მინა და ცა, რომლებმაც, თავის მხრივ, გააჩინეს სამი ღმერთი, შემდეგ კიდევ ორი, შემდეგ კიდევ ათი, თუმცა არც ერთი მათგანი არ ყოფილა კულტის საგანი. ამ ღმერთებიდან მხოლოდ ორს ჰქონდა სახელი და გარკვეული ხასიათი – ესაა ცოლქმრული წყვილი: – იძანაგი და იძანამი, რომელთა სახელს უკავშირდება იაპონელთა კუნძულების შექმნა. კუნძულების შექმნის შემდეგ იძანაგიმ თავისი მარცხენა თვალიდან წარმოშვა მზე და დაუნესა მას ღმერთი, რომელსაც უწოდა ამატერასუ. ღვთაება ამატერასუ ითვლება იაპონელ იმპერატორთა წინაპრად, რომელთა ძირი მომდინარეობს ნახევრად ლეგენდარული ძი-მუტენოს საგვარეულოდან (VII ს. ძვ. წ.).

იძანაგი და იძანამი

იაძანაგიმ შექმნა აგრეთვე სხვა ღმერთებიც, რომლებთანაც მას ზოგჯერ ბრძოლა უხდებოდა. მასში არეკლილია იაპონელ ტომთა შორის კონსოლიდაციისაკენ მიმავალ გზაზე წარმოებული ბრძოლები.

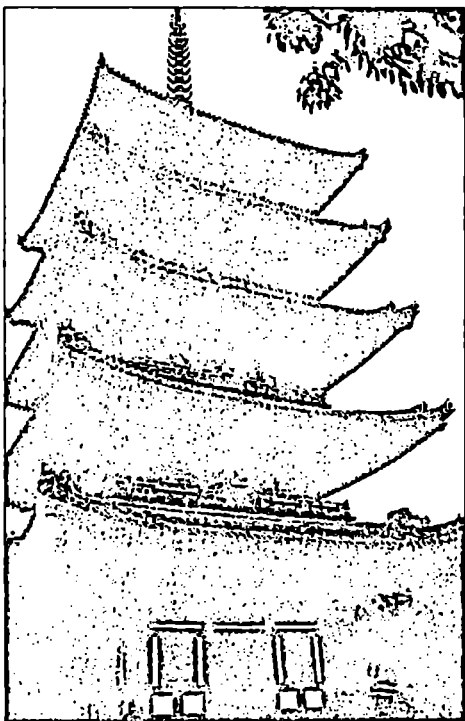
ჩვენი წელთაღრიცხვის პირველ საუკუნეში ქვეყნის გაერთიანებას წინ უსწრებდა რელიგია, რომელიც დაკავშირებულია სათემო და საგვარეულო კულტთან. ესაა ძირითადად მფარველი ღვთაებებისა და საგვარეულო სულების თაყვანისცემა, თუმცა კარგად არაა გარკვეული, რომელი სულები შეადგენენ თაყვანისცემის საგანს – გარდაცვლილი წინაპრებისა თუ სტიქიონისა. სულების თაყვანისცემის რიტუალს ეწოდებოდა კამი. წმინდა

ადგილი, სადაც სრულდებოდა მსხვერპლშენიშვა, შემოსაზღვრული იყო ქვებით. ზოგჯერ აგებდნენ პატარა შენობასაც, სადაც ინახავდნენ ფეტიშებს, რომელნიც ღვთაებათა ემბლემებს განასახიერებდნენ. იაპონელთა წინაპრებთან ცნობილია აგრარული მაგიისა და ფალიური კულტისადმი თაყვანისცემის ფაქტები.

ახ. წ-ის IV საუკუნეში ჩინეთთან ურთიერთობის შედეგად იაპონიაში შემოაღნია კონფუციის მოძღვრებამ, ხოლო VI ს-ში შემოსულმა კორეელებმა აქ ბუდისტური მოძღვრება მოიტანეს. იაპონიის ცენტრალიზებული სახელმწიფოს ჩამოყალიბების შემდგომ, VIII ს-ის შუა ხანებში, იაპონიის იმპერატორებმა მხარი დაუჭირეს ბუდიზმს და იგი ფაქტობრივად იქცა სახელმწიფო რელიგიად, რომელთა ქურუმებს იაპონურად ეწოდათ ბოძა, ანუ, როგორც ახლა უწოდებენ, ბონზა.

ბუდიზმი იმთავითვე დაუპირისპირდა იაპონელთა უძველეს ადგილობრივ რელიგიას და ამ დაპირისპირების ნიადაგზე ჩამოყალიბდა კამი-ნომიტი (კამის გზა), ანუ ადგილობრივ ღვთაებათა გზა, რომელსაც ჩინურად ეწოდა სინ-ტო და ამ სახელწოდებით გავრცელდა იგი შემდგომში ევროპულ ქვეყნებში, აქედან იაპონელთა რელიგია მოინათლა სინტოიზმის სახელწოდებით. მოუხედავად ამისა, სინტოიზმი ვერ ასცდა ბუდიზმის გავლენას, როგორც გარეგნული, ასევე სანესჩვეულებო რიტუალის აღსრულების თვალსაზრისით.

სინტოიზმის მორალი მოკლედ ასეა განმარტებული: „მოიქცი ბუნების კანონთა შესაბამისად. ამასთან, ანგარიში გაუწიე საზოგადოებრივ კანონებს“. სინტოიზმის გავლენით საგნებსა და მოვლენებზე იაპონელებს ჩამოუყალიბდათ განსაკუთრებული შეხედულებანი, რომელთა მიხედვითაც სამყარო თვითგანვითარების შედეგად წარმოიშვა. იგი სრულყოფილია და თავის თავს თვითონ აწესრიგებს. იაპონელთა რელიგიური შეხედულებით ამქვეყნად ყველაფერი ცოცხალია, ბუნებაშიც და ადამიანშიც არის ღვთაება კამა, რო-

სინტოისტური ტაძარი

მელიც განსაზღვრავს ადამიანის შინაგან ბუნებას, მისი ცხოვრების წესს. სინტოისტური მოძღვრებით, სინტოს ღმერთებმა წარმოშვეს არა საერთოდ ადამიანები, არამედ მხოლოდ იაპონელები. ამიტომ კამა მხოლოდ იაპონელთან შეიძლება იყოს დაკავშირებული, სხვა ეროვნების ადამიანისათვის კამის გზის არჩევა შეუძლებელია. ესაა წმინდა მესიანური და ეროვნულ-ფსიქოლოგიური მომენტი, რომელმაც განსაზღვრა იაპონელთა ეთნიკური მდგომარეობა, მათი ტრადიციების დაცვა და შენარჩუნება. სინტოისტური ტაძრები ბუდისტური ტაძრების მსგავსად იგებოდა. თუ ახლომახლო არ იყო სინტოისტური ტაძარი, მაშინ ბუდისტურში გამოიყოფოდა ადგილი, სადაც სინტოისტებს შეეძლოთ

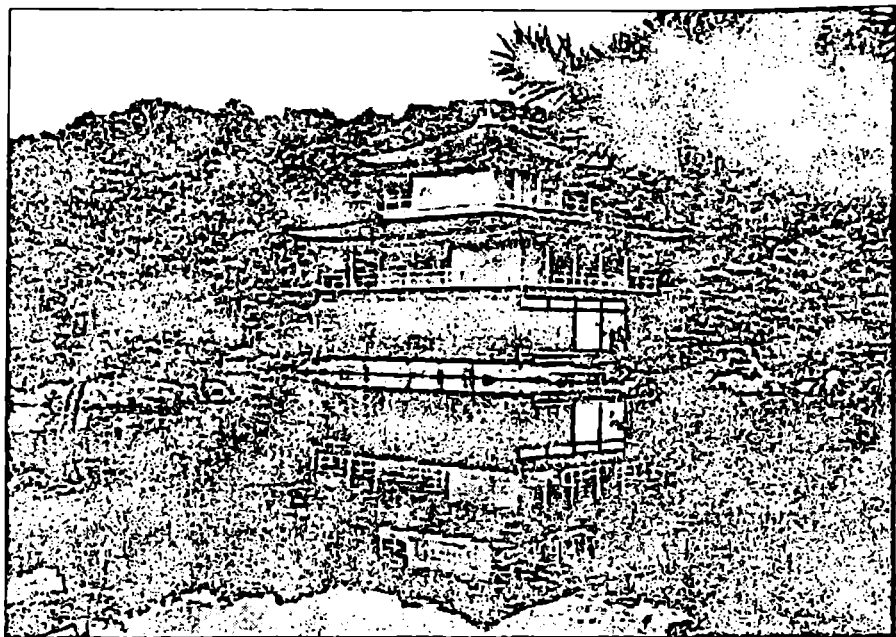

საზეიმო სულა მიკადოს სასახლეში

ალევილინათ ლოცვანი. ზოგჯერ თავად კამებიც კი გაიგივებულნი იყვნენ ბუდისტურ ღვთაებებთან. მიუხედავად ამ ორი რელიგიის ურთიერთკავშირისა, მათ შორის ანტაგონისტური დამოკიდებულების კვალიც მოჩანს, რისი დასტურიცაა წესი, რომლის მიხედვითაც სინტოისტურ ტაძარში იკრძალებოდა ბუდისტური კულტის ხსენება.

სინტოიზმის წმინდა წიგნი არის კოძიკი, სადაც ძირითადი ყურადღება გადატანილია ტომობრივი და გენეალოგიური ხაზის შენარჩუნებასა და დაცვაზე. ამ წიგნში ღმერთების, ბელადებისა და მეფეების სახელები ხშირად პირველ პლანზეა წამოწეული, რათა არ იქნეს დავინწყებული ის საქმიანობანი, რომელნიც მიმართულნი იყვნენ ქვეყნის გამტკიცებისაკენ. აქედან გამომდინარე, სინტოიზმში დიდი ადგილი დაიჭირა პოლიტიკური ძალაუფლების განხორციელების იდეამ.

XII ს-ში იაპონიაში იმპერატორის ხელისუფლება ძალზე შესუსტეს მსხვილმა ფეოდალებმა. მართალია, მიკადო (იმპერატორი) კვლავ ითვლებოდა უწმინდეს ფიგურად, მაგრამ რეალურ ხელისუფლებას სხვები ფლობდნენ. ქვეყანაში რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში ანარქია სუფევდა. XVI ს-ში ზოგიერთი ფეოდალი, კერძო ინტერესებიდან გამომდინარე, მხარს უჭერდა იაპონიაში ქრისტიანობის გავრცელებას, მაგრამ საუკუნის დასასრულისათ-

ოქროს ტაძარი

ვის დაიწყო თუ არა იაპონიის გაერთიანებისათვის ბრძოლა – ხიდვისებისა და ტოკუგავების გვარის უშუალო ხელმძღვანელობით, – საყოველთაო ომი გამოუცხადეს ქრისტიანობას, ხოლო 1614 წლის დადგენილებით იგი სამუდამოდ აკრძალეს.

ტოკუგავას საგვარეულოს მმართველები ყოველნაირად ცდილობდნენ, აეღორძინებინათ ძველი იაპონური რელიგიური ჩვეულებანი და აღმოეფხვრათ უცხო რელიგიების გავლენა. ამ მიმართულებით განსაკუთრებით გაძლიერდა ბრძოლა XVIII ს-ში. იმპერატორის ხელისუფლების აღდგენამ, რომელიც შეიძის გადატრიალების სახელითაა ცნობილი (1867-1868), საბოლოოდ გადაჭრა საკითხი სინტოიზმის სასარგებლოდ და იგი 1868 წელს ერთადერთ კანონიერ რელიგიად გამოცხადდა, თუმცა ბუდისტური აღმსარებლობა მოსახლეობის ფართო ფენებში კვლავ პოპულარობით სარგებლობდა და, მიუხედავად აკრძალვისა, სარიტუალო პრაქტიკაში ბუდისტური წესები სინტოისტურთან თანაარსებობდა. მაგალითად, ახალდაბადებული ბავშვი მოინათლება სინტოისტური რიტუალის შესაბამისად, ხოლო გარდაცვალების კულტთან დაკავშირებულ ცერემონიალს მთლიანად ბუდისტი ბონზა წარმართავს. მიუხედავად ამისა, სინტოიზმი, როგორც სახელმწიფო რელიგია, ერთობ მონოლითურია, რაც არ ითქმის

ბუდიზმის შესახებ, რომელიც აქ დანაწევრებულია და ცალკეული ჯგუფისა თუ სექტის სახით განაგრძობს არსებობას.

სინტოიზმში ჩაისახა ორი მიმართულება, რომელთაგან ერთია ოფიციალური – საეკლესიო სინტოიზმი, ხოლო მეორე – სექტანტური.

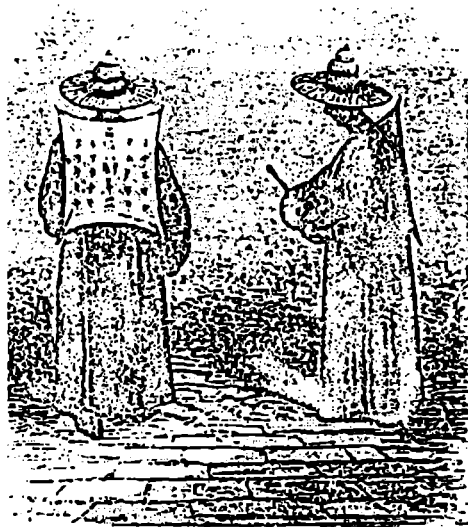
სატადრო სინტოიზმი აღიარებს იმპერატორის ხელისუფლების ღვთაებრიობას. როგორც აღინიშნა, იმპერატორი (მიკადო, ტენო) არის ღვთაება ამატერასუს შთამომავალი. ამატერასუმ ღვთაება სუსანოისთან ბრძოლაში გაიმარჯვა და დამკვიდრდა ცაზე, სუსანოი კი განიდევნა დედამიწაზე და დამკვიდრდა იძუმოდ წოდებულ ქვეყანაში, ხოლო დროთა განმავლობაში სუსანოის შვილი ოკუნინუსი იძუმის მმართველი გახდა. ამატერასუ ამის გამო განყრა და მოითხოვა, რომ ხელისუფლება მის შვილიშვილს – ნინიგის გადასცემოდა. ნინიგი ჩამოვიდა მიწაზე და დაიწყო იძუმის სახელმწიფოს მართვა, ხოლო ძალაუფლების ნიშნად მას მიართვეს სამი წმინდა ნივთი – სარკე (ღვთაებრიობის სიმბოლო), მახვილი (ძლიერების) და იასპი (ქვეშევრდომთა ერთგულებისა). ნინიგიდან შემდგომში წარმოიშვა ძიმუ-ტენო (ტენო – უმაღლესი ხელისუფალი), რომელიც ითვლებს იაპონიის პირველ მითურ იმპერატორად. მან სათავე დაუდო იაპონიის იმპერატორთა საგვარეულოს, რომელსაც მიკადო ეწოდა, ხოლო სარკე, მახვილი და იასპი იქცა იმპერატორთა ემბლემად. ყოველი იაპონელი ვალდებულია, დაემორჩილოს იმპერატორის უწმინდეს ნებას. იმპერატორის სასახლე – ესაა წმინდა ადგილი, სალოცავი, ხოლო მათი წინაპართა საფლავებიც ასეთ წმინდა ადგილებადაა მიჩნეული. სახელმწიფოს მნიშვნელოვანი საერო და სასულიერო დღესასწაულებიც დაკავშირებულია გამოჩენილ იმპერატორთა ხსოვნასთან, რომელიც სათავეს იღებს ლეგენდარული ძიმუტენოსაგან.

სინტოისტური სექტები რამდენიმე ათეულს აღწევს. აღმსარებლობის მხრივ ისინი ძალზე განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, რომლებშიც მოჩანს როგორც ადგილობრივ ღვთაებათა პანთეონის გავლენა, ასევე ბუდიზმისა და კონფუციანელობის კვალი.

სინტოიზმში უდიდეს როლს ასრულებს წინაპართა საოჯახო-საგვარეულო კულტი, რომელიც წააგავს ჩინური კონფუციანელობის ეთიკას.

დამკვიდრებული წესის თანახმად, ყოველი გარდაცვლილი გადაიქცევა კამად (ესაა საერთო სახელი ყველა ღმერთისა და სულისა), ანუ გარდაისახება კამაში და ოჯახის უფროსმა უნდა განუშზაღოს მას შესანიშნავი. ყველა სახლში არის საოჯახო საკურთხეველი კამი-დანა და მცირე კარადა, სადაც ინახება მიცვალებულთა დაფები, ისე როგორც ეს ჩინეთშია მიღებული.

იაპონელთა უამრავ ღვთაებათაგან განსაკუთრებით დაფასებულია: უკვე ნახსენები მზის ღმერთი ამატერასუ, ქარიშხლის ღმერთი სუსანოი, მთვარის ღმერთი ცუკიიომი, ბრინჯის კაცი ინარი და მინათმოქმედების

იაპონელი სამღვდლო პირი (ბონზა)

პარალელურად იგი აუცილებლად უნდა ფლობდეს რაიმე საერო თანამდებობასაც. არსებობს სამღვდელმთავრო რვა ხარისხი, რომელთაგან უმაღლესის დაუფლება შეუძლია მხოლოდ დიდებულითა გვარიდან გამოსულ პირს.

სინტოისტურ რიტუალში დიდი ადგილი უჭირავს სალოცავ ფორმულას (ნორიტო) და შესანიშნავს (ბრინჯი, ბოსტნეული, თევზი). მოძღვრების შინაგანანესის მიხედვით, უმთავრესია სისუფთავე. შეუძლებლად ითვლება, რომ ვინმე უწმინდური კავშირში იმყოფებოდეს წმინდა ადგილთან, ან შეეხო წმინდა ნივთს. იაპონიაში წელიწადში ორჯერ – 30 ივნისსა და 31 დეკემბერს იმართება საყოველთაო-სახალხო განწმენდის ცერემონიალი (მატური). სინტოიზმში ყველაზე დიდ უწმინდურებად ითვლება სისხლი და ყველაფერი ის, რაც უკავშირდება სიკვდილს.

იაპონიაში, როგორც უძველეს მინათმოქმედ ერში, უმძიმეს დანაშაულად ითვლება სარწყავი სისტემის მოშლა და პირუტყვისადმი სასტიკი დამოკიდებულება. სინტოისტური რელიგია, კონფუციანელობის მსგავსად, მინიერი ცხოვრების აპოლოგიას ეწევა და ნაკლებ ინტერესდება იმპერეციური ცხოვრების იდეით. სინტოისტურმა რელიგიამ უზარმაზარი როლი შეასრულა იაპონელთა ნაციონალური ხასიათის ჩამოყალიბებაში, მათი ტრადიციების დაცვასა და განმტკიცებაში. მსოფლიოს ცივილიზებულ სახელმწიფოთა შორის იაპონია ერთი ყველაზე გამორჩეული ქვეყანაა, რომელიც მკვეთრად დაუპირისპირდა ევროამერიკული ურბანიზაციისა და

ლეთაება. იაპონელები დიდ პატივს მიაგებენ აგრეთვე გეოგრაფიულ ადგილებს, განსაკუთრებით მთებს, რომელთაგან ფუძიამა ითვლება წმინდა მთად.

ბუდისტურისაგან განსხვავებით სინტოისტური ტაძარი მეტი სი-სადავით გამოირჩევა. იგი შემოღობილია და აქვს კარი. მთავარ სალოცავს ეწოდება ხონდენი, სადაც ინახება ღვთაების ემბლემები და წმინდა ხის იმიტაცია – ქალღმის ლენტებით შემკული ბამბუკი.

სინტოისტი ქურუმები (კანუსი) თავიანთ პროფესიას გადასცემენ მემკვიდრეობით მამიდან შვილზე. მაგრამ ღვთისმსახურების

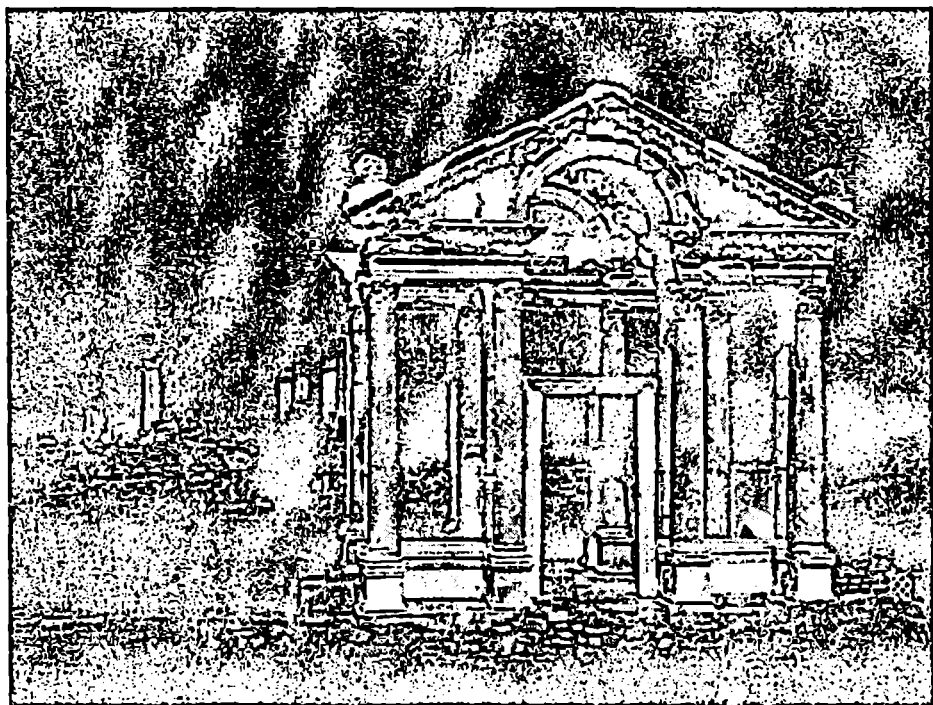
ეთნიკური ინტეგრაციის მავნე პროცესებს. იაპონელებმა წარმატებით აითვისეს XX საუკუნის ყველა ფასეული პროგრესული აზრი და იდეა, მაგრამ მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ყველა ეს იდეა ნაციონალურ და ტრადიციულ წეს-ჩვეულებათა ქურაში გამოანართეს.

იაპონელთა რელიგია და მათი ტრადიციებისადმი დამოკიდებულება სანიმუშო მაგალითია ყველა ხალხისათვის, ვისაც განუზრახავს კვლავაც გააგრძელოს არსებობა XXI საუკუნეში, ისე, რომ არ დაკარგოს თავისი ეროვნული მეობა.

!

ძველ ბერძენთა რელიგია

ცნობები ძველ ბერძენთა რელიგიის შესახებ ერთობ მრავალრიცხოვანია. საკითხის შესწავლას ხელს უწყობს არქეოლოგიური ძეგლები, ტაძრები და ტაძართა ნანგრევები, ლეთაებათა ქანდაკებანი, თიხის ჭურჭლები, სადაც ლეგენდარული პირებისა და ღმერთების ურთიერთობებათა ამსახველი სცენებია მოცემული. რაც შეეხება ამ მიმართებით საინტერესო ლიტერატურას, ასეთად, პირველ ყოვლისა, უნდა მივიჩნიოთ პომპროსის საყოველთაოდ ცნობილი პოემები: „ილიადა“ და „ოდისეა“ (რომელნიც დანერილი უნდა იყვნენ ძვ. წ-ის IX-VIII საუკუნეთა მიჯნაზე); შემდეგ, პოეტებისა და ტრაგიკოსების: პესიოდეს, სტესიხორას, პინდარეს, ესქილეს, სოფოკლეს, ევრიპიდეს თხზულებანი; ისტორიკოსებისა და ფილოსოფოსების: ჰეროდოტეს, თუკიდიდეს, ქსენოფონტეს, პლატონისა და არისტოტელეს ნაწარმოებები.

ძველბერძნული ტაძრის ნაშთები

ბერძნულ რელიგიას ეხებოდნენ ელინისტური ხანისა და რომაული ეპოქის პოეტები და მწერლები: აპოლონიოს როდოსელი, თეოკრიტე, პლუტარქე, პავსანია, ლუკიანე და სხვანი.

ბერძნული რელიგიის ფესვები უძველეს დროში იღებს სათავეს. მისი ელემენტები, რომელიც შესაძლოა საერთო ინდოევროპულ ეპოქას უკავშირდებოდეს, ძალზე მცირეა, მაგრამ უთუოდ შესამჩნევია და ძირითადად გამოიხატება ძველი ბერძნებისა და სხვა ინდოევროპული ხალხების ლეთებათა სახელების იდენტურობით. მაგალითად: ბერძნული **ზევსი** და სანსკრიტული **დიაუსი**, რომაელთა **იუპიტერი** და გერმანელთა **ტიუ**, **ურანოსი** და სანსკრიტული **ვარუნა**. ასეთი მსგავსების მოუხედავად რაიმე განსაკუთრებული დასკვნის გამოტანა შეუძლებელია.

არტურ ევანსის არქეოლოგიური გათხრების შედეგად კრეტა-მიკენის კულტურის აღმოჩენამ დასვა საკითხი ამ კულტურის შემქმნელი ხალხისა და ძველბერძენთა ეთნიკური ნათესაობისა და, შესაბამისად, მათი რელიგიების საერთო ძირების მსგავსების შესახებ. გამოითქვა ვარაუდი ბერძნული რელიგიის ნაკადში **პელაზგებისა** და **ლულეგების** რელიგიური წარმოდგენების არსებობის თაობაზე. ორმოცდაათიან წლებში გაუმიფრაჟი წარწერების ამოკითხვამ მეცნიერებს საშუალება მისცა, დაემტკიცებინათ, რომ ეგეოსური კულტურისა და,

ზევსი

ზევსი და პერა სამეფო ტახტზე

ზევსი და თეზიდა

სურ სამყაროში პატივს მიაგებდნენ ხარს, გველსა (რომელიც ხშირად ქალღმერთს უჭირავს ხელში) და მტრედს.

ეგეოსური კულტურის ძეგლებზე გამოსახული ბორბლები მეცნიერებს აფიქრებინებს მთვარისა და მზის თაყვანისცემის წესის არსებობასაც. ეს უძველესი ეპოქა ატარებს წმინდა ხეებისა და, განსაკუთრებით, გამოქვაბულებისადმი. რიტუალური დამოკიდებულების ნიშნებს, სადაც მიცვალებულსაც ასაფლავებდნენ და წესთმსახურებასაც აღავლენდნენ.

ასეთი არასრული და მწირი მონაცემებია შემორჩენილი კრეტა-მიკენის კულტურის შემქმნელი ხალხის რელიგიური ჩვეულებების შესახებ.

ძველბერძნულ რელიგიაში შეიმჩნევა ტოტემიზმის ნიშნები, რაც განსაკუთრებულად გამოსჭვივის მითოლოგიაში. მაგალითად, სამხრეთ თესალიაში მოსახლე აქველთა ძველი ტომი მირმიდონები ჭიანჭველებიდან წარმოქმნილად ითვლებოდა და თითქოს ამის გამო გამოირჩეოდნენ ისინი მუყაითობითა და შრომისმოყვარეობით. თავად ზევსის ბუნებაშიც მოჩანს ტოტემური ნიშნები, რომელნიც ხან ხარისა და ხან კიდეც გველის სახეს იღებს.

ბერძნული რელიგიის უძველეს ეტაპს მიეკუთვნება წარმოდგენები სარენაო კულტებისა და მავნე და სამკურნალო მავიის შესახებ. ასევე უძველესია მიცვალებულთა დაკრძალვის წესთან დაკავშირებული რიტუალი: მიღებული ტრადიციის თანახმად, ისინი მიცვალებულს ასაფლავებდნენ

შესაბამისად, მისი რელიგიის შემქმნელი ხალხი ბერძნული მოდგმისა უნდა ყოფილიყო. ირკვევა, რომ კრეტა-მიკენის ეპოქაში რელიგიური თაყვანისცემის საგანი იყო რალაც განსაკუთრებული ფეტიში, რომელიც განსასახიერებდა ქუზილის ღმერთს, მისი სიმბოლო კი იყო ორმაგი ჩუგლუგი. არქეოლოგიური გათხრების შედეგად ნაპოვნია ბევრი ასეთი სხვადასხვა ზომის ნივთი. საყურადღებოა, რომ ორმაგი ჩუგლუგი ხეობის ღვთაების თეიზუშას ატრიბუტიც იყო, რაც უნდა მიუთითებდეს ეგეოსელთა კავშირზე მცირე აზიის ხალხებთან.

როგორც მატერიალური კულტურის ძეგლები ცხადყოფენ, ეგეოსური

მინაში. ეს წესი, რომელიც სათავეს იღებს კრეტა-მიკენის ეპოქაში, დრო-
ებით შეცვალა კრემაციის წესმა, რომელიც უნდა მოეტანათ იონიელებს
და მალევე იქნა გადაგდებული.

ძველ ბერძენთა რელიგიაში დიდი ადგილი ეჭირა რწმენას სულთა გა-
დასახლების შესახებ, რასაც ადასტურებს „ოდისეას“ XI თავის შინაარსიც:
მიცვალებულთა სულები აჩრდილების სახით აიღის მიწიერ სამყაროში
ბინადრობენ. ესაა ერთობ პირქუში ადგილი, რომელშიც მოხვედრილებს
მალა დაბრუნების იმედი დაკარგული აქვთ.

სულეთი ანუ ჰადესი ცხადადაა დახატული „ოდისეაში“: ჯადოქარი
ციცეე ოდისეეს ურჩევს, წავიდეს ჰადესში და იქ უსინათლო ტირეზიას
სულს ამკითხავებინოს თავისი ბედისწერის შესახებ. ჰომეროსი ამბობს,
რომ „მანათობელი მზის სხივი არასოდეს ემთხვევა ამ მხარეს“. აქაა
წყვდიადში მოფარფატე ყველა ასაკისა და ყველა პროფესიის ადამიანის
სული, რომლებსაც გამოიხმობს ოდისეესი და მათ თავიანთ სატიკვარზე
ალაპარაკებს. ჰადესი აგრეთვე გვევლინება ადგილად, სადაც მომავალი
ბედისწერის განჭვრეტაა შესაძლებელი. ზოგიერთი მიცვალებულის სულს
ლმერთებისაგან გადაწყვეტილი აქვს სამუდამო ტანჯვა. მაგალითად, ცბიერ
და გაიძვერა სიზიფეს თავისი ანგარებისა და, ამავე დროს, ლმერთებთან
დაპირისპირების ნილ მისჯილი ჰქონდა მძიმე ლოდებთან შეჭიდება. სიზ-
იფე ლოდებს მწვერვალისაკენ ეზიდება, მაგრამ უგორდება ქვემოთ, ისევ
ამოაქვს, კვლავ ეზიდება მალა და არის ასეთ დაუსრულებელ უქმ შრომასა
და ტანჯვაში; ასევეა ლმერთებისაგან დასჯილი ტანტალოსი, ფრიგიის
ლეგენდარული მეფე, რომელიც თავდაპირველად ძალზე პატივდებული იყო
ოლიმპოს ბინადართაგან, მაგრამ მათ მიმართ გამოჩენილი ვერაგობის გამო
ჰადესში მიესაჯა ყოფნა, სადაც ის ნიკაპამდე დგას ანკარა წყალში, ხოლო
თავს ზემოთ ხილით დახუნძლული ტოტები დაკიდებულან. დაიხრება თუ
არა ტანტალოსი წყლისაკენ, წყალი გაქრება, ხელს ასწევს ნაყოფის მო-
საწყვეტად, ტოტები მალა აიწვევიან და ნიადაგ იტანჯება წყურვილისა
და შიმშილისაგან.

ძველ ბერძენთა შეხედულებით, ადამიანის სულის ბედს ბევრად განაპი-
რობებდა ცოცხალთა მიერ მიცვალებულისადმი დამოკიდებულება. ამიტომ
ისინი განსაკუთრებული პატივისცემით ეპყრობოდნენ ამ ცერემონიალს.
მიცვალებული რომ არ დამარხულიყო და იგი ცხოველთა საჯიჯგნად
ქცეულიყო, დიდ საშინელებად ითვლებოდა. ეს ვითარება კარგადაა
ასახული ჰომეროსის პოემაში, როდესაც მომავლადი ჰექტორი აქილეუსს
მიმართავს, რომ ნუ მისცემს მის სხეულს ძაღლების დასაგლეჯად. ეს
მოტივი გატარებულია სოფოკლეს „ანტიგონეშიც“, როდესაც ქალიშვილი,
ოლონდ მიცვალებული ძმა დაუმარბონ, თავისი ნებით სთანხმდება მო-

აქილესი კლავს პეტროს

ძალადებს სიკვდილზე, ხოლო წმინდა ისტორიული თვალსაზრისით საინტერესოა ათენელი სტრატეგების სიკვდილით დასჯა, იმ მიზეზით, რომ მათ პელოპონესის ომის დროს თავიანთ მებრძოლთა გვამები დაუსაფლაველი დატოვეს.

ჰადესში ჩასულ ოდისევსს ყველაზე პირველად ცირცეს სახლში დაუმარხავი მეგობარი ელაპენორეს სული გამოეცხადება და ტირილით მიმართავს: „ზევსის ნაშიერო მრავალნაცადო ოდისევს! ბედკრული სული ჰადესს გამომიფრინდა, ახლა გაფიცებ სამშობლოში დატოვებულ შენს მეუღლეს, შენს გამზრდელ მამასა და პირმშოს შენსას, ტელემაქეს, რომლის ანაბრად დაგრჩენია სახლი, არ დაგავინყდეს ჩემი დამარხვა“. ამ მავედრებელი პასაჟიდან კარგად ჩანს, თუ რა მნიშვნელობა ენიჭებოდა ადამიანის მიწისათვის მიბარების ჩვეულებას.

საგვარეულო წყობის რღვევის შედეგად ძველ საბერძნეთში წინა პლანზე წამოიწია არისტოკრატიული ფენა, რომლის წიაღში ჩამოყალიბდა საბერძნეთის ახალი რელიგია, სადაც უმთავრეს როლს ე. წ. „გმირები“ ასრულებენ. თავდაპირველად ისინი განასახიერებდნენ ცალკეულ „საგვარეულოთა“ წინაპარ მფარველებს, ხოლო დანიანურებული და აღმატებული საგვარეულოს

წინაპარი დროთა განმავლობაში ზოგად და საერთო სათაყვანებელ გმირად იქცა. ასეთებად პირველ რიგში აღსანიშნავია პერაკლე, ნახევრად მითური და ნახევრად ისტორიული პიროვნება, რომელსაც სათავე უნდა დაედო პერაკლიდების საგვარეულოს დაარსებისათვის. იმდენად, დიდი იყო პერაკლესადმი თაყვანისცემა, რომ მოგვიანო პერიოდში მასზე შეიქმნა მითი, რომლის მიხედვითაც იგი დაემკვიდრა ცაზე საერთოელინურ ღვთაებათა პანთეონში და ერთ-ერთი ღმერთის ადგილი დაიკავა.

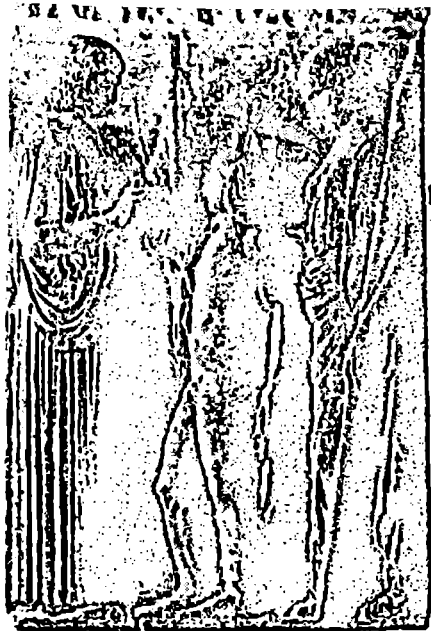

პერაკლე

ადგილობრივი სათემო გმირებისა და ღმერთებისადმი თაყვანისცემა ყველაზე უფრო დამახასიათებელია ანტიკური ეპოქის საბერძნეთისათვის. შემორჩენილი იყო უძველესი რწმენის არქაული ფორმები, რომელნიც ფეტიშიზმის ნიშნებს ატარებდნენ. ეს იყო ქვების, გორების, მდინარეების, წყაროების თაყვანისცემა. მაგალითად, პსოფიდაში თაყვანს სცემდნენ ადგილობრივ მდინარეს, რომლის სახელობაზე ტაძარიც კი იყო აგებული, ორქომენაში – ნმინდა ქვებს, რომელნიც ზევსის სკიპტრას წარმოადგენდა, დელფოსშიც მიღებული იყო ქვების თაყვანისცემა, რომლებსაც ზეთსა სცხებდნენ ხოლმე, ხოლო დღესასწაულის დღეებში ნმინდა შალით მოსაგდნენ.

ბერძნულ რელიგიაში უდიდეს როლს ასრულებდა ნაყოფიერების ღვთაებისადმი თაყვანისცემა (განსაკუთრებით მეცხოველეობისა და მინათმოქმედების სფეროში). სამინათმოქმედო ღვთაებად ითვლებოდა დემეტრას კულტი, რომელსაც უსისხლო მსხვერპლს სწირავდნენ. ეს იყო ყურძენი, ფიჭა და ნმინდა შალი. ძალზე საგულისხმოა ფოკიდაში გავრცელებული წესი, რომელიც მოსავლის ბარაქიანობისადმი იყო მიძღვნილი. ფოკიდაში სეთისა და ამფიონის საფლავებიდან, იპარავდნენ მინას და მიჰქონდათ შინ, რათა მოეზნიათ ის ანტიოპეს საფლავზე. თავის მხრივ, ფოკიდელები ცდილობდნენ, არ გაეტანებინათ მინა მოძალადეებისათვის. ფიქრობენ, რომ ეს წესი დაკავშირებულია მოსავლის ბარაქიანობის მითვისების მაგიურ ქმედებასთან.

ყველა ზემოთ აღწერილი რელიგიური ფორმა დამახასიათებელია სათემო-საგვარეულო საბერძნეთის ისტორიისათვის. რაც შეეხება

ღმებტრა, პერსეფონე და ტრიპტოლემე

კლასიკური ეპოქის გაბატონებულ რელიგიას, რომელიც გაიფურჩქნა მონათმფლობელურ საბერძნეთში, იგი აღიარებდა პოლისის მფარველ ღვთაებათა კულტს. ეს კულტი სახელმწიფოებრივი ხასიათისა იყო და ნებისმიერი პოლისელის საერთო ღმერთად ითვლებოდა. საერთოდ, საბერძნეთში მითებისა და ღმერთების მიმართ ერთობ თავისუფალი დამოკიდებულება იყო, მაგრამ რაც შეეხება პოლისის ან ქალაქის მფარველ ღმერთს, მას განსაკუთრებულ პატივს მიაგებდნენ, ხოლო ვინც ამ პატივისცემას არ გამოხატავდა, მას მკაცრი სასჯელი ელოდა. ამის საუკეთესო მაგალითია სოკრატეს დასჯა, ხოლო მოტივი ამ დასჯისა იყო ის, რომ „იგი არ ცნობდა ქალაქის ღმერთებს და ახალღმერთიანობისაკენ მიიღვტოდა“.

საერთოებრძულ ღვთაებათა პანთეონი ბერძნული რელიგიის უდიდესი მონაპოვარია და ამ ქვეყნისათვის დამახასიათებელი მოვლენაა. ოლიმპოელი ღმერთებიდან თითოეულს გარკვეული ევოლუცია შეჰხებია, სანამ ისინი ბერძნული პანთეონის უმაღლეს რანგში მოექცეოდნენ. როგორც მეცნიერებაშია მიჩნეული, ამ ღმერთებიდან ზეენაესის სახელი დაკავშირებული უნდა იყოს ძველი თესალიური ღვთაების ნვიმისა და ნაყოფიერების ღმერთის სახელთან. ხოლო იმის გამო, რომ თესალიის ველებს ნვიმა უნდა მიეღოთ ოლიმპოდან დაძრული ღრუბლებისაგან, ეს მთა ადრიდანვე შეირაცხა ზევსის სამკვიდრებელ ადგილად. ზევსი ძველბერძენთა უმაღლესი ღვთაება და ყოვლისშემძლე ციური მოვლენების განმკარგულებელია, მებისა და ელვის მტყორცენელი, ოლიმპოელი ღმერთების მამამთავარი. ზევსი აწესებს კანონებს, ამკვიდრებს წესრიგს. მას თავისი ხელქვეითი ღმერთები ჰყავს, რომლებიც ეხმარებიან სხვადასხვა საქმეთა აღსრულებაში. მაგალითად, პოსეიდონი ზღვაზე მბრძანებლობს, ნემფიდა სამართალს განაგებს, ათენა სიბრძნესა და გონივრულობას წარმართავს, აპოლონი პოეზიას ემსახურება, ჰადესი ქვესკნელს, ხოლო ჰერა ქორწინებას. ზევსს შეუძლია სხვა ღმერთების დამხობა, მაგრამ მას უსაზღვრო ძალუფლება არა აქვს, რადგან, რეალური ვითარებიდან გამომდინარე, თვით ბერძენთა

პანთეონის დიდი შინაგანი წესრიგის პრინციპი ითხოვდა ამას.

ზევსის წმინდა ცხოველები და აგრიბუტებია: არწივი, ხარი, მუხა, კვერთხი და სხვა. ძირითადი იარაღია ელვა და მუხი. იგი ღრუბელთა შემკრები და განმფანტველია, საიდანაც ერთხელ კიდეც ჩანს, რომ მისი ღვთაებრიობა სათავეს სამიწათმოქმედო კულტის წიაღიდან იღებს.

ზევსის მეუღლე ჰერა ითვლება ყველაზე ძლიერ ქალღმერთად და მიჩნეულია, რომ ის წარმობილი უნდა იყოს მიკენის მფარველი ქალღმერთის - ძროხის გავლენით, რომლის არსებობაც კარგად დაადასტურა შლიმანის გათხრებმა. ჰერა მექორწინეთა და მშობიარეთა მფარველია. იგი ზევსის საყვარელი მეუღლეა, მაგრამ ეჭვიანობის წიაღაგზე არცთუ იშვიათად ემორჩილება მას. არის ოჯახური სინძინდის მომხრე, ხოლო ცოლქმრული ერთგულება უპირველესია მისთვის. ჰერას განსაკუთრებით სტულს გმირი ჰერაკლე, რომელიც ზევსის უკანონო შვილი იყო.

ჰერას ადიდებდნენ ყველაგან, მაგრამ მის კუნძულად სამოსი ითვლება, ხოლო საკულტო ცენტრი პელოპონესში მდებარეობდა.

ათენა ბერძნული პანთეონის ერთ-ერთი უძლიერესი ქალღმერთია. იგი ზევსის უსაყვარლესი ასულია. ათენას სახელი დაკავშირებულია იმ ადგილთან, რომლის მფარველიც თავდაპირველად ის იყო. ათენას მეორე სახელია პალადა. საერთოდ, პავსანია აღნიშნავს, რომ ათენას 50 სხვადასხვა ეპითეტით მოიხსენიებდნენ და მის სახელზე აგებული ყოფილა 73 ტაძარი და სალოცავი. კლასიკური მითოლოგიის მიხედვით, იგი მოლაშქრეთა ქალღმერთია და ძალზე ხშირად გამოსახულია შეიარაღებული სახით. ათენა ძალზე სწალობს მინათმოქმედთ, ხელოვანთ, ხელოსნებს, მეცნიერებსა და სამართალს. სხვა ვერსიით, ათენა უფრო ძველი ღვთაებაა და იგი ოკეანის ასულია. ჰომეროსი მას დედათა დედასა და ყველა ღმერთის მშობელს უწოდებს. მთავარი მითის მიხედვით, ათენა ზევსის თავიდან იშვა. ამის მიზეზი იყო წინასწარმეტყველება, რომელიც იტყობინებოდა, რომ ქალღმერთი მეტიდა დაბადებდა შვილს, რომელიც ზევსზე გონიერი და ძლიერი იქნებოდა. ამის გამო ზევსმა გადაწყაპა მეტიდა, შემდგომ ზევსს გაუსაძლისად ასტკივდა თავი და უხმო მჭედლებს, რათა მისთვის თავი გაეპოთ, რაც აღასრულეს კიდეცა და ამის შემდგომ ზევსის თავიდან გამოვიდა ოქროს იარაღით აღჭურვილი ათენა.

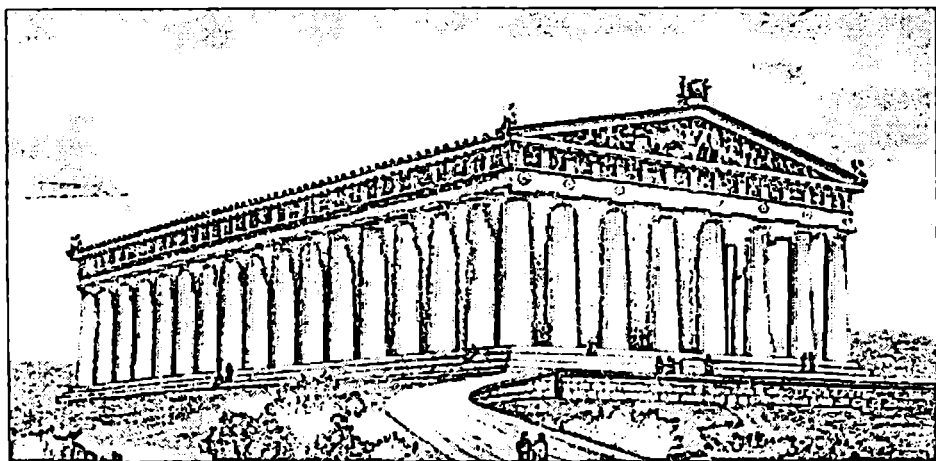
ქალღმერთი ჰერა

ათენა

ითვლება, რომ ათენამ ადამიანებს აჩუქა სამინათმოქმედო იარაღები და ასწავლა მინათმოქმედება, მეურნეობა, ნაოსნობა. ათენას თაყვანისცემის ცენტრი ატიკაა. იგი განსაკუთრებით სწავლობს მეომრებსა და გამოჩენილ გმირებს: პერაკლეს, იაზონს, ოდისევსს, პერსევსსა და სხვათ. ათენას სახელს მიაწერენ უმაღლესი სამსჯავროს – არეოპაგის შექმნას და კანონიერების შემოღბას. ხოლო, როგორც მებრძოლთა მფარველის, მისი გამოგონებულია საბრძოლო ნაღარა და ფლეიტა. ათენა მარადიული ქალწულია, მაგრამ ქალის ყველა თვისებითაა დაჯილდოებული. მისი სახელობის ტაძარს ძველთაგანვე ეწოდა პართენონი (პართენონ – ქალწული). ათენას კულტი გავრცელებული იყო მთელ საბერძნეთში და გადავიდა რომშიც, სადაც ის შეერწყა რომელთა სიბრძნის ქალღმერთ მინევრას. როგორც პავსანია გადმოგვცემს, ათენას კოლხეებიც ეთაყვანებოდნენ.

პოსეიდონი ზღვათა მბრძანებელი ღმერთია. იგი ზევსის ძმაა და ეს უკანასკნელი მას დიდი პატივისცემით ეპყრობა. მისი ატრიბუტი ჯადოსნური სამითია ფინალია, რომელსაც დაჰკრავს თუ არა ზღვას, სამინელ ქარიშხალს ამოაგდებს. პოსეიდონი დაქრის ცხენებშებმული ეტლით. მისი

პართენონი – ათენა პართენოსის ტაძარი ათენში

სინონიმებია: „შაკულებიანი“, „ბრწყინვალე სამთითიანი“, „ზღვათა მბრძანებელი“ და სხვა. პოსეიდონის სახელზე მრავალი ტაძარი იყო აგებული საბერძნეთში. მისი ორეული რომში ნეპტუნია.

არტემიდა უდიდეს ქალღმერთადაა მიჩნეული. მის სახელზე აგებული იყო ოთხმოცამდე ტაძარი. არტემიდაც ზევსის შვილია, ათენას შემდეგ ყველაზე უფრო ძლიერი და სპეტაკი. იგი მონადირეა და ძაღზე სწყალობს მონადირეებს. მისი ნმინდა ცხოველებია: ფურირემი, დათვი და ძაღლი. არის ვარაუდი, რომ არტემიდა წინა აზიის სამყაროდან მომდინარე ღვთაებაა. გამოჩენილი მეცნიერის – ტომპსონის მოსაზრებით, არტემიდას კულტში ბევრია პელაზგების ქალღვთაება – დათვის ნიშნები, რაც, თავის მხრივ, პელაზგებს ნასესხები უნდა ჰქონდეთ კავკასიელებისაგან.

პოსეიდონი

არტემიდა თავის საყვარელ ირემთან ერთად

ოლიმპოელ ღვთაებათა ბანეთონში ერთ-ერთი საპატიო ადგილი უჭირავს აპოლონის კულტს, რომლის წარმომადგენის შესახებ არსებობს მრავალმხრივი შეხედულება, მაგრამ ჯერ კიდევ არაა დადგენილი, თუ რასთან უნდა ყოფილიყო დაკავშირებული მისი გაჩენა.

აპოლონი ზევსის შვილია და განასახიერებს ძლიერსა და უღამაზეს გმირს. მას მეტსახელად ფებოსსაც (სხივოსანს) უწოდებენ. იგი მფარველობას უწევს ხელოვნების, პოეზიის, მუსიკისა და მართლმსაჯულების მოღვაწეებს, ამავე დროს, სინათლისა და ყველა სიკეთის მფარველი, თავადაც კარგი ხელოვანია. უკრავს ფორმინქს და კითარას. თუმცა ეს არ უშლის ხელს, იყოს სასტიკიც. მან ბევრი ვინმე დაღუპა: ნიობეს შვიდი ვაჟი განყვიტა, მარსიხეს ტყავი გააძრო.

აპოლონი

ზოგიერთები ისრით განგმირა, მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ დასჯილნი სასჯელს იმსახურებდნენ.

მკვლევართა უმეტესობა თვლის, რომ თავისი წარმომოებით აპოლონი მცირეზნობრივ ღვთაებაა. თავად სახელი „აპოლონი“ ეტიმოლოგიურად რამდენიმე ცნებას მოიცავს და ნიშნავს „ჯოგთა მფარველს“ ან „დამლუპველს“. საინტერესოა, რომ ხეთურ ტექსტებში ამოკითხულ იქნა სახელი „აპულუნა“, რაც ბაბილონურად ჭიმქარს აღნიშნავს, ეს კი მიანიშნებს, რომ იგი ქალაქის მფარველი ღვთაება

უნდა ყოფილიყო, განსაკუთრებით კი კარიბჭისა, რომლის სიმაგრე ბევრად განაპირობებდა ქალაქის კეთილდღეობას.

ჰომეროსის პოემაში აპოლონი წარმოდგენილია, როგორც ტროელების მფარველი და აქაველების მოშურნე. შესაძლებელია, რომ მისი კულტი საბერძნეთში იონიელებმა შეიტანეს. კუნძულ დელოსზე არსებობდა საერთოიონიური სამლოცველო, რომელიც აპოლონის სახელზე იყო აგებული. მეორე ცენტრად კი ითვლებოდა დელფოსი, კლასიკური საბერძნეთის მნიშვნელოვანი ქალაქი. ჯონ ტომპსონი მთლიანად იზიარებდა აპოლონის მცირეზნობრივ (კარიული) წარმომოების თეორიას და გამოთქვამდა ვარაუდს, რომ ამ კულტმა, რომელმაც კრეტისა და იონიის გავლით შეაღწია საბერძნეთში, იქ შეავიწროვა და გადაფარა თავისი დედის – ლეტოსა და დის – არტემიდას კულტები, რაც უნდა ასახავდეს პატრიარქატის გამარჯვებას მატრიარქატზე. ეს პროცესი სხვა კულტების შევიწროების მაგალითზეც აისახა, სახელდობრ: აპოლონმა მოკლა ხთონური ღვთაება გიაცთანტი, ასევე მწყემსთა მფარველი ღვთაება კარინე, რისგანაც მიიღო ეპითეტი კარნიოსი. პავსანია აღნიშნავს: „აპოლონს განსაკუთრებით უყვარდა ხარები“, რაც იმის მაუწყებელია, რომ პელოპონესში იგი მწყემსთა მფარველ ღვთაებად გადაიქცა.

კლასიკურ ეპოქაში აპოლონი საბერძნეთის ერთ-ერთ ყველაზე პოპულარულ ღმერთად გადაიქცა, რომელშიც განხორციელდა ელინელების ნაციონალური სული. აპოლონის სახელზე 50-ზე მეტი ტაძარი იყო აგებული.

პანთეონის სხვა ღმერთებიდან აღსანიშნავია ასკლეპიოსი (რომაელთა ესკულაპი) მითური მკურნალი, რომელსაც მკურნალობა და ნადირობა კენტავრმა ქირონმა ასწავლა. ასკლეპიოსი არა მარტო მკურნალობდა, არამედ აცოცხლებდა კიდევაც მიცვალებულებს, რის გამოც შეწყდა

სიკვდილი, ქვეყნად ნესრიგი დაირ-
ლვა. ამ ვითარებამ ჰადესის რისხვა
გამოიწვია და ეს ნესრიგი რომ აღ-
დგენილიყო, ზევსმა მეხით განგმირა
ასკლეპიოსი.

ასკლეპიოსის ასულია ჰიგიეია
(აქედან ჰიგიენა), რომელსაც ხელში
უჭირავს ფიალა, სადაც გველი
შხამს ანთხევს. ეს სიმბოლო დღემდე
შეინარჩუნა მედიცინამ. ასკლეპიოსი
ნმინდა ბერძნული ღვთაებაა, თავ-
დაპირველად ეპიდავრის მფარ-
ველი, მოგვიანებით მთელი სა-
ბერძნეთის ცნობილ ღვთაებად
იქცა. ჩვენი წ. აღ-ით II საუკუნეში
მის სახელზე იმდენივე ტაძარი იყო,
რამდენიც ზევსისა.

პოსეიდონი, აპოლონი და არტემიდა

აფროდიტე, პანი და ეროსი

ასეთივე ადგილობრივია მწყემ-
სების ღვთაება პანი, თხისფეხები-
ანი და რქოსანი ღვთაება, ზევსისა
და პენელოპეს შვილი, რომელიც
ტყეებსა და ველებში დაეხეტება. იგი
სამინელი შესახედავია, რის გამოც
ჰერმესმა შეიცოდა და ოლიმპოზე
აიყვანა. მისმა შემხედვარე ღმერ-
თებმა ბევრი იცინეს, მოწონათ და
თავიანთ რანგში ჩარიცხეს.

პანი მფარველობს მწყემსებს და მისი საყვარელი გართობა სალამურზე
დაკვრაა, მაგრამ თუ ვინმე შეეფეთება, საზარელი ხმით მორთავს ყვირილს,
რითაც ყველას ჭიშს უნერგავს (ბერძნები მარათონის ბრძოლაში გამარ-
ჯვებას მის თანადგომას მიაწერენ). პანი ხალისით ელაბუცება ფერიებს,
რის შედეგად ბევრი მათგანი მისი ძალადობის მსხვერპლი გამხდარა. პანს
უძღვნიდნენ რძეს, თაფლს, ყურძენს, ბატკანს, ძროხას, ვაცს.

ქალღმერთი აფროდიტა ნმინდა აღმოსავლური წარმოშობისაა. იგი
დაბადებულია ზღვის ქაფიდან. მისი მეორე სახელი კიპრიდა მიუთითებს,
რომ კუნძული კვიპროსი იყო მისი სამშობლო. მითოლოგიურად უკავშირდ-
ება სემიტურ ღვთაება ადონისს, რომელიც მცირეაზიური ნაყოფიერების
ქალღმერთი იყო. ბერძნებთან აფროდიტე განასახიერებს ქალის იდეალი-
ზებულ სახეს, რომელიც სავსეა სილამაზითა და სიყვარულით.

არესი ზევსისა და ჰერას დაუნდობელი შვილია, რომელიც გამოირჩევა განსაკუთრებული სისასტიკით. იგი კლავს, ანგრევს და მუსრავს ირგვლივ ყველაფერს. ამიტომაც არ უყვარს ხალხს და, შესაბამისად, არც მის კულტს ჰქონია დიდი გავრცელება. სძულს ზევსსაც და თავად ათენა ეწინააღმდეგება მისი სისხლიანი საქმეების აღსრულებას. არესს მსხვერპლად სწორავდნენ ცხენსა და ხარს. მისი სამფლობელო თრაკიაა. საინტერესოა, რომ კოლხეთში იყო არესის ჭალა, სადაც ოქროს სანძმისი ეკიდა ხეზე, ხოლო სანძმისს დრაკონი იცავდა. პავსანიას ცნობით, არესის ტაძარი ერთ პერიოდში საბერძნეთიდან კოლხეთში გადაუტანიათ.

ბერძნული პანთეონის განსაკუთრებულ ჯგუფს მიეკუთვნებიან ღვთაებანი, რომელნიც დაკავშირებული არიან ადამიანთა კულტურულ საქმიანობასთან. პირველ რიგში ასეთია ჰეფესტო, რომელიც განასახიერებს მინიურ ცეცხლს, მფარველობს სამჭედლო ხელოვნებას და თავად არის შესანიშნავი მჭედელი. ისიც ზევსისა და ჰერას შვილია. ჰეფესტო დაულაღვი შემოქმედია, რომელიც ენით უთქმელი სიმშვენიერისა და სიმაგრის აღჭურვილობას ამზადებს. მისი სამჭედურის ნაპერწკლები ვულკანივით ამოიფრქვევიან და დედამიწის ოთხივე მხარეს ცვივიან. შესაძლოა, რომ ვიდრე იგი ოლიმპოელთა საკრებულოში დაემკვიდრებოდა და ლოკალიზებული ხასიათი მიეცემოდა, მანამდე უფრო დიდი სახელის ღვთაება იყო.

ჰეფესტოს უამრავი ზედწოდებიდან აღსანიშნავია: სახელოვანი ოსტატი, სანაქებო მშრომელი, მესპილენძე, ფოლადის ოსტატი და სხვა.

ამ ჯგუფს მიეკუთვნება ასევე ზევსის და ჰესტია, რომელიც კერისა და ოჯახის მფარველი ღვთაებაა. იგი გამოირჩევა დიდი სიკეთით, არის უბინო ქალწული. ზევსმა მისი ასეთი პატიოსნების ნიშნად დაანესა, რომ ყოველი სადილის წინ კერასთან შესწირონ მსხვერპლი, ან მოუძღვნან რაიმე, რათა თაყვანისცემა გამოხატონ.

ამ სახის მესამე ღვთაება ჰერმესია. ისიც ზევსის შვილი და არკადიული მოდგმის ღვთაებაა. მფარველობს ვაჭრებსა და მოგზაურებს, თუმცა წყალობას არ აკლებს არც მესაქონლე მწყემსებს. ჰომეროსის მიხედვით, ჯადოქარმა ცირცემ ოდისეუსის მეგობრები ღორებად აქცია. ასეთი ბედი ელოდა მასაც, რომ არა ჰერმესი,

ჰერმესი და დიონისე

რომელმაც ოდისეეს ასწავლა, თუ როგორ უნდა მოქცეულიყო, რათა მეგობრების ბედი არ გაეზიარებინა და იმავე დროს მისცა ნაბადი, რომელიც დაიფარავდა გრძნეული ცირცეს მკაცრი განაჩენისაგან. ამ დახმარების წყალობით ოდისეესი გადაურჩა ფათერაკს და გადაარჩინა მეგობრებიც. **ჰერმესს – ამ მზიარულ ჭაბუკს – ევალუბა, რომ მოკვდავთა სულები ჰადესის გზაზე გააცილოს.** ჰერმესი ზევსის ნების უბადლო აღმსრულებელია და ყველა საქმის დამაგვირგვინებელი. ჰერმესის, როგორც მოგზაურთა მფარველი ღვთაების ატრიბუტი არის ქვის ბოძები, რომელნიც საგზაო ნიშნებად იყო გამოყენებული (ჰერმები).

ბერძნულ მითოლოგიაში აიდი და ჰეკატე გვევლინებიან შავი მაგიის წარმომადგენლებად. ისინი განაგებენ მინისქვეშა სამყაროს. აიდი, იგივე ჰადესი, ქვესკნელის სულთა მეუფე, ზევსისა და პოსეიდონის ძმაა.

ბერძნულ მითოლოგიაში არიან ღმერთები, რომლებსაც ძალზე აბსტრაქტული შეფერილობა და განყენებული ხასიათი აქვთ. ასეთებია: **პლუტოსი – სიმდიდრის ღმერთი, ქალღმერთები ნემეზიდა – შურისძიების, თემიდა – სამართლიანობის, მოირები – ბედისწერისა და ნიკე – გამარჯვების.** ესენი არიან ხელოვნურად შექმნილი საზოგადო სახის ღვთაებანი, რომელნიც გარკვეულ მოვლენას უკავშირდებიან.

ბერძენთა რელიგიაში დიდი ადგილი ეჭირა ბედისწერის საკითხს, რომელიც ვრცელდებოდა არა მხოლოდ ადამიანებზე, არამედ ღმერთებზეც კი.

ბერძნული რელიგია და მითოლოგია ერთმანეთზეა გადაჯაჭვული და უნდა ითქვას, რომ ეს უკანასკნელი ძალზე რთულად შესასწავლი სფეროა, რადგან მასში გაერთიანებულია რელიგია, ისტორიული ლეგენდები, გადმოცემები, ზღაპრული სიუჟეტები, ლიტერატურული ნაწყვეტები, ამა თუ იმ მითოლოგიური ამბის ვარიაციები. მართალია, ეს ამბები გარკვეულ კავშირში არიან ერთმანეთთან, მაგრამ ბევრი რამის დადგენა მაინც არ ხერხდება.

უნდა ითქვას, რომ ყველა უმთავრეს მითში გამოიკვეთება ისეთი არქაული პლასტი, რომელიც ადასტურებს ღვთაებათა ბუნების ტოტემურ ხასიათს. ძალზე საყურადღებოა სამინათმოქმედო ურთიერთობის ნიადაგზე წარმოშობილი მითები **დემეტრაზე, პერსეფონზე, ტრიპტოლემზე, დიონისზე**, ასევე მითები, რომლებიც სათავეს იღებენ ბუნების მოვლენათა საფუძველზე და ბერძნული მითოლოგიის ძირითად ნაწილს შეადგენენ.

საბერძენეთში ძალზე გამოკვეთილნი იყვნენ ე. წ. „კულტურული სფეროს“ გმირები. ესენი არიან: **ღმერთები, ნახევრადღმერთები და ტიტანები.** მათ სახელს უკავშირდება ადამიანის სოციალურ და მატერიალურ ყოფაში დამკვიდრებული მნიშვნელოვანი მოვლენები. მაგალითად, ქალღმერთ ათენას სახელს უკავშირდებოდა **ზეთისხილის დამკვიდრება, დემეტრასას**

მიჯაჭვული პრომეთე

- ხორბალი, დიონისესას ყურძენი და მეღვინეობა, პერმესისას - სასწორი, გირები, რიცხვები და დამწერლობა, აპოლონის სახელს მუსიკის, პოეზიისა და საერთოდ ხელოვნების დამკვიდრებას მიანერენ, ტრიპტოლემეს - მინის დამუშავებას და ა. შ.

ამ გმირებიდან განსაკუთრებული პატივისცემით სარგებლობს პრომეთე, რომელიც ადამიანთა მფარველად და მეგობრად ითვლება. ტიტან პრომეთეს სახელს უკავშირდება ადამიანთათვის გონიერების მინიჭება.

ადამიანთა მიმართ განსაკუთრებული ყურადღების გამო მან ღმერთებს მოსტაცა ცეცხლი და გადასცა ადამიანებს, რის გამოც ზევსის გულისწყრომა დაიძაბურა და იგი კავკასიონის ქედზე მიაჯაჭვა. ლეგენდის მიხედვით, პრომეთეს არნივი უკორტნის ღვიძლს, რომელიც ღამით უმრთელდება, ხოლო პრომეთეს სისხლის ნვეთებზე იზრდება ყვავილი, რითაც მედეა ჯადოსნურ ნამლებს ამზადებს.

პრომეთეს ტანჯვას ბოლო მოუღო ჰერაკლემ. მან მოკლა არნივი და ახსნა მიჯაჭვული გმირი. ზევსმა აღარ ინება თავისი შვილისაგან გათავისუფლებული გმირის კვლავ მიჯაჭვა, მაგრამ დაუტოვა მას ყელზე რგოლი, ნიშნად ზევსის ძლიერებისა. ფიქრობენ, რომ პრომეთე ქართული ამირანის ორეულა და არცთუ უსაფუძვლო ვარაუდია გამოთქმული იმის თაობაზე, რომ მითი წარმოშობილი უნდა იყოს კავკასიის სინამდვილეში, რომელიც გამოიყენეს ბერძნებმა და განავითარეს თავის ყაიდაზე, ისე, როგორც ამას აკეთებდნენ სხვა წინააზიურ ღვთაებათა მიმართ.

საინტერესოა, რომ ბერძნულმა გენიამ თავისებური სიცოცხლე ჩააბერა პრომეთეს მითს. ფაქტია, რომ მან პირველმა გაილაშქრა ღმერთების ნების წინააღმდეგ - მოსტაცა მათ ცეცხლი და გადასცა ადამიანებს. ეს მემკვიდრე გმირი მრავალი მწერლისა და ხელოვანის შთაგონების წყაროდ იქცა როგორც უძველეს დროში, ასევე მომდევნო ეპოქებშიც.

პრომეთე თავისი არსით გარკვეული სახის ღვთაებას მიეკუთვნება, მაგრამ ამ ლეგენდარულ, კულტურულ გმირს რელიგიასთან ნაკლები შეხება აქვს. ეს სახე უფრო იმითაა საინტერესო, რომ იგი ღმერთებს დაუპირისპირდა და პირველმა აღიმალა ხმა მათი უზურპაციის წინააღმდეგ. პრომეთეს მითში აისახა ბერძნული აზროვნების შემოქმედებითი

სწრაფვა, ჩაკეტილი დოგმების მსხვერვეის ტენდენცია და აზროვნების თავისუფალი ნება.

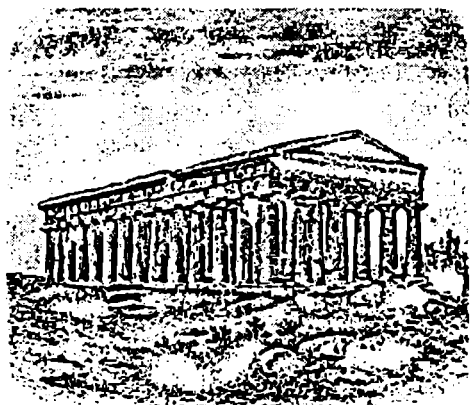
ბერძნულ მითოლოგიაში ბევრი პასაჟია შემორჩენილი, რომელშიც არეკლილია ძველი ჩვეულებებისა და სოციალური ცხოვრების სურათები. ასეთებიდან განსაკუთრებით საინტერესოა მითი ორესტეს შესახებ, რომელმაც თავისი მამის მკვლელობისათვის აიღო სისხლი და მოკლა დედა, რომელსაც ბრალი ედებოდა ამ ვერაგული საქმის განხორციელებაში. ბახოფენის მართებული განმარტებით, ამ მითში არეკლილია დედისეული გვარის მამისეული გვარით შეცვლის ისტორიული პროცესი.

ბერძნებთან კულტისადმი თაყვანისცემის წესი სირთულით არ გამოირჩეოდა. შესანიშნავი რაოდენობა და ხარისხი განსხვავებული იყო და დამოკიდებული თავად ღვთაებათა პოპულარობაზე. ღმერთებს სწირავდნენ ხორბალს, ხილს, ზეთს, ღვინოს. მაგრამ მსხვერპლშენიერვა ზოგჯერ ძალზე დიდი მასშტაბითაც ხორციელდებოდა, რაც განისაზღვრებოდა მიზნის ან გარკვეული საბაბის არსებობით (მაგალითად, ფათერაქს გადარჩენილი ოდისეუსი ხშირად დიდძალ მსხვერპლს სწირავს ღმერთებს).

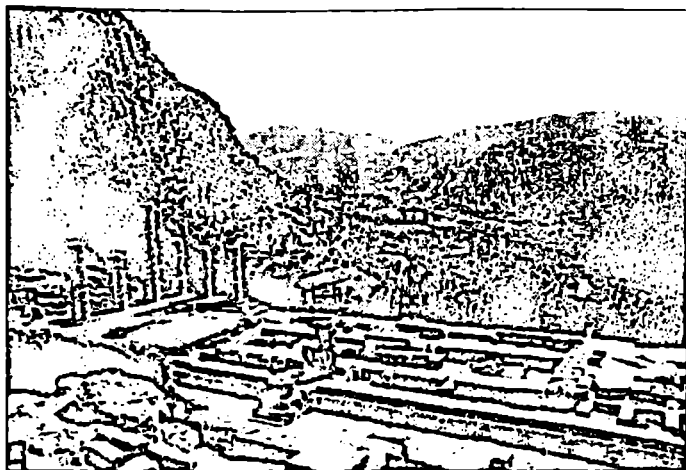
ოლიმპოელ ღმერთებს, როგორც წესი, თეთრ ხეასტაგს სწირავდნენ, ხოლო ჰადესისას შავ ცხოველებს, რომლებსაც წვავდნენ კოცონზე და მარხავდნენ მიწაში, ხოლო საკურთხიდან, თუ ღვინო იყო, მიწაზე ასხამდნენ, საჭმელს კი მარხავდნენ. გმირებისადმი შეწირულ მსხვერპლს, როგორც წესი, წვავდნენ, ოლიმპოელი ღმერთებისადმი შეწირულ საქონლის ხორცს კი თვითონ ჭამდნენ.

კულტისადმი თაყვანისცემის გამოხატულებად ითვლებოდა ტაძართა სამსხვერპლოზე გვირგვინების დადგმა, ღვთაებათა ქანდაკებების შემოკა, მათი განბანვა, სადღესასწაულო სვლა, წმინდა ლოცვებისა და სიმღერების შესრულება. სახელმწიფო მნიშვნელობის დღესასწაულებში მთელი ხალხი მონაწილეობდა.

ქურუმობა ბერძნულ რელიგიაში დიდი სირთულით არ გამოირჩევა. იგი არ წარმოადგენდა საგანგებო კორპორაციას, როგორც ეს ხდებოდა შუამდინარეთის ქვეყნებსა და ეგვიპტეში. ბერძენი ქურუმები ემსახურებოდნენ ტაძარს და ასრულებდნენ ყველა სარიტუალო საქმეს. ქურუმის თანამდებობა ზოგან სამუდამო იყო და იგი ძირითა-

პოსეიდონის ტაძარი

აპოლონის ტაძრის
ნანგრევები

დად არისტოკრატიული ფენის წარმომადგენლებს ეჭირათ, ზოგან კი მათ მოსახლეობა ირჩევდა გარკვეული ვადით.

მართალია, ქურუმის თანამდებობა ძალზე საპატიოდ ითვლებოდა, მაგრამ ეს არ აძლევდა მას არავითარ აღმატებულ უფლებას, ზოგან კი ქურუმის მოვალეობას სამოქალაქო პირებიც ასრულებდნენ.

ტაძრებს ჰქონდათ თავიანთი შემოსავალი, მინა და ემსახურებოდნენ მონები. საეკლესიო, რომ დელფოსის ტაძრის (I ს. ძვ. წ.) ქონება შეადგენდა 10 ათას ტალანტს, რაც იმ დროისათვის ძალზე დიდი თანხა იყო.

საყურადღებოა, რომ ძველი საბერძნეთში რელიგიური კულტის ცენტრალიზაცია არ მომხდარა, რაც უშუალო კავშირშია მის პოლიტიკურ დაქუცმაცებულობასთან, მაგრამ საერთო კულტურული 'ურთიერთობის შედეგად წარმოიშვნენ ღმერთები, რომლებმაც სხვებთან შედარებით გამოკვეთილი სახე მიიღეს. ეს იყო ელინთა ნაციონალური იდეების გამომხატველი კულტები. საკულტო ცენტრები გამოიკვეთა ელინისტურ საბერძნეთში, რომლებმაც მიიღეს საერთობერძნული მნიშვნელობა. ასეთები იყო: აპოლონის ტაძარი დელფოსში, ზევსის ტაძარი ოლიმპოზე, დემეტრასი - ელეფსინაში, ასკლეპიოსისა - ეპიდავრაში და ა. შ.

ნაციონალური ერთიანობის ჩამოყალიბების პროცესს განსაკუთრებულად შეუწყო ხელი ზევსის კულტმა, რომლის სახელზეც იმართებოდა ხოლმე ოლიმპიური ასპარეზობანი. შეჯიბრება ტარდებოდა ოთხ წელიწადში ერთხელ, რაც ბევრ სიკეთესთან ერთად ხელს უწყობდა ბერძნული პოლისების დაახლოებას და, ამასთანავე, გარკვეულად არბილებდა მათ შორის ჩამოვარდნილ უთანხმოებას, ყოველ შემთხვევაში, ოლიმპიური შეჯიბრებისას დროებით მაინც წყდებოდა ბრძოლა და მონინალმდევთა

მორის მშვიდობა მყარდებოდა.

ძე. V-ით VI საუკუნეში საბერძნეთში წარმოიშვა რელიგიური სექტა, რომელმაც ორფეის სახელი მიიღო. ორფეები თავიანთ წარმომავლობას მითურ პოეტს – ორფეოსს უკავშირებდნენ, რომელსაც ჰომეროსზე ადრე უნდა ეცხოვრა. ორფეის მიმდევრები იყვნენ სიცილიისა, და იტალიის ბერძნული კოლონიები და ატიკა. ორფეის განვითარებაში დიდი როლი შეასრულა აღმოსავლურმა რელიგიურ-ფილოსოფიურმა მიმდინარეობამ.

ორფიკელთა რელიგიურ-მისტიკური სექტა დიონისეს კულტთანაც იყო დაკავშირებული. ეს მიმდინარეობა ადამიანის ორმაგ ბუნებას აღიარებს: დიადი (ღვთაებრივი, ტიტანური) და დაბალი. ადამიანი უნდა განიწმინდოს პირველისაგან მარხვისა და ლოცვის მეშვეობით, რითაც იგი ეზიარება საიქიოს ნეტარებას, არა და უამისოდ ჰადესის ტყვედ გადაიქცევა. ორფიკელები დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ სარიტუალო წესების დაცვას, შელოცვას და წინასწარმეტყველებას.

ორფიკულმა წრემ წარმოშვა ე. წ. ორფიკული ლეგენდების, სიმღერებისა და ლექსების შემოქმედნი, რომლებმაც საკმაოდ დიდი ლიტერატურული მემკვიდრეობა დატოვეს. მათივე წრიდანაა გამოსული გვიანანტიკური „ორფიკული არგონავტიკა“, რომლის შექმნასაც თავად ორფეოსს მიაწერენ. ეს ნაწარმოები გამოცემულია ქართულ ენაზეც.

ორფიკულმა მიმდინარეობამ გავლენა იქონია დემეტრას კულტზე, რომელიც ადრე წმინდა სამინათმოქმედო ხასიათისა იყო. როგორც ცნობილია, ამ კულტმა VI-V საუკუნეში მიიღო ძალზე ფართო, თითქმის ნაციონალური ხასიათი. ელევსინის ძველი სამინათმოქმედო ტრადიციების ნიაღში წარმომობილი ეს საიდუმლო კულტი, რომლის იდეური საფუძველი საიქიო ცხოვრების რწმენა იყო, აკანონებდა სანესჩვეულებო რიტუალების მკაცრ დაცვას, რაც, თავის მხრივ, მიცვალებულის სულის კეთილდღეობის გარანტიად გამოდიოდა საიქიო ცხოვრებაში.

დიონისე. ლეონისა და მზიარულების
ღმერთი

დემეტრა, ანუ „დიდი დედა“, „ნაყოფის დედა“ ზევსის დაა, რომელიც მინათმოქმედებაში ასრულებდა მთავარ როლს. მისი ასული პერსეფონე ჰადესმა საიქიოში გაიტაცა. დემეტრამ ცხრა დღეს ეძება შვილი, მათე დღეს კი ჰელიოსის მეშვეობით შეიტყო ჰადესისაგან შვილის გატაცება. იმის გამო, რომ ამ ამბავში ზევსიც მონაწილეობდა, დემეტრა განყრა ოლიმპოს ღმერთებზე, მიატოვა ოლიმპო და განიზრახა თავისებურად ეძია შური. მან ხელი აიღო ბუნების მართვაზე: მინა გაველურდა, ხეები აღარ ყვავილობდნენ, ბუნებამ კვდომა დაიწყო. ზევსს სხვა გზა არ დარჩენოდა და პერსეფონეს გათავისუფლება ბრძანა ჰადესიდან, რის შედეგადაც მყის აღორძინდა ბუნება. ამის შემდგომ პერსეფონე დედასთანაა ნელინადის სამ დროს, ხოლო მეოთხეს ატარებს ჰადესში, ქვეყანაში ამ დროს ზამთარი ისადგურებს.

დემეტრამ თავად ასწავლა ადამიანებს საკულტო წესების შესრულება, მოანესრიგა მინათმოქმედების დარგი, ოჯახისა და ქონების საქმეები. დაამკვიდრა კანონები და ამის შემდგომ კვლავ დაბრუნდა ოლიმპოზე. მისი ნიშანი პურის თავთავების ხელეურია.

დემეტრას სადიდებლად შემოღებული იყო მისტერიები, რომლის დროსაც ელევსინის ველს ყოველწლიურად საზეიმოდ ხნავდნენ და ამ მისტერიებმა აქედან ელევსინების სახელი მიიღო. რიტუალს აღასრულებდნენ იქვე მდებარე ტაძარში და სწირავდნენ როგორც ცხოველებს (ლორი, ძროხა, ხარი), ასევე ხილსა და თაფლს. საინტერესოა, რომ დემეტრას კულტში გატარებულია იდეა საიქიო ცხოვრების შესახებ, სადაც მართლმორწმუნე ადამიანის სულს განცხრომით ცხოვრება ელის (რადიკალური განსხვავება ჰადესის პირქუში სამყაროსაგან), რაც მეტ იმედს აძლევდა წარმომავლობაზე ფიქრით შეჭირვებულ ადამიანს. დემეტრას კულტი ბერძნულ რელიგიურ აზროვნებაში განსაკუთრებული ნიშნის მატარებელია და მისით ეყრება საფუძველი ახალ რელიგიურ შეხედულებებს, რომელნიც შემდგომში ფართო პლანის თეოლოგიურ მოძღვრებებად იქცნენ.

ელინისტურ ეპოქაში ბერძნულ რელიგიაში იჭრება უცხო ტომთა რელიგიური აზროვნების ნაკადი. ზოგიერთი აღმოსავლური ღვთაება, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, ადრიდანვე შემოიჭრა ბერძნულ სამყაროში, მაგრამ მათ პრაქტიკულად დაკარგეს ნაციონალური ხასიათი. რომაულ-ელინისტურ ხანაში კი ბერძნები არცთუ იშვიათად ეთაყვანებოდნენ აღმოსავლური წარმომადგენლის ღვთაებებს. ასეთები იყვნენ: ეგვიპტური იზიდა და ამონი, ნინაზიური ატისი და ადონისი, ბერძნულ-ეგვიპტური სერაპისი და ა. შ.

ბერძნული საზოგადოებრივი და ფილოსოფიური აზროვნების დამახასიათებელი ნიშანია თავისუფალი ნება. თავად ჰომეროსი, რომლის გმირები დიდ პატივისცემას ამჟღავნებდნენ ღმერთების მიმართ, ერთობ თავისუფ-

ფლად ეკიდება დოგმატურ-რელიგიურ შეხედულებებს. იგი დაუფარავად ლაპარაკობს ღმერთების უარყოფით ჭევევებზე. ასეთ თავისუფალ დამოკიდებულებას ამჟღავნებს ესქილევ, რომელიც პრომეთესთან დაპირისპირებით ზევსის სასტიკ ხასიათს ამხელს და გამოკვეთს მის უსამართლო ბუნებას. რელიგიასთან დაკავშირებით განსაკუთრებით რეალისტურ თვალსაზრისზე იდგნენ გამოჩენილი მოღვაწენი: ქსენოფანე, ემპედოკლე, ანაქსაგორა, დემოკრიტე, ასევე სოფისტები, ეპიკურელები და სხვანი. ასეთი დამოკიდებულების სათავე მაღალგანვითარებული ბერძნულ-ელბნური კულტურა და რეალისტური აზროვნების სიღრმეა, რომელიც ყოველთვის იყო დამახასიათებელი მსოფლიოს ერთი ყველაზე გამორჩეული და ბრწყინვალე ბერძნული ცივილიზაციისათვის.

რომაელთა რელიგია

რომაელთა რელიგიის ისტორიას ყოფენ სამ ძირითად პერიოდად: პირველი - ესაა ძველი რომაული სათემო რელიგია, მეორე - კლასიკური რომაული რელიგია და მესამე - იმპერიის რელიგია. რომაული რელიგიის შესახებ მასალებს გვანდისან: ანტიკური ხანის მწერლები, წარწერები, არქეოლოგიური მონაცემები, ტაძრები და ტაძართა ნაშთები, ღვთაებათა გამოსახულებანი და სხვა. ძალზე ნიშანდობლივია ის ფაქტი, რომ რომაელთა რელიგია იცვლებოდა რომის იმპერიის ძლიერებასთან ერთად - მცირე საქალაქო გაერთიანებათა საოჯახო და სათემო კულტებისადმი თაყვანისცემა დაგვირგვინდა იმპერიისათვის შესაფერისი მრავალსახოვან ღვთაებათა პანთეონით, თუმცა უძველესი რელიგიური რწმენის გადმონაშთები განვითარებულ რომაულ რელიგიას ბოლომდე შემორჩა.

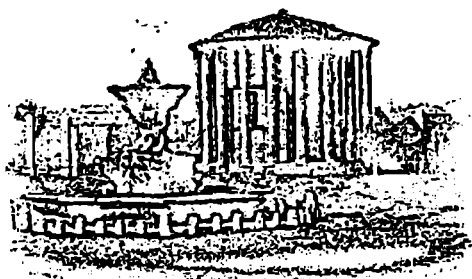
რომაელთა წინაპრები თავდაპირველად თაყვანს სცემდნენ, როგორც ეს ხშირად ხდება, საგვარეულო და საოჯახო კულტებს. რომაელებს მიაჩნდათ, რომ გარდაცვლილი ადამიანის სული მფარველობას უწევს თავის გვარს. ამ სულს რომაელები უწოდებდნენ „მანეს“. ხოლო საფლავის ქვებზე ამოკვეთილი წარწერა - „დის მანიბუს“ აღნიშნავდა ღვთაებათა მანის, რაც გაიზრებოდა როგორც ოჯახის მფარველი სული. ასეთივე მნიშვნელობის, ოღონდ უფრო ვრცელი, შინაარსი იყო ჩადებული ე. წ. „ლარის“ ცნებაში. ღარი - ესეც მფარველი სულია და გარდა ოჯახისა, იგი იცავს მებრძოლებს, მესაზღვრეებს, მოგზაურებს და ა. შ.

რომაული ოჯახისათვის საგვარეულო კულტისადმი თაყვანისცემის ცერემონიალი ტარდებოდა სახლში, კერასთან, ოჯახის უფროსის ხელმძღვანელობით. ყოველი გვარი თავისი გვარის დამაარსებლის სახელს იხსენიებდა და შესაბამისი რიტუალის აღსრულებით თაყვანისცემას გამოხატავდა მის მიმართ. მაგალითად, კლავდიუსები ეთაყვანებოდნენ მათი გვარის დამფუძნებლის კლაუსის სულს, ცეცილიუსები - ცეკულს, იულიუსები - იულას და ა. შ.

დროთა განმავლობაში ამა თუ იმ გვარის დანიანურებასა და გაძლიერებასთან დაკავშირებით, ზოგიერთი საგვარეულო კულტი გადაიქცეოდა საერთო-სახალხო ღვთაებად. მაგალითად, გამოთქმულია მოსაზრება, რომ საყოველთაოდ გავრცელებული ფავნის კულტი, რომელიც ითვლებოდა ტყე-ველთა და ჯოგთა მფარველ ღმერთად, სათავეს უნდა იღებდეს ფაბიების საგვარეულო კულტიდან.

რომაულ რელიგიაში საოჯახო-საგვარეულო კულტი დაკავშირებული იყო ცეცხლის თაყვანისცემის არქაულ წესთან, ხოლო ე. წ. პენატები ითვლებოდნენ ოჯახის, კერის მფარველ სულებად. პენატები თავდაპირველად

ოჯახის ბარაქიანობისა და სანო-
ვანის მცველი ღვთაებანი იყვნენ.
უფრო მოგვიანებით კი, ლარების
მსგავსად, ოჯახისა და სახლის
მფარველებად გადაიქცნენ. საყურ-
ადლებოა, რომ ცეცხლის კულტმა
თავისი განვითარების მომდევნო
ეტაპზე საერთო-სახელმწიფო-
ბრივი მნიშვნელობა მიიღო. ჩაუ-
ქრობელი ცეცხლი განასახიერებდა
ქალღმერთ ვესტას, რომელიც
ითვლებოდა კერისა და ოჯახური

ვესტას ტაძარი

მყუდროების ქალღმერთად. ყოველ გვარს თავისი ვესტა ჰყავდა, ხოლო
მის მთავარ ტაძარში მუდმივად ენთო ცეცხლი, რომელსაც ახალგაზრდა
ქალწულები - ვესტალები იცავდნენ. მათ გათხოვება ეკრძალებოდათ
გარკვეულ დრომდე. ვესტალების სამსახური გრძელდებოდა 30 წელიწადს.
ვესტალებად ხდებოდა 6-10 წლის გოგონების არჩევა. 30 წლის შემდეგ
თავისუფლდებოდნენ და ეძლეოდათ გათხოვების უფლება. ამ დროისათ-
ვის ისინი 36-40 წლის ასაკისანი იყვნენ. თუ რომელიმე მათგანი თავის
სიქალწულეს დადგენილ ასაკამდე შელახავდა, მას ტაძრის შუა მოედანზე
ცოცხლად დამარხვა ელოდა. ვესტას კულტი საუკეთესო მაგალითია იმ
ფაქტის ნათელსაყოფად, რომ რომაელებთან
ცეცხლის თაყვანისცემას ძალზე არქაული
ძირები ჰქონდა.

ასევე ძალზე არქაული ნიშნების მატარებე-
ლია ხეებისადმი თაყვანისცემის ტრადიცია.
რომაული მითოლოგიის თანახმად, ადამიანები
ხეებისაგან არიან წარმოშობილნი. დიდ პატივს
მიაგებდნენ ისინი ცალკეული ხის კორომებს
(განსაკუთრებით მუხის), სადაც აღავლენდნენ
ლოცვებს და მსხვერპლს სწირავდნენ იუპი-
ტერს, იანუსს, ლარებს და ა. შ. რომაელებს
წესად ჰქონდათ ღვთაებათა გამოსახულებების
ხეთა შტოებისაგან გაკეთება, ხოლო თუ ხის
მოჭრა სურდათ, ღვთაებებს წინასწარ მსხ-
ვერპლს სწირავდნენ, რათა მათი წყრომა არ
დაემსახურებინათ.

ვესტალები

ხეების გარდა, რომის უძველესი ისტორიის

მასალებში ჩნდება ქვის, კლდისა და წყლის თაყვანისცემის ფაქტები.

რომაულ რელიგიაში, სხვა რელიგიებისაგან განსხვავებით, ნაკლებად შეიმჩნევა ტოტემური ელემენტები. ერთადერთი, რაც ამ მიმართებით საგულისხმოა, ესაა გადმოცემა, რომლის მიხედვითაც რომის ლეგენდარული დამაარსებელი რომულუსი და მისი ძმა რემუსი ბავშვობაში მგელმა გამოკვება თავისი რძით. მგელთან დაკავშირებული იყო ასევე სხვადასხვა ხასიათის რწმენა. მაგალითად, როცა პატარძალი შედიოდა საქმროს ოჯახში, სახლის ზღურბლს უსვამდნენ მგლის ქონს, რაც მიმართული იყო შეერთებული წყვილის ყოველგვარი ავადმყოფობისაგან თავის ასაცილებლად. მგელს მიენერებოდა მაგიური თვისება: მგლის ბენვი და განსაკუთრებით კუდი თითქოს ეხმარებოდა ადამიანს სიყვარულის მოპოვებაში. თუ მგელი მარჯვენა მხრიდან გადაურბენდა გზად მიმავალ ადამიანს, იგი დიდ ბედნიერებას ენეოდა.

რომაელთა რელიგიურ წარმოდგენებში საიქიო ცხოვრების იდეა ძალზე მკვეთრად იყო გამოხატული. ისინი თვლიდნენ, რომ გარდაცვლილის სული ბერძნული ჰადესის მსგავს სამყაროში ბინადრობს, ხოლო ელიზიუმი ის ადგილია, სადაც ნეტართა სულები მოხვდებიან. უთვისტომო მიცვალებულთა სულები, ე. წ. ლავრები და ლემურები ბოროტად იყვნენ მიჩნეულნი და მათ მიერ ზიანის თავიდან ასაცილებლად დანესებული იყო დლესასნაულები, რომელთაც მართავდნენ მაისის თვეში.

როგორც ცნობილია, მსოფლიო ხალხებში აგრარული კულტი განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა. ბუნების მოწყალებაზე დამოკიდებული ადამიანი ყოველნაირად ცდილობდა, კეთილად განეწყო ზებუნებრივი ძალები, რომლებსაც ხელი უნდა შეეწყოთ მოსავლიანობისა და ნაყოფიერებისათვის. რომაელთა რელიგიის შესწავლა ადასტურებს, რომ ასეთ წარმოდგენებს დიდი ადგილი ეჭირა მათ რწმენებშიც. უფრო მეტიც, ზოგიერთი საერთო სახელმწიფოებრივი ღვთაება წმინდა მინათმოქმედებისა და მეცხოველეობისადმი მიძღვნილი სარიტუალო პრაქტიკიდანაა წარმოშობილი. მაგალითად მარსი, რომელიც კლასიკურ ეპოქაში ომის ღმერთად იყო მიჩნეული, თავდაპირველად მინათმოქმედთა და მეჯოგეთა, გაზაფხულისა და ნაყოფიერების ღვთაებად ითვლებოდა, ხოლო გაზაფხულის პირველ თვეში – მარტში მის სახელზე დლესასნაული იმართებოდა. ვენერა – სიყვარულისა და სილამაზის ქალღმერთი – თავდაპირველად მებაღეობისა და მელვინეობის ღმერთი იყო. მინათმოქმედებასთანაა დაკავშირებული სატურნი და ა. შ.

რომაულ ღვთაებათა პანთეონის სირთულე გამოწვეულია თავად რომაული თემის ჩამოყალიბების თავისებურებით. ლათინები, საბინები, ეტრუსკები და კიდევ სხვადასხვა ცალკეული ეთნიკური ჯგუფი, რომელთაგანაც წარმოიშვა რომაელი ხალხი, თავიანთ მფარველ ღვთაებათა

კულტის ეთაყვანებოდნენ და ამიტომაც საერთოსახელმწიფოებრივ რელიგიაში ამ კულტების ნაკვალევი გვიანობამდე შემორჩა, თუმცა რომელ ტომს რა პრიორიტეტი აქვს ამ მხრივ, გაურკვეველია.

თავად კლასიკური პერიოდის რომაული ღვთაებანი განანილებულნი იყვნენ ორ ჯგუფად: ძველი ღმერთები და ახალი ღმერთები. ძველ ღმერთებში იგულისხმებოდნენ სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფის სატომო ღვთაებანი, რაც თავისთავად აღიარებდა იმ ფაქტს, რომ რომაულმა რელიგიამ თავიდან ვერ აიცილა ამ ღვთაებათა გავლენა. ამ მხრივ განსაკუთრებული წვლილი მიუძღვით ეტრუსკებს, რომელთა სახელსაც მიანერენ ღვთაება მერკურის, ქალღმერთ მინერვასა და იუნონას დამკვიდრებას. გამოთქმულია მოსაზრება, რომ იუპიტერის უზენაეს ღვთაებად გადაქცევა სწორედ ეტრუსკების გავლენით უნდა მომხდარიყო.

საყურადღებოა ის გარემოება, რომ ყოველდღიურ ცხოვრებაში რომაელებს ჰყავდათ ღვთაებანი, რომლებსაც არავითარი დამოკიდებულება არ ჰქონდათ საგვარეულო კულტთან. ისინი წარმოშობილნი იყვნენ საყოფაცხოვრებო პირობების ნიადაგზე და ადამიანის ყოფიერების სხვადასხვა პროცესებს უკავშირდებოდნენ. მაგალითად, ახალშობილი ბავშვის პირველ ტირილს თავისი ღვთაება ჰყავდა, კვებასა - სხვა, სიყვარულის შესწავლას - სხვა, ფიზიკურ განვითარებას - სხვა და ა. შ. სახლის შესასვლელს სამი ღმერთი მფარველობდა, ადამიანის მოქმედებას კიდევ სხვა. საგულისხმოა, რომ ამ ღმერთებს ჰქონდათ არა საკუთარი, არამედ ზოგადი სახელები.

კულტის განვითარებასთან ერთად, რაც უკავშირდებოდა ახალ საქმიანობათა გაჩენას, იქმნებოდნენ ახალ-ახალი ღვთაებანი, რომელთაც უნდა დაეცვათ ისინი. მაგალითად, სპილენძის მონეტას მფარველობდა ღვთაება ესკულანუსი და როცა ძვ. წ. 269 წელს მიმოქცევაში შემოვიდა ვერცხლის მონეტა, სპილენძის მფარველი ღვთაების მაგივრად გამოჩნდა ვერცხლის მონეტის მფარველი ღვთაება არგენტინუსი, რომელიც ესკულანუსის შვილად ითვლებოდა. რომში რესპუბლიკის დროს პროვინციებიდან პურის შემოზიდვის სისტემა იქნა ჩამოყალიბებული და ამასთან დაკავშირებით გაჩნდა ახალი ღვთაება ანონა. ანონას მფარველობა უნდა გაენია ამ პროცესის სიუხვისა და უსაფრთხოებისათვის. ყოველ მამაკაცს ჰყავდა თავის მფარველი სული - გენია, ხოლო ქალებს ასეთივე მფარველი -

მერკური

იუნონა, საქორწინო და სამშობიარო საქმეთა კეთილად წარმმართველი. ასეთივე გენიები ჰყავდა სხვადასხვა ადგილსაც, რომელთა სიმბოლოდ ითვლებოდა გველი.

ძველი პერიოდის რომაულ რელიგიაში ერთ უმთავრეს ღმერთად ითვლებოდა იანუსი, რომელიც შემდგომში ყველა სანაყისის სათავედ იქნა აღიარებული და ამიტომაც ყოველი თვის პირველი დღე მისადმი იყო მიძღვნილი. იანუსი იყო ღვთაება გამოსასვლელთა, ალაყაფთა და კართა, მისი ტაძრის კარებს აღებდნენ ომის დასაწყისისას, ხოლო ხურავდნენ მშვიდობიანობისას. იანუსი გამოისახებოდა ორი სახით (ზოგჯერ ოთხი სახითაც). ზოგიერთ უძველეს წყაროებში იანუსი მიჩნეულია როგორც „ღმერთთა ღმერთი“, „კეთილი შესაქმე“, რაც უნდა მიუთითებდეს იმაზე, რომ იგი ითვლებოდა სამყაროს შემოქმედად, თუმცა მისი ეს თვისება შემდგომ პერიოდში იგნორირებულ იქნა და უფრო იმ მიმართულებით განვითარდა, რომელიც აღიარებდა მას, როგორც ლათინთა და რომაელთა წინაპრების პირველ მეფეს. იანუსმა იცის წარსულიცა და მომავალიც, რაც განსაზღვრავს მის ორსახოვნებას.

კლასიკური ეპოქის რომაელთა უმთავრესი ღვთაება იყო იუპიტერი. იგია ჭექა-ქუხილის მეუფე, სამყაროს მბრძანებელი, რომის სახელმწიფოს მფარველი. იგი ისეთივე მნიშვნელობისაა, როგორც ბერძნულ მითოლოგიაში ზევსი. გადმოცემის თანახმად, მისი ტაძ-

იუპიტერი

არი კაპიტოლიუმის ბორცვზე დააფუძნა ეტრუსკული წარმოშობის მეფე ტარკვინიუსმა. საბოლოოდ კი იუპიტერი გადაიქცა მთელი სახელმწიფოს უმაღლეს მფარველ ღვთაებად და რომაელი ხალხის ნაციონალურ ღმერთად.

რაც შეეხება მარსს, ასევე ერთ-ერთ ჯუნანეს ღვთაებას, ძველ ეპოქაში ისიც სატომო ღვთაება უნდა ყოფილიყო, ხოლო მოგვიანებით უნდა გადაქცეულიყო ომის ღმერთად. მარსი გათანაბრებული იყო ბერძნულ არესთან. ბერძნული ღმერთების მსგავსად, რომაელი ღმერთებიც თავიანთი სახელმწიფოს მფარველებად ითვლებოდნენ. ამდენად, იმპერიის ხალხებისათვის რომაული ღმერთები არ ღმერთობდნენ. ხალხის მასა, რომელიც დაპყრობათა შედეგად ხდებოდა რომის ქალაქებში, თავის

მამა-პაპულ ღმერთს აღიარებდა და ამით ის ძალაუნებურად უპირისპირდებოდა სახელმწიფო რელიგიას. რომის სახელმწიფოს უძველეს ღმერთებად გამოჩენილ გერმანელ ისტორიკოს მომზენს მიაჩნდა იუპიტერი, მარსი და კვირინუსი. მოგვიანებით ორი უკანასკნელი შეცვალა იუნონამ და მინერვამ, ხოლო შემდგომში რომში გამოიკვეთა ბერძნული პანთეონის მსგავსი ღვთაებათა კრებული, რომელშიც 12 ღმერთი ირიცხებოდა (ზოგიერთ ავტორთან ეს ციფრი ოცამდე აღის). ღმერთების იერარქია და განლაგება ასეთნაირად გამოიყურება: იანუსი, იუპიტერი, მარსი, კვირინი, ვესტა, პენატები, ლარები, გენიები, იუნონა, სატურნი, ნეპტუნი, ვულკანი და სხვა. აღსანიშნავია, რომ ასეთი თანამიმდევრობა გარკვეული ეპოქისათვისაა დამახასიათებელი და არაა საყოველთაოდ დადგენილი წესი. უცხოური ღმერთებიდან აღსანიშნავია იტალიური წარმოშობის დიანა, მინერვა, ფორტუნა, პერკულესი, ვენერა და სხვა: ბერძნული აპოლონი, ცერერა, ლიბერა, მერკური, ესკულაპი.

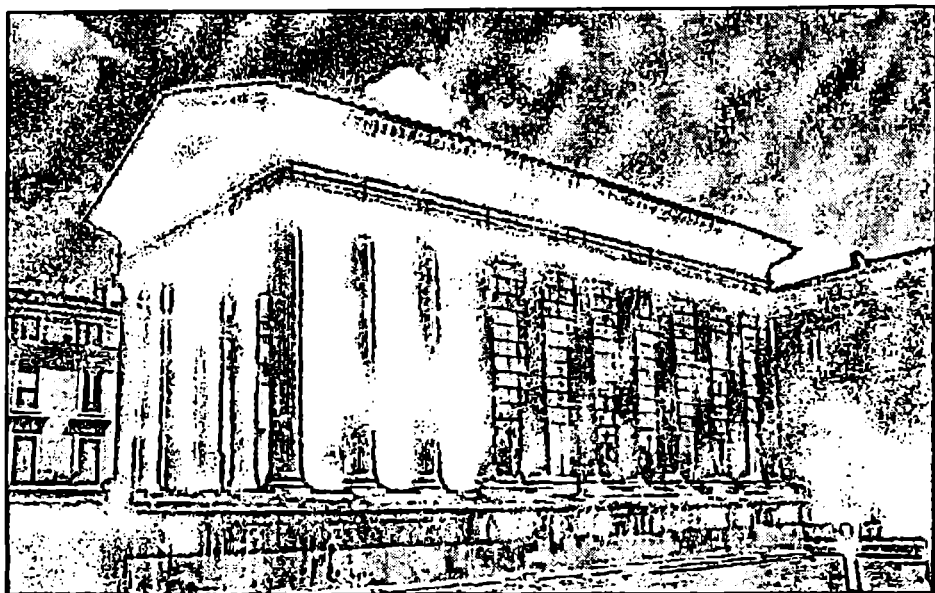
მინერვა

ბერძნულ მითოლოგიასთან შედარებით, სადაც ღვთაებათა პანთეონი საოცარი პოეტურობითაა წარმოდგენილი, რომაული ღმერთები ერთობ მკრთალად გამოიყურებიან. აქ არაა ის ინტიმი, სულიერი სიახლოვე, რომანტიკული სახის სიუჟეტები, ადამიანებთან დამოკიდებულება, როგორც ეს ბერძნულშია. რომაულმა ოფიციალურმა რელიგიამ ამის მსგავსი არაფერი იცის.

ბერძნულ მითოლოგიასთან შედარებით, სადაც ღვთაებათა პანთეონი საოცარი პოეტურობითაა წარმოდგენილი, რომაული ღმერთები ერთობ მკრთალად გამოიყურებიან. აქ არაა ის ინტიმი, სულიერი სიახლოვე, რომანტიკული სახის სიუჟეტები, ადამიანებთან დამოკიდებულება, როგორც ეს ბერძნულშია. რომაულმა ოფიციალურმა რელიგიამ ამის მსგავსი არაფერი იცის.

კულტისადმი სამსახური განისაზღვრებოდა მკაცრად დადგენილი ფორმის მიხედვით. ღმერთისადმი მიმართვაში არ დაიშვებოდა არავითარი გადახრა დადგენილი შაბლონიდან. სალოცავი ფორმულა შეიცავდა გარკვეული სახის თხოვნას, რომლითაც მიმართავდნენ ღმერთს. ლოცვას აღასრულებდნენ ჟესტიკულაციის თანხლებით. მაგალითად, თუ ახსენებდნენ მინას, კიდევაც უნდა შეხებოდნენ მას. თუ წარმოთქვამდნენ იუპიტერის სახელს, ხელს ცისკენ აიშვერდნენ, ხოლო თავის თავზე მოლაპარაკე მკერდზე მიიდებდა ხელს.

მკაცრი ფორმალისმი, რითაც აღბეჭდილი იყო სანესჩეულებო პრაქტიკა, ხასიათდებოდა თავისებური მიამიტობითაც. მაგალითად, ხდებოდა

რომაული ტაძარი

ისეც, რომ ღმერთს შეპირებული ხარის მაგივრად ნივრის ქილოს შესწირავდნენ ხოლმე. ბუნებრივია, ასეთი მომჭირნეობა გამოდიოდა რომაელთა ხასიათიდან რადგან ისინი ბევრ რამეს უფრო პრაქტიკული თვალსაზრისით აფასებდნენ.

რომაელთა რელიგიაში უდიდეს როლს ასრულებდა მკითხაობა და წინასწარმეტყველება ანუ მანტიკა, რომელიც ტარდებოდა ყველა მნიშვნელოვანი მოვლენის შედეგთა გამოსაცნობად, იქნებოდა ეს ლაშქრობა, ზავის დადება, მშენებლობა თუ სხვა რამ. მანტიკის ერთი ყველაზე გავრცელებული სახეობა იყო ჩიტებზე მკითხაობა ანუ აუსპიცია (სიტყვასიტყვით ჩიტებზე დაკვირვება, ჩიტის ფრენის მანერითა და მიმართულებით მოსალოდნელი შედეგის განჭვრეტა). ეტრუსკებისაგან გადაიღეს რომაელებმა შეწირული ცხოველის შიგნულზე, განსაკუთრებით ღვიძლზე მკითხაობის ჩვეულება, რაც, თავის მხრივ, ეტრუსკებს მცირე აზიის, სახელდობრ მესოპოტამიის, სინამდვილიდან ჰქონდათ შეთვისებული. საგულისხმოა, რომ რომში ეტრუსკი მკითხავეები ძალზე დიდი პოპულარობით სარგებლობდნენ.

ადრეული რომაული რელიგია არ იცნობს ღვთაებათა გამოსახულებებს, ქანდაკებებსა და კერპებს, მაგრამ თითოეულ ღვთაებას თავისი სიმბოლური ნიშანი ჰქონდა. მაგალითად: იუპიტერს - ქვა, ვესტას ცაცხლი, მარსს - შუბი. ქანდაკებათა შექმნა რომაელებმა დაიწყეს

მოგვიანებით ბერძნების გავლენის შედეგად. სამაგიეროდ მიცვალებულთა გამოსახულების ჩვეულებას რომაელები ადრიდანვე მისდევდნენ. ისინი ამზადებდნენ გარდაცვალებულთა ნილებებსა და ბიუსტებს და ინახავდნენ სახლებში. ვარაუდობენ, რომ ეს ჩვეულებაც მათ ეტრუსკებისაგან უნდა გადმოეღოთ.

კლასიკურ ლათინურ პანთეონის ჩამოყალიბებამდე რომაელები არც ტაძრებს აგებდნენ. მკითხაობის ჩასატარებლად გამოყოფილი იყო ერთი რომელიმე ადგილი, რომელსაც ქვებით შემოსაზღვრავდნენ და გარდა მკითხაობისა, იგი საზოგადოებრივი თავშეყრის ადგილაც ითვლებოდა. მოგვიანებით, ასევე ბერძნების კვალობაზე, მათაც იწყეს ტაძართა მშენებლობა.

კულტის მსახურნი სახელმწიფო თანამდებობების პირებიც იყვნენ და საამისოდ განსაკუთრებული ფენა რომში არასდროს ყოფილა. უძველესი დროიდან არსებობდა არჩევითი სახის ქურუმთა კოლეგია. კოლეგიაში შედიოდნენ: პონტიფიკები, ფეციალები, ავგურები, ფლამინები, ლუპერკები, სალიები, არვალები და ვესტალები. პონტიფიკები, რომლებიც თავდაპირველად სამნი იყვნენ (კეისრის დროს თექვსმეტი გახდნენ), თვალყურს ადევნებდნენ კალენდარს, დღესასწაულთა შესრულებას, არჩევდნენ, თუ რომელი დღე იყო ამა თუ იმ საქმისათვის ხელსაყრელი და რომელი არა. კარგად იცოდნენ ისტორია და თავადაც აწარმოებდნენ ასეთი ხასიათის ჩანაწერებს.

ქურუმთა კოლეგიის უფროსს ეწოდებოდა „პონტიფექს მაქსიმუს“ და იგი სარგებლობდა მეთვალყურეობის უფლებით.

ფეციალები უფრო ამბავთა მაუწყებელნი იყვნენ. სხვათა შორის, მათ ევალებოდათ იმპერიის არარომელი მოსახლეობის განწყობილების გამორკვევა. ისინი აცხადებდნენ ომს და მშვიდობას შესაფერისი რელიგიური წესის თანხლებით. მათ უნდა სცოდნოდათ სხვადასხვა თემებთან დაცულ ხელშეკრულებათა ხასიათი. ფეციალების რიცხვი განისაზღვრებოდა 20 კაცით, რომელთაგან ორი ითვლებოდა უფროსად.

ავგურთა კოლეგიაში თავდაპირველად შედიოდა 3, ხოლო მოგვიანებით 16 ადამიანი. მათ მოვალეობას შეადგენდა, წინასწარ ამოეცნოთ და მოეხსენებინათ თანამდებობის პირთათვის დაგეგმილი ლაშქრობის ან სხვა მნიშვნელოვანი საქმის შედეგი. ომში მიმავალ ლაშქარს თან მიჰყვებოდა რომელიმე ავგური, რომელსაც ფრინველების ფრენასა და მამლებზე დაკვირვების საფუძველზე უნდა გაერკვია ლაშქრობის შედეგი. საეკლესიო, რომ მკითხავეთა ამ წრემ ქრისტიანობის დამკვიდრებამდე იარსება.

ვესტალები, რომლებიც ვესტას მსახურთ შეადგენდნენ, დიდი პოპულარობით სარგებლობდნენ. მათი ძირითადი მოვალეობა იყო ჩაუქრობელი ცეცხლის დაცვა. ვესტალთა დიდ ავტორიტეტზე მეტყველებს ის ფაქტი,

რომ თუკი იგი გზად სიკვდილმისჯილს გადაეყრებოდა, ამ უკანასკნელს სასჯელისაგან ათავისუფლებდნენ.

ფლამინები ცალკეულ ღმერთებს ემსახურებოდნენ. მათი რიცხვი შეადგენდა თხუთმეტს. მათგან სამი, რომელნიც ემსახურებოდნენ მარსს, კვირინუსსა და იუპიტერს, ითვლებოდა უფროსად. ისინი ღმერთებს სწირავდნენ მსხვერპლს და ასრულებდნენ ყველანაირ რიტუალს, რაც კულტმსახურებით იყო გათვალისწინებული. იუპიტერის ფლამინს აკრძალული ჰქონდა ცხენზე ამხედრება, უთავსაბურავოდ სიარული, უმი ხორცის შეხება და სხვ.

შედარებით თავისებური ხასიათი ჰქონდათ სალიებს, ავრალეებისა და ლუპერკების კოლეგიებს, რომლებიც დაკავშირებულნი იყვნენ არა იმდენად სახელმწიფო რელიგიასთან, რამდენადაც ძველ ხალხურ სამინათმოქმედო კულტებთან. სალიები შეადგენდნენ ორ კორპორაციას, ერთი დაკავშირებული იყო მარსთან, მეორე კი კვირინუსთან. მათი სანესჩეულებო პრაქტიკა განსხვავებული იყო და ძირითადად ცეკვისა და სიმღერის შესრულებას ითვალისწინებდა. ისინი ისევე, როგორც ავრალეები, თორმეტნი იყვნენ.

ავრალეები ძირითადად მარსის სახელზე მართავდნენ რიტუალს. ლუპერკები თავყვანს სცემდნენ ჯოგთა მფარველ ღვთაებას ფავნას. ლუპერკალიების – დლესასნაულის დროს ისინი დარბოდნენ ნახევრადმიწველნი, თეძოებზე ფართო ტყავის ღვედები ჰქონდათ შემოჭერილი, ბაძავდნენ მგლებს და უშვილო ქალებს ამათრახებდნენ, რათა მათ შვილიერების უნარი შესძენოდათ. ამ დლესასნაულში აშკარად სჩანს აგრარული კულტის ორგიული ხასიათი.

რომაული ქურუმობის ინსტიტუტი ინახავს ღრმა არქაულ გადმონაშთებს. ამათგან აღსანიშნავია ერთი ტრადიცია, რომელიც საილუსტრაციო მაგალითია იმისთვისაც, თუ როგორ შეიძლება, ერთი შეხედვით, უბრალო ამბავში ან მითოლოგიურ გადმოცემაში არეკლილი იყოს მთელი ეპოქის რელიგიური სურათი:

რომაელთა ძველი ქალაქის – არიცის მახლობლად ქალღმერთი დიანას სახელობის წმინდა სამლოცველო კორომი იყო, რომელსაც იცავდა ქურუმი „ტყის მეფის“ სახელწოდებით. ტრადიციის მიხედვით, ეს უბედური ხელმწიფე შეეძლო მოეკლა ყველას, ვისაც კი მისი ადგილი მოესურვებოდა. ამისათვის მსურველი უნდა შეპარულიყო წმინდა კორომში, დაემტვრია „ოქროს შტოები“, რის შემდეგ შეეძლო დასცემოდა „ტყის მეფეს“ და მოეკლა. ამ უბედურების თავიდან ასაცილებლად ტყის მეფე დღედაღამ მახვილშემართული დარაჯობდა წმინდა კორომს.

ამ უცნაურ ჩვეულებას ყურადღება მიაქცია გამოჩენილმა მეცნიერმა ჯეიმს ფრეზერმა. მან შეაგროვა უზარმაზარი რაოდენობის მასალა, რომლის საერთო მოცულობამ თორმეტი ტომი შეადგინა. ფრეზერმა ხანგრძლივი კვლევის შედეგად დაადგინა რომაული ჩვეულების ძირები და გამოაშქარა

რელიგიურ შეხედულებათა უძველესი პლასტები. მისი გამოკვლევით დამტკიცდა, რომ „ტყის მეფე“ – ესაა ადამიანის სულის გარდასახვა წმინდა ხეში – მუხაში, როგორც მისი ცოცხალი ორეული. ხისა და ქურუმის სულები საიდუმლოდ არიან დაკავშირებული ერთმანეთთან ფითრის საშუალებით. ფითრის ანუ „ოქროს შტოების“ მომტვერევა ნიშნავს, რომ დაუფლო ქურუმის სულს, რომლის შედეგად იოლი იყო მისი მოკვლა. ეს მომენტი აშკარად წარმოაჩენს ნაყოფიერების აგრარული კულტისადმი ადამიანის მსხვერპლად შეწირვის უძველეს ჩვეულებას.

მსხვერპლშენიშვნა საოჯახო ღმერთისადმი

რომელ ქურუმთა კოლეგიები პატრიციებისა და რომელ მოქალაქეთა ნების აღმსრულებლები იყვნენ და მათივე წრიდან გამოდიოდნენ. თუმცა ბოლოს პლებეებმაც შეძლეს ამ კოლეგიებში შეღწევა.

ქურუმთა თანამდებობის დაკავება შეეძლო საერო სამსახურში მდგარ პირს. ზოგჯერ კი ისეც ხდებოდა, რომ პიროვნება ქურუმის ტიტულს მხოლოდ ფორმალურად ატარებდა და მიჩნეული იყო როგორც საპატიო ნოდება. ტიბერის გრაქუსი ისე, როგორც ციცერონი, ჯერ კიდევ სრულიად ახალგაზრდა აირჩიეს ავგუსტუსის კოლეგიაში. იულიუს კეისარი 13 წლისა უკვე ითვლებოდა იუპიტერის ფლამინად, ხოლო 37 წლისა უფროს პონტიფიკად აირჩიეს.

სხვა ხალხთა რელიგიების მსგავსად, რომელი რელიგიაც გამოხატავდა სახელმწიფოს ინტერესებს, მაგრამ რომის იმპერიისათვის, როგორც მრავალეროვანი სახელმწიფოსათვის, რელიგიური ცენტრალიზების პრობლემა მუდამ არსებობდა. იმპერიის პლებეური ფენა თავდაპირველად არც კი მონაწილეობდა სახელმწიფოს ოფიციალური კულტის სამსახურში. რაც შეეხებოდა მონებს, მონათმფლობელთათვის მათ მიერ რომელიმე

ვენუსი და კუპიდონი

კულტის სამსახური არახელსაყრელი იყო, რადგან მომჭირნე რომაელი უსარგებლოდ მიიჩნევდა, რომ მონის სამუშაო დრო ასეთ საზრუნავზე დახარჯულიყო. ანგარიშიანმა და მკაცრმა მეპატრონემ – კატონმა მონებს აუკრძალა მსხვერპლშენიშვნა და მკითხავეებისაგან რაიმე რჩევის მიღება. მხოლოდ ძველ სამინათმოქმედო დღესასწაულებზე მიივინყებდნენ ხოლმე რომაელები სოციალურ განსხვავებას და მონებს არა მარტო აქეიფებდნენ თავიანთი ხარჯით, არამედ ემსახურებოდნენ კიდევაც.

ამ მოვლენის ღრმა არქაულობაში ისახება პერიოდი, როცა საზოგადოებაში დამყარებული იყო სათემო-საგვარეულო ურთიერთობა. სხვათა შორის, საქართველოს ეთნოგრაფიულ ყოფაში, კერძოდ იმერეთში, ფეოდალურ ხანაში სანერეთლოს სათავადოში მიღებული იყო მსგავსი წესი: ნერეთლები ერთ დღეს, რომელსაც „მოტყეირობას“ ეძახდნენ, ვალდებული იყვნენ, თავიანთი საკლავითა და პურ-ლეინით გამასპინძლებოდნენ გლეხებს და ამ გამასპინძლებაში ისინი თავად მონაწილეობდნენ. შესაძლოა, რაღაც გარკვეული პარალელი იყოს ამ ორ მოვლენას შორის, მით უმეტეს, რომ იბერიისა და, განსაკუთრებით, კოლხეთის სახელმწიფოები ბევრი რამით იყვნენ დაახლოებული რომთან.

საყურადღებოა, რომ დაბალი კლასის რელიგიური რწმენები სრულიად არ ემთხვეოდა ოფიციალური რომის რელიგიას, მაგრამ პატრიციებისა და პლბეების სამოქალაქო უფლებების გათანაბრების შემდგომ პლბეურმა ღმერთებმა თავიანთი ადგილი დაიჭირეს სახელმწიფო ღვთაებათა კრებულში.

რომაულ ღვთაებათა პანთეონის ჩამოყალიბებაში განსაკუთრებული როლი შეასრულეს ბერძნებმა. რომის იმპერიის გაფართოების კვალდაკვალ ახალი სახელმწიფოების დაპყრობის ხარჯზე რომაულ რელიგიაში შემოიჭრა სხვა ხალხთა რელიგიური ჩვევები და შუუძღებელია, ბერძნულ ღვთაებათა პანთეონს, რომელიც კლასიკური ფორმით იყო წარმოდგენილი, გავლენა არ მოეხდინა რომაელთა რელიგიურ შეხედულებებზე. დამაკავშირებელი ამ შემთხვევაში გამოდგა იტალიის დასავლეთ სანაპიროზე მდებარე ბერძნული კოლონიები, საიდანაც შეაღწია რომში აპოლონისა და პერაკლეს კულტმა (რომაულად ჰერკულესი). ამ პერიოდიდან დაიწყეს რომაელებმა ბერძნებისა და ეტრუსკების მსგავსად პირველი ტაძრებისა და ღვთაებათა ქანდაკებების შექმნა, ხოლო საბერძნეთის დაპყრობის შემდგომ ასეთი გავლენა კიდევ უფრო შთამბეჭდავი გახდა. ისინი გრძნობდნენ ბერძნული კულტურის უპირატესობას და ცდილობდნენ, ამ კულტურის ხარჯზე შეეცნოთ დანაკლისი. განსაკუთრებით საჭირო იყო მათი მოსაწყენი, უმითოლოგიო და ღვთაებათა ცივი პორტრეტების გამრავალფეროვნება. ამიტომაც გააიგივეს ისინი ბერძნულ ღმერთებთან: იუპიტერი დაეტოლა ზევსს, იუნონა – პერას, მინერვა – ათენას, დიანა – არტემიდას, მარსი – არესს, ვენერა

სარიტუალო მსხვერპლშენიშვა

- აფროდიტეს და ა. შ. თანდათანობით იწყო ჩამოყალიბება ბერძნულ-რომაულმა სინკრეტულმა პანთეონმა.

თუ ბერძნული რელიგიის მიმართ ასეთი დამოკიდებულება იყო გამეფებული, ამას ვერ ვიტყვით აღმოსავლური რელიგიების შესახებ, სადაც დიდი ადგილი ეთმობოდა მისტიკურსა და იმპევენიური ცხოვრების იდეების პროპაგანდას. რომაული არისტოკრატია ერთობ საეჭვოდ უყურებდა ასეთ მოძღვრებებს, რომლებიც, თავის მხრივ, ორგანულადაც ვერ ეთვისებოდნენ რომაელთა სულისკვეთებას. სამაგიეროდ დაბალი ფენის წარმომადგენლები ხალისით ეცნობოდნენ ეგვიპტურ, სირიულ და მცირეზიურ ღვთაებათა ბუნებას, ვინაიდან ცდილობდნენ „მხსნელის“ პოვნას, რათა თავი დაეღწიათ გაუსაძლისი ყოფისათვის ბევრ საინტერესოს პოულობდნენ უცხო ტომთა კულტებსა და მათ წეს-ჩვეულებებში. აღმოსავლური კულტების სახელზე ზოგჯერ იმართებოდა ორგიული დღესასწაულები, თუმცა იგი ისჯებოდა ოფიციალური რომის მხრიდან. მაგალითად, 186 წელს სენატმა უამრავი ხალხი მისცა სამართალში თრაკიულ-ფრიგიული ღვთისის ღმერთისადმი გამართულ დღესასწაულში მონაწილეობისათვის.

ასეთი სიმკაცრის მიუხედავად, რომში აღმოსავლური კულტებისადმი თაყვანისცემა მაინც გრძელდებოდა. ეს პროცესი განსაკუთრებით გაძლიერდა ჩვ. წ-ით III-IV საუკუნეებში, როცა ქრისტიანულმა რელიგიამ გაბატონებულ მდგომარეობას მიაღწია.

რომაული რელიგიის ბოლო პერიოდს უწოდებდნენ იმპერიის რელიგიას, ანუ იმპერატორების კულტის ეპოქას. იმპერატორის კულტის ნიშნები გამოჩნდა ჯერ კიდევ სულას დროს, რომელიც ითვლებოდა ღმერთების რჩეულად; იულიუს კეისარს სიკვდილის შემდგომ ღვთაების შესაფერისი პატივი მიაგეს; ხოლო ოქტავიანემ სიცოცხლეში მიიღო ავგუსტუსის (ღვთაებრივი) სახელწოდება, სიკვდილის შემდგომ კი ღმერთების

დასში იქნა ჩარიცხული და მის სახელზე ტაძარიც კი ააშენეს; კალიგულამ თავი სიცოცხლეში გამოაცხადა ღმერთად და გამოსცა ბრძანება, რომელშიც მოუწოდებდა, ყველა ღვთაებათა ქანდაკების თავი მისი თავის სკულპტურული გამოსახულებით შეეცვალათ და ბოლოს, მთელ ქვეყანაში ოფიციალურად გამოცხადდა იმპერატორობის კულტი, რასაც სარჩულად პოლიტიკური სიტუაცია ედო.

საგულისხმოა, რომ ამის პარალელურად პირველი კეისრები თავიანთი ძალაუფლების განსამტკიცებლად სხვა საშუალებებსაც მიმართავდნენ, რაც გამოიხატებოდა ძველი კულტების რესტავრაციისა და მათი აღორძინების მცდელობით. ამ მხრივ განსაკუთრებით გამოირჩეოდა ავგუსტუსი, რომელმაც მარტო რომში შეაკეთა ან ააშენა სხვადასხვა ღვთაების 82 ტაძარი. მის დროს აღადგინეს ლარების უძველესი კულტი, განახლდა არვალთა ძმობის საქმიანობა, გაფართოვდა ტრადიციული დღესასწაულისადმი მიძღვნილი ზეიმი და თამაშობანი, თავად კი მიიღო უმაღლესი პონტიფიკის ტიტული. ასეთი ზომების გატარება გამომწვეული იყო ქვეყანაში შექმნილი მდგომარეობით, რაც გამოიხატებოდა არარომაელთა, ე. წ. „ბარბაროსთა“ მოძალებით, რომლებსაც თან მოჰქონდათ თავიანთი რელიგიური წესები და სახელმწიფოს რელიგიური სიტუაცია თანდათან უმართავი ხდებოდა. ასეთი ზომების მოუხედავად, რომაელთა რელიგია ნელ-ნელა კარგავდა ძალაუფლებასა და ავტორიტეტს. რომაელთა ძველი ღმერთები, რომლებიც მისადაგებულნი იყვნენ ჩაკეტილი პოლისის პირობებს, არ შეესაბამებოდნენ იმპერიის გრანდიოზულ მასშტაბებს.

საყოველთაოდ ცნობილია რომაელთა წელიწადი საკაცობრიო კულტურის საგანძურში. ხელოვნების, პოლიტიკის, იურიპარუდენციის, სახელმწიფოს მონეობის, დემოკრატიისა და დიქტატურის კლასიკურ ქვეყანაში თავისუფალმა აზრმა თავიდანვე გაიმარჯვა. მოუხედავად იმისა, რომ ზოგჯერ მისი გამოთქმისათვის ასეთ თავებს ტანს აცილებდნენ, პროგრესულ აზრთა მდინარება იმპერიის დასასრულამდე არ შეწყვეტილა. ეს ვითარება კარგად გამოიხატა რელიგიასთან მიმართებაშიც. ბერძენი ავტორების ლათინურ ენაზე მთარგმნელი კვინტიუს ენიუსი ღმერთების მიმართ ძალზე სკეპტიკურად იყო გამსჭვალული და ფაქტობრივად არ სცნობდა მათ, ხოლო რომელიც კომედიოგრაფი ტიტუს პლავტუსი თავის კომედიებში სალოცავ ფორმულებს ამასხარავებდა და მათი ენით ქურდებსა და უსაქმურებს ალაპარაკებდა. იყვნენ ისეთებიც, რომლებსაც არ სწამდათ ნინასწარმეტყველებისა და ქურუმებისა, მაგრამ თვლიდნენ, რომ მათ მაინც შეეძლოთ სარგებლობის მოტანა ხალხისათვის. მაგალითად, ციცერონი, რომელიც თავისუფალ აზროვნებას მოხერხებულად უფერებდა ავგუსტუსის თანამედრობას, საესებით სამართლიანად აცხადებდა: „რაც არ უნდა ვიფიქროთ აუსპიციათა შესახებ, ისინი მაინც უნდა შევინარჩუნოთ, რათა არ შევბალოთ ხალხის რწმენა“.

იუდაიზმი

იუდაიზმი - ებრაელთა რელიგია - ერთ-ერთი უძველესია. იგი გამოირჩევა ღრმა კონსერვატიზმით და ჩვენს დრომდე მოაღწია მცირეოდენი სახეცვლილებით. იუდაიზმმა დიდი როლი შეასრულა მსოფლიოს ორი დიდი რელიგიის: ქრისტიანობისა და ისლამის ჩამოყალიბებაში.

იუდაიზმს ზოგჯერ მოსეს რჯულსაც უწოდებენ, რადგან ამ რელიგიის კანონიკური საფუძვლები ჩამოაყალიბა ებრაელთა მამამთავარმა მოსემ. ცნობები იუდაიზმის საფუძვლების შესახებ მოიპოვება ისეთი უდიდესი მნიშვნელობის მქონე წიგნში, როგორიცაა ბიბლია.

როგორც ცნობილია, ბიბლია არის ბერძნული სიტყვა და ნიშნავს წიგნებს (ბიბლოს - წიგნი), რომლებშიც აღწერილია ღვთის გამოცხადება, სამყაროსა და ადამიანის შექმნა, კაცობრიობის ანმყო და მისი მომავალი. ბიბლია შედგება შრავალი სხვადასხვა დროს შექმნილი წიგნისაგან და მოიცავს ორ განსხვავებულ ნაწილს - ძველსა და ახალ აღთქმას, რომელნიც თავიანთი არსით ერთ მთლიანობას წარმოადგენენ. ძველი აღთქმის წიგნები იწერებოდა ძვ. წ-ით XIII-ი საუკუნეებში. მათში ძირითადად განხილულია ებრაელთა რელიგიური, სოციალური, ეკონომიკური, კულტურული და პოლიტიკური ცხოვრების ისტორია; ხოლო ახალი აღთქმა, ანუ, როგორც ქართველები უწოდებენ, სახარება, ასახავს ქრისტეს - მესიის მოვლინებას, რაც ძველი აღთქმის წიგნებით იყო ნაგარაუდევო, თუმცა ებრაელთა უმეტესობამ არ აღიარა ქრისტე მესიად, რადგან ისინი თვლიდნენ, რომ მესია უნდა მოვლენილიყო არა ყველასათვის, არამედ მხოლოდ ებრაელთათვის.

ახალი აღთქმა - სახარება, როგორც უკვე ნათქვამი იყო, მოგვითხრობს ქრისტეს ცხოვრებაზე, მის მოღვაწეობასა და მონამებრივ აღსასრულზე. სახარების იდეოლოგია ბევრ რამეში ეყრდნობა ძველი აღთქმის წიგნებს. ქრისტიანული რელიგიის მორალური კოდექსი გამსჭვალულია ძველი აღთქმის სულისკვეთებით, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, შეუძლებელია ითქვას, რომ ქრისტიანული და იუდაისტური რელიგიები ერთი აღმსარებლობისანი არიან.

ბიბლია არის მსოფლიოს ყველაზე პოპულარული წიგნი. მისი ბეჭდური გამოცემების საერთო ტირაჟი მილიარდ ეგზემპლარს აჭარბებს და იგი შეიდასამდე ენასა და დიალექტზეა თარგმნილი.

ყოველივე აქედანაც თვალნათლივ ჩანს, თუ რა დიდი მნიშვნელობისაა ბიბლია.

ძველებრაული რელიგიის, იუდაიზმის უმთავრეს წყაროდ ითვლება მოსეს ხუთნიგნეული, როგორც ებრაელები უწოდებენ, ხუმამი ანუ თორა: პირველი - ესაა დაბადება, მეორე - გამოსვლა, მესამე - ლევიანნი, მეოთხე - რიცხვნი და მეხუთე - მეორე რჯული. შესაბამისად, ებრაულად ეს ნიგნები ასე სახელდებიან: ბერეშით, შემოთ, ვეიკრა, ბემიდბარ, ელლე პადევარიმ.

მოსეს ხუთნიგნეულში მოთხრობილია: სამყაროს შექმნა და ადამიანის გაჩენა, დედამიწის პირველ მკვიდრთა სახლობა, ადამიანთა ცოდვა, მათი აღრევა და გაფანტვა, ებრაელი ხალხის ადრეული ისტორია - მამამთავარ აბრაამიდან მოკიდებული, ვიდრე მათ საბოლოო დამკვიდრებამდე პალესტინაში, ანუ აღთქმულ ქვეყანაში. მრავალღმერთიანობის, კერპთაყვანისმცემლობის და, საბოლოოდ, მონოთეისტური იუდაიზმის ჩამოყალიბების ძირითადი ასპექტები.

ბიბლიის ნიგნებიდან ირკვევა, რომ უკვე ძვ. წ-ით III ათასწლეულის პირველ ნახევარში ებრაელები იყვნენ მესაქონლე ტომები, რომელნიც ძირითადად მომთაბარეობდნენ ჩრდილო არაბეთში. მათი რელიგიური წარმოდგენები უკავშირდებოდა საგვარეულო ღვთაებათა კულტს. მინიშნება ასეთი რწმენის შესახებ მოგვეპოვება ბიბლიის ერთ სიუჟეტში, რომელიც დაბადებაშია წარმოდგენილი: როცა რახელი თავისი მამის - ლაბანის სახლიდან გაიქცა იაკობთან ერთად, სახლიდან წაიღო საოჯახო კერპები. ლაბანი ამ ამბავმა ყველაზე მეტად შეაშფოთა, გამოედევნა იაკობს, დაენია და უსაყვედურა გაპარვა და კერპების წაღება. იაკობმა არაფერი იცოდა რახელის საქციელის შესახებ და გულდაჯერებულმა უთხრა სიმამრს, მოძებნე კერპები და თუ იპოვი, სასჯელი დამადეო. რახელმა როცა გაიგო მამის

მოსეს ხუთნიგნეული

განზრახვა, აილო კერპები და აქლემის უნაგირქვეშ ამოდო, თავადაც ზედ დაჯდა, მოჩხრიკა ლაბანმა მთელი კარავი, მაგრამ ვერაფერი იპოვა (დაბადება, 31, 34).

ლაბანის ასეთი შეშფოთება საფუძველს აძლევს მეკვლევრებს, იფიქრონ, რომ ამ სიუჟეტში ასახულია ის დიდი ინტერესი, რომელსაც ებრაელები იჩენდნენ უძველეს დროში საგვარეულო – საოჯახო კულტის მიმართ.

მსგავსი რელიგიური ჩვეულების დამამტკიცებლად გამოდგებოდა აგრეთვე პირველ მეფეთა წიგნში აღწერილი ამბავი: საულმა განიზრახა დავითის მოკვლა სამეფო სუფრაზე, მაგრამ დავითი მიუხვდა მეფეს და თავის უერთგულეს მეგობარ იონათანს – საულის შვილს შესთხოვა, ეშუამდგომლა მამასთან, ვითომ დავითი აპირებდა თავის სახლში წასვლას, რათა საგვარეულო კერპისათვის მსხვერპლი შეენირა და ამ მიზეზით ვერ გამოცხადდებოდა მასთან (პირველი მეფეთა, 20, 6).

საგვარეულო კულტის ძლიერების გამოხატულებაა ებრაელთა პატრიარქებისადმი განსაკუთრებული მონივნებული დამოკიდებულება. ებრაელთა ადრეული რელიგიური შეხედულებანი იმქვეყნიური ცხოვრების შესახებ საკმაოდ ბუნდოვანი იყო. ყოველ შემთხვევაში ცოდვისათვის ადამიანი ღმერთისაგან სიცოცხლეშივე იქნებოდა დასჯილი. რაც შეეხება რწმენას სულთა შესახებ, იგი არეკლილია საულის მოქმედებაში, როცა მან გადანყვიტა მესულთანე ქალისათვის ეთხოვა, გამოეხმო სამუელის სული. მჩხიბავმა ქალმა მას მართლაც გამოუხმო სული სამუელისა, რომელსაც საული დაეკითხა რჩევას, ფილისტიმელებთან ბრძოლის წინ (პ. მეფეთა, 28, 7-15).

წინაპართა სულების გარდა, ებრაელთა ადრეულ რელიგიაში შეიმჩნევა სხვა კეთილი და ბოროტი სულების არსებობაც. მაგალითად, როცა ებრაელებს ეგვიპტის ფარაონი არ უშვებდა თავისი ქვეყნიდან, უფლის მიერ მოგზავნილმა სულმა ყველა ეგვიპტელი ჩვილი ყრმა განყვიტა და დაინდო ისრაელელნი, რათა ფარაონი მიმხვდარიყო, რომ ებრაელთა ბედს ღმერთი განაგებდა და რომ ვალდებული იყო, გაეშვა ისინი (გამოსვლა, 12, 23).

ბოროტმა სულმა დაუწყო წამება საულს. როცა მან მთელი რიგი უსამართლობათა ჩაიდინა, უთხრეს მისმა მორჩილებმა საულს: „აჰა, ბოროტი სული ღვთისაგან გაშფოთებს შენ“ (პ. მეფეთა, 16, 15). ამ სიუჟეტებში არეკლილია უძველესი წარმოდგენები იმ ეპოქის შესახებ, როცა სულებს ებრაელთა რელიგიაში გარკვეული ადგილი ეჭირათ.

ებრაელთათვის, როგორც მომთაბარე ხალხისათვის, მეცხოვე-

ლეობა შეადგენდა ძირითად საქმიანობას და შეუძლებელია მათ რელიგიურ ჩვევებში არ ასახულიყო ასეთი დამოკიდებულება. ფიქრობენ, რომ ებრაელთა უდიდესი დღესასწაულის – პასექის ძირები უნდა მომდინარეობდეს სწორედ მეცხოველეობის ნიადაგზე შექმნილი რელიგიური შეხედულებიდან, კერძოდ, საგაზაფხულო მსხვერპლშენირვა ჯოგის ახალშობილი ცხოველისა, რომელიც კანონიკური პასექის დროს შეცვალა სამინათმოქმედო პროდუქტის შენირვამ.

მეცხოველეობის კულტს უკავშირდება აგრეთვე ე. ნ. განტევების ვაცის რიტუალი, რომელიც ჩამოყალიბებულ შინაარსოპრივ დატვირთვას ატარებდა ძველ ებრაელებთან. ამ წესის მიხედვით, მღვდელმთავარი მოიყვანს ორ თხას (ვაცს), დააყენებს სადღესასწაულო კარვის შესასვლელთან, იწყება წილისყრა. ერთი წილი უფლისთვისაა, მეორე კი განტევებისათვის. უფლის წილი რომელსაც ერგება, იმას შესწირავენ უფალს, ხოლო მეორეს მღვდელმთავარი თავზე დადებს ორივე ხელს და აღიარებს მასზე ისრაელიანთა ყველა უკეთურებას, ყველა ცოდვას ატვირთვინებს ვაცს და გაუშვებს უდაბნოში საგანგებო კაცის ხელით. წაიღებს ვაცი ყველა მათ უკეთურებას დასაკარგავისაკენ (ლევიაანი, 16. 7, 21, 22).

აქედან იღებს სათავეს სალაპარაკო და სალიტერატურო ენაში დამკვიდრებული გამოთქმა – განტევების ვაცი, რომელიც ეხება ადამიანს, სხვადასხვა უკეთურების უმიზეზო მსხვერპლი რომ შეიქნება ხოლმე.

დასაჯერებელია ის ფაქტი, რომ მომთაბარეობის პერიოდის ებრაელი პატივს მიაგებდა მთვარის კულტს, რომელიც მთვარის კალენდართან იყო დაკავშირებული. ბიბლიის ცნობილი მკვლევრის – ველჰაუზენის ვარაუდით, მთვარის კულტიდან უნდა მომდინარეობდეს ებრაელებთან შაბათის საკრალური მნიშვნელობა და იგი უნდა უკავშირდებოდეს ახალი მთვარის ან მისი სრული ავსების ფაზას. საინტერესოა, რომ მეფეთა წიგნში ამის შესახებ საკმაოდ ნათელი მინიშნებაა. უთხრა დავითმა იონათანს: „აჰა, ხვალ ახალმთვარობაა, წესისამებრ, პურის საჭმელად უნდა ვიჯდე მეფესთან“ (პ. მეფეთა, 20, 5).

იუდაისტური რელიგიის საფუძველია იაჰვეს კულტი, რომელიც საბოლოოდ მონოთეისტური რელიგიის სახით ჩამოყალიბდა და ყველა ებრაელის უზენაესი ღმერთი გახდა.

იაჰვეს კულტის წარმოშობის საკითხი ებრაელთა რელიგიისათვის ყველაზე მნიშვნელოვანია. მეცნიერებაში დღემდე თავად იალვეს, ანუ იაჰვეს, წარმოშობაც არაა სათანადოდ გარკვეული. არის შეხედულება, რომლის მიხედვით, იაჰვეს სახელი უნდა უკავშირდებოდეს

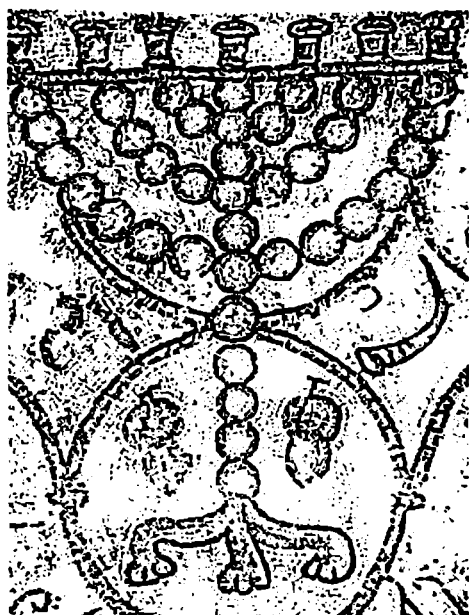
მიდიანის ქვეყანას, სადაც ფარაონისაგან ლტოლვილმა მოსემ შეაფარა თავი. როგორც ცნობილია, მოსემ კეთილი მოქმედებით მიდიანელი მღვდლის გული მოიგო, რომელმაც მას ასული მიათხოვა. შემდგომ მოსეს თავისი სიმამრის ცხვრის ფარის მწყემსვისას ქორების მთის ძირას გამოეცხადა უფალი და გაუმხილა მას თავისი ვინაობა (გამოსვლა, 3, 1-14) (აქამდე ებრაელები თავიანთ ღმერთს სხვა სახელით მოიხსენიებდნენ). ასე რომ, ამ პასაჟის მიხედვით, იაჰვეს სახელი მიდიანელთა ქვეყნიდან (სინას ნახევარკუნძული) მომდინარედ ჩანს. სხვა მოსაზრებით, იაჰვე უნდა განასახიერებდეს უდაბნოს პირველსაწყის სულს. იაჰვეს ხასიათში კარგადაა გამოკვეთილი სულის ნიშნები, იგი გვევლინება ინიციაციის მფარველად. ბიბლიის მიხედვით, იაჰვე დაბეჯითებით მოითხოვს წინადაცვეთას. როგორც ვარაუდობენ, აქ არეკლილი უნდა იყოს ინიციაციის მფარველი სულისადმი ჩვილი ყრმის შეწირვის გადმონაშთი.

წინადაცვეთა ებრაულ რელიგიაში ძალზე ძველი წარმოშობისაა. წინადაცვეთას უტარებენ ახალშობილ ბავშვებს და ამ ჩვეულების შემოღებას მიაწერენ ებრაელთა მამამთავარ აბრაამის სახელს, რომელმაც მისი აღსრულების სახელმძღვანელო წესი თვით ღმერთისაგან მიიღო. ადრეულ ხანაში წინადაცვეთას უტარებდნენ მოზრდილებს. ეს წესი ბევრი ძველი ხალხის სარიტუალო პრაქტიკაში იყო მიღებული, მას მისდევდნენ როგორც სემიტური მოდგმის ხალხები, ასევე ეგვიპტელებიც და, როგორც პეროდოტე აღნიშნავს, თვით კოლხეთშიც კი ყოფილა გავრცელებული. საკითხი – თუ რა პრაქტიკული ან რელიგიური მოტივით სრულდებოდა წინადაცვეთის წესი – გაურკვეველია, მაგრამ ფაქტია, რომ ღმერთმა განსაკუთრებული სიმკაცრით მოითხოვა აბრაამისაგან მისი აღსრულება, ხოლო მის შთამომავლობას აუცილებელ პირობად დაუსახა ამ წესის უმკაცრესი დაცვა.

თავდაპირველად იაჰვე არ ყოფილა ყველა ებრაული ტომის ღმერთი. მიღებული შეხედულების თანახმად, იგი იუდას ტომის ღვთაება იყო და შემდგომ გადაიქცა ისრაელთა საერთო ღმერთად. თუმცა ისიც აღსანიშნავია, რომ მოსე, რომელმაც მიიღო ღვთის

ებრაელი მწყემსი
განტყვევის ვაცით ხელში

მენორა. მოზაიკა.

მელიც მეფობდა ძვ. წ-ით X ს-ში), იაჰვეს გადაქცევა საერთო ღმერთად განპირობებული უნდა ყოფილიყო იმით, რომ თავად სამეფო დინასტიის დამაარსებელნი და წარმომადგენელნი იუდას ტომს ეკუთვნოდნენ და, ბუნებრივია, ისინი იზრუნებდნენ მისი საერთოისრაელურ ღმერთად გადაქცევისათვის.

იაჰვეს როლი თვალნათლივ გამოიკვეთა იმ პერიოდში, როცა მომთაბარე ებრაელებმა შეუტყეს ქანაანის მიწათმოქმედ ტომებს, რათა იქ საკუთარი ბინა დაედოთ. ეს პროცესი განსაკუთრებით გაღრმავდა ძვ. წ. აღ-ით XI-X საუკუნეებში და გაგრძელდა საკმაოდ დიდხანს. ამ ხნის განმავლობაში ისრაელის ტომები თანდათან იპყრობდნენ ქანაანის (პალესტინის) მიწებს. ამ ბრძოლების ექო ნითელ ხაზად გასდევს ბიბლიის წიგნებს (და ჩვენი ეპოქაშიც არ უჩანს დასასრული), ხოლო იაჰვე უპირველესად, ვისც ეხმარება ისრაელიანებს ამ უსამართლო ომში (საყურადღებოა, რომ იაჰვეს სინონიმი – საბაოთი მხედრობის ღმერთის ნიშნავს).

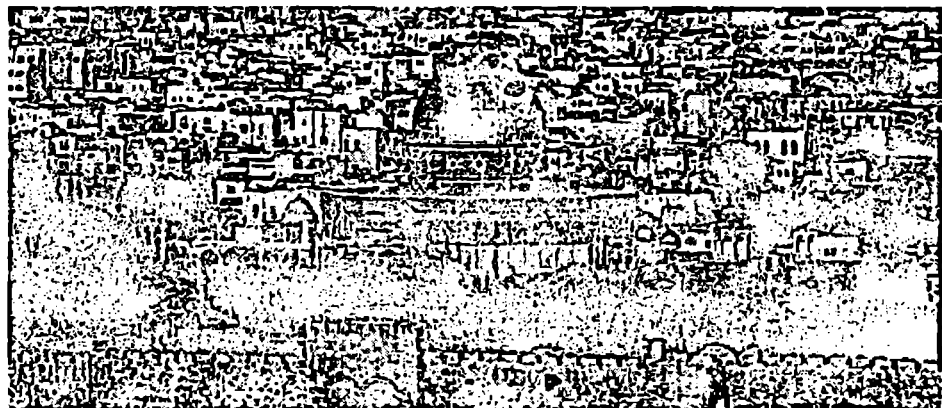
პალესტინის დაპყრობა ბიბლიაში ღმერთის დავალებადაა შერაცხული, რომელიც განსაკუთრებული სისასტიკით იქნა განხორციელებული ისუ ჩავესაგან. ზოგიერთ შემთხვევაში იაჰვე თავად ერევა ბრძოლის მოქმედებებში და ეხმარება ისრაელიანებს მტრის წინააღ-

კანონები და ჩაიბარა ისრაელელთა მეთაურობა, ეკუთვნოდა არა იუდას, არამედ ლევიტელთა მოდგმას; რაც შეეხებათ ლევიტელებს, მათ ღმერთმა დააკისრა კულტისადმი სამუდამო სამსახური. ლევიტელები ითვლებოდნენ უფლის მსახურებად: „ჩადგა მოსე ბანაკის ჭიმკარში და თქვა: ვინც უფლისაა, ჩვენთან! და შეგროვდნენ მასთან ლევიანები“ (გამოსვლა, 32, 26). მათ ებარათ კიდობანი, ტაბლა, სასანთლე, სამსხვერპლოები და წმიდა ჭურჭლები.

ბიბლიისტიკაში გავრცელებულია მოსაზრება, რომ ისრაელის ძლიერების პერიოდში, ანუ მეფეთა მმართველობისას (მოკიდებული დავითიდან, რო-

მდეგ, რომლებმაც, ვინაიდან იცოდნენ ებრაელთა მიზანი და მათი დაუნდობლობა, თავგამეტებულნი ეწინააღმდეგებოდნენ მოძალადე მტერს. ისრაელელთა უცხო მიწაზე დამკვიდრება და იქ აბორიგენი მოსახლეობის განყვეტა ბიბლიის ერთი ყველაზე უსამართლო პასაჟია, რომელიც არც ღმერთისაგან და არც ხალხისაგან არაა მიჩნეული ცოდვად – რა უფლება ჰქონდათ, ელაპარაკათ და ემოქმედათ ასე სასტიკად? თავისი დამპყრობლური მიზნების განსახორციელებლად მათ უამრავი ხალხი მოსპეს და ვინც დატოვეს, მხოლოდ იმიტომ, რომ ისრაელის შთამომავლობას ბრძოლა არ დაეინყებოდა და ამ ხალხზე გამოეცადათ თავიანთი მეომრული შემართება. იაჰვეს უსამართლობა სხვა ხალხების მიმართ ამ ბრძოლებში უკიდურესობამდეა მისული, ხოლო ის, ვინც მტრისადმი ოდნავ გულმონყალებას გამოიჩინეს, მყის იქცევა იაჰვეს რისხვის ობიექტად. ამ მხრივ სამაგალითოა საულზე მოწეული ღმერთის რისხვა, როცა მან უკიდურესი სისასტიკით გაანადგურა ყამალეკის ტომი, მაგრამ დაინდო მათი ჭეფე აგაგი და ისიც, რაც გამოსაყენებელია ყოველდღიურ ცხოვრებაში. ასეთი გულჩვილობით განრისხებულმა იაჰვემ სამუდამოდ აიღო ხელი საულზე და აქედან დაიწყო მისი დაცემა (პ. მეფეთა, 3, 11, 35).

საერთოდ, პალესტინის დაპყრობის ამბები ბიბლიაში ერთობ სისასტიკითაა გადმოცემული და ფაქტობრივად გამართლებულია ეს სისხლიანი აგრესია. დღევანდელი კითარებიდან გამომდინარე, ასეთი დაუნდობლობა დასაგმობია და მიუღებელი, მაგრამ იმ შორეულ ეპოქაში, როცა პირველყოფილი, გვაროვნული ტომები ამქვეყნად დამკვიდრებისათვის იბრძოდნენ, ბრძოლის ასეთი სასტიკი მეთოდი ბუნებრივ მოვლენად ითვლებოდა, იგი გამართლებული იყო და ღმერ-

იერუსალიმი

თიც, რა თქმა უნდა, თავისი ხალხის დამხმარედ უნდა გამოსულიყო, რათა ამ უკანასკნელს მოეპოვებინა არსებობის უფლება. ბრძოლის ასეთი მეთოდი მაშინ წესად იყო ქცეული და ასეთი სისასტიკე ჩვეულებრივად აღიქმებოდა.

პალესტინის დაპყრობამ ძალზე შეცვალა ებრაელთა საზოგადოებრივი წყობა, მათი ყოფა. მომთაბარე ხალხმა დაიწყო ახალი, სამინათმოქმედო ცხოვრება, რამაც არსებითი ცვლილება მოახდინა ქვეყნის პოლიტიკურ, სოციალურ-ეკონომიკურსა და სულიერ განვითარებაზე.

ასეთი ცვლილებანი შეეხო რელიგიასაც. პირველყოვლისა, ეს გამოწვეული იყო იმით, რომ პალესტინის ადგილობრივ მოსახლეობასთან შერევამ გამოიწვია ბევრი მათი რელიგიური ჩვეულების გათავისებაც და დაუნყეს თაყვანისცემა ბაალებს – ადგილობრივ კერპებს. ესაა მსაჯულთა ხანა, ანუ ის დრო, როცა ისრაელს მეფე არ ჰყავდა და ვისაც რა უნდოდა, იმას ჩადიოდა (მსაჯულთა, 7, 6). ეს იყო დრო, როცა ისრაელიანებმა დაივიწყეს ღმერთი იაჰვე და აღარ იცავდნენ მის წესებს.

მსაჯული არ იყო არც წინასწარმეტყველი და არც მეფე, მაგრამ უფლის სული იყო გადმოსული მასზე, მისი ჩაგონებით მოქმედებდა და მოუწოდებდა ხალხს. მსაჯულის უპირველეს ნიშანს სამართლიანობა და სიმართლის თქმა შეადგენდა, იგი რაღაცით იწინაილებდა წინასწარმეტყველის ფუნქციებს, ხოლო ბრძოლისა თუ რაიმე მნიშვნელოვანი მოვლენის წინ ხალხის წინამძღოლად იქცეოდა.

მსაჯულის გამოჩენა კრიზისულ ვითარებაში ხდებოდა. ხალხს, რომელსაც დაეინყებულ იყავს თავისი მხსნელი ღმერთი, როცა ყოველგვარი უხამსობითა და ცოდვითაა დამძიმებული, როცა ბრძოლა ელის ულმობელი მტრის წინააღმდეგ, მაშინ გამოჩნდება მსაჯული, რათა შეაჩეროს უკუღმართ გზაზე დამდგარი ერი, რათა მოაგონოს მას თავისი ვინაობა, მოუწოდოს ჭეშმარიტი ღმერთის თაყვანისცემისაკენ და იხსნას გადაგვარებისაგან. მსაჯულის მიმართ ბიბლიაში ასეთი ფორმულაა შემუშავებული: „უფლის სული იყო მასზე (გადმოსული) და შეიქმნა ის ისრაელის მსაჯული“ (მსაჯულთა, 3, 10).

ებრაელთა ისტორიაში ბევრჯერ მდგარა მომენტი, როცა ხალხს მიუტოვებია მოსეს რჯული, რომელიც მხოლოდ იაჰვეს კულტს აღიარებდა, წარმართული კერპების – ბაალების და აშთორეთების – თაყვანისცემას შესდგომია და მხოლოდ მსაჯულებს მოუხერხებიათ მათი უკან, მოსეს რჯულისაკენ მობრუნება.

ბაალებისადმი – საქალაქო და სათემო კერპებისადმი თაყვანის-

ცემა გავრცელებული იყო სირიასა და პალესტინაში, მათგან ზოგიერთს საკუთარი სახელიც კი ჰქონდა. ადგილობრივი ღვთაებანი იმყოფებოდნენ თავიანთ სალოცავებში, ნაწილი კი მაღალ ადგილებზე, რომელნიც სემიტი მოსახლეობისათვის საერთო წმინდა ადგილებად იყო მიჩნეული. (ეს წესი შესამჩნევია ჩვენი სალოცავეების მიმართაც, რომლებიც, როგორც წესი, თუ საამისო პირობა არის, ყოველთვის შემადლებულ ადგილასაა აღმართული).

ადგილობრივი პალესტინელი მოსახლეობისაგან ებრაელებმა შეითვისეს მინათმოქმედი ხალხისათვის დამახასიათებელი რელიგიური ჩვევები და შეუთავსეს ისინი თავიანთ ძველ დღესასწაულებს.

როგორც ითქვა, კულტის სამსახური ლევიტელთა ტომის წარმომადგენლის ხელში იყო. პალესტინურ ეპოქაში სიტყვა „ლევიტი“, ქურუმს, მღვდელს აღნიშნავდა, რომელიც მემკვიდრეობით გადადიოდა.

ძვ. წ-ით VIII საუკუნეში ისრაელში წინასწარმეტყველთა კატეგორია ჩამოყალიბდა, ესენი იყვნენ მრავალმხრივი უწარის მქონე ადამიანები, რომელთაც გარკვეული შეხება ჰქონდათ რელიგიასთანაც.

წინასწარმეტყველი, ცხადია, ის პირია, ვინც წინასწარ გამოიცნობს მოსახდენ ამბავს, მაგრამ ჩვეულებრივი გრძნეულებისა და მკითხავეებისაგან განსხვავებით, ებრაელი წინასწარმეტყველები სხვა სპეციფიკური ნიშნით გამოირჩევიან – მათ ებრაულად ნაბი ეწოდებათ, რაც გამომთქმელს, გამომცხადებელს ნიშნავს. წინასწარმეტყველს შეუძლია სხვებისათვის დაფარული აზრის გამჟღავნება, რომელიც უფლის ძალით მხოლოდ მისთვისაა გაცხადებული. წინასწარმეტყველი ლაპარაკობს ღმერთის სახელით და აცხადებს მის სურვილებს. იგი ასე დაიწყებს თავის გამოცხადებას: ასე ამბობს უფალი, რაც გულისხმობს, რომ იგი გადმოსცემს შთაგონებას, რომელიც მან ღვთისაგან ისმინა. წინასწარმეტყველი უფლის ის პირია, ვისი მეშვეობითაც ლაპარაკობს ღმერთი. წინასწარმეტყველება ზეგარდმო დავალებაა (ზ. კიქნაძე). წინასწარმეტყველი იერემია ასე ცხოვლად განიცდის თავის მდგომარეობას: „შენ გადამიბირე, უფალო, და მეც დაგყევი. ჩამიჭირე და დამძალე..., ვიფიქრე, დავივინყებ მას და აღარ ვილაპარაკებ-მეთქი მისი სახელით, მაგრამ ცეცხლივით ამიგიზგიზდა გულში, ძვლებამდე გამატანა. ვცდილობდი, გამეძლო, მაგრამ ვერ შევძელი... ცაბაოთ უფალო! სიმაღლის გამომკვლეველო, გულთამხილავო, შენთვისა მაქვს მონდობილი ჩემი სამართალი!“ (იერემია, 20, 7, 9, 12).

წინასწარმეტყველება ბედისწერაა გარდუვალი, რომელიც

ბაბილონის ტყვეობა

პიროვნული ნების გარეშე მიდის კაცთან და ამაში ღვთის ხელი ურევია: ვიდრე მუცელში გამოგსახავდი, გამოგარჩიე, ვიდრე საშოდან გამოხვიდოდი, წმინდა გყავ, ხალხების ქადაგად დაგადგინე – ეუბნება ღვთის ხილვა იერემიას.

წინასწარმეტყველს არაფერი აბადია, არავითარი კერძო ინტერესები არ ამოძრავებს, ის აჩვენებს უანგარობის მაგალითს ანგარებიან ბრბოში, რომელსაც დაკარგული აქვს სიმართლის გრძნობა და სული... იგი ცოცხალი გამოხატულებაა ჭეშმარიტებისა; ის მაინც იტყვის თავის სათქმელს და თუნდაც არავინ მოუსმინოს, ეცოდინებათ მაინც, რომ წინასწარმეტყველი იყო მათ შორის (ეზეკიელი, 2, 5). წინასწარმეტყველს არა აქვს პირადი ცხოვრება, როგორც მისი ნათქვამი სიტყვა არ არის მისი საკუთარი სიტყვა (ზ. კიკნაძე).

წინასწარმეტყველების მოღვაწეობის უძირითადესი მომენტი იაპვეს „ულტის აღორძინებაა, რაც ითვალისწინებდა ადგილობრივი კერპებ ადამი ინტერესის შენელებას. წინასწარმეტყველ ესაიას ქადაგებაში ისმის ხმა არა მარტო რიტუალური და რელიგიური შეფერილობისა, არამედ მორალური პასუხისმგებლობისაც: „ხელებს რომ ალაპყრობთ, თვალს გარიდებთ, ლოცვებსაც რომ მიმრავლებთ, არ ვისმენ. ხელები სისხლითა გაქვთ სავსე! განიბანეთ, განიწმინდეთ, ავი საქმეები თვალთაგან განმარიდეთ. შეწყვიტეთ ბოროტის ქმნა. სიკეთის ქმნა ისწავლეთ, ეძიეთ სამართალი, შეენიეთ ჩაგრულს, განიკითხეთ ობოლი, ქერივს გამოესარჩლეთ“ (ესაია, 1, 15, 16, 17).

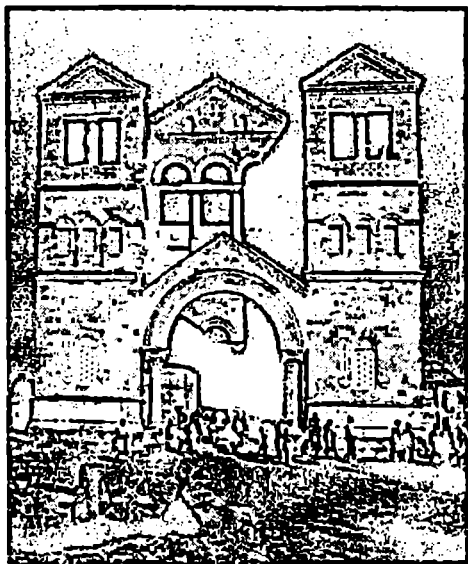
ფაქტია, რომ წინასწარმეტყველები კარგად ერკვეოდნენ ქვეყნის პოლიტიკურ და სოციალურ ურთიერთობათა სფეროში, საერთაშორისო მდგომარეობაში, საერო-სახალხო ტრადიციებისა და რელიგიური ჩვევების ყველა ნიუანსი კი საუცხოოდ პქონდათ შესწავლილი. გამორიცხული არაა, რომ ზოგიერთი მათგანი დაჯილდოებული იყო ნათელმხილველური ნიჭითაც.

იუდაიზმის განმტკიცებაში უდიდესი როლი შეასრულა იუდას მეფის იოშიას რელიგიურმა რეფორმებმა, რომლის დროსაც მოხდა კულტის ცენტრალიზაცია. ეს პროცესი გაღრმავდა ებრაელთა ბაბილონის ტყვეობიდან დაბრუნების შემდგომ (586 წ. ძვ. წ-ით), როცა აგებულ იქნა ახალი ტაძარი იერუსალიმში. სწორედ ამ პერიოდში ჩამოყალიბდა იუდაიზმის ის ძირითადი ნიშნები, რამაც განსაზღვრა მისი კანონიკური იერსახე: მკაცრი მონოთეიზმი, კულტის ცენტრალიზაცია და ბიბლიური ნიგნების კანონიზაცია. იოშიას რელიგიურ რეფორმებს თავისი პოლიტიკური ხასიათი პქონდა და ძირითადად მიმართული იყო საგარეო მტრების წინააღმდეგ. რეფორმებს საფუძვლად დაედო მოსეს ხუთნიგნეულის უკანასკნელი ნიგნი – მეორე რჯული, რომელმაც მკაცრად მოაწესრიგა ებრაელთა სამართლებრივი და სანესო ცხოვრება. ამ ნიგნით საბოლოოდ გამოიკვეთა ერთღმერთიანობა, დადგინდა, რომ იაჰვე არის ერთი, საყოველთაო და მარადიული ღმერთი ყოველი ებრაელისა. იოშიამ მკაცრად გაილაშქრა სხვა დანარჩენი კულტების წინააღმდეგ და ბრძანება გასცა, რათა გამოეყარათ ტაძრებიდან სარიტუალო ნივთები და განედევნათ ყველა მოღვაწე, რომელიც კი სამსახურს უწევდა კერპებსა და სხვა ღმერთებს.

მოსეს ქანდაკება

„გამოათანინა მეფემ, წილკია მღვდელმთავარს..., უფლის ტაძრიდან ბაალისათვის, აშერასათვის და ცის მთელი ვარსკვლავეთისათვის გაკეთებული ნივთები და ცეცხლს მისცა იერუსალიმის გარეთ. გაყარა ქურუმები, რომლებიც მსხვერპლს სწირავდნენ გორაკებზე იუდას ქალაქებში და იერუსალიმის სანახებში და ბაალის მზისა

იუდაისტური ბაბილონა

და მთვარის ცდომილთა და ცის მთელი ვარსკვლავეთისათვის გუნდრუკის მკმეველნი" (მეოთხე მეფეთა, 93, 4, 5).

უმკაცრესი გამოდგა იოშიას მიერ გატარებული ღონისძიებანი: ნაბილნა გორაკები იერუსალიმის გასწვრივ რომ არის..., რომლებიც სოლომონ ისრაელის მეფემ მოუწყო აშოორეთს, დაამტვრია სვეტები და გაჩეხა მუხნარი..., სამსხვერპლოზე დაკლა გორაკთა მღვდლები, ვინც კი იქ იყო, ზედ დანვა ადამიანის ძვლები და იერუსალიმში მოთხარა კერპთაყვანისმცემლობა და მთელი ძალები მიმართა იაჰვეს კულტის გაძლიერებისაკენ. მანვე აღად-

გინა ებრაელთა უმთავრესი დღესასწაული პასექი: ასე უბრძანა მეფემ მთელ ერს: „მოუმზადეთ პასექი უფალს, თქვენს ღმერთს, როგორც ამ ალექმის წიგნში სწერია“. ალექმის წიგნი კი იყო ღმერთის მიერ ბოძებული კანონები, რომელნიც, ძირითადად, იაჰვეს კულტის განდიდებას ისახავდნენ მიზნად, ხოლო პასექის დღესასწაული არც მსაჯულთა დროს ტარდებოდა და არც ისრაელისა და იუდას ცალკე გამოყოფის ხანაში.

იოშიამ სასტიკად დააშინა მესულთანეები, ჯადოქრები და იმისათვის, რომ ყველაფერი შესწირა ებრაელთა განდიდებას, ბიბლია მას ასე ახასიათებს: „არ ყოფილა მანამდე მისი მსგავსი მეფე, რომელიც მთელი გულით და სულით, მთელი თავისი არსებით, მოსეს რჯულის თანახმად, მოქცეული ყოფილიყო უფლისადმი, არც მის მერე გამოჩენილა მისი მსგავსი“ (მეოთხე მეფეთა, 23, 25).

იაჰვეს კულტის ცენტრალიზაცია, რომელსაც მხარს უჭერდნენ იერუსალიმის მღვდელმთავრები, გამიზნული იყო ქვეყნის პოლიტიკური ძლიერების ამაღლებისაკენ, თუმცა ამას გარკვეული შედეგი ამ მიმართულებით არ მოუტანია და იუდეას სუსტი სახელმწიფო ვერ გადაურჩა ბაბილონელთა შემოტევას, რომლის დროსაც დაიღუპა თვით რეფორმატორი მეფეც. იერუსალიმის ტაძარი მტრისაგან დაინგრა ორჯერ, 597 და 586 წლებში, და იუდეველთა უმეტესობა გადაასახლეს ბაბილონში, სადაც ისინი 59 წლის განმავლობაში იმყოფ-

ოფებოდნენ. ამ იძულებითმა და ნახევარსაუკუნოვანმა ტყვეობამ, გარკვეულად შეცვალა ებრაელთა რელიგიური ჩვეულებანი.

როგორც ცნობილია, კიროსის ძლევამოსილი გამარჯვების შემდეგ ბაბილონის ტყვეობიდან დაბრუნდნენ ებრაელები და სპარსეთის მეფისაგან მიიღეს ნებართვა, რათა აეშენებინათ თავიანთი დანგრეული ტაძარი, მაგრამ ის ინიციატივა და ინტერესი, რომელიც იოშიას ჰქონდა, მხოლოდ მოგონება იყო, ხოლო ძალა მის ასაღორძინებლად აღარავის გააჩნდა. ამ პერიოდში ძალზე დანიშნურდა იერუსალიმის ქურუმობა, ხოლო იერუსალიმი გადაიქცა ერთადერთ ადგილად, სადაც იაჰვესადმი შეიძლებოდა მსხვერპლის შეწირვა, დანარჩენისგან კი ასეთი ქმედება აკრძალული იყო.

იერუსალიმის ქურუმობა დამპყრობელთა - ჯერ სპარსელების, ხოლო შემდეგ ბერძენ-სირიელ მეფეთა (სელევკიდების) - გავლენას განიცდიდა და მათი მფარველობით სარგებლობდა, ქვეყანა კი თავისი მდგომარეობისა და თანამდებობის გამო სამუდამოდ ჰყავდათ განწირული.

იმის გამო, რომ მხოლოდ ერთადერთს - იერუსალიმის ტაძარს ჰქონდა შესანიშნავი მიღების უფლება, ქურუმებს დაუგროვდათ უზარმაზარი სიმდიდრე. ცხოვრებით გარანტირებულებმა სამუდამოდ შეაქციეს ზურგი გაჭირვებაში ჩავარდნილ მშობელ ერს. მიუხედავად ამისა, ბაბილონის ტყვეობის შემდგომ მონოთეიზმმა ებრაელებთან განვითარების უმაღლეს წერტილს მიაღწია. იაჰვე გადაიქცა სამყაროს შემოქმედ უმაღლეს ღმერთად. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ რელიგიის ისტორიაში ესაა პირველი შემთხვევა, როცა ერთღმერთიანობამ ასეთი საყოველთაო ხასიათი მიიღო და პრაქტიკულად იქნა გატარებული ცხოვრებაში. მონოთეიზმის ტენდენცია, როგორც ცნობილია, დამახასიათებელი იყო ეგვიპტის, ბაბილონის, ირანისა თუ სხვა ქვეყნების რელიგიებისათვის, რადგან პოლიტიკური ცენტრალიზაციისათვის მონოთეისტური რელიგია აუცილებელ გარანტიად იქცევა ხოლმე, მაგრამ ერთღმერთიანობის სრული სახით ჩამოყალიბებას ყოველთვის მედგარ წინააღმდეგობას უწევდნენ სხვადასხვა კულტის წარმომადგენლები და, უნდა ითქვას, წარმატებითაც. ამ შემთხვევაში კი თავისი კლასიკური ფორმით მონოთეიზმმა პირველად იზეიმა გამარჯვება ისრაელში.

ასეთი მონოთეისტური დოქტრინის კვალობაზე ჩამოყალიბდა ბიბლიის ნიგნები. განსაკუთრებით კი ხუთნიგნეული, რომელიც იუდაიზმის საფუძვლად იქცა. ხუთნიგნეულის საბოლოო რედაქტირება უნდა მომხდარიყო ძვ. წ-ით V ს-ის ბოლოს.

ძველი ებრაელი მწერლები და წინასწარმეტყველები, ამქვეყნ-

იური ცხოვრების საპირისპიროდ, საიქიოს არ სახავდნენ ადამიანის განცხრომის ადგილად. ძველ იუდაიზმში საერთოდ ძალზე ბუნდოვანი წარმოდგენა არსებობს მომავალი ცხოვრების შესახებ. მიუხედავად ამისა, ბიბლიაში არის პასაჟები, რომლებიც ადასტურებენ რწმენას საიქიოს შესახებ და რომელსაც შეოლი ჰქვია – ესაა ადგილი, სადაც სახლობენ გარდაცვლილთა სულები. მაგ., როცა აღესრულა ისაკი, შეერთო თავის ხალხს მოხუცებული და ხანსრული, ასევე აბრამიც სიკვდილის შემდგომ შეერთო თავის ხალხს. მიუხედავად იმისა, რომ იგი უცხო ქვეყანაში დაიმარხა, იაკობმა, როცა მას საყვარელი შვილის მხეცებისაგან დაგლეჯის ამბავი მოუტანეს, სასოწარკვეთილმა წამოიძახა: მგლოვიარე ჩავალ ჩემს შვილთან შავეთში (დაბადება, 25, 29; 25, 8; 37, 35). შეოლში მოხვედრილ მიცვალებულთა სულებს არ უყვართ, როცა მათ ანუხებენ. გმოკვეთილად რომ ითქვას, ძველ იუდაიზმში საიქიო ცხოვრება არაა განდიდებული, რაც შეეხება ადამიანთა ცოდვებს მათი გამოსყიდვა ხდება პატიოსანი მოქმედებით და ღრმადმორალური შეგნებით, სადაც იაჰვეს მიმართ თაყვანისცემა ყოველთვის პირველ პლანზეა წამოწეული. იაჰვე ებრაელებს ჩააგონებს, რომ ეს ხალხი მისი რჩეული ერია და მოვა დრო, როცა ებრაელი ყველა ხალხზე ამაღლდება. რა თქმა უნდა ებრაელთა „რჩეულობის იდეა“ ებრაელ ავტორთა სურვილის ნაყოფია, რამაც განსაკუთრებული აღმავლობა განიცადა მათ მიერვე შექმნილ ბიბლიურ ნიგნებში. ეს იდეა დღემდე ცოცხლობს ებრაელ ხალხში და ისიც აღსანიშნავია, რომ ასეთი დაუოკებელი მესიანიზმის გამო მათ არაერთხელ იწვნიეს საყოველთაო რბევა და აუტანელი გაჭირვებანი.

იუდეას მეფე ნეემიას დროს, რომელმაც გაამაგრა იერუსალიმის კედლები, განსაკუთრებით გამოიკვეთა ებრაელთა ინდივიდუალიზმისაკენ სწრაფვა, ისინი ილტვოდნენ ყველა სხვა ხალხისაგან (რადგან ღვთის რჩეულთ თავიანთ ტოლად აღარავინ მიაჩნდათ), რისი გამოვლინებაც იყო ქორწინების აკრძალვა სხვა ტომის წარმომადგენლებთან. ხოლო ისინი, ვინც არ ეთაყვანებოდნენ იაჰვეს, მიჩნეულნი იყვნენ უწმინდურ წარმართებად.

მიუხედავად იუდაიზმის კონსერვატიზმისა, მასში საკმაოდ ჩანს სხვა მეზობელი ხალხის რელიგიური შეხედულების ნაკვალევი. ბიბლიის ტექსტში აშკარად გამოსჭვივის დემონოლოგიისა და კოსმოლოგიის ნიშნები. მაგ., ბიბლიაში ხშირად მოხსენიებული ფრთიანი ქერუბიმები სათავეს იღებენ ბაბილონური, მსგავსი მითური პერსონაჟებისაგან, რომლებიც ფრთიან ხარს განასახიერებდნენ. ასირიულ-ბაბილონური კულტების – მარდუქისა და იშთარის სახეები გარდაისახა იუდეას

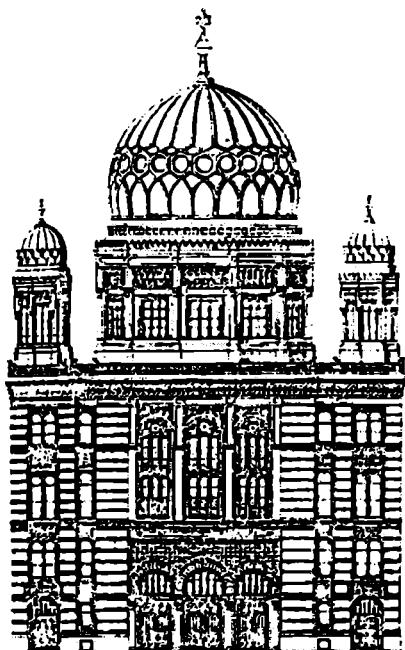
გადარჩენისთვის მებრძოლ მორდება-
სა და ესთერის ამალელებელ ამბად;
ბიბლიაში რამდენიმეჯერ გვხვდება
მოთხრობანი ბოროტი სულების შე-
სახებ, და ა. შ. მაგრამ, მიუხედავად
ამისა, იუდაიზმი ამ ეპოქაში რჩება
რელიგიად, რომლისთვისაც უცხოა
ღვთის მონინალმდევე ბოროტი ძა-
ლა და სხვა წარმართული ჩვევის
მეტ-ნაკლებად გამოკვეთილი ნიშანი.
დიასპორის ეპოქამდე, რომელიც
იუდაიზმს უმზადებდა ელინისტურ
რელიგიურ-ფილოსოფიურ იდეასთან
ბრძოლას, იგი მეტაფიზიკური აზ-
როვნებისადმი შეურიგებელი რჩება.

როგორც ითქვა, წარმოდგენა სა-
იქიოს შესახებ, სულის უკვდავებასა
და სამაგიეროს მიგებაზე ძველ იუ-
დაიზმში არაა. ღვთის საჩუქარი
და წყალობა გაიცემა და მიიღე-
ბა სიცოცხლეში, მიწაზე, სააქაო

ცხოვრების საზღაურად, რომელიც შთამომავლობითაც კი შეიძლება
გადავიდეს. ებრაულ ღვთისმეტყველებაში საიქიო მისაგებლის მოძ-
ღვრება, როგორც ძალზე ნათლად გამოხატული რელიგიური რწმენა,
წარმოიშვა ბაბილონის ტყვეობის შემდგომ.

ებრაული რელიგიის მომდევნო პერიოდი დაკავშირებულია
დიასპორის ეპოქასთან, როცა ისინი იერუსალიმიდან, ისტორიული
ბედუკულმართობის გამო, გაიფანტნენ სხვადასხვა ქვეყანაში და ამის
შემდგომ აღარ ჰქონიათ სახელმწიფოებრიობა. ეს პროცესი დაიწყო
ძვ. წ-ით II-ი საუკუნეებში.

ჯერ კიდევ ასურელებისა და ბაბილონელების დაპყრობითი ომების
შემდგომ, ელინისტურ ეპოქაში, უკვე ბევრი ებრაელი ცხოვრობდა
მცირე აზიაში, სირიაში, ეგვიპტესა და ხმელთაშუა ზღვის ზოგიერთ
ქვეყანაში. ებრაელთა მასობრივი ლტოლვა კი დაიწყო რომაელთა
წინააღმდეგ აჯანყების შემდგომ, რის საპასუხოდაც სასტიკად
დაისაჯნენ. ახ. წ. ა-ით 70 წელსა და 132-135 წლებში იერუსალიმისა
და მისი ტაძრის დანგრევის შემდგომ, ებრაელებს უკვე აღარ და-
რჩათ კულტის მსახურების ცენტრი. ისინი განდევნეს და, ამრიგად,
წარმოიშვა ახალი ისტორიული პირობა, ახალი ისტორიული გარემო,

ებრაელთა სინაგოგა გერმანიაში

სადაც ებრაელთა რელიგიას გარკვეული ცვლილებანი ელოდა.

დიასპორის მახასიათებელი, პირველ ყოვლისა, არის ებრაელი თემის სინაგოგური ორგანიზაცია. სინაგოგა არის ებრაელთა სამლოცველო სახლი, ტაძარი და ბერძნულად ნიშნავს საკრებულოს. მისი ხელმძღვანელები ეკუთვნოდნენ ეკონომიკურად დანიშნურებულ ფენას. უფროსი არქისინაგოგი საერო პირიც კი იყო. სინაგოგას ჰქონდა თავისი ხაზინა, თავისი ქონება და შემოსავალი, რომელიც იკრიბებოდა მორწმუნეებისაგან. შემოსავალში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა დახმარებას, რომელიც უნდა გაცემულიყო ღატაკი ებრაელების დახმარების მიზნით. სინაგოგაში იკითხებოდა წმინდა წერილი, განმარტავდნენ მას, ლოცულობდნენ, მაგრამ არ სწირავდნენ შესანიშნავს, რადგან შეურყეველი ტრადიციის მიხედვით იაჰვეს შესანიშნავი უნდა მიიღოს მხოლოდ იერუსალიმის ტაძარმა.

მიჩნეულია, რომ სინაგოგებმა აღორძინება დაიწყეს ელინისტურ ეპოქაში. პირველი ასეთი სინაგოგის შესახებ ცნობები მოიპოვება ძვ. წ-ით III ს-ში, იერუსალიმის ტაძრის დანგრევის შემდგომ. სინაგოგები გახდნენ იუდაისტური რელიგიის აღმსრულებლობის ობიექტები და ეს ხდებოდა არა მარტო დიასპორებში, არამედ თვით იერუსალიმშიც.

როგორც აღნიშნული იყო, იუდაისტურ რელიგიას დიასპორის პერიოდში ელოდა ელინური რელიგიურ-ფილოსოფიური ნაკადის გავლენა. ელინისტურ ქვეყნებში დასახლებული ებრაელები, როგორც წესი, ბერძნულ ენაზე იწყებდნენ მეტყველებას. საინტერესოა, რომ პალესტინაში, სირიასა და ბაბილონში მცხოვრები ებრაელები არამეულ ენაზე ლაპარაკობდნენ, რადგანაც ძვ. წ-ით III საუკუნის შემდეგ ებრაული ენა მხოლოდ რელიგიურ პრაქტიკაში გამოიყენებოდა. ძვ. წ-ით III ს-ის დასაწყისში ეგვიპტის ფარაონ პტოლემეაიოს ფილადელფოსის ინიციატივით, ბიბლია ბერძნულ ენაზე თარგმნა 70-მა (ზოგი ვერსიით 72-მა) ებრაელმა სწავლულმა. ამ ღონისძიების გატარება გამოწვეული იყო ბერძენთა უმართებულო შეხედულების გასაბათილებლად, რომელნიც სხვათა კულტურას ერთობ ამრეზით უცქეროდნენ. ამ ბიბლიას ეწოდება სეპტუაგინტა (ანუ სამოცდაათისეული) და მიჩნეულია ბიბლიის ყველაზე დალაგებულ და სრულ ნიმუშად. ბიბლიის თავდაპირველი ტექსტი თარგმანში უკეთ არის წარმოდგენილი, ვიდრე სხვა ებრაულ ტექსტებში. ამ ვითარებამ დიასპორაში მიმოფანტულ ებრაელობას, რომელსაც გადავინწყებული ჰქონდა დედა ენა, შესაძლებლობა მისცა, მჭიდრო კავშირი ჰქონოდა თავისი ქვეყნის ისტორიასთან და რელიგიურ აღმსარებლობასთან.

ბიბლიის ბერძნული ტექსტის არსებობამ ხელი შეუწყო ებრაული და ელინისტური ფილოსოფიის დაახლოებას, რისი შედეგიც იყო

რელიგიურ-იდეალისტური სისტემების ჩამოყალიბება (ფილონ ალექსანდრიელი, გნოსტიციზმი), რომელმაც, თავის მხრივ, ბევრად განსაზღვრა ქრისტიანული მოძღვრების ხასიათი.

შესაძლოა ითქვას, რომ ასეთმა ღონისძიებებმა შეუწყო ხელი ებრაელთა რელიგიური კარჩაკეტილობიდან გათავისუფლებას (მაგრამ ეს პროცესი ყოვლისმომცველი არასდროს ყოფილა). სხვა ხალხებთან თანაცხოვრებამ იაჰვეს კულტი მცირედ, მაგრამ მაინც გამოიყვანა ნაციონალური კარჩაკეტილობის წრიდან და იგი არაებრაელთა თაყვანისცემის ობიექტიც შეიქნა – ამ ნიადაგზე წარმოიშვა პროზელიტთა მოძრაობა. ესენი იყვნენ სხვადასხვა მოდგმის ხალხები, რომელნიც თავგამოდებით იცავდნენ იაჰვეს კულტს. ასეთი ურთიერთობის ნიადაგზე ამ პერიოდში იუდაიზმის იდეურ შინაარსში გაჩნდა ნიშნები, რაც გამონეული იყო ებრაელთა ახალი სოციალური და პოლიტიკური გარემოს გავლენით. ებრაელები სხვადასხვა ქვეყანაში გაფანტული ხალხი იყო, თავად იერუსალიმში ისინი რომის მონობის ქვეშ იტანჯებოდნენ, ეცადნენ, აჯანყებულიყვნენ, მაგრამ სასტიკად დამარცხდნენ. დამცირებული, უფლებაყრელი და ბედგამწარებული ხალხის ნიადაგში წარმოიშვა რწმენა მომავალი გადარჩენისა, რომელიც მესიის (მხსნელის) სახით უნდა მოვლინებოდათ და ეხსნა ისინი მონობისა და სულიერი დაცემულობის მდგომარეობიდან. მესიანიზმის შესახებ მიაზნებდნენ ჯერ კიდევ დიდი წინასწარმეტყველები, ხოლო რომის მფლობელობის ეპოქაში ეს იდეა უფრო გავრცელდა და გაღრმავდა, რაც საბოლოოდ დაედო საფუძვლად ქრისტიანულ რელიგიას.

აქ საჭიროა, რამდენიმე სიტყვა ითქვას იუდაიზმისა და ქრისტიანობის დამოკიდებულების შესახებ, რომელიც უმთავრესად ერთ საკითხს შეიცავს: თუკი ებრაელები ელოდნენ მესიის გამოცხადებას, მაშინ რატომ არ მიიღეს ქრისტე მესიად. ეს საკითხი ქრისტეს მონამებრივი აღსასრულის დღიდან იქცა ორი რელიგიის ცენტრალურ საკითხად. ფაქტია, რომ პირველი ქრისტიანები ებრაელები იყვნენ, თუმცა თავდაპირველად ძალზე მცირენი, მაგრამ სწეროდით ქრისტეს

თორის კითხვა

ღვთაებრიობისა და მონამებრივი აღსასრულით დაამტკიცეს მის-
ადმი რწმენა და სიყვარული. მაგრამ რატომ არ მიიღო ისრაელის
ერმა მაცხოვარი, რომლის მოვლინებასაც ასე შენატროდნენ ძველი
წინასწარმეტყველები?

ცნობილი ფილოსოფოსის - ვლადიმერ სოლოვიოვის შეხედულებით, ებრაელი ერის მსოფლმხედველობაში გამოიყოფა სამი ძირითადი თვისება: ღრმა რელიგიურობა, უკიდურესი ინდივიდუალობა და რელიგიური მატერიალიზმი. ებრაელი არ აღიარებს სულს. მისი რელიგიური მატერიალიზმი გამოიხატება იმით, რომ ყოველგვარი ღვთაებრივი უნდა განხორციელდეს, ყოველგვარი იდეა პრაქტიკასა და სიცოცხლეში უნდა აღსრულდეს. იუდეველთა გონებაში ღრმად ჩაიჭედა ის აზრი, რომ უფალი იაჰვე მხოლოდ მათი ღმერთია, მათ არ სურდათ იმის დაშვება, რომ თავიანთი ღმერთი სხვასაც ედიდებინა, განსაკუთრებულობისა და განცალკევების გრძნობამ რაც მათთვის თავდაცვითი იარაღი იყო სხვა ეთნოსებთან და რელიგიებთან ბრძოლის ჟამს, ამჯერად ისინი აცდუნა, რადგან თავად იუდაიზმიდან ქრისტიანობის ამოსვლა სავსებით კანონზომიერი მოვლენა იყო. ღმერთი იაჰვე რომ ებრაელთა გარდა სხვა ხალხსაც იფარავდა, ამის მაგალითია თუნდაც წინასწარმეტყველ იონას ამბავი, რომელიც უფალმა თავად მიავლინა ნინევიაში, რათა მისი ზნედაცემული მოსახლეობისათვის წესიერებისაკენ მოქცევა ექადაგა. იონას, როგორც ებრაელს, ნინევიელთა სისხლი სწყუროდა, არათუ გადარჩენა და ამიტომ დაეძალა უფალს. მიუხედავად ასეთი მცდელობისა, უფალმა ჯერ დასაჯა იონა, შემდეგ კი კვლავ დავალების აღსასრულებლად გაგზავნა. იონა დადიოდა ნინევიის ქუჩებში და მისთვის საძულველ ხალხს წესიერებისაკენ მოუწოდებდა. ნინევიელებმა უსმინეს იონას, მოინანიეს ცოდვები და გადაურჩნენ ღვთის რისხვას.

ეს პირველი შემთხვევა არაა ბიბლიაში სხვა ხალხთა მიმართ გამოჩენილი გულმონყალებისა უფლის მხრიდან. ესაიას წიგნში პროზელიტ წარმართებს ოფიციალურად დაერთოთ ნება, ებრაელთა მსგავსად ელოცათ მათ ტაძრებში და შეენირათ შესანიშნავი. ყოველივე ამის შედეგი იყო, რომ ისრაელის ნაწილმა იგრძნო თავისი ნამდვილი მოწოდება - იგი არის გამორჩეული, რათა იყოს ერი-მისიონერი, გადებული ხიდად უფალსა და წარმართ ხალხებს შორის. გემდგომში ერის სწორედ იმ ნაწილმა (ქრისტეს მოციქულებმა და მიმდევრებმა), რომელმაც შეიმეცნა თავისი ნამდვილი მისია, ირწმუნა კიდევ უფლის სიტყვა, ხოლო იმ უმრავლესობას, რომელმაც შემოიზღუდა თავი დანარჩენი სამყაროსაგან, მაცხოვარი და მისი მოძღვრება ექცათ ლოდად შებრკოლებისა, კლდედ საცთურისა (ნ. ნიკოლოზიშვილი).

მესიისაგან ებრაელები ელოდნენ პოლიტიკურ ხსნას და თავისუფლებას, ვინც მათ ადამიანურ, მიწიერ სიკეთეს მოუტანდა, ხოლო ასეთი მხსნელის მოლოდინში მათ მოველინათ ქრისტე, რომელიც იმპერეციურ ცხოვრებაზე მიაპყრობდა ადამიანთა მოდგმის ყურადღებას. მიუხედავად იმისა, რომ იუდაიზმის ლოგიკური განვითარება ქრისტიანობაში აისახა, ებრაელების უმეტესობამ არ მიიღო იგი. თუმცა ზოგიერთი თეოლოგ-ფილოსოფოსის აზრით, ქრისტიანობა იუდაიზმის გვირგვინია, იგი არის საბოლოო მიზანი, რომელსაც მიელტვოდა იუდაიზმი.

ებრაელთა დიასპორის ეპოქის დამახასიათებელი მოვლენაა იუდაისტურ რელიგიაში სექტების წარმოშობა, სადაც აისახა ებრაელი საზოგადოების განსხვავებული შეხედულებანი და ინტერესები. იერუსალიმის ქურუმთა წრეში ჩამოყალიბდა სადუკეველთა და ფარისეველთა სექტა, რომლებიც პრეტენზიას აცხადებდნენ საკულტმსახურებო წესების მკაცრ დაცვაზე. უფრო მეტად კი გაბატონებული კლასის ინტერესებს იცავდნენ. ახ. წ-ით 66-73 წლებში, როცა იუდეველები რომის წინააღმდეგ აჯანყდნენ, მათ რომაელთა მხარე დაიჭირეს. აქედანაა, რომ დღემდე სალიტერატურო ენასა და მეტყველებაში ფარისეველი სინონიმად იქცა გამყიდველი და პირმოთნე ადამიანისა.

საზოგადოების დაბალ ფენებში წარმოიშვა ესეველთა სექტა. ესენი მიეკუთვნებოდნენ ცალკეულ თემებს. აღიარებდნენ საიქიო ცხოვრებას, იცავდნენ ასკეტიზმს და რაღაც კომუნიზმის მსგავს საერთო ქონების იდეას უჭერდნენ მხარს.

იუდაიზმის იზოლაციას განსაკუთრებულად შეუწყო ხელი საყოფაცხოვრებო, რელიგიურ-იურიდიული და უფლებრივი კანონების კრებულმა, რომელსაც თალმუდი ეწოდება. თალმუდი შეიქმნა ძვ. წ-ით III ს-ში, ბაბილონელ და პალესტინელ ებრაელთა შორის. იგი შედგება ორი ძირითადი ნაწილისაგან: ერთია ადრეული ხანის – მიშნა, ფართო ხასიათის განმარტებათა კრებული და მეორე, შედარებით გვიანდელი – გემარა, განმარტებათა ნუსხები. თავის მხრივ, თითოეული იყოფა ორ ნაწილად, რომელთაგან პირველს ეწოდება გალახა – კანონთა და რიტუალური წესების კრებული და მეორეს აგადა – ლეგენდებისა და გადმოცემების წიგნები. მიშნა დანერილია ძველებრაულ ენაზე, ხოლო გემარა – არამეულზე.

შემონახულია თალმუდის ორი რედაქცია – იერუსალიმისა და ბაბილონისა. მოგვიანებით თალმუდს კიდევ დაემატა სხვადასხვა სახის კომენტარების კრებული, რომელსაც მიდრაში ეწოდება.

თალმუდი შეიქმნა ებრაელთა მდიდარი ფენის შიგნით. იგი ებრაელთა ყოფა-ცხოვრებისა და რელიგიის საკითხების ყველა მხარეს პასუხობს, მისი განმარტება დამოკიდებულია რაბინზე და მოითხოვს განსაკუთრებულ ყურადღებასა და ცოდნას, რათა პასუხი გაეცეს მორწმუნეს რელიგიურ კითხვასა თუ წამოჭრილ პრობლემაზე, რომელსაც ცხოვრება აყენებს ადამიანის წინაშე, ამიტომაც თალმუდის კანონების განმარტება ხშირად ადამიანის პირად უნარზეცაა დამოკიდებული.

ადრეულ შუა საუკუნეებში ებრაელები კომპაქტურად დასახლდნენ ევროპის ქვეყნებში, განსაკუთრებით ესპანეთსა (სადაც შეიქმნა სეფარიდელ ებრაელთა ბირთვი) და გერმანიაში (აშკენაზელი ებრაელები). ამ პერიოდში ებრაელ რაბინებს, რომლებიც თალმუდის საფუძველზე ზენოლას ახდენდნენ მოსახლეობაზე, დაუპირისპირდა ებრაელთა გარკვეული ნაწილი. ამ მოძრაობამ მიიღო კარაიმელთა ანუ ანანიტელთა სახელი მისი დამაარსებლის – ანანა ბენ დავითის გამო. კარაიმელები თალმუდის წინააღმდეგ გამოდიოდნენ და მოითხოვდნენ მოსეს რჯულისაკენ მიბრუნებას. ეს მოძრაობა გავრცელდა შავიზღვისპირეთში – ყირიმში, ხოლო ლიტვაში ანანიტელები ამჟამადაც არიან.

შუა საუკუნეების ებრაულ აზროვნებაში განსაკუთრებით გამოიკვეთა ორი მიმდინარეობა – რაციონალიზმი და მისტიციზმი.

რაციონალურად მოაზროვნე ებრაელთა სათავეში დგას იუდეველთა გენია მოშე მაიმონა (იგივე მაიმონიდი). მისი მამა გამოჩენილი მეთალმუდე იყო, რომელმაც დიდი განათლება მისცა შვილს. მოშე მაიმონიდმა 1180 წელს დაასრულა ათწლიანი ნაშრომი, რომელიც წარმოადგენს თალმუდის ლაბირინთებიდან, მისი ძნელად გასაგები პასაჟებიდან, ზოგიერთ შემთხვევაში დახლართული და გაუგებარი ტექსტებიდან ამოკრეფილ, ნათელ ენაზე შედგენილ, სათანადო კომენტარებით გამართულ და ყველასათვის გასაგებ თხზულებას. მაიმონიდის კოდექსი შეიცავს იუდაიზმის ცამეტ უძირითადეს დოგმას, ე. წ. იად ჰა ჰაზაკას (ხელი ძლიერი), რომელიც ებრაულადაა დანერგილი.

მაიმონიდის შემოქმედება მიმართული იყო ებრაელი ხალხის რელიგიური და საზოგადოებრივი ცხოვრების ახალი ფორმების ჩამოყალიბებისაკენ, მან იზინასწარმეტყველა ებრაელი ხალხის განთავისუფლება და დამოუკიდებელი სახელმწიფოს აღდგენა. მაიმონიდის ფილოსოფიურ შრომაში, რომელსაც ცდომილთა მასწავლებლები ეწოდება, გამოიკვეთა არისტოტელეს ფილოსოფიური პრინციპებისა და ბიბლიის იდეური შინაარსის შესაბამისობა,

რამაც გარკვეული გავლენა მოახდინა ქრისტიანული სქოლასტიკის განვითარებაზე. მაიმონიდის კვლევის სფერო ძალზე ფართო იყო. მისი ყველა საქმიანობა მიმართული გახლდათ საკუთარი ხალხის კეთილდღეობისაკენ. როგორც ფილოსოფოსი და პატრიოტი, იგი რჩება ყველა დროის უდიდეს პიროვნებად, რის გამოც მადლიერმა ებრაელობამ მას ისრაელელი ერის თვალთა მნათობი უწოდა (ა. ბათოშვილი).

მოშე მენდელსონი

მუსლიმანური მისტიციზმის გავლენით ესპანეთის ებრაელობის ნაწილში გავრცელდა კაბალისტების ასკეტური მიმდინარეობა. მთავარ კაბალისტურ თხზულებად ითვლება ზოგარი (X ს.). კაბალისტების მოძღვრებით, ღმერთი არის დაუსაბამო, ზღვარდაუდებელი. მისი შეცნობა უნდა მოხდეს არა პირდაპირ, არამედ სახელთა საიდუმლო ნიშნებით, ასევე ასოებითა და რიცხვებით. მათი მოძღვრებით, სამყაროში ბოროტება არაა თავისთავადი მოვლენა, იგი სიკეთის გარსია, მისი გარეგანი მხარე. კაბალისტები ცნობენ სულთა გადასახლებას, რომელიც სხვა ადამიანის ან ცხოველის სახით ევლინება ქვეყანას მეორე ცხოვრებაში და გაგრძელდება ეს პროცესი მანამ, სანამ არ განიზმინდება ადამიანი ცოდვებისაგან.

კაპიტალიზმის ეპოქაში ებრაელობის გარკვეულ ნაწილში წარმოიშვა მისტიკური შეფერილობის ახალი იდეური მიმდინარეობა ხასიდიზმის სახით, რომელიც საბოლოოდ გაფორმდა XVII ს-ში და განსაკუთრებული ხასიათი მიიღო სამხრეთ-დასავლეთ რუსეთის ნაწილში. ხასიდიზმის ფუძემდებელი იზრაილ ბეშტი ქადაგებდა, რომ რაბინულ წეს-ჩვეულებათა და დღესასწაულთა სიმრავლე გადაჭარბებულია და რომ ღმერთთან მიახლოება უნდა ხდებოდეს უშუალოდ ლოცვის ექსტაზური ფორმით. თუმცა ყველა მორწმუნეს არ შეუძლია ამ რთული რიტუალის შესრულება. იგი შეუძლიათ მხოლოდ სულით ძლიერ ადამიანებს, რომელთაც ცადიკები ეწოდებათ.

და ბოლოს, აღსანიშნავია გერმანელ ებრაელთა შორის წარმოშობილი მოძრაობა, რომელიც იწოდება მისი მამამთავრის – მენდელსონის, განათლებული ეპოქის სახელით. მენდელსონმა კმანსიპირებულ ებრაელებს გაერთიანებისაკენ მოუწოდა. იგი თავგამოდებით იცავდა მოსეს კანონების მიმდევრებს და მიაჩნდა, რომ ებრაული რელიგია

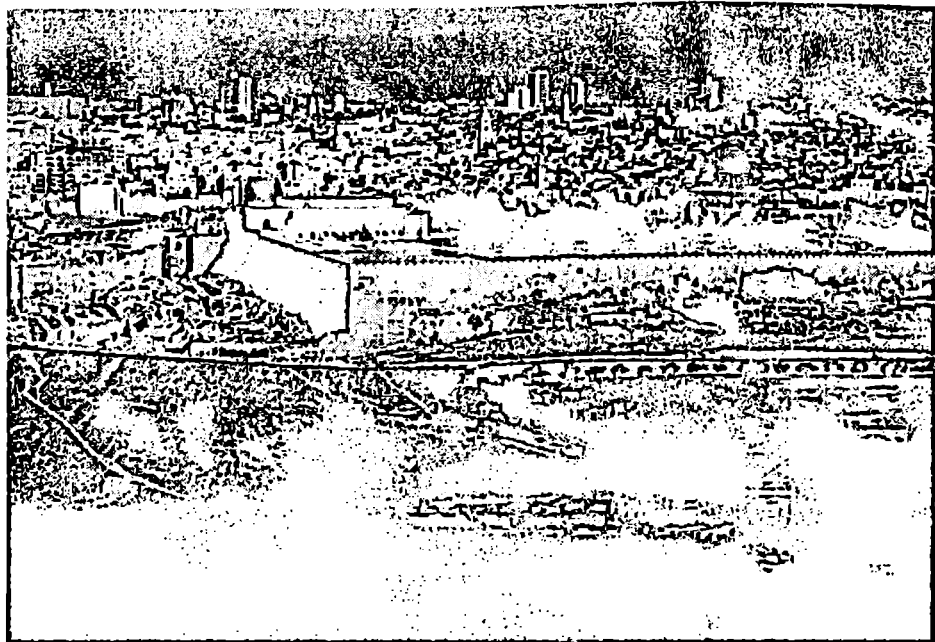
მარადიული ჭეშმარიტებაა, ეს აზრი გერმანული არისტოკრატიული წრეების ებრაელობას არად ეჭაშნიკებოდა. მენდელსონმა ძველებრაულიდან თარგმნა მოსეს ხუთნიგნეული, რამაც უდიდესი წვლილი შეიტანა გერმანელ ებრაელთა სამეტყველო ენის განწმენდაში. მენდელსონის ცხოვრება ურყევი მაგალითია საკუთარი ერის, მისი ენისა და კანონების, რელიგიისა და ნეს-ჩვეულებების მკვიდრად დამცველი ყველა მოღვაწისათვის.

მენდელსონმა ასიმილირებისა და ღვთის განდგომისაკენ მიდრეკილ ებრაელებს, ისე როგორც თავის დროზე მოსემ, იუდაიზმის ახალი მაცოცხლებელი სული შთაბერა და ახალი ძალით გამოუცხადა მოსეს რჯული. შესაძლოა ითქვას, რომ მისმა მოღვაწეობამ სათანადო შედეგი გამოიღო და გზასაცდენილი ებრაელობა მშობლიურ ნიალს დაუბრუნა. ამიტომაც უნოდა მადლიერმა ერმა მას მესამე მოსე (ა. ბათომეილი).

თალმუდში მოცემულია სხვადასხვა სახის უამრავი აკრძალვა და მითითება, რომელიც ეხება არა მარტო რელიგიურ, არამედ ყოველდღიური ცხოვრების წვრილმანებსაც. ზემოთ იყო ნათქვამი თალმუდის განმარტების შესახებ, რომელიც ჩამოყალიბდა და ეწოდა **შულხან-არუხი**. რაბინები, იმის გამო, რომ სამოქალაქო საქმეების გარჩევაც მათ თალმუდის მიხედვით უნდა მოეხდინათ, საკმაოდ დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდნენ. ებრაელთა შორის საქმე ირჩეოდა არა სახელმწიფო, არამედ რაბინთა სასულიერო სამსჯავროში, რომელსაც **ბეთ-დინი** ეწოდება. უნდა აღინიშნოს, რომ რაბინი არ ითვლება არც სასულიერო და არც საერო თანამდებობის პირად, რაბინის მაღალი წოდება მას მიენიჭება ბიბლიის, განსაკუთრებით კი თალმუდის ცოდნის გათვალისწინებით.

ებრაელი მორწმუნის ცხოვრებაში დიდი ადგილი უჭირავს მითითებებსა და აკრძალვებს, რომელნიც ეხება საჭმელს, ტანსაცმელს, ლოცვის დროის განსაზღვრას, აგრეთვე დღესასწაულთა აღსრულების წესს და სხვა. იუდაიზმში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება წინადაცვეთას, რომელიც ახალშობილს უტარდება დაბადებიდან 8 დღის შემდეგ. თალმუდის მიხედვით, ებრაელის ყოველ ნაბიჯს ლოცვა უნდა ახლდეს. საკვების აკრძალვის სფეროში შემუშავებულია წესი, რომელიც კრძალავს ცხოველის ხორცის ზოგიერთი ნაწილის გამოყენებას. საამისოდ გამოყოფილია საგანგებო პირი, რომელიც კლავს პირუტყვს და საჭმელად ვარგის ნაწილებს, რომლის გამოყენება ნებადართულია, ყიდის მრევლზე. დანარჩენი ხორცი უწმინდურად ითვლება.

გაოცქეველი ხესია შემუშავებული ჩაცმულობაშიც: მამაკაცის

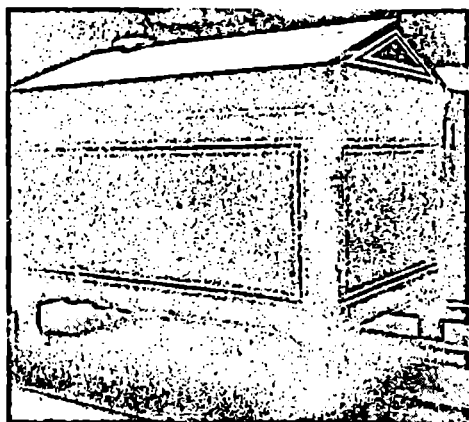

იერუსალიმი

სამოსი გრძელი უნდა იყოს, შეკერილი ერთსახოვანი ქსოვილისაგან, რომელსაც ჯიბეები წელს ქვემოთა აქვს, თავსაბური ძილის დროსაც კი აუცილებელია, მორწმუნე ებრაელი უნდა ატარებდეს წვერს, ხოლო საფეთქელზე კიკინებს, ლოცვის დროს მლოცველი ისხამს რიტუალურ საბურველს, რომელსაც თაღითი ეწოდება.

იუდაიზმის მონაპოვარია შაბათი დღე, რომელიც დასვენების დღედაა გამოცხადებული, იგი ებრაელთან დღესასწაულს უტოლდება და თავისი მკაცრი რიტუალი აქვს.

როგორც ცნობილია, სამყარო თავისი მრავალფეროვნებით ექვს დღეში შექმნა ღმერთმა, ხოლო მეშვიდე დღეს დაისვენა. როგორც ბიბლია გადმოგვცემს: „აკურთხა ღმერთმა მეშვიდე დღე და წმინდა ჰყო იგი რადგან ამ დღეს დაისვენა ღმერთმა ყოველი საქმისაგან, რაც გააკეთა“ (დაბადება, 2, 3). შაბათს აღიარებს ყველა მორწმუნე ებრაელი. შაბათი მიანიშნებს იაჰვესა და ისრაელელი ხალხის მარადიულ კავშირზე. წინასწარმეტყველებმა იგი დააყენეს სარწმუნოების ყველა წეს-ჩვეულებაზე მაღლა. მეთაღმუდე ღვთისმსახურნი ამბობენ: უფალმა ასე მიმართა მოსეს – ჩემს საგანძურთაგან მინდა დაგასაჩუქრო ისრაელის საუკეთესო განძით, სახელდობრ შაბათით!

სჯულის კიდობანი

შაბათი თავისი არსით ემსახურება სიკეთეს, გარდაცვლილის მოგონებას, შაბათს ანთებული სანთელი ებრაელის სულს ანათებს. მოუწოდებს და მოაგონებს მას, ადიდებდეს წარსულს და შენატროდეს მომავალს.

წლიური დღესასწაულებიდან უდიდესად ითვლება: პასეჟი, რომელსაც ზეიმობენ ეგვიპტის მონობიდან გამოსვლის აღსანიშნავად; როშხანაშა – ახალი წელი (შემოდგომით); იომ კიპური (თხოვნის დღე

ახალწლიდან მეათე დღეს); სუქოთი (შვიდდღიანი საშემოდგომო დღესასწაული, რომლის დროსაც სავალდებულოა მორწმუნე ცხოვრობდეს საგანგებო ქოხში) და ფურიმი (გაზაფხულის დღესასწაული მიძღვნილი ისრაელის ეროვნული გმირების – ესთერისა და მორდეხას სახელისადმი).

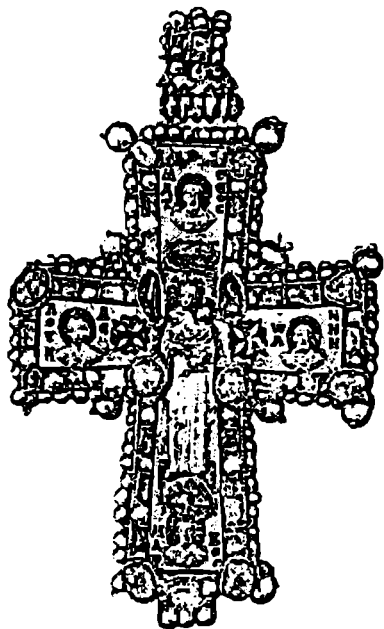
ებრაული რელიგიის წარმატება დიდად იყო დამოკიდებული სწავლების მეთოდიკასა და ორგანიზაციაზე. უნდა ითქვას, რომ რელიგიური განსწავლულობის საკითხით ადრიდანვე აინტერესებდნენ ახალგაზრდებს და ისინი სათანადო ცოდნას იღებდნენ საგანგებო სკოლებში, რომლებსაც ეწოდებოდათ ეშობოთი და ხედერი, ხოლო მასწავლებლებს – მელამედი.

ებრაელთა ისტორია – ესაა მარადიული ზრუნვა საკუთარი რელიგიისა და ზნე-ჩვეულებათა შესანარჩუნებლად. ძველია მათი ადათ-წესები და სარწმუნოებრივი შეხედულებანი, რომელთაც განუზრელად იცავდნენ მთელი ბედუკულმართი ისტორიის განმავლობაში. სამაგიეროდ კი მიიღეს ის, რომ სამყაროს კიდით კიდემდე გაფანტულებმა და არაერთხელ მტრის გარემოცვაში მყოფებმა თავიანთი ეროვნული მეობა შეინარჩუნეს, რწმენის თანმიმდევრულმა ერთგულებამ და კონსერვატიზმმა, რაც საფუძველია მათი ჩვეულებების სიმტკიცისა, იხსნა ებრაელობა განადგურებისაგან და ვისაც ამგვარი საშიშროება ემუქრება, ვალდებულია, იცნობდეს თვითდამკვიდრების ასეთ მეთოდს.

ქრისტიანობა

ქრისტიანობა მსოფლიოს უდიდესი რელიგიაა, რომლის მიმდევრების საერთო რაოდენობა უკვე დიდი ხანია მილიარდს აჭარბებს. ქრისტიანული რელიგიის ფუძემდებელი იესო ქრისტე უნდა ჩაითვალოს ყველა დროის უდიდეს მოღვაწედ, მან ისეთი გარდატეხა მოახდინა სამყაროში, რომლის მსგავსი თითქმის არ ახსოვს კაცობრიობას. ქრისტე შეუდარებელია როგორც პიროვნება და როგორც მოაზროვნე. შეიძლება, რომ მას ისტორიის ჭეშმარიტი სასწაული ეწოდოს.

თავისი არსებობის პირველი დღეებიდანვე ქრისტიანობას გამოუჩნდა უამრავი მტერი. ისინი არ ყოფილან არც უვიცნი და არც გაუნათლებელნი. ამ ჯურის მოაზროვნენი მთელ თავიანთ განათლებასა და ენერგიას ახმარდნენ ქრისტიანული იდეების გაცამტვერებას, მაგრამ მათმა მეცნიერულმა არგუმენტაციამ და ათეისტურმა პროპაგანდამ ვერ შეარყია ამ უდიდესი მოძღვრების საფუძვლები. დღეს განათლებული კაცობრიობის რჩეული ნაწილი, რომელსაც ისტორიის სადავეები უპყრია ხელთ, ქრისტიანულ მორალს აღიარებს და მის უნმინდეს ნივნზე ხელისდადებით ადასტურებს სამყაროს უკეთესი მერმისისათვის თავდადების ფიცს. სახარება და, საერთოდ, ქრისტეს ცხოვრება, საუკუნეების განმავლობაში იყო და არის ადამიანთა სულიერი სიმტკიცის წყარო. მან გაუღო ადამიანს მუდამ სანატრელი თანასწორობის დახშული კარი და მოვალე გახადა მხოლოდ ღვთის წინაშე. გავიხსენოთ: სასიკვდილოდ გამზადებულ აბო თბილელს ამირა დიდ სიმდიდრეს პპირდება, თუკი იგი უარყოფს ქრისტეს სჯულს, რაზეც ასეთ პასუხს იღებს: „მე პატივსა კაცთაგან არა ვეძიებ, რამეთუ მაქუს მე ნიჭი ქრისტესმიერი, გვირგვინი ცხოვრებისა და უზრუნველობისა და პატივი საუკუნოჲ ცათა შინა“. ქრისტიანი არავის მსახური და მონა არ იქნება, გარდა ღვთისა, რომელიც მისგან მორალურსა და ზნეობრივ ცხოვრებას მოითხოვს. ქრისტიანი შეუდრეკელია ნებისმიერი განსაცდელის წინაშე, იგი შესაძლოა

ჯვარი

მოკვდინებულ იქნეს, მაგრამ შეუძლებელია დამარცხდეს.

ქრისტეს ცხოვრება და მისი იდეები თითქმის ორი ათასი წლის განმავლობაში ასაზრდოებდა და ასაზრდოებს სამყაროს გამოჩენილ ადამიანთა აზროვნებას, მათი შემოქმედების წყაროს. მწერლები, მხატვრები, ფილოსოფოსები მუდამ ცდილობდნენ ქრისტეს მოღვაწეობისა და მისი გამონათქვამებისათვის მიესადაგებინათ თავიანთი შემოქმედება. ქრისტეს მოღვაწეობამ აზროვნების ისტორიაში უდიდესი გარდატეხა მოახდინა, ხოლო მისით სულჩადგმული ქრისტიანული კულტურა ერთ-ერთი გრანდიოზულია საკაცობრიო კულტურათა შორის, ესაა ხელოვნების უნიკალური და უკვდავი ქმნილებანი, რომელნიც მუდამ იხსნის ქვეყნიერებას მატერიალიზმის უხეში მძლავრებისაგან.

ოცსაუკუნოვანი ისტორიის განმავლობაში ქრისტიანობას არაერთხელ განუცდია დევნა-შევიწროება. მისი მონინააღმდეგენი ყოველ ღონეს ხმარობდნენ, რათა გაექარწყლებინათ ღვთისაგან მოვლენილი მესიის იდეები, შეეცვალათ რწმენა და გაეჭრათ სიყვარული მის მიმართ, მაგრამ სასწაულს სასწაული ემატებოდა – კი არ იბინდებოდა, ახალი სინათლით იესებოდა ქრისტეს მოძღვრება, ძალ-ღონე ემატებოდა მის მრევლს. ქრისტიანობა დღეს მძლავრი ნაბიჯებით დააბიჯებს მთელ მსოფლიოში. იესო ითვლება სულიერი სილამაზის იდეალად, რომლისკენაც გაბუდებით ისწრაფვის ადამიანი.

სამწუხაროა, რომ ამ იდეალის ჩაკვლისათვის არაერთხელ წამოუწყიათ ბრძოლა ახალი ღმერთების აპოლოგეტებს. შეიძლება ითქვას, რომ განათლებულმა ევროპამ, გადახრების მიუხედავად, მოახერხა შეენარჩუნებინა ქრისტიანული მოძღვრების ცენტრალური მიმართულება, რამაც ერთობ დადებითი გავლენა მოახდინა მათი სულიერი და კულტურული აღმავლობის შენარჩუნებასა და გაგრძელებაზე. დღეს ყველასათვის ცხადია, რომ ევროპისა და ამერიკის ქრისტიანული ქვეყნები წარმართავენ სამყაროს პოლიტიკური და სოციალური მართვის ბერკეტებს, ხოლო მათთან დაპირისპირებულმა საბჭოთა იმპერიამ, რომელმაც იმთავითვე უარყო ქრისტიანული მორალი და თანამოძმეთა გვამებზე გადავლით მოიპოვა გამარჯვება, ისტორიისათვის უმცირეს დროში დაასრულა არსებობა. სწორედ ქრისტიანობა იყო ის დაბრკოლება, რომელიც წინ აღუდგა კომუნისტურ აპოკალიფსს. ქრისტიანობა, რომელიც ხელ-ფეხს უბოჭავს მკვლელსა და მოძალადეს, შეუთავსებელი აღმოჩნდა კომუნისტური იდეოლოგიისათვის. იგი მიუღებელი იყო მათთვის, ვისაც განზრახული ჰქონდა, ადამიანთა ძვლებზე დაეშენებინა ახალ ღვთაებათა ვარსკვლავიანი სამლოცველოები, იდეოლოგია, რომელიც წლების განმავლობაში აძალებდა ადამიანებს, თაყვანი ეცათ ყოველი ადამიანური მანკიერებით სავსე „ახალი ღვთაების“ ნემტისათვის. საბჭოთა ადამიანი, საერთოდ, თვალსაჩინო მაგალითია

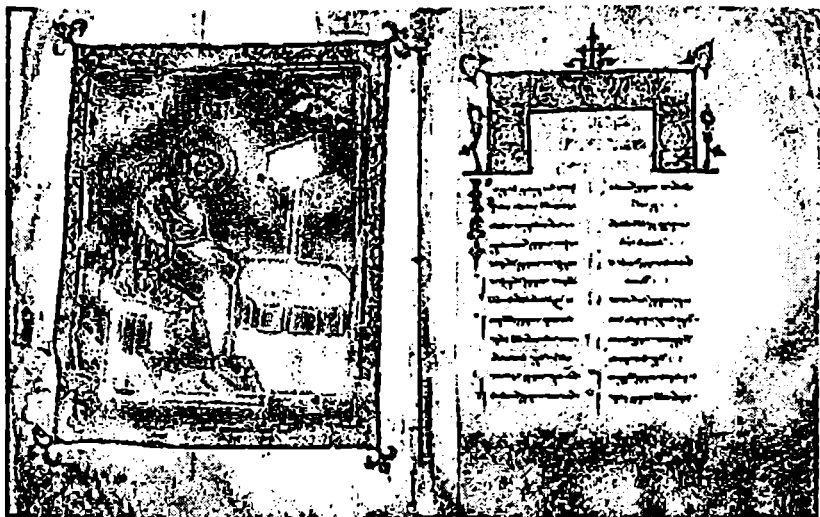
ულმერთოებით დამახინჯებული ტიპისა, რომლის მოჩვენებითი სინმინდის უკან ანგარებისა და გაუტანლობის ზღვა დგას.

თითქმის ოთხმოცი წლის განმავლობაში ებრძოდა კომუნისტური დიქტატურა ქრისტიანობას, ეს იყო დაუნდობელი ბრძოლა, რომელმაც უამრავი ნიჭიერი, განათლებული, ზნეობრივად ამაღლებული და პატიოსანი ქრისტიანის სიცოცხლე შეინირა. ქრისტიანული მოძღვრების საფუძველზე აღზრდილი საზოგადოება იყო ის მამხილებელი ძალა, რომელიც საფუძველშივე ჩასწვდა სოციალიზმის ნამდვილ არსს, ამიტომაც იქცა იგი უპირველეს მტრად კომუნისტი ბელადებისათვის და ქრისტიანობის საკითხი მათი ყოფნა-არყოფნის უმთავრეს საკითხად იქცა. ასეთი უკიდურესად მტრული დამოკიდებულების შედეგად არათუ ხალხი გაანადგურეს მასობრივად, არამედ იმ მეგვიდრეობის ნაწილიც, რომელიც მსოფლიო კულტურის საგანძურს ეკუთვნოდა. მთელი ამ ხნის განმავლობაში საბჭოთა იმპერიაში არ გამოსულა რელიგიასთან მეტ-ნაკლებად დაკავშირებული ნაშრომი, სადაც უკიდურესად ნეგატიურად არ ყოფილიყო გაშუქებული ქრისტიანობის არსი და მისი შედეგები. შეიქმნა ყალბი მეცნიერება საბჭოთა ათეიზმის სახით, რომელიც ნიაღვარივით წალეკვას უქადდა ქრისტიანული კულტურის ოქროს მთებს. ამ პროპაგანდას თან ახლდა ფიზიკური და მორალური განადგურების მკაცრი ინსტრუქციები, ადამიანის საზოგადოებისაგან მოკვეთა და მისი უარყოფა. ამ ბრძოლის შედეგები უმნიშვნელო არ ყოფილა საბჭოთა იმპერიის ქრისტიანული მოსახლეობისათვის, მაგრამ მოხდა ის, რაც ადრე თუ გვიან უნდა მომხდარიყო – სატანა დაემხო, სამართლიანობა აღდგა. ქრისტიანობის ისტორიისათვის ეს მონაკვეთი ერთობ მცირეა. მართალია, იგი საესეა განსაცდელით, მაგრამ მას მუდამ ახლდა გარდუვალი გამარჯვების ურყევი რწმენა. ქრისტიანული რელიგია არ ცნობს შურისძიებას, იგი მიუტევებს ყველა შეცდომილს და გვასწავლის, რომ მონანიებას ახლად მონათვლის ძალა აქვს მინიჭებული. ჭეშმარიტ ქრისტიანებს არასდროს მიუტოვებიათ თავიანთი ღმერთი. ამჟამად კი ყველა შეცდომილს ეძლევა საშუალება, მონანიებით წარდგეს უფლის წინაშე, როგორც სავლემ, დაივნყოს თავისი შეცოდებანი და შეუდგეს ქრისტიანული ცხოვრების წმინდა გზას.

ქრისტიანული რელიგიის წარმოშობისა და განვითარების შესახებ არსებობს ორი სახის წყარო – ქრისტიანული და არაქრისტიანული,

! ეპისკოპოსის მიტრა

სახარება (ოთხთავი)

რომელშიც შედის ანტიკური ხანის მწერლების ცნობები პირველქრისტიანული თემების შესახებ. ესაა, ერთი მხრივ, რომის სახელმწიფოს დამოკიდებულების საკითხი და, მეორე მხრივ, პირდაპირი და მწვავე კრიტიკა ახალი რელიგიური მიმდინარეობისა. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით გამოირჩევიან: ლუკიანე, ცელსუსი, ცეცილიუსი, პორფიროსი, იულიანე, გიეროკლე და სხვანი. მათი ნამოღვაწარი არაერთხელ გამბდარა ქრისტიანი ავტორების მსჯელობის საგანი, რამაც ხელი შეუწყო ძვირფასი მასალის დაგროვებას, რომელთაც ამჟამად წყაროს მნიშვნელობა აქვთ. სანიშნოდ შეიძლება დავასახელო ქრისტიანობის დაუძინებელი მტრის – ცელსუსისა და ქრისტიანობის აპოლოგეტის – ორიგენეს ნაშრომები, უფრო სწორად, ორიგენეს ნაშრომი, რომელშიც გაცამტყერებულია ცელსუსის ყველა შეხედულება ქრისტიანობის კრიტიკის შესახებ, ჩვენამდე ცელსუსის ნაწარმოები არაა შემორჩენილი, მაგრამ ორიგენე, რომელსაც ხელში უნდა სჭეროდა ცელსუსის შრომა, პუნქტობრივად სცემს პასუხს ცელსუსის ბრალდებას, საიდანაც ვიგებთ როგორც ცელსუსის, ასევე ორიგენეს ნაშრომების ხასიათს.

არაქრისტიანულ ლიტერატურას განეკუთვნება აგრეთვე ცნობილი ავტორების: ტაციტუსის, იოსებ ფლავიუსის, პლინიუს უმცროსისა და სხვათა ნაშრომები.

ქრისტიანული წყაროებიდან უპირველესი ადგილი უჭირავს ახალი აღთქმის წიგნებს, ანუ სახარებას, სადაც მოთხრობილია იესოს ცხოვრებისა და მოღვაწეობის უმნიშვნელოვანესი მომენტები. სახარება

მოიცავს ოთხ ნიგნს და თითოეული სახელდება მისი ავტორის სახელით, ესენია: სახარება მათესი, მარკოზის, ლუკასი და იოანესი. ქრისტიანული დოგმატიკის მიხედვით, სახარება დანერილია სულიწმინდას ჩაგონებით, მოციქულთა და მათი მოწაფეების მიერ, ამიტომაც მიჩნეულია, რომ ის, რაც სახარებაშია მოთხრობილი, არის ჭეშმარიტი. ეს შეეხება, მის როგორც ისტორიულ, ასევე მორალურ მხარეს. ქრისტიანობის გამოჩენილი მკვლევარი რენანი აღნიშნავდა: ამგვარი სახარების დანერა ახლაც შეიძლება, იმ ფასულობათა შეკრებით, რაც სამყაროშია მოცემული, მაგრამ სახარებამ ისეთი სასწაულით წარმოადგინა იდეა ცხოვრების გაუმჯობესების შესახებ, რომ ყველა ზნეობრივ ნიგნთა შორის, რომელიც კი შექმნილია დედამიწაზე, იგი უპირველესია.

მათე და იოანე უნდა ყოფილიყვნენ ქრისტეს მოწაფეები და, ბუნებრივია, მისი თანამედროვენიც, ხოლო მარკოზი და ლუკა უფრო მოგვიანებით უნდა შესდგომოდნენ მესიის ცხოვრების აღწერას.

სახარება, ანუ, როგორც მას ხშირად უწოდებენ, ოთხთავი, არის კანონიკური ნიგნი და სავალდებულო სახელმძღვანელო ქრისტეს გზაზე შემდგარი ყველა მორწმუნისათვის.

როგორც სახარების შესწავლამ დაადასტურა, იგი მიჩნეული უნდა იქნეს ქრისტეს მოღვაწეობის ყველაზე სანდო წყაროდ, რისი ერთ-ერთი ნიშანია მისი ნათელი სტილი, რომელიც ყოველთვის იშვება მოვლენებზე უშუალო დაკვირვების შედეგად.

ქრისტეს ცხოვრების შესახებ უამრავ მასალას გვანვდიან ე. წ. აპოკრიფული, ანუ არაკანონიკური ნიგნები, რომელნიც არ იყრძალებიან ეკლესიის მიერ, მაგრამ თავიანთი ზეალმტაცი და გადაჭარბებული სტილის გამო არ ითვლებიან სანდო წყაროდ. მაგალითად, ერთ ასეთ აპოკრიფულ ნაშრომში, რომელსაც იაკობის სახარება ეწოდება, მოთხრობილია, რომ დაბადების ჟამს ნამიერად შეჩერდა ცის ღერძი, ჩიტებმა შეწყვიტეს ჭიკჭიკი, მუშაკნი გაქვავდნენ და მიაცქერდნენ ზეცას, მდინარენი დადგნენ, სამყარო რალაც დიადის მოლოდინში გაირინდა და ა. შ.

მეორე აპოკრიფული ძეგლი მოგვითხრობს, რომ წმინდა ოჯახის ეგვიპტეში ლტოლვისას გველუშაპები და ცხოველები გამოდიოდნენ თავყვანის საცემად; სადაც ფეხს ადგამდა ღვთისმშობელი, იქ წამსვე ვარდები ამოდიოდნენ, პალმები ნაყოფს უძღვნიდნენ, ხოლო ეგვიპტეში მისვლისას ყველა იქაური კერაზი დაეშო. ასეთი სასწაულების აღწერით საესება აპოკრიფული ლიტერატურა და, მიუხედავად კეთილი სურვილისა, ზებუნებრივი დიდებით შემოსონ ქრისტეს ყოველი ნაბიჯი, შედეგი უარყოფითია, რადგან ასეთი სახის მასალა საუკეთესო საშუალება იყო ქრისტიანობის მოწინააღმდეგე კრიტიკოსთა ხელში მისი საფუძვლების შერყევისათვის. გამორიცხული არაა, რომ აპოკრიფულ ლიტერატურაში იყოს ჭეშმარიტი

მარცვალ სინამდვილისა; არაერთხელ ყოფილა შემთხვევა, რომ ქრისტიანობის ისტორიკოსებს სწორედ აპოკრიფული თხზულების საფუძველზე გადაეჭრათ მესიასთან დაკავშირებული ბევრი არსებითი საკითხი, მაგრამ ასეა თუ ისე, ქრისტიანული დოგმატიკა ძირითადად ოთხთავს ეყრდნობა და ქრისტიანული ეკლესია მოვალედ არ თვლის თავს, ვინმეს განმარტება აძლიოს აპოკრიფული სახის ლიტერატურასთან დაკავშირებით.

ქრისტიანული ხანის წყაროებს აგრეთვე მიეკუთვნებიან ე. წ. „მოციქულთა საქმენი“, სადაც მოცემულია ქრისტეს მოციქულთა (მონაფეტა) სამისიონერო მოღვაწეობა და მათი ეპისტოლური მემკვიდრეობა, მიმართული სხვადასხვა ადგილას მყოფი ქრისტიანული თემებისადმი, – როგორც სახელმძღვანელო მასალა; ასევე ეპისტოლენი: იაკობისა ერთი, პეტრესი ორი, იოანესი სამი, იუდასი ერთი, პავლესი თოთხმეტი და გამოცხადება იოანე ღმრთისმეტყველისა (აპოკალიფსი).

ქრისტიანული რელიგიის ჩამოყალიბებასა და მისი დოგმატიკის განმტკიცებაში უდიდესი როლი შეასრულა ე. წ. აპოლოგეტიკამ, ანუ პატრისტიკამ. მათი წარმომადგენლები იყვნენ გამოჩენილი ღვთისმეტყველნი, რომელთა მიზანი იყო ქრისტიანობის პრესტიჟის დაცვა ებრაელი და წარმართი მოწინააღმდეგეებისაგან. ისინი ყოველნაირად ენეოდნენ ქრისტიანობის აპოლოგიას (აქედანაა „აპოლოგეტიკა“; პატრისტიკაც ამავე მიზანს ემსახურებოდა, ოღონდ მან სახელი მიიღო ლათინური სიტყვა „პატრეს“ – მამების მიხედვით). მათმა მოღვაწეობამ დიდი როლი შეასრულა ქრისტიანობის, როგორც მსოფლიოს ერთ-ერთი უდიდესი რელიგიის ჩამოყალიბების საქმეში. აპოლოგეტიკის წარმომადგენლები იყვნენ: იუსტინე – II საუკუნე, ათინაგორე – დაახ. 177 წ., ტერტულიანე – გარდაიცვალა დაახლ. 220 წ-ს, ასევე კლიმენტ ალექსანდრიელი – გარდ. 215 წ-ს, ორიგენე – გარდ. 254 წ-ს. აპოლოგეტიკა განსაკუთრებით გაიფურჩქნა ე. წ. კაბადოკიელი მამების – ბასილი დიდის, გრიგოლ ნაზიანზელის, გრ. ნოსელის შრომებში, ხოლო ნეტარმა ავგუსტინემ, იოანე ოქროპირმა, იოანე დამასკელმა, გრიგოლ ღვთისმეტყველმა, ეფრემ ასურმა, ჰეტრე სებასტიელმა და სხვებმა კიდევ უფრო მაღლა ასწიეს ქრისტიანული მოძღვრების ფილოსოფია და მოახდინეს მისი სისტემატიზაცია.

ქრისტიანული რელიგიის ჩამოყალიბება დაიწყო რომის იმპერიის ფარგლებში და მისი აღმავლობა პირდაპირ დაუკავშირდა ამ უზარმაზარი იმპერიის პოლიტიკურსა და ეკონომიკურ კრიზისს. რომაული სახელმწიფოს დესპოტული რეჟიმი, საყოველთაო ძალადობა და უსამართლობა ძალაუფლებურად ამზადებდა ნიადაგს ახალი სულიერი გადატრიალებისათვის. რომის იმპერიის რელიგიამ ვერ შეძლო მასში შემავალი ხალხების გაერთიანება. მისი სახელმწიფოებრივი ცენტრალიზაცია არ ნიშნავდა მის საყოველთაო-

ბას. მონობაში მყოფი რომის იმპერიის ხალხები ეძებდნენ ხსნას, რომლის განხორციელებაში მათ ვერ დაეხმარებოდნენ რომაელთა ღმერთები. ამის გამო იყო, რომ მესიანისტური იდეა, რომლის შესახებაც ნათქვამი იყო ძველი აღთქმის წიგნებში, განსაკუთრებით გაღვივდა დეკლასირებულ ფენებში.

პოლემიკა ამ საკითხის გარშემო წარმოიშვა პირველქრისტიანთა და იუდეველთა შორის, რომელიც დროთა განმავლობაში თანდათანობით გამძაფრდა. რომის საზოგადოება ამ ვითარებას გულგრილად უცქეროდა, მაგრამ ერეოდა იმდენად, რამდენადაც იმპერიის ინტერესები მოითხოვდა ამას. ქრისტიანული თემის წევრები შეადგენდნენ უმნიშვნელო გაერთიანებებს, რომელთა მიმართ სახელმწიფოში თავდაპირველად დასჯის ფორმაც კი არ იყო შემუშავებული. ასეთი ვითარება კარგად ჩანს ბითინიის

მაცხოვრის ხატი

ნაცვალ პლინიუს უმცროსის წერილიდან იმპერატორ ტრაიანესადმი, რომელიც იმპერატორს სთხოვს სათანადო განმარტებას იმაზე, უნდა იქნენ თუ არა დასჯილნი ქრისტიანნი თავიანთი მოღვაწეობის გამო, და თუ ეს საჭიროა, მაშინ ინებოს და კანონიც გამოსცეს მათ საქციელზე სათანადო რეაგირებისათვის.

ანტიკური კულტურის მოღვაწენი და იმპერიის არისტოკრატია ძალზე უმნიშვნელოდ მიიჩნევდნენ ქრისტიანობის საკითხს და ამდენად სანყის ეტაპზე არც სდევნიდნენ მას.

ეს ვითარება ერთ-ერთი ხელისშემწყობი გამოდგა ქრისტიანული რელიგიის საფუძვლების ჩასახვისათვის. თავისი იდეოლოგიითა და მორალით ქრისტიანობა სავსებით შეესაბამებოდა ეპოქის სულისკვეთებას და დროთა განმავლობაში მან არა მარტო რომაულ ლეთაებათა პანთეონი დაამხო, არამედ იმპერიის ყველაზე ძლიერ რელიგიურ მოძღვრებად გადაიქცა.

რომის იმპერია, რომელიც გადაჭიმული იყო ევფრატიდან ატლანტიკის ოკეანემდე, კალედონის მთებიდან საპარამდე, წარმოადგენდა მთელ სამყაროს და ყველა კულტურული მოვლენა მის საზღვრებში ხდებოდა. საქმე იქამდე მივიდა, რომ მისი მოქალაქე მსოფლიო მოქალაქედ იქცა. ნაციონალური ღმერთის თაყვანისცემა ცუდ ტონად ითვლებოდა. თავად

რომაელთა დამოკიდებულება სხვა რელიგიის აღმსარებელთა მიმართ ერთობ ინდიფერენტული იყო. თითქოს მოთხოვნილებაც გაჩნდა ისეთი ღმერთისა, რომელიც ადამიანს ნაციონალობისა და ეთნიკური წარმომავლობის გარეშე დააყენებდა. ასეთი იყო ქრისტე, რომლის მოვლინებას მაშინდელი მსოფლიოს ნიაღში უკვე ჰქონდა ნიადაგი მომზადებული.

როგორც ცნობილია, რომის იმპერიაში სახელმწიფო ენად ითვლებოდა ლათინური, არამცირედი როლი ეჭირა ბერძნულსაც. ფაქტობრივად, ამ ორი ენის გაბატონებულმა მდგომარეობამ ხელი შეუწყო ქრისტიანობის გავრცელებას. იმდროინდელ ქალაქებს: რომს, კართაგენს, ალექსანდრიას, ანტიოქიას, ეფესოს, კორინთოსა და მილანს, ფაქტობრივად, არ ჰქონდათ მკვეთრად გამოხატული ნაციონალური სახე. აქ ერთად ცხოვრობდნენ იტალიელები, ბერძნები, ებრაელები, მცირე აზიიდან გამოსული ხალხები, რაც აპირობებდა ნაციონალური ღმერთებისადმი გულგრილ დამოკიდებულებას. ამ ქალაქების მოსახლეობის სალაპარაკო ენას ძირითადად ლათინური და ბერძნული შეადგენდა, რაც ახალი რელიგიის გავრცელებისათვის დიდ შესაძლებლობებს ქმნიდა. ენა უნდა ყოფილიყო ის ერთ-ერთი უმთავრესი იარაღი, რომლის მეშვეობით ქრისტიანობა შემდგომშიც წარმატებით გაუმკლავდებოდა ყოველგვარ ერესს. ამასთანავე, ცნობილია, რომ რომის იმპერიაში საკომუნიკაციო ურთიერთობანი კარგად იყო მოგვარებული. იმპერია მოფენილი იყო საუკეთესო გზებით, შეუფერხებლად დაკურავდნენ სავაჭრო და სამგზავრო გემები, ქალაქებში გამართული იყო სასტუმროები, რაც მგზავრს უადვილებდა ერთი პუნქტიდან მეორეში გადაადგილებას. ასეთი ვითარება დიდ საშუალებას აძლევდა ქრისტიანული თემის წევრებს, იმპერიის სხვადასხვა კუთხეში თავისი აგენტების მეშვეობით სწრაფად დაემყარებინათ კონტაქტი. ამის საუკეთესო მაგალითია მოციქულ პავლეს მოგზაურობისა და ქადაგების მთელი ისტორია.

თუ ვირწმუნებთ, რომ ადამიანთა ნებას, მის ბედ-ილბალს, და საერთოდ, სამყაროს ღმერთი განაგებს, სრულიად კანონზომიერ მოვლენად უნდა ჩაითვალოს ამ ორი ათასი წლის წინ ღვთისაგან მოვლინებული მესიის გამოჩენა, როგორც ერთადერთი განგებისეული ძალისა, რომელსაც შეეძლო დრომოჭმული და დაბერებული კაცობრიობის განახლება, მისი სულიერი აღორძინება და ახალი ადამიანის შობა, რომელსაც უნდა გაეგრძელებინა მომავალი.

ახალი აღთქმის მეცნიერ-მკვლევართა ვარაუდით, მაცხოვარი უნდა დაბადებულიყო ძვ. წ-ით 7 ან 6 წელს. მისი ამქვეყნად მოვლინება ჯერ კიდევ ძველი აღთქმის წიგნებში იყო გაცხადებული და, როგორც მხსნელს, მას უკვე ელოდა ისრაელის ერიც.

ქრისტე ბერძნულად ნიშნავს „ცხებულს“, თავის მხრივ, იგი სათავეს იღებს ებრაული გამოთქმიდან – „იელოვას ცხებული“. ამ გამოთქმას

ხშირად ხმარობდნენ ებრაელები თავიანთი მეფის მიმართ, რითაც ხაზს უსვამდნენ მის უმაღლეს დანიშნულებას. მოგვიანებით, დაახლოებით ძვ. წ-ით II ს-ის მწერლებთან იგი მოასწავებს აღთქმულ მხსნელს, ნაციონალურ ბელადს, რომელიც იხსნიდა მათ რომაელთა ბატონობისაგან.

როგორც მათეს სახარება მოგვითხრობს, ქრისტე დაიბადა ღმერთის ჩარევით და მისი ნებით. დედამისი მარიამი იყო ცოლი ხითხურო იოსებისა, რომელსაც წინასწარ ეუწყა მოსალოდნელი შობის შესახებ და ვინაიდან აღიარა ღმერთის მონანილეობა ამ საქმეში, ყოველმხრივ იყისრა ახალდაბადებულის მამობა.

ხარება

ქრისტეს დაბადების წინ გამოი-ცა რომის იმპერატორის ბრძანება, რომლის მიხედვით, უნდა მომხდარიყო მოქალაქეთა აღწერა. იოსების ოჯახი ნაზარეთში ცხოვრობდა, ხოლო წარმოშობით დავითის ტომიდან იყო და ამიტომაც ჩასაწერად დავითის ქალაქ ბეთლემს წავიდნენ. აქ მათ ღამის გასათევი ადგილი ვერ მონახეს და თავი გამოქვაბულს შეაფარეს, სადაც მწყემსებს სადგომი ჰქონდათ მოწყობილი. ღამით მარიამს მშობიარობა დაეწყო და გამთენიისას დაიბადა იესო, რომელიც დედამ სახვევებში გაახვია და ბაგაში ჩაანვინა.

აპოკრიფული ლიტერატურა, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, ამ ფაქტს განსაკუთრებული სასწაულებრივი შარავანდით მოსაგეს, ხოლო იესოს ცხოვრების გამოჩენილი მკვლევარი ფარარი, დიდი ზომიერებითა და მეცნიერული სიზუსტით აღადგენს ყოველ დეტალს, რომელიც ოთხთავშია მოთხრობილი. მისი სიტყვით: იესოს შობაში ღვთის განონასწორებული ბუნება მოჩანს. ესაა აუჩქარებელი პროცესი, წინასწარ გათვლილი, „რომელიც სრულდება დიდებულ მდუმარებაში“.

ქრისტეს დაბადების ჟამს ცაზე გაბრწყინდა კამკაშა ვარსკვლავი, რაც აღმოსავლელმა მოგვებმა განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანი მოვლენის საწინდრად მიიღეს და გაჰყვნენ მნათობის ციალს, რათა ნაწინასწარმეტყველები მოვლენა ეხილათ. ვარსკვლავის გამოჩენის სასწაული შესაძლოა, ჩვეულებრივ ასტრონომიულ მოვლენად ჩაითვალოს, რომლის მსგავსი

არაერთხელ მომხდარა სამყაროში. იმ ეპოქაში, როცა ქრისტე დაიბადა, ასეთი „სასწაულის“ მიმართ ინტერესი ერთობ გაცხოველებული იყო. ისტორია ამტკიცებს, რომ სხვადასხვა პლანეტების ერთ ორბიტაში მოქცევა ჩვეულებრივი ფაქტია, რაც ასტრონომთაგან არაერთხელ ყოფილა აღწერილი. ბუნების ასეთი საოცრება იწვევს ამა თუ იმ პლანეტის გასხივოსნებას და სრულიად შესაძლებელია, რომ ასეთი მოვლენა აღნიშნულიყო ქრისტეს დაბადებისას, რასაც საფუძველი უნდა მიეცა ქალდეველი ასტროლოგებისათვის, რომ ეს ციალი განსაკუთრებული ამბის მაუწყებლად მიეღოთ. ამ ფაქტით შეძრული მოგვები დაიდრნენ იერუსალიმისაკენ და ღმერთმაც იხება, რომ ისინი შესწრებოდნენ ქრისტეს შობის სასწაულს. მოგვებმა დალოცეს ბაგაში ჩაწვენილი ჩვილი, მუხლი მოიყარეს მის წინაშე და რუდუნებით მიუძღვნეს ოქრო – როგორც მეფეს, გუნდრუკი – როგორც ღმერთს და მური – როგორც ადამიანს. მოგვთა თაყვანისცემა იყო მესიის მოვლინების აღიარება კაცობრიობის წინაშე.

იოდეას მმართველმა ჰეროდე დიდმა გაიგო თუ არა ქრისტეს დაბადების შესახებ, რომელსაც მეფობას უწინასწარმეტყველებდნენ, გადანყვიტა, ბეთლემსა და მის მახლობლად მიმდებარე დასახლებებში ამოეწყვიტა ორ წლამდე ასაკის ყველა ყრმა, რათა არ აღსრულებულიყო წინასწარმეტყველე-

მოგვთა თაყვანისცემა

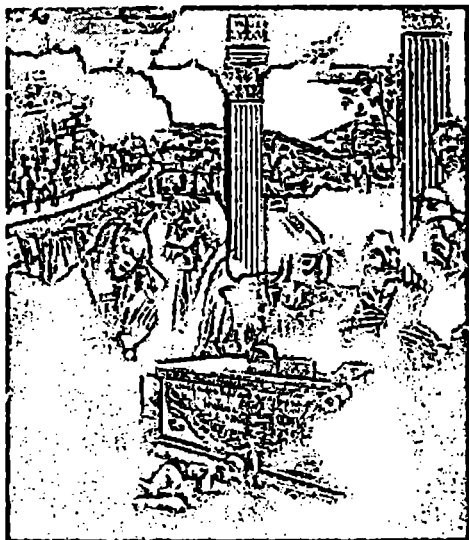
ბა. ასეთი საშიშროების გამო, ღმერთის ჩაგონებით, იოსები თავისი ოჯახით ეგვიპტისაკენ გაემხრა, რათა თავი ეხსნათ საშინელი მტარვალისაგან. იოსები ეგვიპტეში დიდხანს არ დარჩენილა, რადგან ამის შემდგომ პეროდე დიდი ჩქარა გარდაიცვალა და წმინდა ოჯახი უკან დაბრუნდა.

წაზარეულნი მაცხოვარმა გაატარა თითქმის 30 წელი, ეს იყო მისი მშობლიური ქალაქი. ქრისტეს ბავშვობის შესახებ მხოლოდ ლუკას სახარებაშია მცირედენი მინიშნება, რომ იგი იზრდებოდა და მავრდებოდა სულით, „იესოს ემატებოდა სიბრძნე და ასაკი და მადლი ღმერთისა და კაცთა წინაშე“ (ლუკა, 2, 52). მის ბავშვობაში არავითარი სასწაული არ მომხდარა: იზრდებოდა როგორც დანარჩენი ბავშვები, ისე ბუნებრივად, როგორც გაზაფხულზე აყვავებული ყვავილი.

ლუკას ამ უბრალო ფრაზაში გასაოცარი სიმართლით მოჩანს სინამდვილე, რომელსაც ვერ შეედრება ყალბი პათოსით შეთხზული ტომეულები.

თორმეტი წლის იესო პასექის დღესასწაულზე მშობლებს იერუსალიმში გაჰყვა. ეს იყო ებრაელთა უდიდესი დღესასწაული, რომელზე დასასწრებად ყოველი მხრიდან მიემართებოდნენ მორწმუნენი. თავად ქალაქი სავსე იყო მილეთის ხალხით და წმინდა ოჯახი ქალაქგარეთ დაბინავდა. რელიგიური ზეიმი რამდენიმე დღეს გრძელდებოდა. ერთ დღეს იესო ქალაქის შიგნით, ტაძრის მახლობლად, მშობლებს დასცილდა და მთელი დღე და ღამით დაიკარგა. მესამე დღეს, როცა შეშფოთებულმა მშობლებმა, როგორც იქნა, მიაკვლიეს, საყვედური უთხრეს: „მერედა რას მეძებთ? – უპასუხა იესომ – ნუთუ არ იცით, რომ მე მმართველს იქ ყოფნა, სადაც ყველაფერი მამაჩემს ეკუთვნის“ (ლუკა, 2, 49) – ეს გამონათქვამი პირველი ფრაზაა სახარებაში იესოსაგან წარმოთქმული, სადაც მოჩანს დიადი მისიის კონტური და ცნობიერების სიღრმე, რომელიც მის არსებაში იყო დავანებული.

იესოს ცხოვრების 12 წლიანი პერიოდიდან ჩვენთვის მხოლოდ ტაძრად მისვლის ეპიზოდია ცნობილი, დანარჩენი 18 წლის შესახებ სახარებლები დუმან, თუმცა მარკოზს მოეპოვება მის შესახებ წარმოთქმული ერთი მნიშვნელოვანი ფრაზა: „ის ხურო არაა“? – ეს თქვა კაცმა, ვინც იცნო იესო,

მწყემსთა თაყვანისცემა

მორჩა

და ეს მისი მისწრაფება იყო, რადგან სიმდიდრე ბევრ სატყივარს უჩენს ადამიანს და მის სულიერ მდგომარეობასაც საკმარისად არყევს. მაცხოვარს სურდა, დაენახებინა, რომ შრომა კეთილშობილური საქმიანობაა და ამიტომაც საკუთარი საქციელით ცდილობდა ამის დამტკიცებას. მან დაანახა ადამიანებს, რომ უბრალო ცხოვრებაც კმარა უდიდესი სივრცეების დასაპყრობად. „თუ გინდა იყო ღვთაებრივი, იყავი დაფარული, ვითარცა ღმერთი“ – ასეთი დევნით ცხოვრობდა იგი, აკვირდებოდა ირგვლივ ყველაფერს და იძენდა სიბრძნეს.

სულ ადვილი შესაძლებელია, რომ მას ჰყოლოდა მასწავლებლები, ბრძენი ხალხი, რომელთა ქცევას, ხასიათსა და საუბარს ბევრ ნიგნზე მეტი განათლების მიცემა შეუძლია ახალგაზრდებისათვის. იესო ალბათ მათგან სწავლობდა, სწავლობდა, რასაკვირველია, ნიგნებიდანაც, რაც კარგად ჩანს მისი გამონათქვამებიდან. ის ხომ ადამიანთა მსგავსი იყო და ცოდნის მიღების ბუნებრივი მიდრეკილება ექნებოდა. განა შეუძლებელია, პატარა სოფელში დიდი კაცი დაიბადოს? ან სიბრძნე აკლია სოფელს?

იესოსათვის პირველდანიებითი განათლება მშობლებს უნდა მიეცათ, რაც ითვალისწინებდა ბიბლიის შესწავლას. ამ წესს მისდევდა ყველა ებრაელი და განსაკუთრებით ისეთი ფენის ოჯახები, როგორსაც იგი მიეკუთვნებოდა. ამ ცოდნის მადლით შემდგომში ახლებურად გაბრწყინდნენ წმინდა წერილის ცალკეული პასაჟები. იესოს ცოდნის გაღრმავება უნდა გაგრძელებულიყო შემდგომშიც. რაც შეეხება წერა-კითხვას, იესომ იგი

ხოლო მასწარებელმა ჩვეული სტილით, რომელიც თავისი უბრალოებით ღრმად მნიშვნელოვანია, საჭიროდ ჩათვალა იმ ფრაზის ჩანერა. ამ მაგიურმა სიტყვებმა განსაზღვრეს ქრისტიანული სამყაროს მომავალი, ამ სიტყვებმა გამოაჩინეს შრომის სიღიაღე, ამ სიტყვით განსაუბრა და შემსუბუქდა სიღარიბის სიძიმბილი, გამოჩნდა ქრისტეს ადამიანური ბუნება. აქედან ირკვევა, რომ მაცხოვარი მთელი ცხოვრება შრომობდა თავისი პროფესიით და იგი იყო ღარიბი, რადგან მას, პროვინციული ქალაქის ხუროს, შეუძლებელია ბევრი და მდიდარი მუშტარი ჰყოლოდა. იესოს აკმაყოფილებდა მცირედი შემოსავალი

კარგად იცოდა, რასაც არაერთგზის ადასტურებს თავად სახარებაც.

იესოს სასაუბრო ენა უნდა ყოფილიყო არამეული, მაგრამ მან ებრაულიც ჩინებულად იცოდა. ძველი აღთქმის მისულ ციტატებს დედნის აშკარა ნაკვალევი ატყვია. ვარაუდობენ, რომ იგი ფლობდა ბერძნულსაც, რადგან ხშირად უხდებოდა ურთიერთობა ამ ენის მცოდნე ხალხთან. მათთან მყისიერი კონტაქტი და დამოკიდებულება ამ ვარაუდის სასარგებლოდ მეტყველებს. რაც შეეხება ლათინურს, როგორც რომის იმპერიის სახელმწიფო ენას, იგი ნაკლებად ან სულაც არ იცნობდა, რადგან მისი მოღვაწეობა ამ ენისადმი დამოკიდებულების არავითარ ნიშანს არ ატარებს.

რაც არ უნდა ესწავლა ქრისტეს ბავშვობასა და ყმანვილობაში, მისი გულისყური მიმართული იყო მამალმერთისაკენ, მისი არსების სიღრმეში ისმოდა ღვთის ხმა – ყოველ ნაბიჯზე, ყოველ ფიქრში, ყოველი განმარტობისას, ყველგან და ყველგან კითხულობდა იგი თავისი მამის სახელს, რომელიც მისი სულის სიღრმეში იყო ჩანერილი. ეს იყო წლები შინაგანი მზადებისა, დიადი მისიის მოლოდინი და აჰა, გაისმა ხმა უდაბნოდან, რომელიც ადამიანებს, განკითხვის მოახლოებით შეძრული, მონანიებისაკენ მოუწოდებდა. ეს იყო ხმა იოანე ნათლისმცემლისა, რომელსაც ღმერთმა ქრისტეს სახალხოვად აღიარება დააკისრა.

ქრისტეს ცხოვრება დაემთხვა ეპოქას, როცა პოლიტიკურად და სოციალურად დაღლილი საზოგადოება დაქცევის პირას იყო მისული. ებრაულ სექტებს შორის წამდაუნუმ ისმოდა მოწოდება მომავალი სამყაროს შესახებ. რომის ტყვეობაში მყოფი ისრაელის ერი მშველელს ეძებდა. სამყარო უნდა შეცვლილიყო, მაგრამ საით? ისრაელის იდეალი იყო მესია მხოლოდ ებრაელთათვის, მხოლოდ მათ რომ გაათავისუფლებდა ტყვეობისაგან, მაგრამ მარტო ისრაელი არ ელოდა ასეთ მხსნელს, ეპოქა მოითხოვდა თავის მესიას, რომელიც შეუდარებელი იქნებოდა არა მხოლოდ მოღვაწეობით, არამედ სასწაულებითაც და სიკვდილითაც. და ასეთ საჭიროდროს გაისმა ხმა უდაბნოდან,

იოანე ნათლისმცემელი

იგი იყო განდევნილი, თავისებური მეამბოხე, რომელიც ვერ ურიგდებოდა ადამიანთა გაზრნას. იგი მონოდებული იყო, რათა თავისი შინაგანი ცეცხლით წარმოეთქვა მაშხილებელი სიტყვები არსებული საზოგადოების შესახებ და ეწინასწარმეტყველა მომავალი. მან მისცა ნიშანი ხალხს მესიის მოვლინებისა, მან პირველმა იცნო და აღიარა იგი.

იოანე ნათლისმცემლის ძირითადი საგანი იყო მონანიებისა და ცათა სასუფეველის აპოლოგია, ხოლო როცა შეეკითხნენ, რომ თავად ის ხომ არაა მესია, მან დაუყოვნებლივ უპასუხა, რომ არც მესიაა და არც ილია წინასწარმეტყველი, ის უბრალოდ „ხმაა უდაბნოში“ და სხვა არაფერი, მაგრამ მას მოჰყვება კაცი, რომელიც წინაა მასზე, „მოდის ჩემ შემდგომ ჩემზე უძლიერესი, ვის წინაშე არა ვარ ღირსი დავემხო და გავხსნა მისი ხამლის საკვრელი“ – თქვა მან. იოანე, რომელიც გამოირჩეოდა განსაკუთრებული სიკერპიბითა და სამართლიანობის დაუშრეტელი გრძნობით, რასაც არაერთხელ მოჰყოლია უკმეზობაც, უცბად დაატყვევა სიმშვიდემ, განონასწორებულმა ბუნებამ და შინაგანმა ძალამ, რომელსაც გამოასხივებდა იესო. იოანემ მყის შეიცნო მისკენ მომავალი მესია და დატყვევდა მისით.

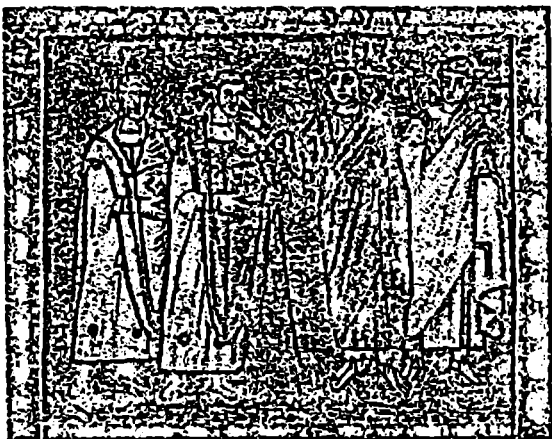
მიუხედავად იოანეს წინააღმდეგობისა, მაცხოვარმა მისგან მიიღო ნათელი და მოინათლა წყლით, რითაც კიდევ ერთხელ უარყო ამჟამრტაუნების სიავადმყოფე. ამავე დროს ეს აქტი შორს იყო გამოჩნული. იოანესაგან მონათლული იესო გამოვიდა წყლიდან. მას შესცქეროდა ხალხი, რომლისთვისაც ცერემონიას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, ხოლო იესომ თავისი საქციელით მათი ადამიანური ინტერესი დააკმაყოფილა, მან ამქვეყნიური გამეფების ბეჭედი დაისვა იოანეს ხელით მათ წინაშე. იოანეს ნათლობა ნიშანი იყო, რომელიც სახალხოდ აკანონებდა ღვთის სურვილს. ამით ხალხმა დაინახა, რომ მოვიდა ის, ვინც უნდა მოსულიყო. სწორედ ამ დროს გადმოვიდა სულიწმიდა და მტრედის სახით გადმოველო ქრისტეს, ხოლო

ნათლისღება

ჰაერში გაილივლივა ღვთის იდუმალმა ხმამ „შენა ხარ ძე ჩემი, საყვარელი“ (მარკოზი, 1, 11).

ამის შემდგომ იესო განმარტოვდა უდაბნოში, რათა ეულად დარჩენილიყო თავის საფიქრალთან. მას უნდა გაეძლო ცდუნებისათვის, რომელიც მისთვის ჰქონდა გამზადებული სატანას. ეს იყო ადამიანური შესაძლებლობის გამოცდა – ბრძოლა მიწიერი ვნე-

იესო კურნავს ბრძას.

ბათალეღვის დაძლევით უნდა მომხდარიყო. იესოს ცხოვრების ეს მომენტი დიდი სულიერი სიმტკიცით გამოირჩევა. მაცხოვარს მხეცებიც კი არ უკრთოდნენ, არათუ გაურბოდნენ. ეს სულაც არაა ფანტაზიის ნაყოფი, რადგან საყოველთაოდ ცნობილია ზოგიერთი ადამიანის დამოკიდებულება ცხოველებთან, რომელთა განონასწორებულ და ძლიერ ბუნებას ინტუიციით თვით მხეცებიც კი გრძნობენ.

მაცხოვარმა უდაბნოში დაყო 40 დღე. ეს იყო დაძაბულობის მკაცრი დღეები. სხეული იმ დონემდე დაუსუსტდა, როცა უძღურების სისუსტე სულსაც გადაედება ხოლმე. არავინ იცის, თუ რა დონისა უნდა ყოფილიყო ეს განცდები, მაგრამ მთავარია, რომ იგი ვერ აცდუნა ვერც სხეულმა და ვერც ეშმაკმა. ქრისტიანული რელიგიის არაერთმა მიმდევარმა შემდგომში მაცხოვრის ამ მაგალითის მიხედვით ასკეტობის აპოლოგია წამოიწყო, რასაც ზოგიერთი მათგანი თავადვე ახორციელებდა რაღაც გაუგონარი ტანჯვის ფასად და ცდილობდნენ ასეთი დამოკიდებულება ქრისტიანული იდეოლოგიის ქვაკუთხედად ექციათ. სხვაა ქრისტეს სახელით ქადაგება, რომელიც ბევრ შემთხვევაში არაა დაზღვეული გადაჭარბებისაგან, და სხვაა თავად იესოს ცხოვრებაზე დაკვირვება, რომელიც საბედნიეროდ ამტკიცებს, რომ მაცხოვარს ხალხთან ურთიერთობა უყვარდა, რომ მისი საქმე იყო შრომა, მოძრაობა, გამუდმებული ზრუნვა მოყვასისათვის, დავრდომილთა ნუგეშისცემა, მათი განკურნება, მშვირთა დაბურება, შეცდომილთა შეწყალება. რა იქნებოდა ამ მოქმედების გარეშე იგი, განა მიაღწევდა მისი მოძღვრება იმ სიმაღლეებს, საიდანაც დღეს მთელ მსოფლიოს დასცქერის, უდაბნოსა და სენაკის კედლებს რომ არ გასცილებოდა განა მისი ყოველი მოქმედება და მიზანი ადამიანთა სამსახური არ იყო მისთვის ადამიანებთან ყოფნა და საკუთრივ ადამიანი იყო უპირველესი საზრუნევი, ხოლო თავისი

ენებით ცხადლოვ დაადასტურა მათდამი თავდადება. მაცხოვრის ჯვარცმა – ესაა სამყაროს გადარჩენის აპოლოგია. „ზნეობრივი მოძღვრებისათვის მარტო ლაპარაკი არაფერს ნიშნავს, ყველაფერი მხოლოდ საქმეა“ (რენანი), ხოლო ამ საქმეთაგან მისი მოქმედება ყველაზე დიადი იყო. სახარებაში აშკარად ჩანს, რომ მაცხოვარი ზომიერების მომხრე იყო, თუმცა მისი სიტყვებიდანვე ირკვევა, რომ იგი არცთუ იშვიათად „ჭამდა და სვამდა“ და უყვარდა კიდევ მეგობრებთან ყოფნა. აკი მის ხასიათს დაკვირვებულნი იყვნენ მტრები და ხშირად ამბობდნენ: „აი, ადამიანი, რომელსაც უყვარს ჭამაც და ღვინის სმაც“.

როგორც ცნობილია, იესოს სულ 12 მოციქული (ანუ მონაფე) ჰყავდა, რომლებმაც მისი ჯვარცმის შემდეგ გააგრძელეს მისი საქმე და უდიდესი წვლილი შეიტანეს ქრისტიანობის გავრცელებაში. ქრისტეს ზოგიერთ მოციქულთან ურთიერთობის საკითხი კარგადაა მოთხრობილი იოანეს სახარებაში.

იოანე ნათლისმცემლისაგან მონათვლის მეორე დღეს მასთან კვლავ მივიდა იესო, ხოლო იოანემ მოჰყრა თუ არა თვალი, თქვა „აჰა, ტარიგი ღმრთისაი“. ამის გაგონებისთანავე მის გვერდით მყოფი ორი კაცი, რომელნიც იოანეს მონაფეები იყვნენ, წავიდა თუ არა იესო, უკან გაჰყვნენ. ბუნებრივია, ასეთი გადანწყვტილება მათ უცბად არ მიუღიათ, ეტყობოდა, იოანეს უკვე დაუსწრებლად მოეთხრო ქრისტეს შესახებ, ეთქვა, ვინც იყო იგი და მოუწოდა, მასთან ნასულიყვნენ. ამ ორიდან ერთი იყო ანდრია, ხოლო მეორე უნდა ყოფილიყო ერთ-ერთი სახარების ავტორი იოანე (ფარარი).

შემდეგ ანდრიამ მონახა თავისი ძმა სიმონი და ახარა, რომ ნახა მესია. ანდრიამ მონაფეთაგან პირველმა უწოდა ქრისტეს „მესია“ და, ამასთან, იგი იყო პირველი მონაფე, რომელსაც მოუწოდა სამოღვაწეოდ ქრისტემ, რაც შემდგომში ანდრიას ზედწოდების შერქმევის საფუძვლად იქცა (ანდრია პირველწოდებული). იოანე იყო მესიის საყვარელი მონაფე, ამიტომაცაა შემონახული იესოს ცხოვრების უკანასკნელი დღეები იოანეს სახარებაში ასე შთამბეჭდავად. ანდრიამ მაცხოვარს წარუდგინა სიმონი, რომლის თვალმა მაშინვე შეიცნო მასში კეთილი და დამყოლი კაცი, უწოდა მას პეტრე და დაიმონაფა ისიც.

ანდრია მოციქული

უდაბნოდან დაბრუნების მესამე დღეს ქრისტე შეხვდა ფილიპეს,

პეტრე მოციქული

პავლე მოციქული

რომლის ბერძნული სახელი ადასტურებდა, რომ იგი თავისი ცხოვრებით ახლოს იდგა ამ ენაზე მოლაპარაკე ხალხთან. ამ აზრს ადასტურებს ის გარემოებაც, რომ შემდგომში ფილიპე გახდა ყველაზე გამორჩეული მონაფე, რომელთანაც ბერძნები არჩევდნენ ურთიერთობას.

მეოთხე დღეს ამ კრებულს მიემატა ბართლომე, რომელსაც ადრე ნათანაილი ერქვა და იგი უშუალოდ ფილიპეს მცდელობით დაემონაფა მაცხოვარს. ბართლომე გალილეის კანადან იყო და დანარჩენ მოციქულებთან შედარებით გაცილებით მაღალი სოციალური მდგომარეობა ეჭირა. მისკენ მომავალი ნათანაილი რომ დაინახა, იესომ თქვა: „აჰა ჭეშმარიტი ისრაელიტი, ვისთვისაც უცხოა ზაკვა... საიდან მიცნობ მე, უთხრა ნათანაელმა, ... ლეღის ქვეშ მყოფი გიხილე“ (იოანე, 1, 48 49) მიუგო ქრისტემ. ამ სიტყვებში განსაკუთრებული აზრია ჩადებული (საუბრის ასეთი სტილი საერთოდ დამახასიათებელია იესოსათვის), რადგან ძველი ებრაული ჩვეულების თანახმად, ლეღის ქვეშ ლოცვა ძალზე მიღებული იყო. აქ საუკეთესო მომენტი დაუჭერია ქრისტეს: როცა ლოცვის ექსტაზით შეპყრობილი ნათანაილი დაუნახავს, მისი განცდების სიღრმეს ჩასწვდომია, თითქოს სულში ჩაუხედავს, თითქოს მისი გრძნობები გამოააშკარავა. ნათანაილი საოცრად განაცვიფრა ამ გულთამხილაობამ და ესლა მოახერხა ეთქვა: „რაბი, შენა ხარ ძე ღრმერთისა, ისრაელის მეფე“ (იოანე, 1, 50).

ქრისტეს შემდეგი მონაფე გახდა ხარკის ამკრეფი მათე, რომელიც მიჩნეულია ერთ-ერთი სახარების ავტორად. დანარჩენი მონაფეების

შესახებ ძალზე ცოტა რამაა ცნობილი. თავისი მოღვაწეობის ზენიტში ქრისტემ საჭიროდ ჩათვალა, აერჩია 12 მონაფე, რომელნიც ყველაზე დაახლოებულინი იყვნენ მასთან. ასეთები ბევრნი იყვნენ, მაგრამ იესოს უკვე გამორჩეული ჰყავდა მათ შორის ყველაზე ღირსეულნი. მათეს სახარების მიხედვით, ზემოთ დასახელებულთა ჩათვლით, მოციქულები ასე არიან განლაგებულნი: სიმონ-პეტრე, ანდრია პეტრეს ძმა, იაკობ ზებედესი, იოანე მისი ძმა, ფილიპე, ბართლომე, თომა, მათე, იაკობ ალფესი, თადეოზი, სიმონ კანანელი და იუდა ისკარიოტელი. როგორც ცნობილია, ამ უკანასკნელმა გასცა იესო, რის ნიადაგზეც სინდისით ქენჯნილმა თავი ჩამოიხრჩო. ამის შემდგომ კრებულის შესავსებად მონაფეებმა წილი ჰყარეს ქრისტეს ორ უახლოეს მიმდევარს შორის, რომელიც ერგო მატათას და იუდას მაგიერ იგი შეირაცხა მეთორმეტე მოციქულად.

სახარებაში ქრისტეს გარეგნობის შესახებ თითქმის არაფერია მოთხრობილი, აპოკრიფულ ლიტერატურასა და შემდეგდროინდელ ხელოვნებაში ქრისტე ძალზე ხშირად წარმოდგენილია როგორც უწაგლო ადამიანი, ლამაზი და წარმოსადევი. ამავე დროს, ეხედებით მის უკიდურეს დახასიათებას, რომ იგი იყო დაბალი, შეუხედავი, გამხდარი და ეს ყველაფერი გაკეთებულია იმ მიზნით, რომ ფიზიკური მხარის უპირატესობა, როგორც მისი დიადი საქმეების ხელისშემწყობი თვისება, გამორიცხონ. ქრისტეს ხატი ყველას თავისებურად ჰყავს წარმოდგენილი, მაგრამ, როგორც არ უნდა დახატონ იგი, შეუძლებელია, ის უბრალო (როგორც შინაგანად, ასევე გარეგნულად) ყოფილიყო. შეუძლებელია, ეს ზებუნებრივი ძალის, თავისი ნების გამტარებელი, ადამიანთა მომწუსხველი, სასწაულების ჩამდენი ჩვეულებრივ მოკვდავს მსგავსებოდა. მისი საქმე და მოღვაწეობა ხალხთან ურთიერთობაში იწრთობოდა, ხალხი კი, ეს მარადიული სკეპტიკოსი მასა, იოლად არავის ენდობა და საეჭვოა, ერთი შეუხედავი კაცისათვის, რაც არ უნდა ამაღლებული იდეები ჰქონოდა, თუ სათანადო შინაგან ცეცხლს, ელვარე ტემპერამენტს და შინაგან ძლიერებას არ გამოასხივებდა, რაიმე დაეჯერებინათ. უთუოდ უნდა არეკლილიყო მისი შინაგანი სიძლიერე მის-სავე გარეგნულ იერში, გამოხედვასა და, თუნდაც, თავგანწირვაში. როცა იგი ამდენ მტერს მარტოდმარტო იწვევდა ბრძოლაში, მისთვის შიშზე ამაღლება იყო უმთავრესი და აღწევდა კიდეც ამას. მას, ვისაც ქრისტეს სახის წარმოდგენა სურს, ამ თვისებებით შერწყმული სახე უნდა დახატოს თავის გონებაში. წმინდა იერონიმეს სიტყვებით: „ჭეშმარიტად ცეცხლის სიმკვეთრე და ვარსკვლავთა ბრწყინვალეობა უნათებდა თვალებს, ხოლო ღმერთის სიდიადე აცისკროვნებდა მის სახეს“. ნათქვამია, რომ ყოველგვარი ჭეშმარიტი სილამაზე არის მხოლოდ სიკეთის საიდუმლო. სიკეთე კი ისეთი თვისებაა, რომ სხეულიდან გარეთ გამოდის და ნათელივით

დაეფინება ადამიანის სახეს. სიკეთე და სიყვარული იესოს ცხოვრების მამოძრავებელ ძალასა და მიზანს შეადგენდა.

ერთხელ ქრისტე ქორნილს დაესწრო კანაში, სადაც ღვთისმშობელიც იმყოფებოდა. შესაძლოა, რომ სიძე-პატარძლიდან ერთ-ერთი მისი ოჯახის ნათესავიც ყოფილიყო, რადგან მესიამ იქ თავისი ხუთი მონათვე მიიყვანა. ამდენ ხალხს ოჯახი არ ელოდა და ამიტომაც დააკლდათ ღვინო. აღმოსავლური ჩვეულების თანახმად, სტუმრის პატივისცემა სასახელოდ ითვლებოდა, ხოლო ღვინისა და სასმელ-საჭმელის დაკლება სირცხვილად. მაშინ ღვთისმშობელმა, რომელმაც კარგად უნყოდა იესოს ღვთაებრიობა, მიმართა მას, რათა მოეხდინა სასნაული და გაეჩინა ღვინო. ქრისტემ უბრძანა მსახურებს, აევსოთ წყლით ჭურჭლები და როცა მსახურებმა სუფრაზე მიიტანეს, მათგან საუკეთესო ღვინო წარმოდინდა. ეს იყო მისი პირველი სასნაული. ამ ქმედებით ქრისტემ პირველად გამოავლინა ღვთაებრივი ძალა. თუ ღმერთს შეეძლო, შეექმნა სამყარო თავისი განუმეორებელი წესრიგით, მაშინ მის ძეს წყლის ღვინოდ გადაქცევა არ უნდა გასძნელებოდა.

თავისი ქადაგების ადგილად ქრისტემ პირველად აირჩია ქალაქი კაპერნაუმი, რომელიც პალესტინაში მდებარეობდა და გამოირჩეოდა

ქორნილი კანაში

თავისი შესანიშნავი ბუნებით, რაც ქმნიდა ნეტარსა და იდილიურ განწყობილებას. გენესარეთის ლამაზი ბუნება საესეებით შეესატყვისებოდა ქრისტეს განწყობას, რათა მისი მოძღვრების პირველი სიტყვები დაბადებულიყო არა ზათქითა და ჭექით, რომელსაც შესაძლოა, ხალხი დაეშინებინა, არამედ ნყნარად და თვითდინებით, ისე, როგორც პატარა ნაკადული გადაიქცევა ხოლმე აზვირთებულ მდინარედ.

პასექის დღესასწაული, რომლის დროსაც იერუსალიმისაკენ ათასი ჯუ-რის ხალხი მიემართებოდა, ითვლებოდა ებრაელთა უდიდეს დღესასწაულად. აქ იდგა იაჰვეის ტაძარი, საითკენაც მიჰყრობილი იყო იესოს თვალიც.

იერუსალიმში ამ დროს, როგორც ეს რჯულის შესუსტების შედეგად ხდება ხოლმე, ერთობ დაკნინებული იყო საღვთისმსახურო რიტუალი. ტაძარი იერუსალიმისა ვაჭრებისა და ლაზღანდარების ბუდედ იყო გადაქცეული. თავად შენობაში და მის გარშემოც სავაჭრო დახლები განელაგებინათ, ცხვრები და ხარები იცოხნებოდნენ მის თალებქვეშ, მემტრედენი გალიებს დაათრევდნენ. იდგა გაუთავებელი ყაყანი და ღრიანცელი. ათასნაირი ჯურის ხალხი ირეოდა ერთმანეთში. ერთი სიტყვით, ღვთის სახლი პატივყარილი და იავარქმნილი იყო. იესო განაცვიფრა ხალხის ასეთმა უღვთოებამ და გადაგვარებამ, დაერია ირგვლივ ყველაფერს, ააყირავა დახლები, ტაძრიდან გამოყარა ხალხი და პირუტყვი და ეს გააკეთა ისეთი რისხვითა და სამართლიანობის ისეთი განცდით, რომ გაოგნებულმა ბრბომ წინააღმდეგობის განეცა კი ვერ მოახერხა. თავისი ურწმუნოებით, სიხარბითა და მომხვეჭელობით ეს საზოგადოება ისე იყო აღვსილი, რომ ერთი ენერგიული მოქმედება საკმარისი აღმოჩნდა მათი დაძლევისათვის. ფარარის მოხდენილი თქმისა არ იყოს, „დანაშაული სისუსტეს ბადებს“. ეს იმდენად სამართლიანი მოქმედება იყო, რომ თვით ფარისევლებმაც ვერაფერი გაუბედეს, გარდა იმისა, რომ ასეთი საქციელისათვის განმარტება მოსთხოვეს. „დანაგრეთ ეს ტაძარი და სამ დღეში აღვადგენ მას“ (იოანე, 2, 19) – მიუგო ქრისტემ. ფარისეველთ ვერაფრით გაეგოთ, თუ როგორ აპირებდა ეს კაცი გრანდიოზული ტაძრის სამ დღეში აღდგენას, თავად იესო კი ამ ფრაზით გამოხატავდა თავისი სხეულებრივი ტაძრის დანგრევას, რომელსაც ზეცად ამალვება ეწერა სამი დღის შემდგომ. ქრისტეს ტანჯავდა ღვთის სახლის ასეთი აღრეული სახე, მისი სულიერი დანგრევა, მაგრამ ამავე დროს იცოდა, რომ ეს სული მისი მასში იყო დავანებული, რაც ახალი ტაძრის გამოჩენას მოასწავებდა.

იოანე ნათლისმცემელის დატოვების შემდგომ იესო წავიდა გალილეაში. მისი გზა სამარიზე გადიოდა. დასასვენებლად იგი შეჩერდა ქ. სირიის მახლობლად ე. წ. იაკობის ჭასთან, სადაც ცოტა ხნის შემდეგ სამარიელი ქალი მოვიდა, რათა წყალი წაეღო შინ. იესომ ქალს წყალი სთხოვა, რაზეც მან კუმტად უპასუხა: „როგორ, შენ იუდეველი წყალსა მთხოვ მე, სამარიელ

ქალს? რადგან იუდეველებს არაფერი საერთო გვაქვს სამარიელებთან“ (იოანე, 4, 9) – რომ იცოდე, ვინ ვარ მე, – მიუგო იესომ, – თვითონ მთხოვდი და მოგცემდი შენ ცოცხალ წყალს. რაც იმას გულისხმობდა, რომ თავად მაცხოვრის არსებასა და მის ქადაგებაში იყო მაცოცხლებელი წყარო, რომლის მიღების შემდგომ ყველა ადამიანი მოიკლავდა საუკუნო წყურვილს. ამის შემდგომ სამარიელმა ქალმა შეიცნო ქეშმარიტება, მოუხმო თავისიანებს და მათ იცნეს მესია, ახალი ცხოვრების ფუძემდებელი, რომლის მიმართაც დიდი კრძალვით აღივსნენ.

ამის შემდგომ იესომ გალილესა – თავის მშობლიურ ადგილს – მიაშურა. სახარება არ ფარავს იმ გულცივობას, რომელიც ქრისტეს თავისიანებმა გამოუცხადეს, თავად მესიამაც კარგად უნყოდა, რომ ნინასწარმეტყველი არაა დაფასებული თავის მამულში, მაგრამ არ უნდოდა თავისიანები დიდი მადლის გარეშე დაეტოვებინა, ვერ მოუხვდნენ ნაზარეთში მას და ქვებით ჩაქოლაც კი მოუწოდებდნენ, ანაზღეულად რომ არ გამოერებოდა.

კაპერნაუმი იქცა ქრისტეს ქალაქად, საიდანაც იწყება მისი მოღვაწეობა, რაც განსაკუთრებულ ფორმას იღებს, მაცხოვარი მთელ დღეებს საერთო ქადაგებაში ატარებდა და ამასთან ერთად კურნავდა ავადმყოფებსა და ხეიბრებს. ყოველდღიური მოძრაობა იყო ქრისტეს დამახასიათებელი თვისება, რომელიც ასეთი სრულყოფილებით ვერ იტვირთა ვერცერთმა მისმა მიმდევარმა. ამას ვერ შეძლებს ვერც განმარტოებული მლოცველი, ვერც თავგანწირული ასკეტი, ვერც აღფრთოვანებული მისტიკოსი. მისთვის უმთავრესი იყო შეუდრეკელი ბრძოლა სიყვარულისათვის.

ქრისტეს მოქმედებიდან განსაკუთრებით თვალშისაცემია კეთროვანებთან დამოკიდებულება, ზოგჯერ იგი ავადმყოფთა თხოვნაზე მაშინვე არ ახდენდა რეაგირებას, მაგრამ ასეთი სენით დაავადებულების მიმართ იგი მყისიერად მოქმედებდა.

როგორც ცნობილია, ძველად კეთრი ითვლებოდა ცოდვილთა დაავადებად, ხოლო მაცხოვარი ხაზგასმით ცდილობდა, მათი განკურნებით მიტევების უდიდესი გრძნობა წამოეწია წინ. გაინვდიდა თუ არა ხელს კეთრით დაავადებულებისაკენ, ავადმყოფი წამიერად იკურნებოდა, ხოლო მისი ხელი არ იბღალბებოდა კეთრით. ეს მომენტები სარკესავით აჩენს ქრისტეს სურვილს, მისი მადლი განკურნების მარადიული წამალი ყოფილიყო ადამიანური მანკიერებით დაავადებული საზოგადოებისათვის.

ქადაგებებისა და განკურნებათა მთელი ციკლის შემდგომ ქრისტემ გადანყვიტა, თავისი მოწაფეები სამისიონერო მოღვაწეობისათვის გამოეცადა. შეარჩია მათგან სამოცდაათი და უთხრა: „სამკალი ბევრია, მუშაკი კი ცოტა“. დაანყვილა ერთმანეთთან დაახლოებული ორ-ორი

მონაფე და წინასწარვე მიავლინა იმ ადგილებში, სადაც თავად აპირებდა მისვლას. ამით იესო წინასწარ ამზადებდა ნიადაგს თავის სამოღვაწეოდ და გარკვეულ ინფორმაციას იღებდა ხალხის განწყობილების შესახებ. იესოსათვის ადამიანი იყო უმთავრესი ზრუნვის ობიექტი და ამიტომ ყველაზე ძლიერ სწორედ მათი გაუტანლობით, არაორგანიზებულობით და, რაც მთავარია, უღმერთობით იყო შეძრული. ეს იყო მგლებისაგან გაფანტული ცხვრის ფარა, რომელსაც მარჯვე მწყემსი ესაჭიროებოდა. ზოგჯერ იესო ამ ხალხს პურის ყანასაც ადარებს, რომელიც მომკვლის მადლიან ხელს ელოდება და არა ჩანს მეძე და მებელუურე. ასეთი საღეთო სამკალის მოძეა დაავალა მან მოციქულებსა და მონაფეებს თავისი სახელით. მოციქულებს ძირითადად უნდა ექადაგათ ცათა სასუფეველის შესახებ, მოემზადებინათ ხალხი მესიანისტური იდეისათვის, მოენოდებინათ ნესრიგისაკენ და ყველაფარი ეს უნდა გაეკეთებინათ უდიდესი უბრალოებით. სწორედ ამ უბრალოებასა და სიკეთის ქადაგებას უნდა გამოერჩია ისინი სხვა ცრუ მქადაგებელთაგან. ეს იყო წესი, ქრისტეს ცხოვრების წესი, რომელიც დოგმად იქცა ყველა ჭეშმარიტი ქრისტიანისათვის.

ქრისტეს ერთი დიდი სასწაულთაგანი იყო დაპურება ხუთიათასი კაცისა, რომელნიც მისი ქადაგების ხმას გამოჰყოლოდნენ თავიანთი დაბებიდან და ქალაქებიდან. უზარმაზარ ბრბოს, რომელიც ტიბერიის ტბის პირას შეჩერებულიყო, ისე შემოალამდა ქრისტეს ქადაგებაში, რომ შინ ნასვლა დაუგვიანდა. ახლომახლო დაუსახლებელი ადგილები იყო და სურსათის მიღება შეუძლებელი გახდა. ქრისტეს მოციქულებს შიში შეეპარათ, რათა ასეთ ვითარებას მღელვარება არ გამოენვია და ახალი მიზეზი არ გასჩენოდათ მტრებს საჩილიოდ და შარის მოსადებად.

შეცბუნებულმა ანდრიამ მაცხოვარს უთხრა, რომ მხოლოდ 5 პური და ორი თევზი აქვს ერთ ყმანვილს, რომლითაც რამდენიმე კაცის დაპურება თუ შეიძლება. მაშინ იესომ მოატანინა პურები, თვალები ცისკენ აღაჰყრო, პურიანი კალათა მალლა ასნია და დაილოცა, შემდეგ ისინი დატეხა და მისცა მონაფეებს, რომლებმაც დაარიგეს ხალხში. საჭმელი ყველას საძლომად ეყო. ის კი არა, სანოვაგე მორჩათ კიდევაც, რომლის შეგროვება ბრძანა ქრისტემ, და ეს საზგასმულად გააკეთა, რათა დაენახებინა თავისი მონაფეებისათვის, რომ მფლანგველობა, რა სასწაულის ძალითაც არ უნდა სრულდებოდეს იგი, სრულიად უცხოა ღვთის სახლის მაშენებელთათვის. ამ სასწაულმა უდიდესი შთაბეჭდილება მოახდინა ყველაზე, რომ იტყვიან, ნანახმა მოლოდინს გადააჭარბა, და ხმა დაირხა, რომ ისინი ჭეშმარიტად მესიის სასწაულს შეესწრნენ. ხალხი აღტაცებამ მოიცვა. ისეთი მდგომარეობა შეიქმნა, სადაცაა ქრისტე მეფედ უნდა გამოცხადებინათ და ეს იქნებოდა შეცდომა, რადგან ამას შეეძლო, გაეღიზიანებინა რომის ხელისუფლება. ეს საშიშროება წამიერად იგრძნო იესომ, მისი მითითებით

მონაფეები ნავში ჩასხდნენ და გაცურეს ზღვის შუაგულისაკენ, თავად მან კი დაარწმუნა ხალხი, რომ ამჟამად საჭირო იყო მათთან განშორება. ეს პროცესი გართულდა და გაგრძელდა, მაგრამ ხალხმა ნელ-ნელა მაინც დაიწყო დაშლა. თავად მაცხოვარი კი განმარტოვდა ზეგანზე, სადაც უნდა შეესრულებინა ლოცვა. იგი გრძნობდა, რომ დადგა დიადი გარდატეხის მომენტი, რომელიც მას განსაცდელს უშზადებდა და, აჰა, ავიდა მამის წინაშე თავისი სულის გასამაგრებლად. ანაზღუდულად ქარი ამოვარდა, ზღვა აღელდა, ნავს ქარიშხალი არწევდა და დასანთქმელად ეშუქებოდა. მოციქულებს იმედი გადაეწურათ, რადგან მათთან არ იმყოფებოდა ის, ვისაც შველა შეეძლო. ამ დროს ზღვაში გაიბრწყინა რალაცამ, მოციქულები შეჩქეფდნენ, ნანახი მოჩვენებად მიიღეს, რადგან ზღვაზე მავალი იესო ვერ წარმოედგინათ. ის კი მოინვედა მათეონ და არ იძირებოდა. დამფრთხალი მოციქულები რომ იხილა, იესომ ხმა ამოიღო: „გამხნევდით, მე ვარ, ნუ გეშინიათ“. იესოს ხმით გულმოცემულმა პეტრემ ანგარიშიშუცემლად წამოიძახა: „უფალო, თუ ეს შენა ხარ, მიბრძანე, მოვიდე შენთან წყალ-წყალ“. და მაცხოვრის დასტურზე წამსვე გადაეშვა წყალში, მაგრამ იწყო ჩაძირვა და დანთქმადი უმწოდ დასვსავებდა ხელებს. მაშინ მაცხოვარმა გაუნოდა ხელი, აიყვანა ნაჭე და უთხრა: „რატომ დაეჭვდი მცირედმორწმუნე“. როცა ზღვაზე ქარი ჩაღდა, ნანახითა და განცდილით აღტაცებულმა მოციქულებმა თავყანი სცეს იესოს და მიაგეს სიტყვა: „ჭეშმარიტად ღვთის ძე ხარ შენ“ (მათე, 14, 27-33).

სხვადასხვა ადგილას, და განსაკუთრებით გალილეაში, არაერთხელ გამოუმჯლავნებიათ ქრისტეს მიმართ მტრული დამოკიდებულება, მაგრამ ეს ვითარება უფრო გამწვავდა მას შემდეგ, რაც მან ცოდვილების შენდობა დაიწყო. ებრაელთა წარმოდგენით ავადმყოფობა ცოდვის ნიადაგზე მოეწვინებოდა ადამიანს, ცოდვა კი უნდა გამოსყიდულიყო სანესჩეველებო რიტუალითა და მსხვერპლშენიროვით და იგი უნდა შეესრულებინათ მხოლოდ ებრაული კულტის მსახურთ. ქრისტე კი კიდევაც კურნავდა სნეულთ და კიდევაც მიუტევებდა, რასაც ფარისევლები თავიანთ საქმეში ჩარევად მიიჩნევდნენ. ამას კი ვერ ურიგდებოდნენ მონინალმდეგენი, მაგრამ მესიის ძალით განკურნებული იმდენი იყო, რომ მის წინააღმდეგ სააშკარაოდ გამოსვლისგან ჯერჯერობით თავს იკავებდნენ.

ქრისტეს საყვედურობდნენ, რომ ის არ ასრულებს ებრაელთა ჩვეულებებს: არ მარხულობს, ურთიერთობა აქვს საზოგადოების დაბალ ფენებთან, არ იცავს შაბათის წესს, რაც გაუგონარ მკრეხელობად იყო მიჩნეული. შაბათი დღე ხომ მოსეს დაკანონებულად ითვლებოდა, იგი მიანიშნებდა ებრაელი ხალხის კავშირს თავის მამამთავართან და გამოყოფდა მათ წარმართებისაგან, როგორც განსაკუთრებულ ხალხს. ის კი არა და, ძველი წარმოდგენით, ებრაელი ხალხი იმიტომ იყო შექმნილი, რომ შაბათს

მომსახურებოდა. ქრისტე კი შაბათის რიტუალს არ იცავდა, რითაც ძალზე აღზიანებდა მოსეს კულტის მსახურებს. ეს ბრალდება იყო უმთავრესთაგანი, რომელიც მას გოლგოთის გზაზე წყევლად მიაცილებდა.

აშკარა მტრული დამოკიდებულება გაძლიერდა მას შემდეგ, რაც იესო ერთმა ფარისევლთაგანმა სახლში მიიწვია. მიზეზი ამ მოწვევისა შესაძლოა, იყო ცნობისმოყვარეობაც, მაგრამ ფარისევლთათვის მთავარი იყო, მოესმინათ ამ კაცისათვის პირდაპირ და გაეგოთ უშუალოდ მისი პირიდან ის სიტყვები, რომელსაც ხალხი მიანერდა მას. იესო მიიწვიეს სუფრასთან, რომელსაც მისხდომოდნენ მკაცრსახიანი და მისდამი მტრულად განწყობილი ადამიანები, რომელნიც დაუფარავად ადევნებდნენ თვალს მის ყოველ მოძრაობას. იესოს არ შეუსრულებია ხელის ბანის ებრაული წესი, რომლის გარეშე საჭმელთან მიკარება დიდ ცოდვად ითვლებოდა. შესაძლოა, მაცხოვარმა ეს განგებაც გააკეთა, რადგან აგრძნობინა, რომ მათთან პირდაპირ და დაუნდობელ საუბარს აპირებდა. ასეც მოხდა: მან ფარისევლებს თავისი ჩვეულებრივი იგავური სტილით კი არ მიმართა, არამედ პირში მიახალა ყველაფერი, რასაც ფიქრობდა. პირველ რიგში იგი შეეხო მათ მოჩვენებით გარეგნულ წესიერებას, რომლის უკან სიხარბის ზღვა იდგა, მოაგონა მოსეს კანონების ფიქტიური შესრულება, რომელსაც აკლდა შინაგანი სინძინდე და სულიერება, ამხილა მათი პატივმოყვარეობა, თავისგამოჩენისაკენ ლტოლვა. ვაი, თქვენ, სჯულის მცოდნენო, რომ აჰკიდებთ ადამიანებს მძიმე ტვირთს, თვითონ კი ამ ტვირთს თითაც კი არ აკარებთ; „ვაი, თქვენ, მწიგნობარნო და ფარისევლნო, თვალთმაქცნო, ვინაიდან გადაჭამთ ქვრივთა სახლებს და მოსაჩვენებლად დიდხანს ლოცულობთ“ (მათე, 23, 14). იესოს სიტყვები ისეთი რისხვითა და ისეთი სამართლიანობით გაისმოდა, დაბოლმძიმე ფარისევლებმა ვერაფერი მოახერხეს, გარდა იმისა, რომ დაუნყეს დიდად შევინროვება და სალაპარაკოდ გამოწვევა. თან მახეს უგებდნენ, რომ გამოეჭირათ ნათქვამში. ამ შეხედრამ ფარისევლებს ნილაბი ჩამოხსნა, ისინი მიხვდნენ, რომ მაცხოვარმა ყველაფერი იცოდა მათი უნძინდური გულისა და საქციელის შესახებ. ამის შემდგომ ისინი საბოლოოდ გადაემტერნენ ქრისტეს და გულში მისი დალუპვა განიზრახეს.

ერთ დღეს ქადაგებისას, ხალხიდან ვილაცამ დაუძახა: „მოძღვარო, უთხარი ჩემს ძმას, რომ გამიყოს სამკვიდრებელი“ (ლუკა, 12, 13). ეს იყო ერთი იმ ბრიყვთაგანის შეკითხვა, რომელსაც საკუთარი კეთილდღეობის გარდა სხვა არაფერი აინტერესებდა. ამ შემთხვევამ საშუალება მისცა ქრისტეს, მთელი სიმწვავეთ წარმოეჩინა მომხეჭქელობის მანკიერება. „დაუვირდით და დაიცავით თავი ყოველი ანგარებისაგან, ვინაიდან ადამიანის სიცოცხლე მისი ქონების სიუხვეზე როდია დამოკიდებული (ლუკა, 12, 15). შემდეგ კი ჩვეულებისამებრ ერთი იგავი მოუთხრო, რომელიც პირდაპირ ვრცელდებოდა ხეპრე შემკითხველზე: კაცს, რომელმაც მომავალი განცხრო-

მის იმედით ქონების დაგროვება გადანყვიტა, ღმერთმა აუწყა: „უფუნურო, ამაღამ სულს მოგთხოვენ და რაც დაიმზადე, ვილას დარჩება?“ (ლუკა, 12, 20). შემდეგ კი მაცხოვარმა მსმენელებს განუმარტა, რომ ადამიანის არსებობაში სულია მთავარი და ცხოვრებაში არის უფრო ფასეული და ღირსეული მდგომარეობა, ვიდრე ქამასა და ჩაცმაზე ზრუნვაა.

მტრად მოკიდებული ფარისევლებისათვის თავი რომ გაერიდებინა, მაცხოვარი ერთხანს წარმართებს ეწვია ტვიროსსა და სიდონში. აქ მან ერთი ქანაანელი ქალის შვილი განკურნა და ცოტა ხნის შემდგომ უკან გამობრუნდა.

ერთხელ მაცხოვარმა გაიყოლა სამი ყველაზე ახლობელი მონაფე და ავიდა მთაზე (ქრისტიანული ეკლესიის ტრადიციული გადმოცემით, ეს უნდა ყოფილიყო თაბორის მთა, თუმცა არსებობს სხვა ვარაუდიც, რომლის მიხედვითაც ქრისტეს ფერისცვალება მოხდა ერმონის მთაზე). ასეთი განმარტოებისათვის მას არაერთხელ მიუმართავს, რათა სულიერი ამაღლებით განსახიერებუდიყო ღმერთში. ამჯერადაც მთლიანად შეიპყრო ლოცვებმა და თვითშთაგონებამ, მისი სახე მზესავით გაბრწყინდა, ხოლო ტანისამოსი ნათელივით გასპეტაკდა, მთელი მისი არსება დამაბრმავე ბელმა ბრწყინვალეობამ მოიცვა. ადრე, როდესაც თავისი დიადი საქმის შესასრულებლად ემზადებოდა, მასთან ანგელოზები მიდიოდნენ და ემსახურებოდნენ, ამჟამად კი, როცა ჯვარცმისათვის იყო გამზადებული, მასთან მივიდნენ გამარჯვებულთა საფლავებიდან ამდგარი დიდი წინასწარმეტყველები – მოსე და ელია და ისაუბრეს დასასრულის შესახებ, რომელიც გმირულად უნდა აღსრულებულიყო იერუსალიმში. როცა დიდებული ჩვენება გაქრა, განცვიფრებულმა პეტრემ მასწავლებელს უთხრა: „უფალო! რა გვიჯობს აქ ყოფნას? თუ გნებავს, გაგვიტეხეთ სამ კარავს: ერთს შენ, ერთს მოსეს და ერთსაც ელიას“ (მათე, 17, 4). ასეთი მიაბიტური კითხვები დამახასიათებელი იყო პეტრესათვის. პასუხი ამ შეკითხვაზე თავად პეტრემ მხოლოდ მაშინ მიიღო, როცა გოლგოთის სასწაული იხილა. პეტრესათვის მხოლოდ ჯვარცმის შემდგომ გახდა ცხადი დიდი განზრახვის ჩანაფიქრი, რომელიც ვერ განხორციელდებოდა დიდების ღრუბლებით მოცულ სიმშვენიერეში ელიასთან და მოსესთან ერთად. ამჯერად კი მაცხოვარმა არა მიუგო რა, თუმცა პეტრე კვლავ განაგრძობდა უადგილო ლაპარაკს. უეცრად „ნათელმა დაჩრდილა ისინი“ და ხმა მოისმა ღრუბლებიდან: „ეს არის ჩემი საყვარელი ძე, რომელიც მოვიწონე მე, მას უსმინეთ“ (მათე, 17, 5). შეშინებული მოციქულები მინაზე დაემხნენ, იესო მიუახლოვდა მათ, ხელი შეახო და უთხრა: „ნამოდექით და ნუ გეშინიათ“.

ერთხელ მწიგნობრებმა და ფარისევლებმა იესოს მოუყვანეს სიძვის დიაცი, რომლის დასჯაც მოსეს კანონებით ჩაქოლვას ითვალისწინებდა. მართალია, ეს კანონი კარგა ხანი იყო, რაც აღარ სრულდებოდა, მა-

ფერისცვალება

ითხოვდნენ, თავად წარმოადგენდნენ მანკიერების წყაროს. ეს იყო საზოგადოება, რომელსაც თავისი დანაშაული ნორმად მიაჩნდა, ხოლო სხვის დასასჯელად ხალისით მოითხოვდა უკიდურეს ზომებს. ასეთები მუდამ მრავლად იყვნენ, ამჟამადაც ბევრი არიან და მიტომაცა მარადიული იესოს პასუხი ამ მარადიულ თავხედთა მიმართ: „ვინც თქვენს შორის უცოდველია, პირველად მან ისროლოს ქვა“ (იოანე, 8, 7). დანაშაულით ყელამდე სავსე საზოგადოებისათვის ასეთი პასუხი პირდაპირ გულში მორტყმას მოასწავებდა, მოისმინეს სინდისმზილებულებმა და სათითაოდ გაიჭურნენ. ფარისევლები არც ამის შემდეგ წყევტდნენ მტრობას, ყველგან დასდევდნენ; ცდილობდნენ მისი ქადაგებისათვის ხელი შეეშალათ, ანდა უცაბედი კითხვით დაებნიათ და შეცდომაში შეეყვანათ. მათი მცდელობა ამ მხრივ ამაო გამოდგა.

ქრისტეს სიტყვას, რომელსაც ზოგჯერ უბრალო იერი ადევს, ძალზე ღრმა ქვეტექსტი ახლავს, იგი თითქმის ყოველთვის მოიცავს იმაზე გაცილებით მეტს, რაც გამოხატულია სიტყვით. ქრისტეს პასუხი განსაზღვრულია არა მხოლოდ ერთი კონკრეტული შეკითხვისათვის, არამედ იმ დამატე-

გრამ მტრები ყოველნაირად ცდილობდნენ გამოეყვალ მდგომარეობაში ჩაეყენებინათ იესო. მოსეს კანონებთან დაპირისპირება აშკარა წინააღმდეგობას ბადებდა, რაც არახელსაყრელი იყო მაცხოვრისათვისაც. ფარისევლთათვის ცნობილი იყო იესოს თბილი დამოკიდებულება ნებისმიერი შეცდენილისა და ფიზიკურად ნაკლული ადამიანის მიმართ.

სწორედ ასეთი თვისებით მოიპოვა მან უდიდესი სიყვარული, უბრალო ხალხთან ურთიერთობაში ხედავდა იესო თავისი მისიის აღსრულების ყველაზე ნოყიერ ნიადაგს, სწორედ დაბალი ფენიდან გამოსული ხალხი და გზასაცდენილნი იყვნენ, საკუთარი ცრემლით რომ უსველებდნენ ფეხებსა და თავისი თმებით რომ უშპრალავდნენ მას. პირველად სწორედ ამ ხალხმა აღიარა იგი. ისინი, ვინც ქალის დასჯას

ბითი კიბეების განსამარტავდაც, რომელნიც უნდა მოჰყევს საუბრის გაგრძელებას. ამას ემატება მოსეს რჯულის საუკეთესო ცოდნა და ამ ცოდნის ქრისტესეული ინტერპრეტაცია, რაც სასონარკვეთილებაში აგდებს სწორედ ამ რჯულის ცოდნით გაამარტავებულ სამღვდელოებას, რომელიც მოსეს კანონში ხედავს მხოლოდ მათთვის მისაღებ მხარეს, როცა ქრისტეს შუიძლია, ამავე წესში ისეთი მნიშვნელოვანი ღირსებანი გამოააჰყაროს, რაზეც არასდროს უფიქრიათ ფარისევლებს, და ესაა მათი გაღზიანების ერთ-ერთი მიზეზთაგანიც. იმავდროულად, ასეთი ვითარება მხილებული და დამარცხებული კაცის კვალობაზე წარმოშობს ზიზღისა და შურისძიების მძაფრ წყურვილს, რომლისთვისაც აღარ არსებობს მორიდება – ვინც შეწზე მალაღია და ვინც ეშუქრება შენს მდგომარეობას, იგი უნდა მოკვდეს – ასეთია ქრისტეს მტრების საბოლოო მიზანი, რომლის აღსრულებისათვის ისინი ყველაზე სამარცხვინო გზით წავლენ.

თავის მონაფეთა წრეში ქრისტეს ჰყავდა ერთი მეგობარი ლაზარე, რომელიც უეცრად ავად გახდა და გარდაიცვალა. ლაზარეს დებმა მისი ავადმყოფობა ადრევე შეატყობინეს მაცხოვარს, მაგრამ მან დროულად ვერ მოუსწრო მომაკვდავს. დამარხვიდან ოთხი დღის შემდეგ ქრისტე თავის მონაფეებთან ერთად მივიდა ლაზარეს სამარხთან, გადააგორებინა ქვა, რომელიც მიფარებული იყო მასზე, თვალები აღაჰყრო და შეჰლაღადა: „ლაზარე, გამოდი გარეთ“. შეკრებილი ხალხი, რომელთა შორის ლაზარეს დები – მარიამი და მართაც იყვნენ, მოლოდინად იქცნენ, ცოტა ხნის შემდეგ სამარხის კარებში მკვდრეთით აღმდგარი ლაზარე გამოვიდა და ცოცხალი წარმოუდგა ყველას თვალნინ.

ქრისტეს მოღვაწეობაში უდიდესი ადგილი უჭირავს იერუსალიმში შესვლას, რადგან, ფაქტობრივად, ეს უნდა გამხდარიყო მისი მოღვაწეობის აპოგეა. იერუსალიმი, როგორც ებრაელთა რელიგიური ცენტრი, მუდამ ეჭვის თვალთ უყურებდა მაცხოვრის მოღვაწეობას, ხოლო აქ შესვლა და სხვა რწმენის ქადაგება თითქმის თავის განირვას მოასწავებდა.

იერუსალიმის ღვთისაგან განდგომას არაერთხელ მოუგვრია სევდა იესოსათვის და, როგორც თავისი ხალხის ჭეშმარიტ გულშემატკივარს, მუდამ აღულებდა იმ ქალაქზე ფიქრი, რომელიც ფაქტობრივად აკანონებდა და ტონს აძლევდა ისრაელის ერის რიტუალსა და ზნე-ჩვეულებას. თუ პროვინციაში ქრისტეს ქადაგებანი მეტ-ნაკლები დაპირისპირებით ხასიათდებოდა, იერუსალიმში მსგავსი მოქმედებისათვის აუცილებლად გადამჭრელი ზომები იქნებოდა მიღებული. იერუსალიმის სამღვდელოებას საკმარისი მიზეზი ჰქონდა მისი დასჯისათვის, მაცხოვარმა საუკეთესოდ იცოდა მათი მტრული განწყობილების შესახებ, მაგრამ, რადგანაც უკეთურების წყარო სწორედ ეს ქალაქი იყო, არ შეიძლებოდა მისი ამოძირკვისათვის არ ეზრუნა. ის უნდა დანდობოდა მხოლოდ თავის თავს

ლზარეს აღდგინება

ქრისტეს შესვლა იერუსალიმში

ადამიანური სიხარბით დაავადებულ საზოგადოებასთან ბრძოლისას. მას უნდა განეცხადებინა ღმერთის ახალი სიტყვა დრომოჭმული აზრებით შეპყრობილი, გადაგვარებული ხალხისათვის. თუმცა ცხადი იყო, რომ მხოლოდ სიტყვას აღარ შეეძლო ამ ხალხის გამობრუნება, მაცხოვარმა ეს კარგად იცოდა და არც ცდილა, ამით მოეხიბლა ეს გაქსეებული მოდგმა, მას არჩევანი უკვე გაკეთებული ჰქონდა.

ახლოვდებოდა პასექის დღესასწაული. იესოს გადანყვეტილების შესახებ, რომ იგი იერუსალიმში შესვლას აპირებდა, უკვე ყველა მისმა მიმდევარმა იცოდა. შეიკრიბა უამრავი ხალხი, რომელიც შეძახილებით მიაცილებდა მაცხოვარს. იესომ თავის მონაფეებს მიუთითა ადგილზე, სადაც ება ვირის ჩოჩორი და ბრძანა მისი მოყვანა. ჩოჩორი როგორც ახალგაზრდა და გაუხედნავი, რომელზეც ჯერ ადამიანი არ მჯდარიყო, წმინდა საქმისათვის იყო გამიზნული. მონაფეებმა მას მოსასახამი გადააფარეს, შემდეგ იესო შეჯდა და გასწიეს იერუსალიმისაკენ. ეს იყო ქრისტეს მიმდევრების ზეიმური სვლა, „ამაღლება არა საბრძოლო ბედაურზე, არამედ ცხოველზე, რომელიც მშვიდობიანობის სიმბოლოს წარმოადგენს“ (ფარარი), ხალხი ტანსაცმელს, პალმისა და ბზის რტოებს უფენდა მაცხოვარს და ხმამღლა ჰლაღებდა „ოსანა! კურთხეულ არს უფლის სახელით მომავალი“, ხოლო ამით შეშფოთებული ფარისეველები ერთმანეთს

ეუბნებოდნენ: „ხომ ხედავთ, რომ ვერაფერს ვხვდებით? აჰა, ქვეყნის ხალხი თან გაჰყვა მას“ (იოანე, 12, 19). იერუსალიმელები განაცვიფრა ამ ზეიმურმა მსვლელობამ და ჰკვირობდნენ და კითხულობდნენ სადაურობას კვიცზე ამხედრებული კაცისას, რაზეც აღტაცებული ხალხისგან ასეთი პასუხი მიიღეს: „იესოა, წინასწარმეტყველი გალილეის ნაზარეთიდან“ (მათე, 21, 11).

იერუსალიმის სამღვდელოების ყურამდე მისული იყო იესოს მოღვაწეობის შედეგი და ისინი უკვე სერიოზულად უტყურობდნენ მის მოვლინებას. მათი წარმომადგენლები კვალდაკვალ სდევდნენ მაცხოვარს და ათასგვარი შეკითხვებით ცდილობდნენ, გამოერკვიათ ამ კაცის საბოლოო მიზანი. ქრისტე შემთხვევას არ უშვებდა ხელიდან, რათა ემხილებინა მათი მანკიერებანი. დაპირისპირებამ კულმინაციას მიაღწია, იესოს წინააღმდეგ ფეხზე დადგა იერუსალიმის სამღვდელოება მღვდელმთავრების – ანასა და კაიაფას მეთაურობით, რომელთა რელიგიურ მმართველობას ძირს უთხრიდა იგი. ღვთისმსახური შეიკრიბნენ, რათა იესოს მოღვაწეობისათვის საბოლოოდ დაესვათ წერტილი, მაგრამ ეს უნდა მომხდარიყო გარკვეული წინდახედულებითა და სათანადო საფუძვლის მომზადებით, რათა მესიის დატყვევებასა და დასჯას ხალხის მღელვარება არ გამოენია. ამ თათბირისას მათთან გამოცხადდა იესოს ერთი მონაფეთაგანი, იუდა და თავისი სამსახური შესთავაზა იესოს დასატყვევებლად, რითაც ერთობ გაუადვილა მათ ეს საქმე. იუდა, როგორც მახარობელი იოანე აღნიშნავს, ადრე ქურდობაში ყოფილა შემჩნეული. ამავე დროს, იგი შურიტა და ადამიანური პატივმოყვარეობით იყო შეპყრობილი. ეშმაკი შევიდა მასში, მისი ბნელი სული სიბოროტით აივსო და მოუთმენლად ეძებდა შემთხვევას თავისი უღირსი მიზნის განხორციელებისათვის.

ვნების კვირის ოთხშაბათს ქრისტე თავის მონაფეებს ესაუბრებოდა მომავალი დღესასწაულის – პასექის მომზადების თაობაზე. მან პეტრე და იოანე გააგზავნა იერუსალიმში, რათა მოეზადებინათ ყველაფერი რიტუალის აღსრულებისათვის. მაცხოვარმა წინასწარ მიაინიშნა მონაფეებს იმ სახლზე, სადაც უნდა მომზადებულიყვნენ პასექისათვის. როცა მოაღწია ჟამმა, იესო თავის მონაფეებთან ერთად მივიდა ამ სახლში და უთხრა მათ, „დიდად მსურდა, თქვენთან ერთად მეგემა ეს პასექი ჩემი ტანჯვის წინ. რადგან მე გეუბნებით, რომ აღარ ვჭამ მას, ვიდრე არ აღსრულდება იგი ღვთის სასუფეველში“ (ლუკა, 22, 15, 16). შემდეგ მოატანინა ტაშტი და ყველა მონაფეს თავად დაბანა ფეხები. გაკვირვებული მონაფეებიდან მხოლოდ პეტრემ გაბედა ეკითხა უფლისათვის ამ უცნაური მოქმედების მიზეზი, რაზეც ქრისტემ უპასუხა: „თქვენ მე მინოდებთ მოძღვარს და უფალს, სწორადაც ამბობთ, რადგანაც ვარ, ამიტომ, თუკი მე, მოძღვარმა და უფალმა, დაგბანეთ ფეხები, თქვენც ერთმანეთს უნდა დაბანოთ ფეხები.

საიდუმლო სერობა

რადგან მაგალითი მოგეცით, რათა როგორც მე მოგეცეცით, თქვენც ისე მოიქცეთ" (იოანე, 13, 13, 14, 15). ამ სიტყვებში გაცხადებულია უსაზღვრო თავმდაბლობისა და უდიდესი სიყვარულის მაგალითი, რომელიც ქვაკუთხედად უნდა დასდებოდა ქრისტიანულ რელიგიას და უძირითადეს წესად ქცეულიყო მისი მიმდევრებისათვის. საიდუმლო სერობისას იესომ რამდენჯერმე მიაწინა მონათვეებს, რომ მათ შორის ერთი გამცემი უნდა ყოფილიყო, ეს აღმოჩნდა იუდა, რომელიც იუდა ამ წმინდა კრებულში და თავისი პირმოთნე ლიმილითა და ანგარებით შეპყრობილი უტიფრად მისჩერებოდა ქრისტეს. „ჭეშმარიტად, ჭეშმარიტად გეუბნებით თქვენ, ერთი თქვენთაგანი გამცემს მე“ – წამოიძახა მან, როცა ამ უტიფარი თვალების მზერა იგრძნო და უწმინდეს ტრაპეზს უსაზღვრო მწუხარებამ გადაუარა. იოანემ, რომელიც ახლოს იჯდა მაცხოვართან, მკერდზე მიაყრდნო მას თავი და ჩუმად შეეკითხა: „უფალო, ვინაა იგი?“ – ეს ისაა, – მიუგო იესომ, – ვისაც ამოვუნებ ლუკმას და მივცემ“. ამის შემდგომ მან მართლაც აიღო პურის ქერქი, ამოუნო საერთო სინზე, მიანოდა იუდას და უთხრა: „რასაც აკეთებ, მალე გააკეთე“. იუდა ელდისაგან გახევდა, ხოლო როცა ქრისტეს გამჭოლი მზერა მისი მხილებით დაბნეულ სახეს მოსცილდა, ელდანაცემი წამოდგა და მსწრაფლ გაეცალა სერობის მონაწილეთ.

ამის შემდეგ იესომ აიღო პური, აკურთხა, დაამტვრია, მისცა მონათვეებს და თქვა: „აიღეთ, ჭამეთ – ეს ჩემი სხეულია“. აიღო სასმისი, მადლი შესწირა, მისცა მათ და უთხრა, „ყველამ შესვით აქედან, ვინაიდან ეს არის ჩემი სისხლი ახალი აღთქმისა“ (მათე, 26, 27, 28). ამ მოქმედების

შემდეგ ჩაეყარა საფუძველი ზიარების საიდუმლოს, რაც მოასწავებდა პურისა და ღვინის მეშვეობით ადამიანის შეერთებას მაცხოვართან. ამ ღირსესანიშნავი ღამის შემდეგ საუკუნეთა განმავლობაში ეს უნმინდესი საიდუმლო სრულდება, როგორც მოგონება ქრისტეს ამქვეყნიდან გასვლისა.

იუდას ნასვლის შემდგომ მაცხოვარმა გადაწყვიტა, საბოლოო დარიგება მიეცა მონაფეებისათვის. ეს იყო გამოსათხოვარი შეხვედრა, რომლის დროს ქრისტეს ქარაგმული საუბარი მოსალოდნელი აღსასრულის შესახებ მწუხარებას ჰგვრიდა მონაფეებს, ხოლო დარიგებანი სიხარულით აღავსებდა მათ. იგი ამბობდა, რომ ძალზე მცირე დრო დარჩა და ცოტა ხნის შემდგომ საბოლოოდ დატოვებს მათ, ხოლო სადაც ის წავა, მონაფეები იქ ვერ მივლენ. „ჩემი მონაფეები რომ ხართ, იმით გაიგებენ ყველანი, ოქ სიყვარული გექნებათ ურთიერთს შორის“, „გიყვარდეთ ერთმანეთი“, ღალადებდნენ მისი ბაგენი. ეს მცნება, რომელიც მოსეს კანონებშიც იყო მოცემული, ახალ შინაარსობრივ დატვირთვას იღებდა ქრისტეს მხრიდან. აქ მინიშნება იყო სიყვარულზე, რომელიც უნდა დამყარებულიყო მონაფეთა შორის, როგორც აუცილებელი პირობა, სიყვარული, როგორც კანონი, რომელსაც უნდა განესაზღვრა მათი შემდგომი მოღვაწეობა. დარიგებამ, რომელსაც გამოსათხოვარი ელფერი ახლდა, ექვი აღუძრა პეტრეს და მოუთმენლად შეეკითხა მაცხოვარს: „უფალო სად მიხვალ, მიუგო მას იესომ: სადაც მე მივალ, შენ ვერ გამოძევები ამჟამად, არამედ შემდეგ გამოძევები. უთხრა მას პეტრემ: უფალო რატომ ვერ გამოძევები ამჟამად? სულს დავდებ შენთვის“ (იოანე, 13; 36, 37). იესოს შეეძლო ესაუბრა, რომ ჯერჯერობით ეს საყვარელი მონაფეც კი არ იყო შინაგანად იმდენად ძლიერი და ნმინდა, სიყვარულით რომ მის გზას გაჰყოლოდა, რომ ჯერჯერობით მას არ გააჩნდა სრულყოფილი წარმოდგენა იმის შესახებ, რაც მის ირგვლივ ხდებოდა, რომ მას ჰქონდა ბევრი ადამიანური სისუსტე და შეცნობილი არ ჰქონდა ბოლომდე თავისი როლი, მაგრამ ასეთი პირდაპირი პასუხით მოერიდა მისი გულის ტკენას და გამომჟღავნა შეეკითხა: „სულს დასდებ ჩემთვის?“ და როცა პეტრემ კვლავ დაუდასტურა თავისი ნათქვამი, იესომ წყნარად მიუგო: „მამლის ყივილამდე სამჯერ უარმყოფ მე“ (იოანე, 13; 38). ეს იყო მწარე სიმართლე. ეს იყო შეცნობა ადამიანისა, რომელმაც მართლაც დაადასტურა თავისი სისუსტე, როდესაც დატყვევებულმა მოსალოდნელი დასჯის შიშით იმავე ღამეს ქრისტეს ნაცნობობაზე სამგზის განაცხადა უარი.

მაცხოვარის დარიგებაში ისმოდა მკაცრი გაფრთხილება ახალი მოღვაწეობის შესახებ. ნავიდა ის ბედნიერი ხანა, როცა მონაფეები აბგისა და ჯოხის ამარა, ყოველგვარ სახსარს მოკლებულნი, ქრისტეს დავალებით ეწოდნენ სამისიონერო საქმიანობას. ბედნიერი მოგონება ამის შემდგომ

იცვლებოდა მკაცრი მომავლით, რომლის დროსაც არა თუ აბგა და ჯოხი იყო საჭირო, არამედ საბრძოლო ხმალი, რათა გადარჩენილიყო მომავლის იმედი. საუბარი გაგრძელდა გვიან ღამემდე, შემდეგ კი მაცხოვარი წამოდგა და განაცხადა, რომ წასულიყვნენ გეთსიმანიის ბაღში, მან უკვე იცოდა, რომ მოაღწია განკითხვისა და დამცირების ჟამმა, რომ ამალუბამდე დარჩენილი პერიოდი მისი წამებისა და შურისძიების უმძიმესი წუთებით იქნებოდა სავსე. ეს იყო მინიერი ცხოვრების უზარმაზარი ტკივილი, რომლის გადატანა მის ღვთიურ ბუნებასაც კი ეძნელებოდა. „მამაო ჩემო, თუ შესაძლოა, ამარიდე ეს სასმისი“ – ეს იყო სიტყვები, რომელშიც საოცარი სიმართლითა და სიცხადით მოჩანს ადამიანური განსაცდელისადმი შიში, რომლის გამომჟღავნება უფრო ამალუებს მაცხოვარს, ვიდრე ის, რომ რაღაც ზებუნებრივი გმირობით შეხვედროდა მოახლოებულ ტანჯვას.

მის ადამიანურ სულში წამიერად ჩამოჰკრა განსაცდელის შიშმა და ასევე წამიერად ამალდა ამ შიშზე, რადგან მასთან იყო მამა, რომლის მიმართაც იყო ეს გულმხურვალე ნათქვამი: „თუმცა არა როგორც მე მნებავს, არამედ როგორც შენ“ (მათე, 26, 39).

ლოცულობდა და იმაგრებდა სულს გეთსიმანიის ბაღში მაცხოვარი, ხოლო მისი მონათევები ძილმა მოიცვა, რის გამოც იესომ სინანულით შენიშნა: „თქვენ ისევ გძინავთ და ისვენებთ? აჰა მოახლოვდა ჟამი და კაცის ძე მიეცემა ცოდვილთ ხელში, ადექით, წავიდეთ, აჰა, მოახლოვდა ჩემი გაძცემა“ (მათე, 26, 45, 46).

სიტყვა არ ჰქონდა დამთავრებული, რომ ბაღში მამხალეებითა და იარაღით აღჭურვილი ბრბო შემოიჭრა, რომელსაც წინ იუდა მოუძღოდა. „რისთვის მოსულხარ მეგობარო?“ – შეაგება კითხვა იესომ, იუდამ არა მიუგო რა, მხოლოდ საკოცნელად მიიწია მასზე, რითაც ნიშანი მისცა თავისიანებს, რომ ვისაც კოცნას უპირებდა, შესაპყრობიც ის უნდა ყოფილიყო.

იესო არ ცდილა თავისი ვინაობის დამალვას, მას ხელები გაუთოყეს და მიჰგვარეს მღვდელმთავარ კაიფას, ვისთანაც თავი მოეყარათ მნივნობრებსა და უხუცესებს. სინედრიონის წევრები ეძებდნენ მონმეებს, რათა დასასჯელად საშხილი ეპოვათ ქრისტესათვის, მაგრამ მაცხოვარს თავად არ უცდია თავისი მოვლინების მიზეზის დაფარვა და პირდაპირ განაცხადა: „ამიერიდან იხილავთ კაცის ძეს, მჯდომარეს ძალის მარჯვენივ და მავალს ზეცის ღრუბლებით“. მაშინ მღვდელმთავარმა შემოიხია სამოსელი და თქვა: მან ღმერთი ჰგმო, მამ, რაღად გვინდა მონმენი... სიკვდილის ღირსია“ (მათე, 26, 64, 65, 66).

ებრაელებს სიკვდილით დასჯის უფლება არ ჰქონდათ, რადგან იუდეეში რომის კანონები მოქმედებდა და მხოლოდ რომის მოხელეს შეეძლო განაჩენი აღესრულებინა. მღვდელმთავრებმა იესოზე მსჯავრის გამოტანა იუდეას

რომაელ მმართველს პილატეს სთხოვეს, მაგრამ ეს მსჯავრი მხოლოდ სასჯელის უმაღლეს ზომას უნდა შეფარდებოდა. პილატემ საკმარისი სამხილი ვერ დაინახა ასეთი განაჩენის აღსრულებისათვის და მისი განთავისუფლებაც კი დააპირა, რის საპასუხოდ კეისრის მოალაღატოება დასწამეს ებრაელებმა. მაშინ ყოველგვარი პოლიტიკური შარისა და მანტაჟის თავიდან ასაცილებლად პილატემ ქრისტეს ჯვარცმა ბრძანა. ამის შემდგომ იესოს დაუწყეს ცემა, წყევლა, დაც-

ლოცვა გეთსიმანიის ბაღში

ინვა. ეკლის გვირგვინი დაადგეს თავზე, ბოლოს ნაიყვანეს გოლგოთის მთაზე და ორ ავაზაკთან ერთად ჯვარს აცვეს. აუტანელმა ტანჯვამ მას სიმწრით სავსე სიტყვები წარმოათქმევინა: „ელი, ელი! ლამა საბაქთანო“, რაც ქართულად ასე ითარგმნება: „ღმერთო, ღმერთო! რად მიმატოვე მე?“. ეს იყო სიტყვები, რომელიც ებრაელთა მეფემ, დავითმა წარმოთქვა თავისი დიდი მწუხარების ჟამს და უცილობლად იმასაც მოასწავებდა, რაც იესოს უნდა გადახდომოდა თავს. დაახლოებით ექვსი საათის განმავლობაში იტანჯებოდა ჯვარზე გაკრული, ბოლოს ამოიწურა მისი ადამიანური შესაძლებლობანი და უკანასკნელად მამის ნიაღში მობრუნებულმა ეს სიტყვები წარმოთქვა: „მამაო, შენს ხელთ ჩამიბარებია სული ჩემი“ (ლუკა, 23, 46). ეს იყო ტანჯვის დასასრული, ეს იყო მისი გამეფება ზეციურ სამყაროში, ეს იყო სასუფეველი ცათა, რომელიც მიიღო დედამიწაზე ადამიანური ცხოვრების ტანჯვის შემდგომ.

„აღსრულდა“ – ნაიჭურჩულა მან უკანასკნელად და განუტევა სული. რომაელმა ასისტავმა, რომელიც შეძრა ქრისტეს მონამებრივმა ტანჯვამ, ველარ მოითმინა და თავისი განწყობილების სანინაალმდეგოდ უნებურად ამოიძახა: „ჭეშმარიტად მართალი იყო ეს კაცი“ (ლუკა, 23; 47).

ჯვარცმა

ქრისტეს დატირება („პიეტა“).

ქრისტეს ჯვარცმა - ესაა უდიდესი აქტი, რომელიც კაცობრიობის ისტორიის შემობრუნებას მოასწავებს. ესაა ახალი რელიგიის გამობრწყინება, რომელიც უმცირესი თესლიდან აღმოცენდა და უზარმაზარ ხედ გადაიქცა, ეს იყო მუხტი, რომელმაც ნამსხვრევებად აქცია წარმართული რელიგიების უზარმაზარი კოლოსი, ეს იყო თესლი, რომელშიც ყვავილის გარდუვალობა გამო-ბრწყინდა. ქრისტეს ჯვარცმით ახალი სამყაროს აღორძინებას დაედო სათავე.

ქრისტეს ჯვარცმა მოხდა პარაკლეს. ამავე დღეს, საღამოთი ვინმე იოსებ არიმათიელი, შეძლებული კაცი, გამოცხადდა პილატესთან და სთხოვა, უფლება მიეცათ, ჩამოეხსნათ, ქრისტე ჯვრიდან და დაეკრძალათ. პილატემ თანხმობა განაცხადა, რის შემდეგაც ტილოში შეხვეული მაცხოვრის გვამი გადმოსვენებულ იქნა კლდეში გამოკვეთილ მღვიმეში, რომლის გამოსასვლელს მიაფარეს დიდი ქვა. კვირას მენელსაცხებლე ქალები: მარიამ მაგდალინელი, სალომე და სხვანი მივიდნენ მაცხოვრის საფლავთან, რათა მისთვის ნელსაცხებელი ეცხოთ, მაგრამ მაცხოვარი იქ აღარ დაუხვდათ. ცოტა ხნის შემდგომ პეტრემ და იოანემაც შეიტყვეს მომხდარის შესახებ, მივიდნენ გამოქვაბულთან და იხილეს მხოლოდ ტილოს ნაჭრები, რომელშიც მესია იყო გახვეული. მონათქვამი განაცვიფრა ქრისტეს აღდგომამ და ზოგი ეჭვობდა კიდევ, ვიდრე თავად არ გამოეცხადა მათ.

ქრისტეს აღდგომა და გამოცხადება არის უდიდესი და უეჭველი ფაქტი. სხვანაირად შეუძლებელია, ქრისტეს მიმდევრებს მისი სიკვდილის შემდგომ ასე მაღლა აენიათ ახალი რელიგიის დროშა. ყველაზე დიდი განსაცდელის ჟამს მათ მხოლოდ ორი მახვილი აღმოაჩნდათ, რომლის ხმარებაც კი არ იცოდნენ ნესიერად - ეს იყო მეთევზეთა პატარა ჯგუფი, რომელთაც თავიანთ ყოველდღიურ საქმესთან შეჭიდებულთ, არავითარი ძალა არ ჰქონდათ, არც იუდეველთა სამღვდელთაგანთან და არც რომაელი ლეგიონერების წინაშე. მათ მოსალოდნელი დასჯის შიშით ყველაზე დიდი განსაცდელის ჟამს მიატოვეს მაცხოვარი და თუ არა რაღაც დიდი სასწაული, ისინი, ყველაზე უკეთეს შემთხვევაში, შეძლებდნენ მხოლოდ პატარა სექტის ჩამოყალიბებას, რომლის დასამლელად ერთი

საშუალო დონის სასჯელიც კი იკმარებდა. საყურადღებოა, რომ მოციქულები, რომლებიც ქრისტეს მოლევანობისას დიდი გულადობით არ გამოიჩინოდნენ, მისი ამაღლების შემდგომ რადიკალურად შეიცვალნენ და თავიანთი გმირული შემართება და თავდადება ქრისტიანობისადმი პირადი მოლევანობით დაადასტურეს; არ დარჩენილა წამების არც ერთი ხერხი, მათ მიმართ რომ არ გამოეყენებინათ წარმართებს, ჩვენს სმენას დღესაც სწვდება ყიუინი აღტყინებული ბრბოსი, რომელიც მღულარეს ასხამს და ქვებით ქოლავს შეუდრეკელ მოციქულს, რომელსაც ერთი ნერვი არ უთრთის სახეზე და ქრისტეს მადლით გასხივოსნებული უდრტვინველად ტოვებს ამქვეყნიურ სივრცეებს.

გარდამოხსნა

მოციქულ პეტრეს, რომელმაც მაცხოვრის ვნების ღამეს სამჯერ განაცხადა მის ნაცნობობაზე უარი, აღდგომის სასწაულმა ზეზუნებრივი რწმენა და ძალა მიანიჭა, თავისი გმირული მოლევანობის დასასრულს წარმართების ხელში სასიკვდილოდ განწირულმა ჯვარზე თავდაღმა გაკვრა ითხოვა, რადგან არ თვლიდა თავს ღირსად, ისეთ მდგომარეობაში დასჯილიყო როგორც ქრისტი.

სწორედ ქრისტეს ამაღლება და მისი გამოცხადება იყო რწმენის გვირგვინი, რომელიც ტალღასავით აღიმართა წარმართული მსოფლიოს თავზე. მისი რეალობა უეჭველია. საბუთი ამ რეალობისა არის მონაფეების სასწაულებრივი გარდაქმნა, გმირული სულის მოვლინება, რომელიც გადმოვიდა მათზე იმის შემდგომ, რაც იხილეს მკვდრეთით აღმდგარი მაცხოვარი.

იესოს აღდგომის პირველი მონზე იყო მარიამ მაგდალინელი, შემდეგ კი იგი სხვა ქალებსაც გამოეცხადა, ეჩვენა პეტრეს და იოანეს, შემდეგ ყველა მონაფეს, გალილეის მთაზე – თავის ხუთასზე მეტ მიმდევარს.

ასე გრძელდებოდა 40 დღის განმავლობაში და ასწავლიდა მათ

ლმერთის სასუფეველის შესახებ. ამ ხნის მანძილზე იესო დაახლოებით 9-ჯერ გამოეცხადა თავის მიმდევრებს, მაგრამ მისი სხეული უკვე აღარ ეკუთვნოდა ადამიანურ სხეულს, მასში უკვე შეიმჩნეოდა არამინიერი ცხოვრების ხატი და ბოლოს დადგა დრო განშორებისა. იგი თავის მონაფეებს უკანასკნელად გამოეცხადა იერუსალიმში. ნაიყვანა ისინი ბეთანიის მიმართულებით და დაუბარა, რომ არ მოსცილებოდნენ იერუსალიმს მანამდე, სანამ სულიწმინდა არ გადმოვიდოდა მათზე, შემდეგ მისცა საბოლოო დარიგება, ხელები მალა აღაპყრო, დალოცა და თანდათანობით ამაღლდა ცაში. ამაღლებიდან ორმოცდაათი დღის შემდეგ იერუსალიმში მოციქულებს ძლიერმა ქარმა დაჰბერა, მათზე სულიწმინდა ცეცხლის ენების მსგავსად გადმოვიდა და დაიწყეს ლაპარაკი და ლმერთის დიდება სხვადასხვა ენაზე. მაშინ პეტრემ განუმარტა მოციქულებს, რომ მათ ნება ეძლეოდათ იესოსაგან, ნასულიყვნენ სხვადასხვა ქვეყანაში და მესიის სახელით ექადაგათ ქრისტიანობა.

ისტორიული თვალსაზრისით, ეს იყო ერთობ რთული პროცესი, რომელსაც უამრავი დამაბრკოლებელი გარემოება ახლდა თან ებრაელებისა და წარმართების მხრიდან, რამაც შეინირა ყველა მოციქული, გარდა იოანესი. მიუხედავად ამისა, ქრისტიანობის ძლევამოსილი სვლის შეჩერება უკვე აღარავის შეეძლო.

ქრისტიანული თემის წევრებს ჯერ კიდევ რომის იმპერიის აღმოსავლეთის პროვინციების მმართველ გალერიუსის 311 წელს გამოცემული ედიქტით მიეცათ ლეგალიზებული აღმსარებლის ნება იმ ვითარების გათვალისწინებით, რომ „მათ რიტუალში არ ყოფილიყო შემჩნეული საზოგადოების სანიანალმდეგო ქმედება“. II, III საუკუნეთა მიჯნაზე ქრისტიანული თემი საკმაოდ გაძლიერდა. მის რიგებში უკვე არა მხოლოდ ღარიბი ფენის წარმომადგენლები იყვნენ გაერთიანებულნი, არამედ მდიდარი და არისტოკრატიული საგვარეულოს წევრებიც, რაც განსაკუთრებულად უწყობდა ხელს მის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადებას. ამ პერიოდში ქრისტიანთა რიცხოვრები უპირატესობაც გამოიკვეთა, პალესტინაში საბოლოოდ მოხდა ქრისტიანების გამოყოფა იუდეველებისაგან. ბიზანტიის

ამაღლება

იმპერატორ კონსტანტინე დიდის ხელის შეწყობით ქრისტიანები დაეუფლნენ წმინდა ადგილებს, ქრისტიანობაში ჩამოყალიბდა სამღვდულოების იერარქიული ორგანიზაცია. 325 წელს ნიკეის პირველ მსოფლიო საეკლესიო კრებაზე იმპერატორ კონსტანტინე I-ის დასტურით ქრისტიანობა ოფიციალურ სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადდა. ამასთან დაკავშირებით წარმოიქმნენ ე. წ. ავტოკეფალიური, დამოუკიდებელი ეკლესიები, რომელთაც სათავეში პატრიარქები ჩაუდგნენ.

თავდაპირველად იყო რომის, ალექსანდრიისა და ანტიოქიის ავტოკეფალიური ეკლესიები, შემდეგ ასეთთა რანგში შეირაცხნენ იერუსალიმისა და კონსტანტინოპოლის ეკლესიებიც. ნიკეის საეკლესიო კრებაზე შეიმუშავეს უმთავრესი დოგმატიკურ-კანონიკური და იერარქიულ-ადმინისტრაციული საკითხები. კრებამ დაადგინა სარწმუნოების სიმბოლოს ტექსტი. საინტერესოა, რომ ნიკეის საეკლესიო კრების ოქმებში მოხსენიებულია ბიჭვინთის საეპისკოპოსო კათედრის მღვდელთმთავარი სტრატოფილე, რაც აშკარად მიუთითებს იმდროინდელ დასავლეთ საქართველოში ქრისტიანული მრევლის არსებობას.

ქრისტიანულ რელიგიაში ადრიდანე წარმოიქმნა სერიოზული უთანხმოებანი, რომელიც ძირითადად განპირობებული იყო დოგმატიკის ჩამოყალიბების რთული პროცესით. ჯერ კიდევ II საუკუნეში „მოციქულთა რწმენის“ სიმბოლოს დაუპირისპირდნენ პიროვნებანი, რომლებიც ქრისტეს აღიარებდნენ არა ღმერთად, არამედ ღმერთის დამხმარე ძალად, მისი ნების აღმასრულებელ პირად.

IV ს-ში წარმოიშვა ე. წ. არიანელთა მოძრაობა, რომელსაც სათავეში ჩაუდგა ალექსანდრიელი ხუცესი არიოზი, საეკლესიო დოგმატიკის სანაწილმდევოდ, რომელიც თვლის, რომ იესო ქრისტე მამა ღმერთის ერთარსი და თანასწორია. არიოზი და მისი მომხრეები ამტკიცებდნენ, რომ ქრისტე დასაბამიდან არსებობდა ღმერთთან ერთად. მართალია, იგი ღმერთის ფუნქციას ინანილებს, მაგრამ მასში ადამიანური უფრო სჭარბობს. 325 წლის ნიკეის საეკლესიო კრებაზე არიოზობა დაგმეს, თუმცა გარკვეულ პერიოდში მან მოიპოვა იმპერატორ კონსტანტინეს მფარველობაც კი. დიდი საეკლესიო მამის, ათანასე ალექსანდრიელის მედგარი წინააღმდეგობის შემდგომ, რომელსაც მხარი დაუჭირა დასავლეთის ეკლესიამ, არიოზობა დაიგმო კონსტანტინოპოლის საეკლესიო კრებაზეც 381 წელს. ასეთისავე ერესს მიეკუთვნებოდა ნესტორიანელობა, რომელმაც სახელწოდება მიიღო მისი დამაარსებლის ნესტორ კონსტანტინოპოლის სახელისაგან. ნესტორის მოძღვრებით, იესო ქრისტე არის ადამიანი, რომელშიც სულიწმინდის მეშვეობით ჩასახლდა სიტყვა – ღმერთი. ამიტომ ღვთისმშობელს ღვთისმშობელი კი არა, კაცის მშობელი უნდა ეწოდოს. ნესტორის მოძღვრებას დაუპირისპირდა კირილე ალექსანდრიელი და მესამე მსოფლიო

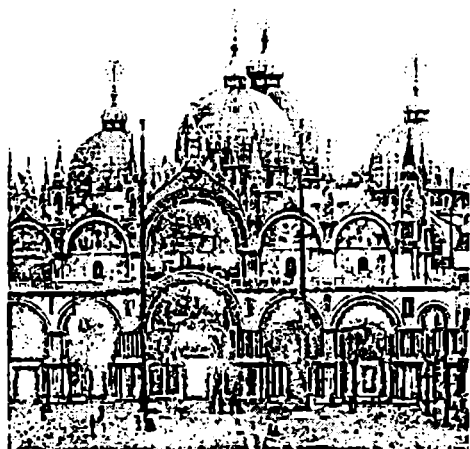
კონსტანტინოპოლი (დღეს - სტამბოლი). „აია სოფია“ - წმ. სოფიოს ტაძარი.

საეკლესიო კრებაზე 431 წელს ნესტორიანელობა დაგმობილი, ხოლო მისი მოძღვარი ნესტორი განკვეთილ იქნა ეკლესიისაგან.

ნესტორიანელობასთან ბრძოლისას წარმოიშვა კიდევ ერთი ახალი ერესი, ე. წ. მონოფიზიტობის სახით, რომლის დამფუძნებლები თვლიდნენ, რომ იესო ქრისტე ორბუნებოვანი (ღვთაებრივი და ადამიანური) იყო მხოლოდ ამაღლებამდე, ამაღლების შემდგომ კი ღვთაებრივმა მთლიანად გადაფარა ადამიანური, რის შემდეგაც ძე ღვთისა მხოლოდ ერთბუნებოვანია. მონოფიზიტობამ თავიდან დიდი პოპულარობა მოიპოვა აღმოსავლეთ ეკლესიებში. 451 წელს ქალკედონის IV საეკლესიო კრებაზე მონოფიზიტობა დაიგმო, თუმცა ამით მონოფიზიტურ მიმდინარეობას არსებობა არ შეუწყვეტია, მან ბიზანტიის იმპერიის ოლქებში გადაინაცვლა და სომხური, კოპტური და ნანილობრივ სირიული ეკლესიების იდეოლოგიად იქცა.

განხეთქილებანი ქრისტიანულ ეკლესიებში ხელს უშლიდა ბიზანტიის ერთიანი ცენტრალიზებული სახელმწიფოს ძლიერებას. ამიტომ იმპერატორი კონსტანტინე ყოველ ღონეს ხმარობდა, რათა ეკლესიის შიგნით უთანხმოებანი მოესპო. მაგალითად, როცა ალექსანდრიაში მოხდა განხეთქილება არიანელებსა და აფანასიელებს შორის, იმპერატორმა წერილობით მიმართა

მათ მეთაურებს, რომ შეეწყვიტათ კამათი და გაერთიანებულიყვნენ, თუმცა ამ თხოვნას შედეგი არ მოჰყოლია. ცალკეული ეკლესიები ერთმანეთს ებრძოდნენ პირველობის მოპოვებისათვის, ალექსანდრიელი ეპისკოპოსები ექიმებოდნენ ანტიოქიისას და პირიქით, ხოლო ორივეს თვალი მიჰყრობილი იყო კონსტანტინოპოლის ეკლესიისაკენ, რომლის მღვდელმთავარი სამეფო კართან იყო დაახლოებული და მეტი გავლენით სარგებლობდა.

მოციქულ მარკოზის ტაძარი ვენეციაში

იმის გამო, რომ ქრისტიანული ეკლესიის შიგნით ხშირად იჩენდა თავს სხვადასხვა რიგის უთანხმოე-

ბანი, რომელნიც ძირითადად ნესთმსახურებისა და დოგმატის საკითხში წარმოიშობოდა, საჭირო ხდებოდა საეკლესიო კრებათა მოწვევა, რომელიც გამიზნული იყო გარკვეული სახის ერესის დასათრგუნავად. ასეთი სახის კრებიებიდან განსაკუთრებით აღსანიშნავია 7 მსოფლიო საეკლესიო კრება: პირველი შედგა ქ. ნიკეაში 325 წელს, რომლის შესახებაც ზევით უკვე ითქვა, შემდეგი: კონსტანტინოპოლის 381 წლის, ეფესოს 431 წლის, ქალკედონის 451 წლის, კონსტანტინოპოლის 553 და 680 წლებისა და ნიკეის 787 წლის საეკლესიო კრებები.

მსოფლიო საეკლესიო კრებათა დადგენილებანი არის ის ძირითადი საფუძველი, რაზეც დამყარებულია ქრიატიანობის კანონიკური სამართალი და სალიტურგიო ნესთმსახურება.

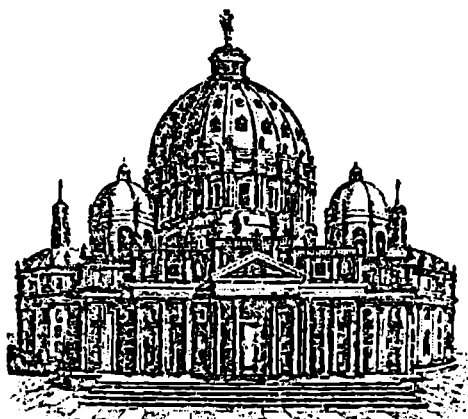
ქრისტიანობის პირველი და უმთავრესი ნიშანია ერთღმერთიანობა, ერთ არსებაში განსხიერებული სამი სახე - მამა ღმერთი, ძე ღმერთი და სულიწმინდა.

ღმერთი განასახიერებს აბსოლუტურად სრულყოფილ გონს - ყოვლად ძლიერებას, სიკეთესა და სიყვარულს, „სიყვარულია ღმერთი“.

ადამიანი პიროვნულად არის აბსოლუტური ფასეულობა, იგი უკვდავი სულიერი არსებაა, რომელიც შექმნილია „ხატად ღვთისა“. ყველა ადამიანი თავისუფალი და თანასწორია ღმერთის წინაშე. ადამიანის იდეური დანიშნულებაა განუწყვეტელი და ყოველმხრივი სრულქნა.

სულიერი სანყისი ბატონობს მატერიალურზე.

ღმერთია განმგები ყოველთა ხმელთა და ცათა, როგორც მისი შემქმნელი. მან მისცა ადამიანებს მატერიალურ სამყაროზე ბატონობის

მოციქულ პეტრეს ტაძარი რომში

მაგრამ მოაგონებს, რომ იგი უნდა ილტვოდეს სულიერი სინმინდისაკენ. ქრისტიანობა მკვეთრად ილაშქრებს კერპთაყვანისმცემლობისა და მრავალღმერთიანობის წინააღმდეგ.

იესო მკურნალია ადამიანის სულისა და სხეულისა, აქედან გამომდინარე, იგი უპირისპირდება ანტიკურ მაქსიმას – „ლამაზ სხეულში ლამაზი სულია“. ამ შეხედულების საწინააღმდეგოდ ქრისტე გვევლინება როგორც ცოდვილთა და ავადმყოფთა მკურნალი.

ქრისტე მორწმუნეებს ჰპირდება გამოცხადებას და სიკვდილზე გამარჯვებას, სულის განახლებას, მარადიულ უკვდავებას ცათა სასუფეველში. საიქიო ცხოვრების იდეა ქრისტიანობის ქვაკუთხედი.

ქრისტიანობა თავის მორალს სიყვარულზე აფუძნებს, ამიტომ მას სიყვარულის რელიგიას უწოდებენ.

ყველა ქრისტიანისათვის სავალდებულოა იესოსაგან დადებული ათი მცნების აღსრულება, რომელიც ასეთნაირადაა ჩამოყალიბებული:

1. მე ვარ უფალი ღმერთი შენი და არ აღიარო ჩემ გარდა სხვა ღმერთი.

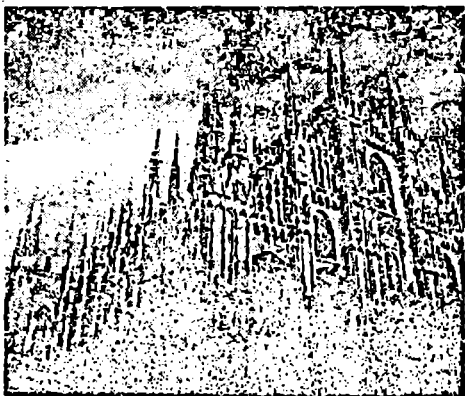
2. არ შექმნა კერპები და არ ეთაყვანო მას.

3. არ მოიხსენიო ღვთის სახელი ცუდად და ტყუილუბრალოდ.

უფლება, რათა მატერიალურ სამყაროში მატერიალური სხეულით აღასრულოს თავისი იდეალური დანიშნულება – დაძლიოს მატერიალური სამყაროს ცდუნება, გამოიწროს და ეზიაროს სულიერებას.

ქრისტემ მიიღო ადამიანის სახე, რათა კაცობრიობა ეხსნა ცოდვებისაგან.

ქრისტიანობა არ უკრძალავს ადამიანს, თავისი სურვილებისა-მებრ იღვანოს საზოგადოებრივი ცხოვრების ნებისმიერ სფეროში,

მილანის საკათედრო ტაძარი

4. იმუშავე და აკეთე საქმე ექვს დღეს და მეშვიდე დღე მთლიანად მიუძღვენი ღვთისმსახურებას.

5. პატივი ეცი მშობლებს და დაემორჩილე მათ.

6. არა კაც ჰქლა.

7. არ იმრუშო.

8. არ იპარო.

9. არავის დასწამო ცილი.

10. ერიდე ცუდ საქმეს, შურიანობას, ავ განზრახვას და გიყვარდეს სხვა ისე, როგორც საკუთარი თავი.

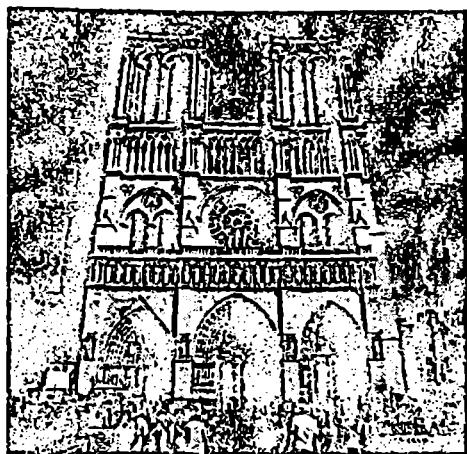
ძველი და ახალი აღთქმის ნიგნები დაყოფილია თავების მიხედვით, ხოლო თითოეული თავი მუხლობრივადაა წარმოდგენილი და ახლავს თავისი ნუმერაცია, რაც ძალზე აიოლებს ნიგნებით სარგებლობას.

ბიბლია თავებად პირველად დაყო კენტერბერიის ეპისკოპოსმა სტეფან ლანგტონმა 1214 წელს, ხოლო მისი მუხლობრივი დანაწილება მიენერებათ XVI ს-ის შუა წლების მოღვაწეებს – სანთეს პანინოსა და რობერ ეტიემონს.

საგულისხმოა, რომ ეს სამუშაოები პირველად ჩატარდა ლათინურ ტექსტზე, რაც შემდგომში გავრცელდა ებრაულსა და ბერძნულ ენებზე დაწერილ ბიბლიებზეც.

როგორც ცნობილია, რომის იმპერიის დაცემის შემდგომ სახელმწიფო გაიყო ორ ნაწილად, რომლის აღმოსავლურ ნაწილში წარმოიქმნა ბიზანტიის უზარმაზარი სახელმწიფო, ხოლო დასავლეთში ხელისუფლება ხელთ ეპყრათ მცირედგანვითარებულ ცალკეულ სახელმწიფოებს. ამ ვითარებამ საშუალება მისცა რომის ეკლესიას, გათავისუფლებულიყო საერო ხელისუფლების მეურვეობისაგან და განსაკუთრებული სიმდიდრე და ავტორიტეტი მოესპეჭა. რომის ეკლესია, მართალია, პირველ ხანებში ანგარიშს უწევდა კონსტანტინოპოლისას, მაგრამ არჩევდა თავისი დამოკიდებულების შენარჩუნებას და სძირად მედიატორის როლს ასრულებდა აღმოსავლურ ეკლესიებს შორის ატეხილი დავის მოწესრიგებაში. აღმოსავლურ და დასავლურ ეკლესიებს შორის უთანხმოებანი V საუკუნიდან დაიწყო, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, IX საუკუნემდე ითვლებოდა, რომ მსოფლიოში არსებობდა ერთი ქრისტიანული ეკლესია. IX ს-ში დაიწყო და XI ს-ში დამთავრდა ამ ორ ეკლესიას შორის გაყოფის პროცესი და 1054 წელს ისინი ოფიციალურად გაეთიშნენ ერთმანეთს. ამ ვითარების შედეგად წარმოიშვა აღმოსავლურ-კათოლიკური ანუ მართლმადიდებლური და დასავლური რომაულ-კათოლიკური ეკლესიები.

ქრისტიანულ ეკლესიას „კათოლიკური“ ეწოდა II საუკუნეში – ესაა ბერძნული სიტყვა და ნიშნავს „საყოველთაოს“, „მთელს“. ამრიგად, „კათოლიკურ ეკლესიაში“ უძველესიდან იგულისხმებოდა ქრისტიანული რელი-

პარიზის ლეთისმშობლის ტაძარი

რია და მეტი კონსერვატიულობით გამოირჩევა. მისი სარწმუნოების სიმბოლოა სამება – მამა ღმერთი, ძე ღმერთი და სულიწმინდა, რომელიც მამა ღმერთისაგან გამოდის. მამაღმერთი მიუწვდომელია ადამიანის გონებისათვის. მორწმუნეთათვის სავალდებულოდ ითვლება ეკლესიაში სიარული. ნებადართულია ეკლესიის მორთვა ხატებით და საგალობელი ჰიმნების შესრულება, მართლმადიდებელნი ასრულებენ შვიდ მთავარ საიდუმლოს. ესენია: ნათლობა, მირონცხება, სინანული (შონანიება), ზიარება, ზეთის კურთხევა, ქორწინება და მღვდლობა. ქრისტიანული რელიგიის უმთავრესი დღესასწაულია აღდგომა, რომელიც აღინიშნება ყველა ეკლესიაში ერთდროულად გაზაფხულის მთვარის შევსების შემდეგ პირველ კვირას.

მსოფლიოში ამჟამად არის 15 ავტოკეფალიური მართლმადიდებლური დამოუკიდებელი ეკლესია. ესენია: კონსტანტინოპოლის, ალექსანდრიის, ანტიოქიის, იერუსალიმის, რუსეთის, საქართველოს, სერბეთის, რუმინეთის, ბულგარეთის, კვიპროსის, საბერძნეთის, ალბანეთის, პოლონეთის, ჩეხოსლოვაკიისა და ამერიკის. ამასთან ერთად არის ავტონომიური მართლმადიდებლური ეკლესიები: ფინეთის, იაპონიისა და სინაისა.

მიუხედავად იმისა, რომ რომაულ-კათოლიკურმა ეკლესიამ შეინარჩუნა საერთოქრისტიანული მოძღვრების ძირითადი ნიშნები, მათში წარმოიშვა მთელი რიგი თავისებურებათა, რომელიც აისახა დოგმატში, დღესასწაულებში, დისციპლინასა და კანონებში. ძირითად ხაზებში ეს განსხვავებანი ასე გამოიყურება: კათოლიკური მოძღვრებით სულიწმინდის მოფენა ხდება არა მარტო მამა ღმერთისაგან (როგორც ამას მართლმადიდებ-

გის მიმდევართა ერთიანობა, მათი საყოველთაო კავშირი. 1054 წლის განხეთქილების შემდგომ სახელწოდება „კათოლიკური“ მიითვისა რომის ეკლესიამ, რითაც შეიქმნა საფუძველი, თითქოს ამ აქტის მერე იგი დარჩა ჭეშმარიტ ქრისტიანთა საყოველთაო ცენტრად. ბერძნულმა ეკლესიამაც შეინარჩუნა ეს სახელწოდება და, ამავე დროს, აღმოსავლური ეკლესიის უპირატესობის აღსანიშნავად თავის თავს უწოდა „მართლმადიდებლური“.

მართლმადიდებლური ეკლესია ტრადიციების ერთგული მიმდევარ

ვატიკანი

ბლები თელიან) არამედ იესოსაგან, რომლის მეშვეობითაც იესო მამა ღმერთს უტოლდება. კათოლიციზმი აღიარებს ჯოჯოხეთსა და სამოთხეს შორის ე. წ. შუალედურ სამყაროს, ე. წ. „სალხინებელს“, ანუ განსაზმენდელს. მათთან მხოლოდ ლათინურ ენაზე შედგენილი ბიბლია ითვლება წმინდად, სასულიერო პირებს ეკრძალებათ ქორწინება (ე. წ. ცელიბატი). რომაული ეკლესია არაკანონიკურ წიგნებსა და საეკლესიო კრების დადგენილებებსაც კი წმინდად მიიჩნევს.

კათოლიკეებთან მირონცხება ხდება 8 წლის ასაკის შემდგომ, ქორწინება ითვლება დაურღვეველ კანონად, იმ შემთხვევაშიც კი, თუ ერთ-ერთი მეუღლეთაგანი სიძეაში იქნება მხილებული. მართლმადიდებლური ეკლესია თვლის, რომ ეკლესიის მეთაურია ქრისტე, კათოლიკური ეკლესიის მიხედვით კი არსებობს ხილული მეთაური პაპის სახით. ეს მოძღვრება ეყარება შეხედულებას, რომლის თანახმად, იესო ქრისტემ თავის შემდგომ მთელი ძალაუფლება ჩააბარა პეტრე მოციქულს, რითაც იგი გახდა მოციქულთა თავადი და გადასცა მას სასუფეველის გასაღები. პეტრემ როცა დატოვა ეს ქვეყანა ძალაუფლება თავის შთამომავლებს – რომის პაპებს – დაუტოვა, როგორც ქრისტეს მოადგილეებს. ამდენად, პაპი არის უმაღლესი მსაჯული, ეკლესიის სრულუფლებიანი მონარქი, მას შეუძლია არათუ კანონების, არამედ წმინდა წერილის კრიტიკაც კი, მისი დასმენა ღმერთის წინაშე შეუძლებელია და უდიდეს მკრეხელობად ითვლება. პაპს თანამდებობაზე ირჩევს კარდინალთა კონკლავი მთელი სიცოცხლის განმავლობაში, მისი

ნმინდა სტეფანეს ტაძარი ვენაში

რეზიდენცია ვატიკანშია.

რომაულ-კათოლიკური ეკლესია ერთი უდიდესი ძალა შეიქმნა შუა საუკუნეების მსოფლიოში. მისი გავლენა ვრცელდება არა მხოლოდ მის მრევლსა და საეკლესიო მმართველობაზე, არამედ ევროპის სახელმწიფოთა პოლიტიკურ ცხოვრებაზე. დროთა განმავლობაში, როგორც ძალაუფლებას სჩვევია, რელიგიის საფუძველს ამოფარებულმა პაპებმა და მათ ხელქვეით მყოფმა სამღვდლოებამ წარმოშვა უსამართლობისა და უზურპაციის უსასტიკესი პირობები, სადაც უდანაშაულოდ იტანჯებოდა ასეულ ათასობით ადამიანი. პაპის ხელისუფლების წარმომადგენლებს ერესობის საბაბით შეეძლოთ ნებისმიერი ადამიანისა და ნებისმიერი პროგრესული მოვლენის წინააღმდეგ გალაშქრება. რომის კათოლიკურ ეკლესიაში საამისოდ შეიქმნა საეკლესიო სასამართლო

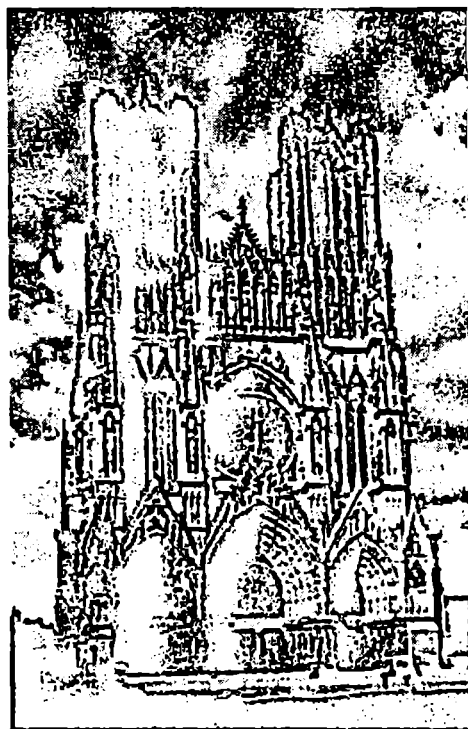
„ინკვიზიციის“ სახელწოდებით, რომელიც თავისი განთქმული სისასტიკით მოქმედებდა XII-XIX საუკუნეებში. ინკვიზიტორებს დაკისრებული ჰქონდათ „მწვალებლური მანკიერების ძიება“ და ემორჩილებოდნენ მხოლოდ პაპს. ბრალდებულთა გამოსატყეხად მიმართავდნენ წამების უსასტიკეს ფორმებს. ინკვიზიტორთაგან განსაკუთრებულად გამოიჩინა თავი ესპანეთში მოღვაწე დომინიკელთა ორდენის ხელმძღვანელმა ტორკევემადამ, რომლის თვრამეტწლიანი მოღვაწეობის განმავლობაში ცოცხლად დაწვეს 10 ათასზე მეტი ადამიანი. კათოლიკური ეკლესიის უზურპაციამ, მისმა განუსაზღვრელმა ძალაუფლებამ, შეუზღუდავმა მმართველობამ, რომელიც საზოგადოების დამამუხრუჭებელ ძალად იქცა, საფუძველი ჩაუყარა რეფორმაციის მომზადებას. მისი ერთ-ერთი ყველაზე გამოჩენილი ფიგურაა გერმანელი მოაზროვნე მარტინ ლუთერი.

მარტინ ლუთერის სახელს უკავშირდება ე. წ. 95 თეზისის მომზადება, სადაც მოცემულია რომის კათოლიკური ეკლესიის მორალის გადასინჯვის პირობები, წეს-ჩვეულებათა რეორგანიზაცია და მისი გავლენის სფეროების შეკვეცა. ლუთერმა თავის თეზისებს საფუძვლად დაუდო ერთიანობისა

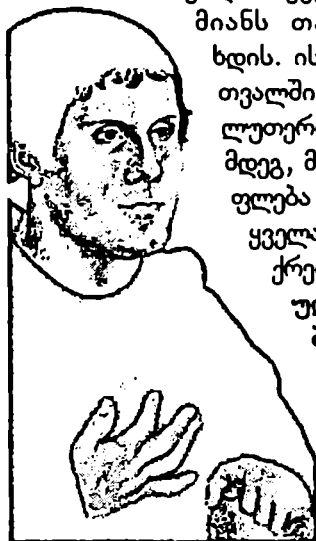
და სამართლიანობის პრინციპი, მაღალი ზნეობა, შრომა, შინაგანი რწმენა და ღვთის სიტყვის ანუ სახარების ჭეშმარიტი არსი - როგორც ღვთაებრივი სამართლის გამოვლინება. იგი იბრძოდა პომპეზური დღესასწაულებისა და ასკეტური ფანატიზმის წინააღმდეგ. მისი აზრით, მორწმუნემ ღმერთზე უნდა ილოცოს ცოტა, მაგრამ ღრმად, ვინაიდან ღმერთი გმობს ხანგრძლივსა და სიტყვამრავალ ლოცვას.

ლუთერმა წინ წამოწია მოციქულ პავლეს მაქსიმა: „ვისაც შრომა არ სურს, ის წურც ქამს“. ლუთერი „შრომასა და სიბევეითები ხედავდა საზოგადოებრივი წინსვლის აუცილებელ პირობას, ღირსების საქმესა და ზნეობრივი სინამდის გარანტიას, რომელიც ღმერთის

თვალში ყველა ადამიანს თანასწორს

რეიმის ტაძარი

მარტინ ლუთერი

ხდის. ის, ვინც არ მუშაობს ბეჯითად მდაბიოა ღმერთის თვალში, თუნდაც იგი იყოს მთავარი ანდა იურისტი“. ლუთერმა გაილაშქრა ასკეტიზმისა და ცელიბატის წინააღმდეგ, მან დაუფარავად მოითხოვა გერმანიის განთავისუფლება რომის პაპის ბატონობისაგან. ლუთერი ქადაგებდა ყველა ქრისტიანის ერთიანობას და შესაბამისად ილაშქრებდა საეკლესიო იერარქიის წინააღმდეგ. ლუთერის უდიდესი დამსახურება იყო ლათინური ენიდან ბიბლიის გერმანული თარგმანი, რომელმაც საფუძველი დაუდო გერმანული ენის ჩამოყალიბებასა და დახვეწას.

რეფორმაციული მოძრაობის უშუალო წაყოფი იყო კათოლიკურ ეკლესიაში პროტესტანტული მიმდინარეობის ჩამოყალიბება, რომელსაც ლუთერთან ერთად საფუძველი დაუდეს გამოჩენილმა თეოლოგებმა: ცვინგლიმ

ჟან კალვინი

და კალვინმა. ეს იყო ქრისტიანობის მესამე სახესხვაობა, რომელიც თავის თავში მოიცავს რამდენიმე რელიგიურ მოძღვრებასა და მიმდინარეობას. პროტესტანტობის მოძღვრებაში უმთავრესი ადგილი უჭირავს ორ დოგმას: პირველის მიხედვით, ქრისტიანულ ეკლესიაში უმთავრეს ავტორიტეტად ითვლება ბიბლია, ძველი და ახალი აღთქმის წიგნები, და მეორე: ეკლესიის ერთადერთი და უჩინარი მეთაურია იესო ქრისტე, რაც პირდაპირაა მიმართული პაპიზმის უფლებების შეზღუდვისაკენ. პროტესტანტები უარყოფენ საეკლესიო იერარქიას, ხოლო სამღვდელოების წარმომადგენლებს ირჩევენ საერო პირებიდან, ისინი უარყოფენ ღვთისმშობლის კულტს, ე. წ. სალხინებელს,

წმინდანთა თაყვანისცემას, ხატებს, მონაზვნურ ცხოვრებას, სულის გამოხსნის 7 საიდუმლოთაგან აღიარებენ მხოლოდ ორს – ნათლობასა და ზიარებას, ისინი ქადაგებენ ბიბლიის ჭეშმარიტებას, ლოცულობენ ერთობლივად და გალობენ ფსალმუნებს.

გასული საუკუნის ბოლო მეოთხედში პროტესტანტული ეკლესია ითვლიდა დაახლოებით 250 მილიონ მიმდევარს.

ქართველთა რელიგია

1. ქართველთა წარმართული რელიგია

როგორც ცნობილია, უძველესი რელიგიური შეხედულებანი წარმოიშობიან ბუნებასთან უშუალო კავშირის შედეგად. ამ მხრივ არც ქართველები ყოფილან გამონაკლისნი და მათაც ადრიდანვე ჰყავდათ ამ რიგის შესაფერისი ღვთაებანი. ყოველი თემი და გვარი ეთაყვანებოდა მთის, ხევის, მინდვრის, ხეებისა და სხვათა მფარველ ღვთაებებს. ადრეკლასობრივი საზოგადოების ეპოქაში ქართველთა წინაპრების რელიგიური შეხედულებანი უფრო დაიხვეწა და ჩამოყალიბდა გარკვეული იერარქიის უფროსი და უმცროსი ღვთაეების სახით. ადგილის ღვთაებებმა შეინარჩუნეს ავტონომიური ხასიათი ამა თუ იმ გვარსა და თემში, ხოლო სატომო ან სატომთაშორისო ღვთაებებისადმი თაყვანისცემა თანდათან საერთო მოვლენად იქცა.

საქართველოს მთიანეთში შემორჩენილი ეთნოგრაფიული მასალის მეცნიერულმა შესწავლამ გამოააშკარავა, რომ ადრეკლასობრივ საზოგადოებაში ქართული ასტრალური პანთეონის სათავეში სამი ღმერთი იდგა: პირველი იყო უზენაესი ღმერთი მთვარე, მეორე – ქალღმერთი მზე (მზექალი) და მესამე – კვირია. იერარქიის მომდევნო საფეხურზე იდგნენ უფრო დაბალი რანგის ღმერთები: ჯვარი, ხატი, ადგილის დედა და სხვანი.

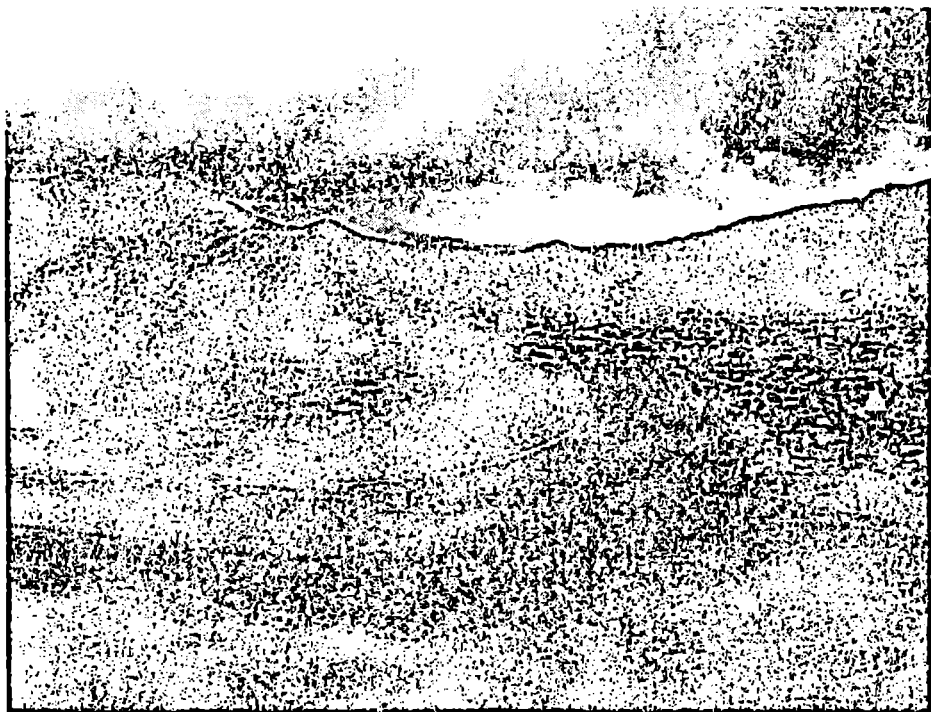
ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში მიღებული შეხედულების თანახმად, უზენაესი ღმერთი – მთვარე ითვლებოდა უმთავრეს ღვთაებად. ივ. ჯავახიშვილის მოსაზრებით, ადრეულ პერიოდში საერთო წარმართობა არსებობდა ყველა ქართული ტომისათვის და ამ წარმართობის მსახურების ტერმინოლოგიაც საერთო ქართული იყო.

ძვ. წ-ით I ათასწლეულის შუა ხანებში ქართველური მოდგმის ტომების მუშქების (მესხების) მცირე აზიიდან მოსულმა ნაკადმა გარკვეული სიახლე მოიტანა რელიგიის სფეროში, რომელმაც ჩამოყალიბებული სახე მიიღო მეფე ფარნავაზის მეფობის დროს. ეს იყო არმაზის ღვთაება. იგი დაეტოლა ძვ. ქართველთა მთვარის ღვთაებას, შეიძინა უფრო ფართო მნიშვნელობა და იქცა ქართველთა უზენაეს ღვთაებად. ამ დროს არმაზთან ერთად ქართველები ეთაყვანებოდნენ ზადენის, გაციისა და გაის ღვთაებებს, რომელთა კერპებიც აღმართული იყო მცხეთაში. არმაზის ანთროპომორფული ფიგურა განასახიერებდა სპილენძისაგან ჩამოსხმული მეომარი მამაკაცის ქანდაკებას, რომელსაც ტანზე ოქროს აბჯარი ესხა, თვალებად ძვირფასი ქვები ჰქონდა ჩასმული, ხოლო ხელში მახვილი ეჭრა. მისი დღეობა ზაფხულის ბოლოს ტარდებოდა.

გამოთქმულია ვარაუდი არმაზის კულტის აპურამაზდასთან (მაზდეანობის მთავარი ღმერთი) კავშირის შესახებ, რომელიც არ იქნა გაზიარებული და საბოლოოდ დადგინდა, რომ არმაზი წარმომავლობით ხეთურ-მცირეაზიური ლევაებაა, რომელიც უკავშირდებოდა იქაური მთვარის ღმერთის – არმას სახელს, ხოლო, რაც შეეხება ცეცხლმსახურებას, იგი არასოდეს ყოფილა წარმართული ქართული პანთეონისათვის დამახასიათებელი მოვლენა (ა. აფაქიძე).

როგორც უკვე აღინიშნა, ხეთურ სინამდვილეში არმა (არმაზი) მთვარის ლევაება იყო, ამიტომაც მესხური ტომებისაგან მოტანილი ამ კულტის დამკვიდრებას (რომელმაც ქართლში გაბატონებული მდგომარეობა დაიჭირა) დიდი წინააღმდეგობა არ შეხვედრია, რადგან დამხვედურთათვის მთვარის კულტი უმთავრესი იყო.

ქართველები, როგორც უძველესი მინათმოქმედი ერი, განსაკუთრებული პატივისცემით ეპყრობოდნენ ხარის კულტს, რომელსაც მინათმოქმედების ფუძემდებლად მიიჩნევდნენ. არქეოლოგიურ მასალებში ძალზე ხშირად გვხვდება როგორც ლითონის, ასევე თიხისაგან დამზადებული ხარის

ქალაქი მცხეთა

საკულტო გამოსახულებანი, ხარის გამოსახულებანი ამშვენებდნენ კოლხეთსა და იბერიაში მოჭრილ მონეტებს. ეთნოგრაფიულ ყოფაში მრავალი რელიგიური დღესასწაულია დაკავშირებული ხარის კულტთან, სამეგრელოში შემორჩენილია დღესასწაული - კურული - ხარების შეჯიბრება, სადაც ასახულია ხარის მოთვინიერების, მისი გახედნის უძველესი ეტაპი.

საინტერესოა, რომ ხარის საკულტო გამოსახულებებს ხშირად ახალი მთვარის მოყვანილობა აქვთ (მაგ. ენეოლით-ადრებრინჯაოს ხანის კერათა რქისებური ფორმა), რაც მეცნიერებს აფიქრებინებს, რომ მინათმოქმედების კულტის საგნები შინაარსობრივადაც და გარეგნულადაც გადაიზარდა და შეერწყა მთვარის კულტს, ხოლო ხარის სანესო გამოსახულება მთვარის ღვთაების სიმბოლოდ იქცა. ასე რომ, „მთვარის, ვითარცა მთავარი მუფის და ღვთაების, თაყვანისცემა ყველა ქართველი ტომის უძველეს რწმენად უნდა ჩაითვალოს“ (ივ. ჯავახიშვილი), ხოლო ხარი მის წმინდა ცხოველად იქნეს შერაცხული.

ლეონტი მროველის მიხედვით, ზემოდასახელებულის გარდა ქართველები წარმართულ ხანაში ეთაყვანებოდნენ აგრეთვე ღვთაებებს - აინინასა და დანიანს, რომელნიც საურმაგ მეფეს აღუმართავს „გზასა ზედა მცხეთისასა“.

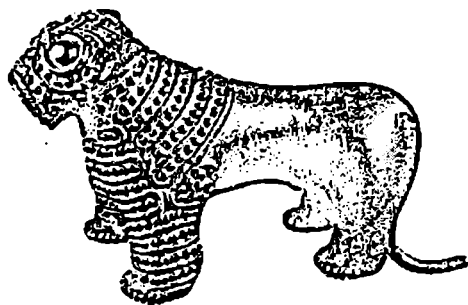
ძველი ბერძენი პოეტი თეოკრატე გადმოგვცემს, რომ კოლხთა უძველესი წინაპარი კოლხოსი იყო შვილი ფასისისა. სხვა ავტორებთან ეს ფასისი მდინარის ღმერთადაა მიჩნეული და მისი ქანდაკება თმით-შემოსილსა და წვერულვაშიან ღვთაებას განასახიერებდა, რომლის

ლომის გამოსახულება კოლხურ მონეტაზე

სხეულიდანაც გამოედინებოდა წყალი. არიანეს მიხედვით, ქ. ფასისის შესასვლელთან იდგა ქალღმერთის დიდი ქანდაკება, რომელსაც ხელში საკრავი ეჭირა, ხოლო ფერხთით ლომები ეწვნენ, რაც მიუთითებს ლომების თაყვანისცემაზე. ამ თვალსაზრისს ამტკიცებენ ძველ კოლხურ მონეტებზე გამოსახული ლომის ფიგურები და ასევე საირხესა და ვანში აღმოჩენილი ლომის ქანდაკებანი, რომელთაც ანალოგები აღმოსავლეთ საქართველოშიც მოეძებნებათ. ბერძნებისავე მითითებით, ქ. ფაზისთან მდგარა ქალღმერთი რეას ქანდაკება. ფიქრობენ, რომ რეა, ანუ კუბელე-კვიბილა, ერთ დროს მცირეაზიის მთავარი ქალღმერთი უნდა ყოფილიყო და იგი დიდი დედის წოდებას ფლობდა.

როგორც ცნობილია, ლომი მზის ცხოველია და მის ზოომორფულ გამოსახულებას ხშირად ამკობს მზის სიმბოლური ნიშნები, არქეოლოგიური მასალები ეჭვმიუტანლად ადასტურებენ, რომ მზე, როგორც დედა

ლომის სკულპტურული გამოსახულება

ღმერთი, ქართული წარმართული პანთეონის ერთ-ერთი მთავარი ღვთაება იყო.

როგორც ეთნოგრაფიული მასალით მტკიცდება, წარმართული ხანის პანთეონს თავისი კულტმსახურების სათანადო წესი ჰქონია შემუშავებული. ისტორიულ საბუთებში აღწერილი მონაცემები ამ მასალებმა კიდევ უფრო განამტკიცა.

ამ თვალსაზრისით, საინტერესოა „წმინდა წინოს ცხოვრებაში“ აღწერილი წარმართული დღესასწაული, რომელიც ძალზე შთამბეჭდავადაა გადმოცემული: დღესასწაულის დაწყების წინ ქალაქში ისმის საყვირთა ხმა, რომლის ხმაზე მთელი ერი გამოიფინება ქუჩებში, საზეიმოდ მორთული ხალხი ელოდება მეფეს და მის სახლულს, რათა ერთად დაიძრან არმაზის კერპისაკენ. მეფე სასახლიდან გამოდის თავისი ამალით „საზარელითა და თვალშეუდგამი ხედვითა“ და გასწევნ არმაზის მთისაკენ, რომელიც ცოტა ხნის შემდეგ აივსება „დროშებითა და ერითა, ვითარცა ველნი ყუავილითა“.

ბუნებრივია, ასეთ მეფურ მსვლელობას თავისი ლოგიკური დასასრული ექნებოდა, რაც, უპირველეს ყოვლისა, კულტის სამსახურითა და ტრადიციული საღვთისმსახურო წესების აღსრულებით უნდა გამოხატულიყო. ასეთ წარმართულ დღესასწაულს ეყრდნობა ამჟამადაც მოქმედი და ქრისტიანულ ყაიდაზე გარდაქმნილი დღესასწაული მცხეთობა, რომელიც მოსაგლისა და ნაყოფიერების, საკუთრივ დედამიწის დაუძლეველი ძალის, მისი კულტის თაყვანისცემის უძველესი ტრადიციებიდან იღებს სათავეს.

ისე, როგორც მსოფლიოს მრავალ ხალხში, საქართველოშიც ძალზე გავრცელებული იყო მიცვალებულის კულტი, ხოლო სულთან დაკავშირებული წარმოდგენები საკმაოდ მრავალფეროვანი იყო. ეს ვითარება განსაკუთრებულად შეიმჩნევა მთიანეთში, სადაც წარმართული ჩვეულებების დანაშრევებმა ბოლომდე შემოინახეს თავი. სვანეთში დიდ პატივს მიაგებდნენ გარდაცვლილი წინაპრის კულტს, რომელსაც საგანგებო დღესასწაული – „ლიფანალი“ – ეძღვნებოდა. სვანთა რწმენით იმქვეყნიური ცხოვრება ამქვეყნიურის მსგავსია, ხოლო ადამიანის სული სიცოცხლეს განაგრძობს იმ ქვეყანაში იმავე მდგომარეობით როგორც ამქვეყნად ჰქონდა, იმავე ღირსებითა და ნაკლით. ამასთან, მას ისევე ახასიათებს ყველა ის აუცილებელი მოთხოვნილება და ესაჭიროება იგივე საგნები, რაც ამქვეყნად სჭირდებოდა. თუმცა „მიცვალებული, როგორც იდუმალი არსება,

რომელიც ახლოს დგას ღმერთთან, ფლობს გაცილებით მეტ ძალასა და შესაძლებლობებს, ვიდრე მინიერი ადამიანი“ (ვ. ბარდაველიძე). ამიტომ მათი დამოკიდებულება ცოცხლებთან ძალზე მნიშვნელოვანია და ძირითადად განსაზღვრავს მათი ცხოვრების ხასიათს, სიცოცხლეს, ნაყოფიერებას, მოსავლიანობას და ა. შ.

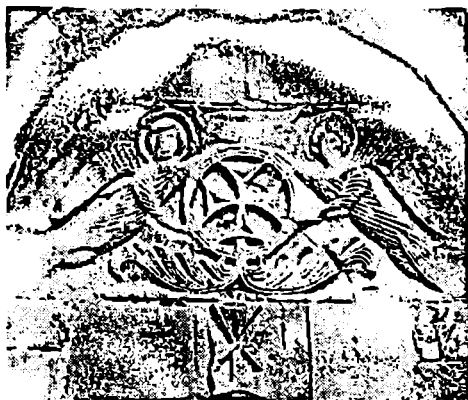
ამიტომაც მიაჩნიათ, რომ სულებთან კარგი დამოკიდებულება საწინდარია მათი კეთილდღეობისა. სწორედ ამ ვითარების გამოვლინებაა ლიფანალი, რომლის დროსაც სულები მიდიან თავიანთ ოჯახებში და რჩებიან იქ გარკვეული ხნით (3-4 დღე). დღესასწაული ლიფანალი ეძღვნება ამ სულების მიღებასა და გასტუმრებას. საყურადღებოა, რომ ლიფანალი იმავე დროს არის საახალწლო ციკლის დღესასწაული – იგი სრულდება ბუნების ძალთა აღორძინების წინ და უკავშირდება ნაყოფიერებისა და გამრავლების იდეას.

ხევსურების წარმოდგენით, სამოთხე მრავალსართულიანი კოშკის მსგავსია, რომელიც მუდმივი მზითაა განათებული. „ამ კოშკის გარშემო ხეივანია, რომელსაც ვეშა წყარო ჩამოუდის. თავმადლიანი სულები იმ კოშკის ზემო სართულში ცხოვრობენ, ხოლო ცოტა მადლიანები კი – ქვემოთ. მადლიანები შუშპრობენ, მხიარულობენ და აწყარა წყალს სვა-მენ“ (ს. მაკალათია). სულებთან დაკავშირებული წარმოდგენები ქართული წარმართული პანთეონისათვის ძალზე დამახასიათებელი საყოველთაო მოვლენაა, რაც აისახა კიდევაც რელიგიურ სარიტუალო პრაქტიკაში. დროთა განმავლობაში ზოგიერთმა მათგანმა უკანა პლანზე გადაინაცვლა, ნაწილი კი ქრისტიანული რელიგიის მორალს მიესადაგა.

2. ქრისტიანობა საქართველოში

საქართველოს ძველი დროიდანვე მჭიდრო ურთიერთობა ჰქონდა როგორც წინა აზიის ქვეყნებთან, ასევე საბერძნეთთან და რომთან. მართალია, ქართველთა პოლიტიკური ორიენტაცია ზოგჯერ აღმოსავლეთისაკენ იხრებოდა, მაგრამ მისი ძირითადი ცენტრალური ზაზი მაინც დასავლეთის კულტურული ცხოვრებისაკენ იყო მიმართული. ამ ვითარებამ ბევრად განსაზღვრა ეროვნულ-ინტელექტუალური პროფილის ჩამოყალიბება, რომელიც ძირითადად მოხაზულია ქრისტიანული რელიგიის ცხოველმყოფელი გავლენით.

საქართველოს, როგორც „მუსლიმანურ ზღვაში მოქცეულ“ კუნძულს, არასდროს უღალატია ქრისტიანული იდეალებისათვის. ასეთი სიჯიუტის გამო არაერთხელ სასტიკად დაუსჯიათ ქვეყნის საუკეთესო შვილები, მაგრამ

ჯვრის ამაღლების სცენა (მცხეთის ჯვრის
ტაძრის რელიეფი).

გზის გამრუდება ვერავენ შეძლო. ამ ფაქტის დადასტურებაა თუნდაც ქართველ მორწმუნეთა ღრმად მონამებრივი ცხოვრება, როგორც ნიშანი ქრისტიანული რელიგიისადმი დაუშვრეტელი სიყვარულისა.

საყოველთაოდ მიღებული ჯრის თანახმად, საქართველო ის ქვეყანაა, რომელიც თავისი ბუნებრივი და, განსაკუთრებით, სტრატეგიული მნიშვნელობის გამო, გაუნელებელ ინტერესს იწვევდა აღმოსავლეთისა და დასავლეთის იმპერიებს შორის. საქართველოს ხელში ჩაგდება მათი

პოლიტიკის ერთ-ერთ უმთავრეს საკითხი იყო, რისი აღსრულებისათვის ისინი მუდამ თავგამოდებით იბრძოდნენ.

ამ ბრძოლების სისასტიკე ადრინდნევე მკვეთრად ჩაიჭედა ქართველი ხალხის მეხსიერებაში. მაშრიყისა და მალრიბისაკენ ხმლის ქნევამ მას პოლიტიკური ლავირების განსკუთრებული თვისება გამოუმუშავა, რომელიც დამყარებული იყო ფიზიკური არსებობის შენარჩუნებაზე და ბოლოს, როდესაც ქრისტიანობა გამოუბრწყინდა მსოფლიოს, ქართველთა წინაშე კიდევ ერთხელ დადგა მარადიული საკითხი არჩევანისა. ეს იყო პროცესი, რომლის სანიშნო მაგალითს ჩვენს ისტორიაში წარმოადგენს აიეტიცა და ფარტაზის დაპირისპირება.

საბედნიეროდ, საქართველომ ქრისტიანობა აირჩია, რამაც ბევრად განსაზღვრა მისი კულტურული და პოლიტიკური ცხოვრების ისტორია, მისი ანმყო და მომავალი. ეს არჩევანი სწორი გამოდგა.

საკითხი საქართველოში ქრისტიანობის გავრცელების შესახებ ერთ-ერთი ცენტრალურია, როგორც ზოგადად ჩვენი ისტორიის, ასევე კერძოდ ქართული ეკლესიისათვისაც. კამათმა ამ პრობლემის თაობაზე მკვეთრად გამოხატული სახე მიიღო დიდი საეკლესიო მამის გიორგი მთაწმინდელის თვალსაზრისში, რომლის მიხედვითაც საქართველო მტკიცედ იქნა მიჩნეული სამოციქულო ქვეყნად.

ავიოგრაფიული ლიტერატურის სპეციფიკიდან გამომდინარე, გიორგი მთაწმინდელის თვალსაზრისში ამ არგუმენტაციის დამამტკიცებელი მასალა სრულად არაა გადმოცემული, მაგრამ არსებობს მდგომარეობა, რომელიც გაცილებით მეტს გვეუბნება ამ საბუთების შესახებ. ესაა დავა ისეთი დიდი დონის საეკლესიო იერარქთან, როგორიც იყო ანტიოქიის მღვდელთმთა-

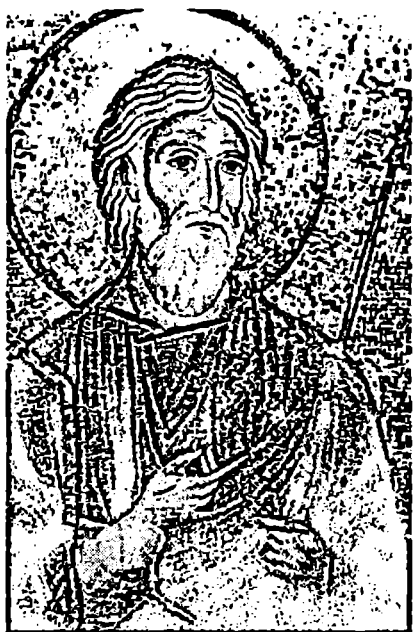
ვარი და რომ არა სათანადო საბუთები, გიორგი მთანმინდელი ვერ დაიჩემებდა საქართველოს გამოცხადებას სამოციქულო ქვეყნად.

XIX-XX საუკუნეთა მიჯნაზე კამათმა საქართველოს, როგორც სამოციქულო ქვეყნის, შესახებ გაცხოველებული ხასიათი მიიღო ისეთი დიდი მეცნიერების ნაშრომებში, როგორებიც იყვნენ: ივ. ჯავახიშვილი, კ. კეკელიძე და მ. თამარაშვილი. საბოლოოდ ამ მეცნიერული პაექრობის შედეგი მ. თამარაშვილის მოსაზრებაში ასე ჩამოყალიბდა: „საქართველო ეს ის ერთ-ერთი ბედნიერი ქვეყანაა, რომელიც მოირწყო მოციქულთა ოფლით და რომელმაც მიიღო მაცოცხლებელი სიტყვა იმ ადამიანის ბაგედან, ვინც საკუთარი თვალთა იხილა მაცხოვარი“.

საქართველოში მიღებული ტრადიციული შეხედულების თანახმად, სულიწმინდის მოფენის შემდგომ ქართველთა მოქცევა წილად ხვდა თავად ღვთისმშობელს, მაგრამ იესოს სურვილით ეს მისია დაეკისრა ქრისტეს მონათესა ანდრია პირველწოდებულს, რომელსაც ღვთისმშობელმა თავისი გამოსახულებიანი ხატი გამოატანა და გამოისტუმრა საქართველოსაკენ. ანდრია პირველად ეწვია ტრაპეზუნდის მხარეს და დარჩა ცოტახანს, შემდეგ კი დატოვა ისინი და აჭარის მხრიდან შემოვიდა საქართველოში. აქაურების მოქცევაში ანდრიამ არამცირედი გაჭირვებანი გადაიტანა, მაგრამ ბოლოს მაინც შეძლო მათი გაქრისტიანება, მონათლა ისინი, დაადგინა მღვდლები, ღვთისმსახურება, აუგო ეკლესია, დაუტოვა იმ ხატის მსგავსი ხატი, რომელიც მას ღვთისმშობელმა გამოატანა და გამოეთხოვა.

ამის შემდეგ მოციქული ოცხეს ხეობით შემოვიდა სამცხეში, რომლის მცხოვრებნი ეთაყვანებოდნენ კერპებს და სწირავდნენ მათ სათანადო მსხვერპლს. მოციქულმა ღვთისმშობლის მიერ გამოტანებული ხატის წყალობით დაამხო იქაური კერპები და გამოემართა აწყურისაკენ, რომელსაც ადრე სოსანგეთი რქმევია. აწყურში იგი დამკვიდრდა იმ ადგილას, სადაც იყო ტაძარი კერპებით.

იმ დროს სოსანგეთის მთავარი ყოფილა ვინმე სამძივარი, ქვრივი ქალი,

წმ. ანდრია პირველწოდებული

რომელსაც ერთადერთი შვილი გარდასცვლოდა და დიდ ვაებას მოეცვა.

იმ ადგილას, სადაც ანდრია ბინა დაიდო, ღამით ღვთისმშობლის ხატის წყალობით ხილვები გახშირდა, რამაც იქაურთა ყურადღება მიიქცია და როცა ეს ამბავი სამძივარს შეატყობინეს, მან მსახურები გაგზავნა უცხო კაცის მოსვლის მიზეზის გამოსარკვევად. დაბრუნებულმა მსახურებმა დამწუხრებულ ქვრივს აცნობეს, რომ ის იყო პიროვნება, რომელიც ახალ ღმერთზე ლოცულობდა და ანიჭებდა ადამიანებს სიცოცხლეს.

გახარებულმა ქვრივმა მოციქული თავისთან იხმო და შეევედრა თავისი შვილის გაცოცხლებას, რაც მამის, ძისა და სულიწმინდის სახელით ანდრიამ აღასრულა კიდეც. ვაჟიშვილის გაცოცხლებით გახარებული დედა მინაზე დაემხო, მაღლიერებით აღვსილმა ირწმუნა იესო ქრისტე და მოინათლა თავის ოჯახთან ერთად.

ამის შემდეგ სამძივარმა გაგზავნა მაცნეები სამცხის ერისთავთა წინაშე, რომლებთაც დანერილებით ამცნო მომხდარის შესახებ და მოუწოდა მოსულიყვნენ და საქმე ერთობლივ განესაჯათ. საკრის ველზე უამრავი ხალხი შეიკრიბა, რომელთაგან უმეტესობა ისევ ძველი კერპების თაყვანისცემას ქადაგებდა.

მაშინ ანდრიას წინადადებით, ტაძარში, სადაც კერპები იდგნენ, შეიტანეს ღვთისმშობლის ხატი და ჩაკეტეს იქ მთელი ღამის განმავლობაში. დილით მთელი ერის თვალწინ, როცა ტაძრის კარები გააღეს, კერპები დამსხვრეული იხილეს, ხოლო ღვთისმშობლის ხატი გაბრწყინებული.

აღფრთოვანებული ხალხის თხოვნით, ანდრია ერთხანს დარჩა სამცხეში და ასწავლიდა რწმენისა და რელიგიის შესახებ, ხოლო როცა ნასვლა დააპირა, დაუტოვა მათ ღვთისმშობლის ხატის მსგავსი სხვა ხატი, გამოემშვიდობა და წავიდა სხვა ადგილებში საქადაგებლად.

სამების წმინდა დღესასწაულის შემდგომ ანდრია და მისი თანამოსაგრე მოციქული სიმონ კანანელი კვლავ გამოემართნენ საქართველოსაკენ, ამჯერად მათ სხვა ადგილებშიც იქადაგეს ქრისტიანობა, გადავიდნენ აფხაზეთში, იქაც განაცხადეს უფლის სიტყვა. ნეტარმა ანდრიამ აფხაზეთს დატოვა სიმონი და თავად სამოღვაწეოდ სკვითეთს მიაშურა.

ესაა ძალზე შეკვეცილი ნაწილი ხალხის წიაღში შემონახული იმ ზეპირგადმოცემისა, რომელიც ქრისტიანობის გავრცელებას საქართველოში ანდრია პირველწოდებულისა და სიმონ კანანელის სახელს მიაწერს.

ამ საკითხის ზედმიწევნით გამომრკვევს, ქართული ეკლესიის ისტორიის გამოჩენილ მკვლევარს, მიხეილ თამარაშვილს (მიქელ თამარათი) ცნობა მარიამ ღვთისმშობლის საქართველოს წილხედილობის შესახებ „ნამდვილ ხალხურ ლეგენდად“ მიაჩნდა, ხოლო რაც შეეხება საქართველოში ანდრია მოციქულის მოღვაწეობას, იგი მას თვლიდა ისტორიულ მოვლენად შემდეგ საბუთებზე დაყრდნობით:

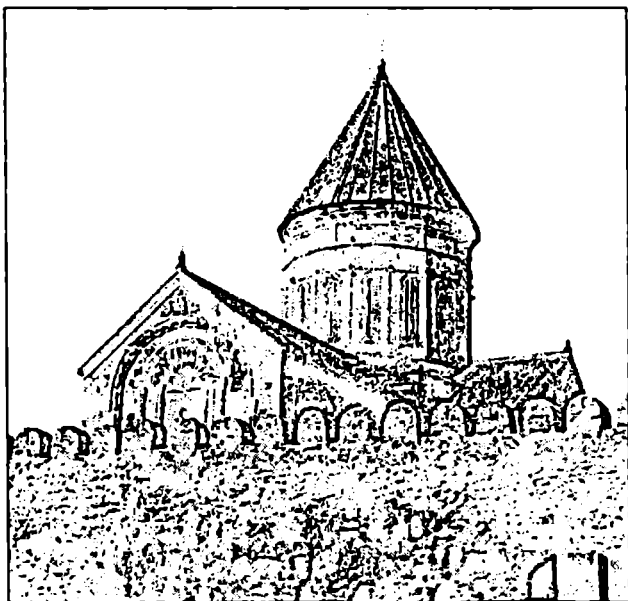
I. წმინდა ოშერი, ლიონის ეპისკოპოსი (449) წერს, რომ წმინდა ანდრიამ თავისი ქადაგებით მოათვინიერა სკვითეთი. წმ. ისიდორეს (639) აზრით, წმინდა ანდრიას ქადაგებისათვის წილად ერგო სკვითეთი და ახაია. ნიკიფორე კალისტრატეს მიხედვით, წმინდა ანდრია გაემგზავრა საქადაგებლად შემდეგ ქვეყნებში: კაპადოკია, გალათია და ბითინია, იქიდან იგი წავიდა ანთროპოფაგებთან და სკვითებთან.

როგორც თ. თამარაშვილი აღნიშნავს, საკმაოდ ხშირად ძველ ავტორებს, და თვით სტრაბონსაც კი, ქართველები და სკვითები ან ერთმანეთში ეშლებათ, ან მჭობელი ხალხი ჰგონიათ. თუ წმინდა ანდრია ქადაგებდა სკვითეთში, მას უნდა ექადაგა საქართველოშიც, თუნდაც იმიტომ, რომ ყველაზე ხელსაყრელი და ბუნებრივი გზა სკვითეთისაკენ საქართველოზე გადიოდა;

II. წმ. მამა ეპიფანე (310-403 წწ.) თავის წიგნში – „წმ. ანდრიას ცხოვრება“ – აღნიშნავს, რომ სახელოვანმა მოციქულმა იქადაგა სკვითებთან, სოგდიანებთან, გორსინოებთან, დიდ სებასტოპოლში, სადაც მდებარეობს აჰსარის დიდი სიმაგრე (ეს უნდა იყოს დიდი აფხაზეთი, ე. ი. დასავლეთ საქართველო), ჰისის ნავსადგური, მდინარე ფაზისი, სადაც ცხოვრობენ იბერიელები და სუსები, ფუსტები და ალანები. ამის დამამტკიცებელი საბუთი ხელთა გვაქვს;

III. სოფრომი, რომელიც ცხოვრობდა წმ. იერონიმეს დროს და რომელსაც მიენერება სასულიერო მწერალთა კატალოგის შედგენა, აღნიშნავს, რომ წმ. ანდრიამ იქადაგა სკვითეთში, სოგდიანაში, დიდ ქალაქ სებასტოპოლში, სანსონში და ფიზისის ახლოს კოლხეთში;

IV. ნისეტა პაფლაგონიელის ქებაში, რომელიც მიძღვნილია წმ. ანდრიასადმი, აღნიშნულია:

სვეტიცხოვლის ტაძარი

ზუგდიდში დაცული
ლეთისმშობლის კვართი

„თქვენ ნილად მიიღეთ ჩრდილოეთის ქარის ქვეყანა და იბერების, საომატების, ტორიენების და სკვითების ქვეყნები, თქვენ მოიარეთ ევქსინის პონტის მთელი მხარე ჩრდილოეთიდან სამხრეთამდე და მოსაზღვრე ქვეყნები ქადაგებით და ქრისტეს სახელის ქება-დიდებათ“;

V. VI ს-ისა და მომდევნო ხანის ავტორები გადმოგვცემენ, რომ მოციქულმა ანდრიამ სხვებთან ერთად ქრისტიანობა იქადაგა კოლხეთსა და პონტოს მხარეში, „სადაც ქალაქმა სინოპმა გაიხსენა მისი ქრისტიანობა და სადაც დარჩა წმ. ანდრიას ყოფნის კვალი, აგრეთვე იქაური ქრისტიანული ტრადიციის ნიშნები“.

ამ ხუთი ძირითადი არგუმენტის შემდგომ მიხეილ თამარაშვილი ყურადღებას ამახვილებს კიდევ ერთ მნიშვნელოვან გარემოებაზე: „უნდა გვახსოვდეს, რომ საქართველო ხსნილი იყო უძველესი დროიდან ძველი ხალხების ვაჭრობისათვის, ამიტომაც

იგი იზიდავდა მრავალ უცხოელს და წარმოადგენდა გზას დიდ აზიაში გადასასვლელად“. მიხეილ თამარაშვილის ამ მოსაზრების შემდგომ საქართველოს არქეოლოგიაში მნიშვნელოვანი ძვრები მოხდა, რამაც ეჭვიმოუტანლად დაადასტურა საქართველოს როლი აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის კულტურული და სავაჭრო კავშირების განმტკიცებაში. ამ ურთიერთობაში უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებდნენ გზები და მონეტარული გადასასვლელები, რომელთა კეთილმოწყობილ მხარეს სტრატონის დიდი ყურადღება დაუმსახურებია. საქართველოს მინა-წყალზე გაყვანილმა გზებმა ხელი შეუწყეს ახლო აღმოსავლური და ანტიკური კულტურის გავრცელებას და მათ ურთიერთდაახლოებას. „ამ გზებს მიჰყვებოდა ანტიკური ხანის ბერძნული კერამიკაც და რომაული ოქრომჭედლობისა და ტორევეტიკის ძეგლები: აქემენიდური ხელოვნების ნიმუშებიცა და ეგვიპტურ-სირიულ-ფინიკიური ჭიქის ნაწარმიც. ბერძნული, რომაული და პართიული მონეტები, ბერძნული და არაბული დამწერლობის ძეგლები, ამიტომაც ზრუნავდნენ ქვეყნის მესვეურები გზების მოსაწესრიგებლად. ბარში მისვლა-მოსვლისათვის ნაევებით დაცურავდნენ რიონსა და ყვირილზე, მტკვარსა და ალაზანზე, აგრეთვე დახელოვნებულან ხიდების მშენებლობაშიც. მარტო მდინარე ფაზისზე, მორაპნის ზემოთ, 120 ხიდი ყოფილა გაბმული“ (ა. აფაქიძე).

ქრისტიანობის ისტორიის გამოჩენილი მკვლევარი ფარარი მიიჩნევდა, რომ კეთილმოწყობილი სახმელეთო გზები და საზღვაოსნო ტრასპორტი იყო ერთ-ერთი ხელისშემწყობი გარემოება რომის იმპერიაში ქრისტიანობის გავრცელებისათვის. მართლაც, ვინც მოციქულთა და სხვა ქრისტიან მისიონერთა მოღვაწეობას დააკვირდება, შეუძლებელია არ შეამჩნიოს ის სწრაფი გადაადგილებანი, რომელთაც ისინი ახდენდნენ იმდროინდელი მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში. აქედან გამომდინარე, ყოვლად შეუძლებელია ვიფიქროთ, რომ სხვა დროსა და სხვადასხვა საჭიროებისათვის ასე განთქმულმა საქართველოს გზებმა, ქრისტიანობის გავრცელების პარალელურად, თანდათან დაკარგეს თავიანთი მნიშვნელობა. მოციქულები სკიითესა და ალანეთში საქადაგოდ შორსა და უვალ გზებს ირჩევდნენ, ხოლო თუ რა მიზეზით უნდა აექციათ გვერდი ძველი მსოფლიოს ერთ-ერთი გამოჩენილი, საქადაგოდ სტრატეგიული და მისასვლელად ხელსაყრელი ქვეყნისათვის – გაუგებარია.

მ. თამარაშვილის არგუმენტაციის შემდგომ ყოველგვარი საფუძველი გვაქვს ვიფიქროთ, რომ მოციქულების მოღვაწეობა საქართველოში, ყველა იმ პირობის გათვალისწინებით, რაც მაშინდელ საქართველოში არსებობდა, ემყარება რეალურ ამბებს და საკვირველი ის კი არაა რომ მოვიდნენ, არამედ ის იქნებოდა, რომ არ მოსულიყვნენ აქ და არ გამოეცხადებინათ უფლის სიტყვა.

ქართული საისტორიო ტრადიციის მიხედვით, რომელიც ეკუთვნის XI ს-ის ისტორიკოს ლეონტი მროველს, ქრისტიანობა საქართველოში გაუვრცელებია კაპადოკიელ ქალს ნინოს. საგულისხმოა, რომ იგივე ლეონტი მროველი ქრისტიანობის პირველ მქადაგებლებად საქართველოში მიიჩნევს წმ. ანდრიას, და სიმონ კანანელს, რომელთაც რჯული უქადაგებიათ აფხაზეთში, ეგრისსა და კლარჯეთში. თუმცა გაიგოთ თუ არა ქართლის წარმართმა მეფე ადრეკმა ეს ამბავი: „განუწყრა და წარავლინა ერისთავნი მისნი, და იძულებით კულადვე მიაქცივნა მეგრელნი“, ასევე „შერისხნა მეფე ადერკი ერისთავსა კლარჯეთისასა, რომელ მშვიდობით განუტევა ანდრია მოციქული“.

სავსებით ბუნებრივია, რომ ქრისტიანობის გავრცელების პირველ ხანებში ქართული წარმართული აზროვნებისათვის ძნელად შესაგუებელი იქნებოდა ახალი რელიგიური მოძღვრება და იგი ერთბაშად ვერ მოახერხებდა საყოველთაო აღიარებას. მოციქულთა მოღვაწეობა უნდა ყოფილიყო პირველი ეტაპი, რომელიც ვითარდებოდა ძნელად, მაგრამ მაინც პროგრესული აღმავლობით. მხოლოდ ასეთ ვითარებას შეეძლო მოემზადებინა ის მყარი ნიადაგი, რომელიც ნინო კაპადოკიელს დახვდა საქართველოში. სხვაგვარად შეუძლებელია აიხსნას ის საყოველთაო წარმატება, რომელიც მის მოღვაწეობას ახლდა იბერიაში.

ნმინდა ნინო

გამოეცლიათ, მაგრამ უშედეგოდ. ამის შემდეგ განუზრახავთ მისი კვართიანად დასაფლავება, მაგრამ, ვიდრე ეს მოხდებოდა, მანამდე გაიპო მინა და შთანთქა იგი. შემდგომ ამისა, სადაც, ღვთის ნებით, სიდონიას გვამი დაიმარხა, იქ აღმოცენდა კვიპაროსის ხე, რომელსაც სამკურნალო თვისებები ჰქონდა მინიჭებული.

ქართველთა განმანათლებელი და „მოციქულთასწორად“ ნოდებული ნინო, რომლის უშუალო მოღვაწეობამ ხელი შეუწყო ქართლში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადებას, წარმოშობით კაპადოკიიდან იყო. ძვ. წ-ით I ათასწლეულის დასაწყისში „კაპადოკიის სამხრეთი ნაწილი თუბალის ტომთა გაერთიანებაში შედიოდა“, მათთან მეზობლური ურთიერთობა ჰქონდათ მოსხებასა და ტიბარელებს. მცირე აზიის ეს ქვეყანა აქემენიანთა ბატონობის ხანაში შავ ზღვამდე ვრცელდებოდა, ისტორიული პროცესების განვითარების პარალელურად ეს ურთიერთობა არც მომდევნო ხანებში შეწყვეტილა. არსებობს მოსაზრება, რომლის მიხედვით, კაპადოკიური ეთნოსის ჩამოყალიბებაში გარკვეული როლი შეასრულეს ქართველური მოდგმის ტომებმა და მოსახლეობის ძირითადი ნაწილისათვის ლაზური და ქართული ენა მშობლიური იყო. საგულისხმოა, რომ ანტიკური ხანის ავტორებისათვის კაპადოკია მესხთა ქვეყანა იყო და იგი

ქრისტეს ენების შესახებ ცნობებს საქართველოში პირველ საუკუნეებში მოუღწევია. ეს ვითარება აისახა მცხეთელი ებრაელის ელიოზის მონათხრობში. ელიოზი იმ ებრაელების შთამომავალი ყოფილა, რომელნიც ნაბუქოდონოსორის ძლევაშემოსილი ლაშქრობის შემდეგ მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში გაიფანტნენ. გადმოცემის მიხედვით, ელიოზი მცხეთიდან წასულა იერუსალიმში და შესწრებია მაცხოვრის ჯვარცმას. მას იესოს სამოსლის წილის ყრაში მონაწილეობაც მიუღია და უფლის კვართიც კი რგებია, რომელიც მცხეთაში ჩამოუტანია კიდეც. ელიოზის დას სიდონიას კვართი გულში ჩაუკრავს და სიხარულისაგან გარდაცვლილა. რა არ უცდიათ, რომ მიცვალებულისათვის იგი ხელიდან

უძველესი დროიდანვე ქართველური მოდგმის ხალხების საცხოვრისად ითვლებოდა (ვ. გოილაძე).

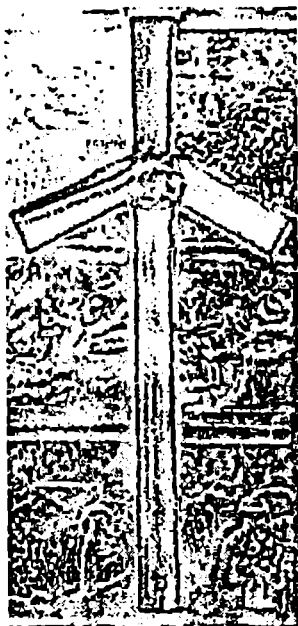
ამდენად, მიუღებელი არაფერია იმ მოსაზრებაში, ვიფიქროთ, რომ თუ არა ქართული წარმოშობა, წმ. ნინო ქართველებთან მაინც დაახლოებული პირი უნდა ყოფილიყო და სრულიად ბუნებრივია, რომ სცოდნოდა ქართული ენა, რასაც უნდა განესაზღვრა კიდევაც მისი სურვილი – იბერია სამოღვაწეოდ აერჩია. წმინდა ნინოს მოღვაწეობის შესახებ ცნობები მოგვეპოვება IV-V საუკუნეთა ისეთი გამოჩენილი ბიზანტიელი ისტორიკოსების ნაშრომებში, როგორებიც იყვნენ: რუფინუსი, გელასი კესარიელი, თეოკრიტე კვირელი და სხვანი (ეკლესიის ისტორიკოსები); აგრეთვე სომეხი ისტორიკოსის მოსე ხორენელის ნაშრომში; ქართველთაგან კი VIII ს-ის ძეგლში – „მოქცევაი ქართლისაჲში“ და XI საუკუნის ისტორიკოსის ლეონტი მროველის თხზულებაში – „მოქცევაი მირიან მეფისა.“ ამ ნაწარმოებში დაცული ცნობების შეჯერებით ნინოს მოღვაწეობის შესახებ ჩამოყალიბებულია საკმაოდ ვრცელი მოთხრობა, რომლის უმოკლესი ვარიანტი ასეთია:

წმ. ნინო დაბადებულია და 12 წლამდე იზრდებოდა კაპადოკიაში, შემდგომ მისი მშობლები საცხოვრებლად და სამოღვაწეოდ გადასულან იერუსალიმში. ნინოს მამა ზაბულონი, გამოჩენილი სარდალი და იმპერატორის ერთგული კაცი, საერო სამსახურის გასრულების შემდგომ ბერად აღკვეცილა, ხოლო დედას გლაზაკთა სამსახური აურჩევია. წმ. ნინო, რომელიც კეთილმორწმუნეთა ოჯახში დაიბადა, ბუნებრივია, ქრისტიანული სულისკვეთებით იზრდებოდა. მისი ასეთი მიდრეკილება განსაკუთრებით გაძლიერდა იმპერატორის კარზე მოხვედრის შემდგომ, სადაც მან კარგად შეისწავლა ქრისტიანული რელიგიის საფუძვლები და თავადაც აღივსო სამოციქულო მისიის სურვილით.

როდესაც წმ. ნინო საკუთარ ძალებში დარწმუნებულია და ღვთის მადლით გაძლიერებულია, თავისი მოწოდების აღსრულებას შესდგომია. იგი საქართველოში

სვეტის აღმართვა მაცხოვრის კვართის
დაფლვის ადგილას (მარცხნივ
– წმინდა ნინო)

წმინდა ნინოს ვახის ჯვარი

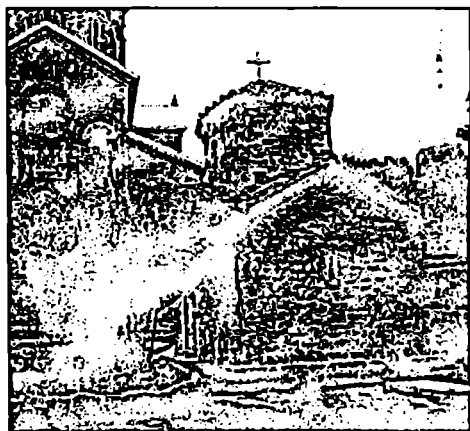
ფის ყურამდე, რომელსაც სწეული ცოლი ჰყავდა, ხოლო ნინოს მკურნალობის სასწაულებრივი ამბები უკვე მთელ ქალაქში იყო გახმაურებული. ქართლის მეფე მირიანს ურჩიეს უცხო ქალის მოყვანა მისი თანამეცხედრის სააქიმოდ. ნინომ მძიმედ დაავადებული დედოფალი განკურნა და იმადგროულად ღმირა ქრისტიანობას, რამაც, თავის მხრივ, დიდად იმოქმედა მეფეზე და ბოლოს ისიც მოექცა ახალ რეჟულზე.

მეფის მოქცევაზე ფაქტობრივად განსაზღვრა ქრისტიანობის გავრცელების წარმატება საქართველოში, პროცესი დაჩქარდა. სამეფო სახლის წევრების მონათვლის შემდგომ დიდებულებმა აღიარეს ქრისტიანობა და IV ს-ის ოცდაათიან წლებში (დაახლოებით 337 წ.), მირიან მეფის ბრძანებით, ქრისტიანობა სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადდა, ხოლო იმ ადგილას, სადაც სვეტიცხოველია, ააშენეს

მოსულა ჯავახეთის გზით. აგიოგრაფიული ლიტერატურის სპეციფიკიდან გამომდინარე, ბუნებრივია, რომ ნინოს განზრახვა განპირობებული იყო ლეთაებრივი ნიშნით: თავად მარიამ ლეთისმშობელმა მოუწოდა მას ივერიაში წასვლა. მისცა ვახის ლერწებით გაკეთებული ჯვარი, დალოცა სამარადღეამოდ და შემდეგაც ბევრჯერ ეხმარებოდა მას. მტკვრის ხეობის გამოვლით, ნინო უძევლეს ქალაქ ურბნისში მოსულა და შესწრებია ამბავს, როცა ადგილობრივი მცხოვრებნი მცხეთაში მიემგზავრებოდნენ წარმართულ დღესასწაულზე.

ნინო მლოცველებს დამგზავრებია და მიუღწევია მცხეთამდე, რომლის მოქალაქენიც იმ დროს კერპებს სცემდნენ თაყვანს.

ნინოს პირველი სასწაული იყო მცხეთური კერპების შეშუსვრა, რომელიც უფლის ძლიერებით აღსრულდა. ნინომ ბინა მეფის ბაღში დაიდო და შეუდგა ქრისტიანობის ქდაგებას. მას სულ მალე გამოუჩნდნენ მიმდევრები. ამ ამბავმა მიაღწია მე-

სამთავროს მონასტერი. მაყვლის ბუჩქი, სადაც წმინდა ნინო ლოცულობდა.

ტადარი. საყურადღებოა, რომ ახალი მასალების გამოვლენისა და მათი ინტერპრეტაციის საფუძველზე ქართულ ისტორიოგრაფიაში უკანასკნელ ხანს გამოითქვა მოსაზრება, რომლის მიხედვით იბერიასა და ეგრისში ქრისტიანობა სახელმწიფო რელიგიად უნდა გამოცხადებულიყო არა 337 წელს, არამედ 317-318 წლებში. ამავ დროით თარიღდება სომხეთის მოქცევა (ვ. გოილაძე).

ასეთი მნიშვნელოვანი მოვლენის შემდგომ, ბუნებრივია, პირველქრისტიან ქართველთა შორის დაისვა საკითხი საეკლესიო ორგანიზაციის ჩამოყალიბების შესახებ. ნმ. ნინოს რჩევითა და საერთო გადაწყვეტილებით, მირიან მეფემ მიმართა ბიზანტიის იმპერატორ კონსტანტინეს, რათა გაეზავნა მისთვის რელიგიური წესთმსახურებისათვის საჭირო პირები.

იმპერატორმა საქართველოში მოავლინა ეპისკოპოსი იოანე, რომელსაც თან ახლდა ორი მღვდელი და დიაკვნები. ამ საკითხთან დაკავშირებით არსებობს განსხვავებული შეხედულებაც, რომლის მიხედვით, ბიზანტიის იმპერატორმა კონსტანტინოპოლიდან კი არა, ანტიოქიიდან გამოგზავნა მღვდელთმთავარი ევსტატე, რომელმაც მცხეთაში აკურთხა ეკლესია და მცხეთის პირველი ეპისკოპოსი იოანე. იმ ხანებში ანტიოქიის ეკლესია იერარქიულად კონსტანტინოპოლისაზე მაღლა იდგა და იმპერატორის ასეთი განზრახვა ამ ფაქტს უფრო დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა.

ქრისტიანობის გავრცელების საკითხს უდიდესი პოლიტიკური მნიშვნელობა ჰქონდა როგორც საქართველოსათვის, ასევე ბიზანტიისათვისაც. შესაძლოა ითქვას, რომ ამ ფაქტმა ხაზგასმულად დაადასტურა ქართველთა ორიენტაცია, არჩევანი გაკეთდა საერთო პოლიტიკური სიტუაციის გათვალისწინებით – ეს იყო წინასწარ აწინილი და გაანგარიშებული საქმე, რომელსაც ერის ბედის განსაზღვრა ეკისრებოდა მომავალში.

ქართველებს მიაჩნდათ, რომ ირანის წინააღმდეგ საბრძოლველად ამ ფაქტს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა. ამ ბრძოლაში მათ იმედი უნდა ჰქონოდათ ერთმორწმუნე ბიზანტიისა. თავის მხრივ ეს სახელმწიფოც ჯეროვანად აფასებდა ქართლის მოქცევას და სწორად ჰქონდა გათვალისწინებული მისი პოლიტიკური სარგებლობა. ამ განწყობილების გამომხატველია რუფინუსის სიტყვები: კონსტანტინე იმპერატორს იბერიის გაქრისტიანება უფრო გაუხარდა, ვიდრე გაუხარდებოდა, „რომის იმპერიისათვის უცნობი ხალხები და უცნობი სახელმწიფოები რომ შეეერთებინაო“.

როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, პირველი ეკლესია აშენდა მცხეთაში. რომლის მეთაური ატარებდა მთავარეპისკოპოსის ტიტულს. ქრისტიანობის თანდათანობით გავრცელებასთან ერთად შენდებოდა ახალი ეკლესიები: იმავე მცხეთაში, მანგლისში, ნილკანში, ბოლნისში, ერუშეთში, კლარჯეთში და სხვაგან.

ბოდბის მონასტერი

ქართული ეკლესიის რეორგანიზაციისა და ავტოკეფალიის საკითხი დაკავშირებულია ვახტანგ გორგასლის სახელთან. სახელოვანი მეფის პოლიტიკური რეფორმები, რომელნიც ეკლესიის სფეროსაც შეეხო, ფაქტობრივად მიმართული იყო ეროვნული ინტერესების სასარგებლოდ. ქართლის სამეფოს დამოუკიდებლობისაკენ სწრაფვა ყველაზე ძლიერ სწორედ ამ სახელოვანი მეფის ზეობის წლებს უკავშირდება, რაც შეუმჩნეველი არ დარჩენია ქართული ეკლესიის იმდროინდელ მეთაურს – მიქაელს. გორგასლის ასეთი მიდრეკილებით უკმაყოფილო ბერძენმა ეპისკოპოსმა მეფეს შეურაცხყოფა მიაყენა, რაც საფუძველი შეიქნა მისი ქვეყნიდან გაძევებისა და ვახტანგ მეფეს საშუალება მიეცა, ეკლესიის სადავოები მისთვის სასურველი გზით მიემართა, ხოლო ცოტა მოგვიანებით მან მიაღწია იმასაც, რომ ბიზანტიის ქრისტიანულ ეკლესიებს ქართული ეკლესიის დამოუკიდებლობა ელიარებინათ. ამ ფაქტის უშუალო შედეგი იყო მაღალი მღვდელმთავრული ხარისხის – კათოლიკოსის შემოღება, რომელიც წარმოადგენდა ავტოკეფალ-მმართველს (ბ. ლომინაძე).

ქართული ეკლესია, როგორც კ. კეკელიძე ფიქრობდა, თავის წარმოშობას იერუსალიმის ეკლესიას უკავშირებს. ამის მაგალითია თუნდაც უფლის კვართის ისტორია, რომლის მიხედვითაც ეს უძვირფასესი რელი-

კვია მცხეთაშია მოტანილი. ქართლის განმანათლებელი ნინო იერუსალიმში იყო აღზრდილი. ქართველი მეფეები ყოველთვის განსაკუთრებულ ინტერესს იჩენდნენ იერუსალიმის მიმართ, რაც გამოიხატებოდა იქ საეკლესიო-სამონასტრო ცხოვრების განმტკიცებით.

ადრიდანვე დიდი ყურადღება მიექცა ებრაულ-იერუსალიმურ ტოპონიმებს და ქრისტიანობის უმთავრეს ცენტრში მცხეთაში იერუსალიმისა და მისი შემოგარენის ხატი შექმნეს. ეს ვითარება გამოიხატება ისეთ სახელწოდებებში, როგორებიცაა: ჩვენი ბეთანია, ბეთლემი, თაბორი, გოლგოთა, გეთსიმანია. საგულისხმოა ის ამბავიც, რომ მცხეთის პირველი ეკლესია თორმეტი მოციქულის სახელობისა იყო, ხოლო, ივ. ჯავახიშვილის დაკვირვებით, სიონი, რომელიც ელენე დედოფალმა ააშენა იერუსალიმში, ჩვენში ტექნიკურ ტერმინად იქცა. „ეს სიონის ბაზილიკა ისე ჩაიბეჭდა ქართველთა შემეცნებაში, რომ ასეთი რიგის ტაძრებს ისინი მოიხსენიებდნენ სიონის სახელწოდებით იმ ადგილის მიხედვით, სადაც ისინი აღმოცენდნენ პირველად“. იერუსალიმთან სიახლოვეზე მიუთითებდა ქართული ონომასტიკონიც (კ. კეკელიძე).

საქართველოს ფართო მასშტაბის ქრისტიანიზაციაში უდიდესი როლი შეასრულეს ე. წ. ასურელმა მამებმა. როგორც ცნობილია, ქალკედონის მსოფლიო საეკლესიო კრებაზე 451 წელს ქრისტიანობა გაიყო ორ ბანაკად – დიოფიზიტებად და მონოფიზიტებად. მათ შორის წარმოებული ბრძოლა კარგა ხანს გაგრძელდა, ხოლო თითოეული მათგანის უპირატესობას ძირითადად განსაზღვრავდა ბიზანტიის იმპერატორთა პოზიცია. ბრძოლა სარწმუნოების ნიადაგზე ამ ორ დაჯგუფებას შორის საკმაოდ დაუნდობელი იყო და საბოლოოდ დამთავრდა დიოფიზიტების გამარჯვებით, რასაც მოჰყვა რეპრესიები მონოფიზიტების მიმართ.

ქართულ ეკლესიას ახლო ურთიერთობა ჰქონდა სირია-

დავით გარეჯელი

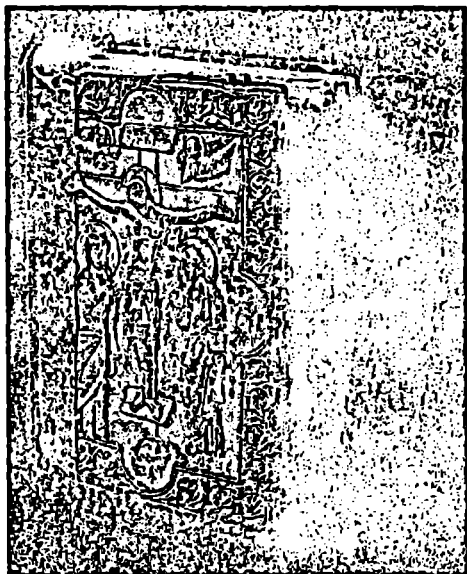
იოანე ზედაზნელი

ანტონ მარტყოფელი

აპიბოს ნეკრესელი

ქართული ხელნაწერი ბიბლია

572 წელს. როგორც ცნობილია, მონოფიზიტები არ აღიარებდნენ ქრისტეს ადამიანურ ბუნებას და ეს თვისება მის დამამცირებლად მიაჩნდათ. ამიტომ იყო, რომ მისტიკური სულისკვეთებით განმსაჭვალული ბერ-მონაზვნობა ადამიანების ბუნებაშიც ვერ ურიგდებოდა მის მატერიალურ არსებას. მონოფიზიტურ ასკეტიზმს აქვს პირდაპირი ზიზღი და მტრობა კაცებრივი ბუნებისადმი, რაც ბერძნულმა ფსიქოლოგიამ არ იცოდა, ისინი არ ზრუნავდნენ ჭამისათვის, არც ტანსაცმელისა და არც ბინისათვის. მარხულობდნენ უკიდურესობამდე და ზამთარშიაც კი გამოქვაბულში ცხოვრობდნენ უკიდურესი გაჭირვების პირობებში. «ყველაფერი ეს ბერძნულ ასკეტიზმთან შედარებით უკიდურესობამდე იყო მიყვანილი» (კ. კეკელიძე).

ბუნებრივია, რომ დიოფიზიტური მიმდინარეობის მომხრე სირიელ მამებს არ ექნებოდათ საშუალება საქართველოში მონოფიზიტური წესჩვეულებათა დანერგვისათვის, რადგან ეს სახელმწიფოს ოფიციალური რელიგიისადმი დაპირისპირებას გამოიწვევდა, მაგრამ მათ მოქმედებაში აშკარად გამოიხატა ზოგიერთი ნიშანი, რომელიც დიოფიზიტური მოძღვრებისათვის იყო დამახასიათებელი. ეს, პირველ ყოვლისა, ითქმის სწორედ ბერმონაზვნური და ფართო სამონასტრო საქმიანობის ჩასახვისა და განვითარების შესახებ, რამაც უდიდესი როლი შეასრულა საქართველოს ქრისტიანიზაციის შემდგომი ეტაპის ჩამოყალიბებაში.

გელათის ტაძრის მოზაიკა

საქართველოს პირველი უმაღლესი მღვდელმთავარი, რომელსაც ეწოდა კათოლიკოს პატრიარქი, იყო მელქისედეკ I (1010-1033 წწ.).

აღმოსავლურ მართლმადიდებლურ და დასავლურ-რომაულ კათოლიკურ ეკლესიათა ჩამოყალიბების შემდგომ, ვიდრე XVI ს-ის დასასრულამდე, მართლმადიდებლურ ეკლესიათა იერარქიაში საქართველოს ეკლესიას ეჭირა მე-5 ადგილი, ხოლო ხსენებული პერიოდიდან ეს ადგილი მიაკუთვნეს რუსეთის ეკლესიას, რამიც, ბუნებრივია, უმთავრეს როლს ასრულებდა რუსეთის პოლიტიკური ძლიერება.

საქართველოს საპატრიარქოს დაარსება დაემთხვა ჩვენი ქვეყნის გაერთიანების ხანას, მისი პოლიტიკური აღმავლობის პერიოდს და ბიზანტიის იმპერატორებისა და საეკლესიო მღვდელმთავრებისაგან ამ ფაქტის აღიარება სავსებით პოვებს ლოგიკურ ახსნას. „ქართველი პატრიარქი XI-XIII საუკუნეებში ახორციელებდა ერთიან ქართულ სახელმწიფოში ერთიანი ქართული ეკლესიის მესაჭეობას „ნიკოფსიიდან დარუბანდამდე“ (ბ. ლომინაძე).

საქართველოს რუსეთთან შეერთების შემდგომ, 1811 წელს, საქართველოს ეკლესიას რუსებმა ჩამოართვეს ავტოკეფალია და დაუქვემდებარეს იგი რუსული ეკლესიის სინოდს, რის შედეგადაც რუსი

მიტროპოლიტები და მთავარეპისკოპოსები (სულ 19 პირი, მათ შორის ერთი გარუსებული ქართველი) 1917 წლამდე ბატონობდნენ ქართულ ეკლესიას. ბატონობდნენ, როგორც ჩვევია უზურპატორს – უძველესი ქართული ეკლესიის ავტორიტეტის შელახვით, ქართული ენის უგულებელყოფით, აბუჩად აგდებითა და მისი დაპყრობის დაუძლეველი სურვილით. საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობა აღდგენილ იქნა 1917 წლის 12 მარტს მცხეთის საკათედრო ტაძარში და კათოლიკოს-პატრიარქად არჩეულ იქნა კირიონი. ამჟამად საქართველოში მოქმედებს 15 ეპარქია, რომელთაც სათავეში უდგანან მიტროპოლიტები, არქიეპისკოპოსები და ეპისკოპოსები.

ქრისტიანული კულტურის ათვისებასა და განვრცობაში უდიდესი როლი შეასრულეს ქართულმა საზღვარგარეთულმა კერებმა. ჯერ კიდევ IV-V საუკუნეებში ასეთი კერები დაარსდა ეგვიპტის, პალესტინისა და სირიის უდაბნოებში, რომელთაგან ზოგიერთი დროთა განმავლობაში, გადაიქცა კულტურულ-აღმშენებლობით და მნიშვნებრივ-შემოქმედებით მნიშვნელოვან ცენტრებად. IV ს-ის ეგვიპტეში უმოღვანია ევაგრე პონტოელს – გამოჩენილ ქართველ მოაზროვნეს, ხოლო V საუკუნეში აქ ქართველ ბერებს ბაზილიკაც კი აუშენებიათ.

ქართველების ლტოლვას პალესტინისაკენ განაპირობებდა ბიბლიური ადგილებისადმი თაყვანისცემა, პალესტინის წმინდა ადგილებში მოღვაწეობა ყველა ქრისტიანისათვის მნიშვნელოვან მოვლენად იყო შერაცხული, რამაც განაპირობა აქ დიდი საეკლესიო და ბერმონაზვნური ცხოვრების აღორძინება.

როგორც ცნობილია, ქრისტიან ასკეტთა მოღვაწეობა პალესტინაში სათავეს იღებს IV საუკუნიდან და არსდება სხვადასხვა ლავრა, რომლებმაც სახელები მიიღეს თავიანთი დამაარსებლებისაგან. ასეთებიდან აღსანიშნავია ხარიტონის, ილარიონ დიდის, ექვთიმეს, თეოდოსის, საბა განწმენდილისა და სხვათა ლავრები. ამ ლავრებში ქართველი ბერებიც

პალესტინის მონასტრის ქართული წარწერა

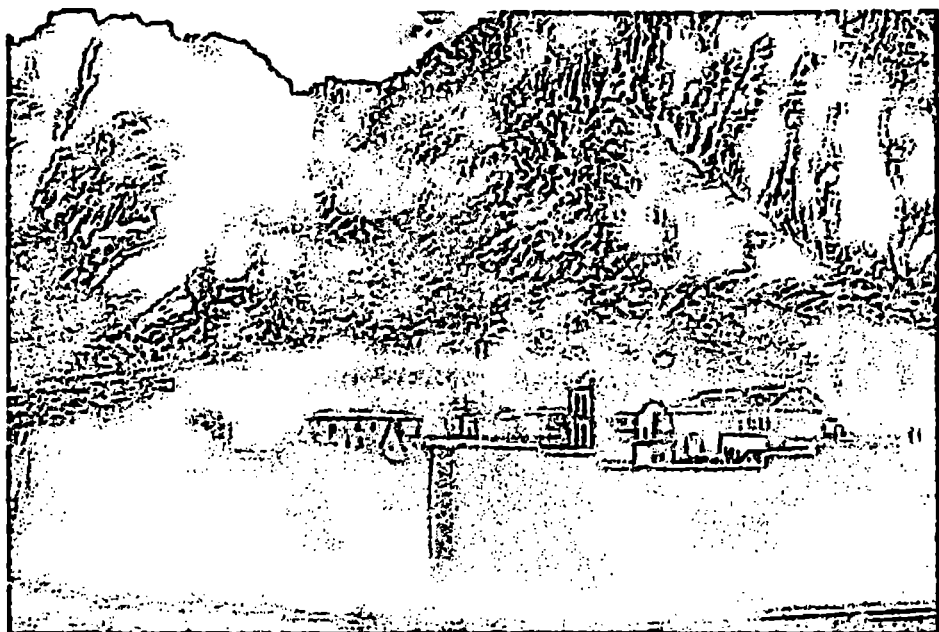
მოღვაწეობდნენ და ზოგან თავიანთი ეკლესიებიც ჰქონდათ, სადაც მშობლიურ ენაზე აღავლენდნენ წირვა-ლოცვას.

პალესტინის სამონასტრო კოლონიზაციაში ქართველების ღვაწლის შესანიშნავი დადასტურება იყო იტალიელ არქეოლოგ ვირჯილიო კორბოს მიერ ბეთლემის მახლობლად, იუდას უდაბნოში, მიკველეული ქართული სამონასტრო კომპლექსი, სადაც აღმოჩნდა V ს-ის 30-იანი წლების ქართული წარწერა. წარწერაში მოხსენიებულია ქართველი უფლისწული, შემდგომში სახელგანთქმული ფილოსოფოსი, პეტრე ქართველი (იბერი). პეტრე ქართველსა და მის მასწავლებელ იოანე ლაზს, გარდა ამისა, იერუსალიმში აუშენებიათ „სახლი სასტუმრო და განუსუენებდეს ძმათა ქართველთა“, შემდგომ შეუკრებიათ, „ძმანი მრავალნი“ და უდაბნოში აუშენებიათ მონასტერი, რომელსაც დაუმტკიცეს წესი და კანონი.

ქართველთა მონასტრებში მიკვლეულ იქნა სხვადასხვა სახის სამეურნეო სათავსოები, რაც ადასტურებს მინათმოქმედების მონესრიგებულ პროცესს, რომლის გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა ბერმონაზვნური ცხოვრების ინტენსიური ხასიათი. ქართველთა მოღვაწეობა განსაკუთრებით ნაყოფიერი გამოდგა საბას ლავრაში, რომელიც მდებარეობდა იერუსალიმის სამხრეთ-აღმოსავლეთით. ეს ლავრა დაარსებული იყო საბა განწმენდილის (439-532) მიერ, რომელიც კაბადოკიიდან იყო. საბას ლავრაში სხვა ეროვნების წარმომადგენლებთან ერთად ქართველებიც მოღვაწეობდნენ. ცოტა ხანში ისინი ისე მომრავლდნენ, რომ აქ 532 წელს საკუთარი ეკლესია აუგიათ, სადაც ქართულად აღასრულებდნენ ყამისწირვას. მომდევნო ხანებში, როცა პალესტინა მაჰმადიანური სამყაროს შემოტევების ობიექტად იქცა, საბანმინდის ლავრაში კულტურულ-მნიგნობრული საქმიანობა მინავლდა. თუმცა ბერმონაზვნური ცხოვრება სრულიად არ შეწყვეტილა და ქართველებიც კვლავ აგრძელებდნენ მოღვაწეობას ამ წმინდა საფანეში.

საბანმინდის ლავრა დიდი კულტურული საგანმანათლებლო კერა იყო. აქ მოღვაწეობდნენ ქრისტიანობის გამოჩენილი მოამაგენი, რომელთაგან აღსანიშნავია დიდი საეკლესიო მამა იოანე დამასკელი. საბანმინდაში იქმნებოდა ქრისტიანული მწერლობის შედევრები. საფუძველი ეყრებოდა ჰიმნოგრაფიის კლასიკურ ფორმას. მართალია, თხზულებანი ძირითადად ბერძნულ ენაზე იწერებოდა, მაგრამ ფართოდ იყო გაშლილი მთარგმნელობითი მუშაობა, რაც საშუალებას აძლევდა ქართველ მოღვაწეებს, მშობლიურ ენაზე ეთარგმნათ და დროულად მიეწოდებინათ ქართული სამყაროსათვის ქრისტიანული კულტურის ყველა მნიშვნელოვანი მოვლენა.

საბას ლავრაშია გადანერილი უძველესი თარიღიანი ქართული ხელნაწერი - 864 წლის მრავალთავი, რომლის შექმნაში მონაწილეობა მიუღიათ მკარ ლეთეთელს, პიმენ კახს, ამონას და სხვებს. საბანმინდის ლავრაში უმოღვაწია ცნობილ ქართველ მწერალს იოანე-ზოსიმეს,

სინას მთის მონასტერი

რომელმაც შეადგინა ჰიმნოგრაფიული კრებულები და რომელსაც ეკუთვნის მომავლის რწმენით სავსე ჰიმნი ქართული ენის შესახებ.

პალესტინის ქართული ცენტრებიდან ასევე აღსანიშნავია პალავრა, რომლის კულტურულ-საგანმანათლებლო მნიშვნელობა განსაკუთრებით გაიზარდა X-XI საუკუნეებში.

როგორც ძველ აღთქმაშია მოთხრობილი, უფალი სინას მთაზე გამოეცხადა მოსე წინასწარმეტყველს და მისცა მას სჯულის კანონი. ღვთის ხილვამ, როგორც უდიდესმა სასწაულმა, განაპირობა სინას მთის წმინდა ადგილად შერაცხვა და, მიუხედავად მკაცრი კლიმატური პირობებისა, იქ ქრისტიანობის ადრეულ ეტაპებზეც გაიშალა ფართო სამონასტრო საქმიანობა.

სინას მონასტრებში ქართველ მოღვაწეთა ნაკვალევი VI საუკუნიდან ჩნდება, ხოლო მოგვიანებით იქ მათ თავიანთი ეკლესიებიც აუშენებიათ. სინას მთის ქართულ სავანეებს განსაკუთრებულად უმართავდნენ ხელს დავით აღმაშენებელი, თამარ მეფე და სხვანი. სინის სამონასტრო-შემოქმედებითი ცხოვრება გამოიხატა მრავალრიცხოვან ქართულ ხელნაწერებში, რომლებიც იქმნებოდნენ აქ საუკუნეთა განმავლობაში. ძველი წერილობითი ცნობების მიხედვით, სინას მთის ქართველთა მონასტერს ჰქონდა

მდიდარი ბიბლიოთეკა, სადაც დაცული ყოფილა სხვადასხვა ჟანრის, როგორც ნათარგმნი, ასევე ორიგინალური ხასიათის, თხზულებანი. მათი ავტორებიდან აღსანიშნავია იოანე მინჩხი, იოანე ზოსიძე, მიქაელ მოდრეკილი, მიქაელ ფანასკერტელი და სხვანი. სინას მთის ქართველ მოღვაწეებს გარკვეული კულტურული კავშირები ჰქონდათ არაბულ-ქრისტიანულ სამყაროსთან. რაც შესაძმწვეად აფართოებდა ქართველ მოღვაწეთა შემოქმედებით ჰორიზონტს და ხელს უწყობდა სხვა ხალხებთან დაახლოების პროცესს.

ქართული სავანეებიდან განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა V ს-ში აგებული ჯვრის მონასტერი, რომელიც XI საუკუნიდან იქცა პალესტინაში მოღვაწე ქართველ ქრისტიანთა გამაერთიანებელ ცენტრად. ჯვრის მონასტერი აგებულია ქართული ხუროთმოძღვრული სტილის მიხედვით, იგი მდებარეობს ქალაქის გარეუბანში და ეს ადგილი ითვლება წმინდად, რადგან მიჩნეულია, რომ ჯვარი, რომელზეც მაცხოვარი ევნო, იქაური ხისაგან იყო გაკეთებული.

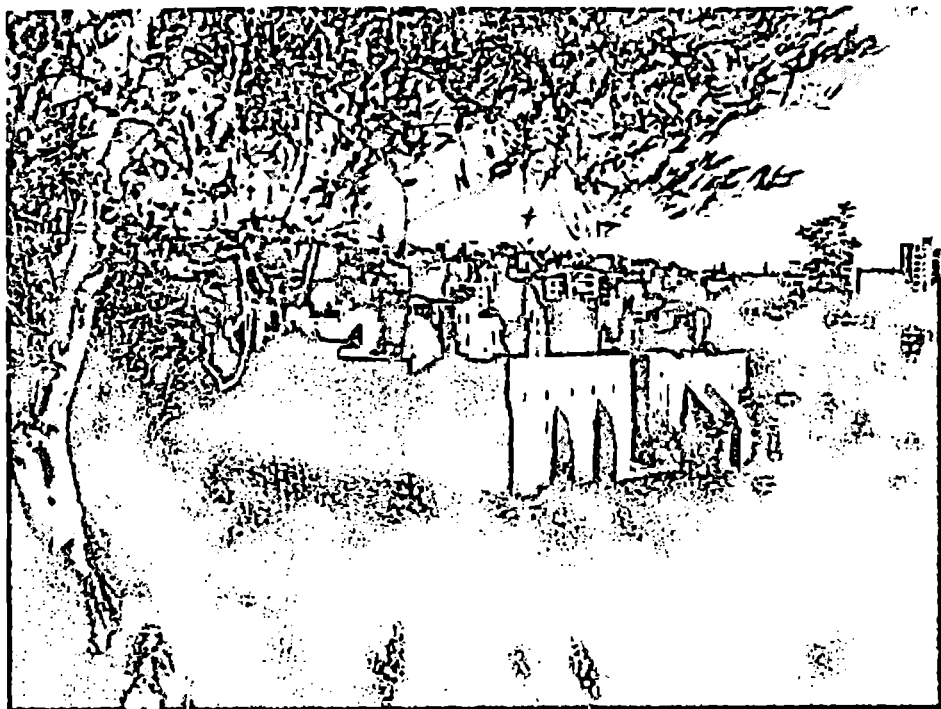
მონასტრის აღორძინება დაკავშირებულია გიორგი-პროხორეს სახელთან, რომელსაც თავის გარშემო შემოუკრებია მწიგნობრები და ხელნაწერთა გამრავლების ოსტატები, რომელთა გულმოდგინება და ნაყოფიერი მოღვაწეობა აისახა სხვადასხვა სახის თხზულებათა შექმნაში.

თურქ-სელჩუკთა დამპყრობლობა ომებმა შესაძმწვეად დაამუხრუჭა ჯვრის მონასტრის შემოქმედებითი საქმიანობა, თუმცა ქართველი მეფეები (განსაკუთრებით თამარ მეფე) ყოველმხრივ ზრუნავდნენ, ამ სავანისათვის თავისი პრესტიჟი შეენარჩუნებინათ.

საქართველოს ძლიერების ხანაში ქართველებს ერთი უპირველესი ადგილი ეჭირათ იერუსალიმის ქრისტიანულ თემთა შორის და მათ უფლება ჰქონდათ, წმინდა ქალაქ იერუსალიმში გამლილი დროშებით შესულიყვნენ. თამარის ზეობის ხანაში უნდა დახმარებოდა შოთა რუსთაველი იერუსალიმის მონასტერს და შემდგომში უკანასკნელი განსასვენებელიც იქ უნდა აერჩია.

ქრისტიანობის გავრცელების ადრეულ ეტაპზე სირიაში გაიშალა ფართო ხასიათის ბერმონაზვნური ცხოვრება, რომელშიც ჩართულნი აღმოჩნდნენ ქართველი ქრისტიანებიც. პირველი ცნობები მათ შესახებ გვხვდება სირიელ მეუდაბნოეთა მამამთავარ სვიმონ მესვეტის ცხოვრებასთან დაკავშირებით, კერძოდ, სვიმონის დედა ერთხელ ღმერთს შევედრებია ცხოველმყოფელი ხისაგან დამზადებულ ჯვრის ნაწილს, რის შემდეგაც მასთან გამოცხადებულა სამი ქართველი მონაზონი, რომელნიც იერუსალიმიდან მოსულან და მოუტანიათ „ჯუარი ოქროისა და მას შინა ცხოველმყოფელის მის ძელისა ნაწილი“.

XI ს-ში ანტიოქიაში შავ მთაზე ფართოდ გაიშალა ქართველთა სამონ-

იერუსალიმის ჯვრის მონასტერი

ასტრო მოღვაწეობა. შავი მთის ერთი ყველაზე გამოჩენილი და სახელოვანი ფიგურაა ეფრემ მცირე, რომელმაც „ქართულ მწერლობაში შექმნა მთელი ეპოქა და დიდებულად დააგვირგვინა ექვთიმე და გიორგი მთაწმინდელების სამწერლო ღვაწლი“ (კ. კეკელიძე).

ქართულ ეკლესიას საუკუნეთა განმავლობაში მჭიდრო კულტურული ურთიერთობა ჰქონდა დასავლეთის, კერძოდ კი ბიზანტიის, ეკლესიასთან. მიუხედავად იმისა, რომ ბიზანტიის იმპერია და მისი ეკლესია თავგამოდებით ცდილობდნენ თავიანთი გავლენის სფეროში მოექციათ საქართველოს პოლიტიკური და სარწმუნოებრივი ცხოვრება და ამ ნიადაგზე გარკვეული დამუხრუჭებაც იყო, კულტურული კავშირები მათ შორის არასდროს განწყვეტილა. ბიზანტია, როგორც ქრისტიანობის ბურჯი, მაშინდელი მსოფლიოს კულტურული ცენტრი, ანდამატივით იზიდავდა თავისკენ ქართველ მოღვაწეებს და, ბოლოს, „მართლმადიდებლური ეკლესიის პრინციპების დაცვა-განმტკიცება ქართულ-ბიზანტიური ეკლესიების ერთობლივ საზრუნავს წარმოადგენდა“ (ლ. მენაბდე).

მას შემდგომ, რაც აღმოსავლური ქრისტიანული ეკლესიები მაჰმადი-

ათონის ივერთა მონასტერი

ანთა გარემოცვაში აღმოჩნდნენ, ქართველთა ორიენტაცია დასავლეთისაკენ ძალზე გამოიკვეთა. IX-X საუკუნეთა ბიზანტიაში დიდ აღმავლობას განიცდიდა ბერმონაზვნური ცხოვრება. თავისი განვითარების უმაღლეს დონეს მიაღწია ქრისტიანულმა მწერლობამ, მხატვრობამ და ფილოსოფიამ, რამაც საფუძველი მოუმზადა ევროპულ რენესანსს.

ჩვენთვის საგულისხმოა ის გარემოება, რომ ამ პროცესებში უშუალოდ მონაწილეობდნენ ქართველი ქრისტიანებიც, რომლებიც მიზანდასახულად ახორციელებდნენ ყოველი პროგრესული მიმართულების დანერგვას და იმის პოპულარიზაციას, რაც საქართველოს მაშინდელი კულტურული სამყაროს წრეში აყენებდა.

ბიზანტიის ქართული სავანეებიდან აღსანიშნავია ოლიმპი, რომლის დამაარსებელი იყო ერთხანს აღმოსავლეთში მოღვაწე, ცნობილი ილარიონ ქართველი. მისსავე სახელს უკავშირდება რომანას ქართული სავანის დაარსება, რომელიც იმპერატორ ბასილის ხელშეწყობით გაძლიერებულა.

ქართული კულტურის განვითარებაში უდიდესი წვლილი შეიტანა ათონის საგანმანათლებლო კერამ, რომელსაც სათავეში ედგა იოანე მთაწმინდელი და მისი შვილი ექვთიმე. მათ მოგვიანებით შეუერთდა თორნიკე ერისთავი. ეს ის თორნიკეა, რომელმაც უსარდლა ქართველთა ლაშქარს ბიზანტიის სასარგებლოდ, აჯანყებული ბარდა სკლიაროსის წი-

ნააღმდეგ, რისთვისაც იმპერატორმა უხვად დააჯილდოვა. თავის მხრივ, თორნიკემ მთელი ქონება ათონის ივერთა მონასტერს შესწირა, რითაც ძალზე შეუწყო ხელი მისი ეკონომიკური ძლიერების განმტკიცებას. იოანემ და თორნიკემ ათონის წმინდა მთაზე ააშენეს ღვთისმშობლისა და იოანე ნათლისმცემლის სახელობის ეკლესიები და 983 წლისათვის იბერთა სამონასტრო ცხოვრებას ავტონომიური ხასიათი მისცეს. ათონის მონასტრის პირველი წინამძღვარი იყო იოანე მთაწმინდელი, რომელმაც ფართო კულტურული და სამეურნეო ხასიათის მუშაობა გაშალა და მონასტერში მკაცრი განაწესი შემოიღო, რაც ქვაკუთხედი იყვნენ მნიშვნელოვანი საქმის წარმატებით დაგვირგვინებისათვის. იოანეს გარდაცვალების შემდეგ მონასტერს სათავეში ჩაუდგა მისი შვილი ექვთიმე.

ათონის ივერთა მონასტრის საქმიანობას განადიდებს სხვადასხვა ხასიათის სამწერლო საქმიანობა, რომელიც გულისხმობდა იმ ძირითადი საეკლესიო თუ ფილოსოფიური ნაშრომების გადმოთარგმნას, მათ კომენტირებასა და განმარტებას, რითაც საზრდოობდა მაშინდელი კულტურული სამყარო. საყურადღებოა, რომ 1002 წლისათვის ექვთიმეს უკვე ნათარგმნი ჰქონდა 30-მდე წიგნი. მასთან მონასტერში მოღვაწეობდა საგანგებოდ შედგენილი ჯგუფი, რომელნიც მთარგმნელობითი საქმიანობით იყვნენ დაკავებულნი. ექვთიმეს სახელს უკავშირდება ათონის ლიტერატურული სკოლის დაარსება, „ბიზანტიურ კულტურასთან ქართული მწერლობის შემდგომი დაახლოება და ეროვნული საგანძურის გამდიდრება, ბიზანტიური ლიტერატურული ტრადიციების გადმონერგვა ჩვენს სინამდვილეში და მშობლიური მწერლობის მსოფლიო სარბიელზე გაყვანა“ (ლ. მენაბდე).

იოანესა და ექვთიმეს საქმიანობის ღირსეული გამგრძელებელი იყო გიორგი ათონელი, რომელმაც თავისი დიდი წინამორბედის ცხოვრება აღწერა და შემოქმედების უდიდესი ნაწილი მთარგმნელობით მუშაობას მიუძღვნა. გიორგი ათონელი დიდი ხნის განმავლობაში წარმატებით მოღვაწეობდა სხვადასხვა სახეობაში, ამასთანავე, იგი წარმოგვიდგება, როგორც ქართული ეკლესიის ავტორიტეტის თავგამოდებული დამცველი.

ანტიოქიაში, შავ მთაზე, მოღვაწეობისას ქართული კოლონიის მიმართ შურით აღესილ ბერძნებს პატრიარქისათვის მიუმართავთ, რათა მის უმაღლესობას იბერთათვის მონასტერი ჩამოერთვა და გაეტყვებინა იქიდან. მწყემსმთავარს საქმე გონივრულად განუსჯია, ქართველთა მღვდელმთავარი თავისთან დაუბარებია, რათა თავად დარწმუნებულყო მოენეთა სამართლიანობაში. მთავარი ბრალდება ის იყო, რომ ქართული ეკლესია არცერთ საპატრიარქოს არ ემორჩილებოდა, რომ ისინი თვითონვე დაისვამდნენ კათოლიკოსსა და ეპისკოპოსებს, ამის უფლება კი არა ჰქონდათ, რადგან „ათორმეტთა მოციქულთაგანი არავენ მისრულ არს ქვეყანასა

მათსაო". შემოტევა იმდენად ძლიერი ყოფილა, რომ მას შეიძლებოდა, უკიდურესი შედეგებიც კი მოჰყოლოდა. გიორგი ათონელი წარსდგა პატრიარქის წინაშე. თავისი ძალით განდიდებულმა პატრიარქმა ერთობ კადნიერად შერაცხა ქართველთა დამოუკიდებლობა და პირდაპირ მოსთხოვა მას, ანტიოქიის საპატრიარქოს დამორჩილებოდნენ, თანაც დაეშუქრა: თუ მის სურვილს არ შეასრულებდნენ, ოთხ ყველაზე გამოჩენილი ეკლესიის მღვდელმთავართ შეატყობინებდა და ქართულ ეკლესიას კანონგარეშე გამოაცხადებდა. პატრიარქის მუქარას გასაკვირველი სიმშვიდით შეხვდა გიორგი ათონელი. დაასრულა რა სიტყვა დიდმა მწყემსმთავარმა, „ნეტარმან ამან დაწყნარებით და წელიად ჰრქვა პატრიარქსა: ჰოი, წმიდაო მეუფეო, რად ესრეთ უგუნურად შეგირაცხიეს ნათესავი ქართველთაი წრფელი და უმანყოი? აჰა ესერა, ვარ მე უნარჩევესი და უმდაბლესი ყოველთა ძმათა ჩემთა, მე მოგცე ყოველთა წილ პასუხი. მოლებად ეც წიგნი „მიმოსლვაი ანდრია მოციქულისაი“ და მუნით გეუწყოს საძიებელი თქვენი“. მაშინ ბრძანა პატრიარქმა, მოეტანათ გიორგის მიერ დასახელებული წიგნი, რომელიც წამსვე აღასრულა პატრიარქის ხელქვეითმა კაცმა თეოფილემ. იპყრა რა ხელთ ნაშრომი, გიორგი მთანმინდელის მჭევრმეტყველებამ უმტკიცესი სახე მიიღო. ბუნებრივია, კაცმა, რომელმაც თავისი ცხოვრების უდიდესი ნაწილი წიგნებთან ურთიერთობას შეაღია, ანდრია მოციქულის საქართველოში მოსვლის შესახებ ყველა უმთავრესი წყარო ზედმინდევით იცოდა, მეცნიერული შრომა მისი ცხოვრების წესი იყო, ხოლო კამათი და მეცნიერული არგუმენტაცია მისი ლოგიკის საფუძველი. ბიბლიის ციტატები და მათი კომენტარები „ვითარცა მდინარე დაუწყევდლად დიოდეს პირით მისით“. პატრიარქი განცვიფრებული შესჩერებოდა ქართველ ბერს და სანაღმდეგოდ ერთი სიტყვაც კი აღარ დაუძრავს. გიორგი მთანმინდელმა თავისი მსჯელობა დააბოლოვა სრულიად უცხო ფაქტით, რომლის არცოდნა თვით პატრიარქსაც კი არ ეპატიებოდა: „წმიდაო მეუფეო, რომელნი ეგე ჩვენ უმეცრად და სუბუქად გვხედავთ და თავნი თქვენნი ბრძენ და მძიმე გიყოფიან, იყო ჟამი, რომელ ყოველსა საბერძნეთსა შინა მართლმადიდებლობაი არა იპოებოდა და იოანე გუთელ ეპისკოპოსი მცხეთას იყურებოდა ეპისკოპოსად, ვითარ სწერია დიდს სვინაქსარსა“. ამის გამგონე პატრიარქმა გაიღიმა და სმენადქცეულ მღვდელმთავართ მიმართა: „ხედავთ ბერსა ამას, ვითარ მარტოი ესოდენსა სიმრავლესა გვერვის? ვეკრძალნეთ, ნუჟუკვე წინააღმდეგობი შეგვამთხვოს და არა ხოლო თუ სიტყვით, არამედ საქმით გვაშხილოს ძლეულები ჩვენი“. ამის შემდგომ პატრიარქმა „იცნა ქართველები“, დამბეზლებლები დაითხოვა და ვიდრე გიორგი ანტიოქიაში იყო, „მრავლითა პატივითა და ნიჭით ეპყრა წმინდაი იგი“.

გიორგი მთანმინდელის ეს ბიოგრაფიული მომენტი ნათელი მაგალითია იმის საილუსტრაციოდ, თუ რა რიგის გარჯა ესაჭიროებოდა

გიორგი მთაწმინდელი

ქართველობას, რათა საერთო ქრისტიანული კულტურის ჩამოყალიბების პროცესებში თავინთი ადგილი დაემკვიდრებინათ და განათლებული კაცობრიობის გვერდით დამდგარიყვნენ.

მახლობელ აღმოსავლეთში მაჰმადიანთა ინტენსიური დამკვიდრების შემდგომ, როგორც ცნობილია, ქრისტიანობის კულტურულმა ცენტრმა კონსტანტინოპოლში გადაინაცვლა, კონსტანტინოპოლს IX საუკუნეში ეწევივნენ გრიგოლ ხანძთელი, საბა იშხნელი და ილარიონ ქართველი, ხოლო მოგვიანებით აქ ბევრმა ქართველმა მოღვაწემ უკვდავყო სახელი თავისი ლიტერატურული საქმიანობით. ქართველი მოღვაწეები კონსტანტინოპოლში, როგორც იმპერიის უპირველეს კულტურულ-საგანმანათლებლო ცენტრში, ხშირად

აგზავნიდნენ ახალგაზრდებს უმაღლესი ცოდნის მისაღებად, რომელნიც სამშობლოში დაბრუნების შემდგომ ინტელექტუალური ცხოვრების სულისჩამდგმელებად იქცეოდნენ.

ქართველ ქრისტიანებს მონასტრები ჰქონდათ კუნძულ კვიპროსზე, რომელთაგან აღსანიშნავია ე. წ. ღალიას მონასტერი, რომელიც ამჟამად აღარ არსებობს და მოძლიერებულია თამარ მეფის შეშენებით.

ქართული კულტურის ისტორიაში უდიდესი როლი შეასრულა ბულგარეთში მოქმედმა პეტრიწონის სავანემ, რომელიც დააარსა ბიზანტიის იმპერიის დასავლეთი პროვინციების დომესტიკოსმა (მთავარსარდალმა) გრიგოლ ბაკურიანის ძემ. მთავარი მონასტერი აქ ააშენეს 1083 წელს და თავად გრიგოლმა შეუდგინა მას ტიპიკონი (საეკლესიო წესების კრებული, შინაგანანესი), რომელშიც მოცემულია როგორც სავანის დაარსების ისტორია, ასევე დამაარსებლის ვინაობა. პეტრიწონის მონასტერში არსებობდა გარკვეული სახის სემინარია, რომელიც ამზადებდა სწავლულებს სხვადასხვა დარგში. მონასტრის საქმიანობასა და სემინარიის სწავლის პროცესს ერთხანს წარმართავდა გამოჩენილი ქართველი ფილოსოფოსი იოანე პეტრიწი.

VI საუკუნის ბიზანტიელი ისტორიკოსი პროკოფი კესარიელი იმპერიის ხალხთაგან იბერებს მიიჩნევდა ქრიტიანული წესების ყველაზე საუკეთესო დამცველად, საქართველოს ქრისტიანული ეპოქის ცხოვრე-

პეტრინონის მონასტერი

ბამ ეს შეხედულება შემდგომშიც ყოველმხრივ დაადასტურა. ქართველ ქრისტიანთა მოღვაწეობამ, მათმა მონამებრივმა ცხოვრებამ არაერთხელ მიიპყრო მსოფლიო საქრისტიანო საზოგადოების ყურადღება, საუკუნეების განმავლობაში სამშობლოში თუ სამშობლოს გარეთ, უცხოობის სიმძიმე-ილში, მტრულ გარემოცვაში, ქართველი ბერი ქვას ქვაზე ადებდა, ნიგნებს თარგმნიდა, მსოფლიოს კულტურულ საგანძურში იხედებოდა, რათა იქიდან მარგალიტები ამოეკრიბა და თავისი ერისათვის „საუკუნო საგზალი“ დაემზადებინა. ეს იყო ბრძოლისა და შრომის უალერესად მნიშვნელოვანი ხანა, რომელიც თვითდამკვიდრებისაკენ იყო მიმართული. დავიანება აქ დალუქვას უდრიდა, გამოკლება არცნობასა და დავინყებას. იერუსალიმში გაშლილი დროშით შესვლა მხოლოდ იმ ხალხს შეეძლო, ვინც ტაძარში მყოფი გულმხურვალე ლოცვას აღაღწენდა უფლის მიმართ, ვინაც თავადაც ღირსეულ წვლილს დებდა ქრისტიანული კულტურის განვითარებაში, ხოლო ამავე ტაძრის იატაკში ჩაჭედვით სიტყვები – „სდექ მტკიცედ და შეურყევლად“ – მას მოაგონებდა განსაცდელს და მატებდა ძალას მასზე ასამაღლებლად. ქრისტიანობის როლი საქართველოს კულტურული, პოლიტიკური და სულიერი ცხოვრების აღორძინებისათვის განუსაზღვრელია. ქრისტიანობამ ბევრი საუკეთესო თვისებით დააჯილდოვა ქართველი ხალხი, რითაც მას ასე მოაქვს თავი. ქრისტიანობის მნიშვნელობა საქართველოსათვის

იოანე პეტრინი

მისთვის ჩვეული უშინაგანესი გონივრულობით შეათავსა ილია ჭავჭავაძემ: „ქართველებმა ამ რჯულს, ამ ახალ აღთქმას შეუერთა ძველისაგან ყოველივე ის, რაც კი რამ ძვირფასია ადამიანისათვის და რაც თავის დღეში არ დაძველდება, მანამ ადამიანი ადამიანობს: შეუერთა მამული და ეროვნება. ეს სამი ერთმანეთის ღირსი საგანი ისე ჩაენნენ, იქ ჩაქსოვდნენ ერთმანეთში, რომ რჯულის დაცვა საქართველოს მინა-წყლის დაცვად გადაიქმნა და მინა-წყლის დაცვა რჯულის დაცვად. რჯული ჩვენის მამულის, ჩვენის ეროვნების ხმლად იქცა ზედმისევისათვის და ფარად ზედმოსეულთათვის.

ქრისტიანობა ქრისტეს მოძღვრების გარდა, ჩვენში უნიშნავდა მთელს საქართველოს მინა-წყალს, უნიშნავდა ქართველობას.“

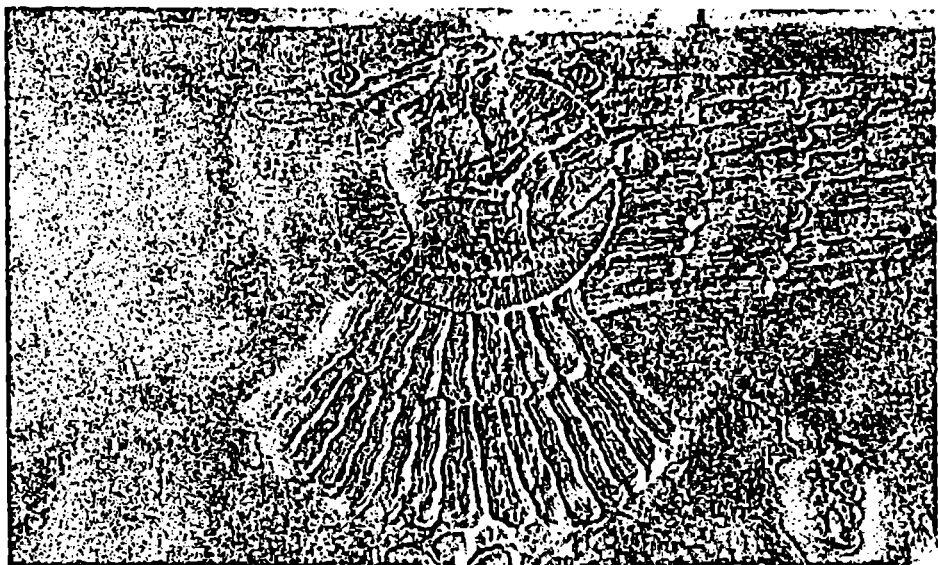
ირანელთა რელიგია (მაზდეანობა)

ირანში გავრცელებულ რელიგიას სხვადასხვა სახელით მოიხსენებენ: პირველი – ესაა მაზდეანობა, რაც წარმომდგარია ამ რელიგიის მთავარი ღმერთის აპურამაზდას სახელისაგან, მეორეა ზოროასტრიზმი, მისი ფუძემდებლის, წინასწარმეტყველ ზოროასტრის (იგივე ზარათუსტრა) მიხედვით და მესამე ავესტაიზმი (ავესტას რელიგია), რომელმაც სახელი მიიღო ამ რელიგიის წმინდა წიგნის – ავესტასაგან.

მოგვიანებით მაზდეანობას გამოეყო ერთი ძირითადი რელიგიური მიმდინარეობა, რომელმაც მითრაიზმის სახელწოდება მიიღო უმაღლესი ღვთაების, მითრას კულტისადმი პატივისცემის ნიშნად. მითრაიზმმა ბოლომდე ყველაზე კარგად თავი შემოინახა პარსებთან, რომელნიც ცხოვრობენ ინდოეთის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში და ზოგჯერ მას პარსიზმაც უწოდებენ.

ისტორიული თვალსაზრისით, ძველი სპარსელების რელიგიის შესახებ საყურადღებო ცნობებია შემორჩენილი სპარსეთის აქემენთა მეფეების (ძვ. წ-ით VI-IV სს.) წარწერებში. ყველაზე საიმედო და სანდო ცნობები კი მოიპოვება მაზდეანობის წმინდა წიგნში – ავესტაში, თუმცა საუკუნეთა განმავლობაში მის სიუფეტში სხვადასხვა გარემოებითა და მიზეზებით ჩართული ტექსტები გარკვეულად აძნელებენ ძველი ირანული რელიგიის საფუძვლიან განხილვას. არაბების დაპყრობითი შემდგომ (VII ს.) სპარსელები და ირანში მოსახლე ხალხები იძულებულნი იყვნენ, მიეღოთ ისლამი, ხოლო ისინი, ვინც განსაკუთრებით ერთგულებდა თავის ეროვნულ რელიგიას, იძულებულნი გახდნენ, თავშესაფარი ინდოეთში ეძებნათ. სწორედ ესენი იყვნენ ზემოთ დასახელებული პარსები, რომლებმაც შეძლეს შემოენახათ ირანელთა უძველესი წმინდა წიგნები. საინტერესოა, რომ მათი წაკითხვა ევროპელებმა მოახერხეს XVII ს-ის შუა ხანებში და 1771 წელს ოქსფორდში პირველად გამოვიდა ავესტას თარგმანი.

ავესტას უძველესი წიგნები განეკუთვნება ძვ. წ-ით პირველ ათასწლეულს, ისინი ჯერ კიდევ ალექსანდრე მაკედონელის ლაშქრობამდე არსებულან. იგი შეიცავდა 21 წიგნს, ე.წ. „ნასსს“. ავესტა საბოლოო სახით VI საუკუნეში სასანიანთა დინასტიის მმართველობის ხანაში უნდა ჩამოყალიბებულიყო. ავესტა შედგება 5 ნაწილისაგან: 1. იასნა (ლოცვა, თაყვანისცემა), ესაა ძირითადი ლიტურგიული ნაწილი. მათგან განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საღეჟსო ფორმით დანერილი 72 საგალობელი – გათები, რომლებიც ლეგენდარულ ზარათუსტრას მიეწერება; 2. ვისპრედი

აპურამაზდა

(ყველა მსაჯული, ყველა უფალი) – ლოცვების კრებული, შედგება 24 თავისაგან და მიძღვნილია სხვადასხვა ღვთაებისადმი; 3. ვიდევდატი ანუ ვენდიდადი (ღვეთა ანუ ტომთა ღვთაებათა საწინააღმდეგოდ მიმართული კანონები, რომლებიც დაადგინა ქსერქსემ ორმუზდის უმთავრეს ღმერთად გადაქცევის მიზნით) შეიცავს 22 თავს, სადაც გადმოცემულია აპურამაზდას მიერ ქვეყნის შექმნა, განცხრომით ცხოვრების ეპოქა და ზოროასტრიზმის მიმდევრისათვის სავალდებულო ქცევის ნორმები; 4. იაშტა (ქება), რომელიც ავესტას უძველეს ნაწილად ითვლება. ესაა მითოლოგიური სიუჟეტების წიგნი, სადაც მოცემულია ბუნების ძალებისა და ციური მნათობებისადმი მიმართული 22 ლოცვა-ჰიმნი; 5. ხორდა ავესტა – მცირე მოცულობის ლოცვის ფრაგმენტები, რომელთა ცოდნა აუცილებელია ყველასათვის.

მეცნიერებაში გამოთქმულია რამდენიმე ვარაუდი ავესტას შექმნის ადგილის შესახებ, რომელთაგან ჭეშმარიტებასთან ყველაზე ახლოს უნდა იყოს ის მოსაზრება, რომ ავესტა ძირითადად შედგენილი იყო ჩრდილო-აღმოსავლეთ ირანსა და ბაქტრიაში (ახლანდელი ავღანეთი და ტაჯიკეთი). ბოლო დროს გამოითქვა მოსაზრება, რომ ირანში თავდაპირველად გავრცელებული იყო ორი რელიგია: ავესტას რელიგია, ხოლო დასავლეთში მოგვების რელიგია, რომლებიც აქემენიდების მონარქიის აღმავლობისას შეერწყნენ ერთმანეთს.

როგორც აღნიშნული იყო, ავესტას შედგენა მიენერება ნახევრად

ლეგანდარულ პიროვნებას ზარატუსტრას, რომელსაც უნდა ეცხოვრა ძვ. წ-ით VI ს-ში. ავესტას ძირითადი იდეაა დუალისტური მოძღვრება სამყაროში არსებულ ნათელსა და ბნელზე. ამ მოძღვრების მიხედვით, სამყაროს განაგებს ორი უზენაესი ღმერთი: სინათლის შემქმნელი კეთილი აჰურამაზდა (ბერძ. ორმუზდი) და ბოროტი ანზრა-მაი-ნი, ანუ არიმანი, სიბნელის მუუფე და მისი განმასახიერებელი. აჰურამაზდას გვერდით დგას და მის ნება-სურვილს ასრულებს ექვსი წმინდა სული, ხოლო მათ ქვემოთა იერარქიულ საფეხურზე განლაგებულია სხვადასხვა წმინდა სული, ანგელოზისებრი არსებანი – იაზატები.

აჰურამაზდაცა და არიმანიც ითვლებიან დიდ ღმერთებად. აჰურამაზდამ შექმნა ადამიანის არსებობისათვის აუცილებელი პირობები: მინა და წყალი, სინათლე, ცხოველები, ცეცხლი. იგი განასახიერებს სინმინდეს, გონიერებას და მფარველობს ბუნებას. არიმანი ბოროტებისაკენაა მიდრეკილი, მან შექმნა მკაცრი ზამთარი და მზუთავი სიცხე, ავადმყოფობა და მავნე ცხოველები, უნაყოფობა და სიკვდილი.

აჰურამაზდას ნიშანია: სიბრძნე, სიკეთე, ხოლო არიმანისა ბოროტება და სიცრუე. ნათელსა და ბნელ ძალას შორის მიმდინარეობს შეურიგებელი ბრძოლა, რომელშიც ადამიანებიც მონაწილეობენ. ავესტა მოუწოდებს ყველა კეთილ სულს, დადგნენ მის მხარეზე და ებრძოლონ დევებს (ბოროტ სულებს), რომლებიც ყოველგვარი უწმინდურების სათავედ ითვლებიან. მსოფლიო ისტორია მთლიანად დამყარებულია ამ ორი საწყისის ერთმანეთთან დამოკიდებულებასა და ბრძოლაზე, რაც 12000 წელს უნდა გაგრძელდეს. პირველ ორ ციკლში, რომელთაგან თითოეული 3000 წლით განისაზღვრება, ბატონობდა აჰურამაზდა. პირველში მან შექმნა მინა და ცა, მეორე 3000-იან ციკლში კი სიცოცხლე და ყველაფერი საჭირო ამ სიცოცხლისათვის. შემდეგ ძალაუფლებას არიმანი დაეუფლა, რომელმაც შექმნა ჯოჯოხეთი და გააცამტვერა ქვეყნიერება. ჭიდილი ორ საწყისს შორის გაგრძელდა მანამ, ვიდრე არ იშვა ზარატუსტრა, რომელმაც დაამარცხა ბოროტი სული, ჩააგდო ქვესწელში და ძალზე შეზღუდა, რათა თავისი უკეთური საქმეები ვერ აღასრულოს.

ნათელისა და ბნელის საწყისის ასეთი მკვეთრი დუალიზმი შეადგენს ავესტასა და მთელი მამდენიზმის მორალს, რაც მკვეთრად გამოარჩევს ირანულ რელიგიას ძველი აღმოსავლეთის ქვეყნების რელიგიებიდან. რის საფუძველზე უნდა იყოს წარმოქმნილი ასეთი დუალიზმი, მთლად გარკვეული არაა, მაგრამ არსებობს მოსაზრება, რომლის მიხედვით, ამ მოძღვრების ჩამოყალიბებაში ირანის კონტრასტული ბუნების რეალობა უნდა იყოს ასახული. ესაა, ერთი მხრივ, მოსავლით უხვი და წყნარი ოაზისები და, მეორე მხრივ, წყალდიდობანი, მინისძვრები და უდაბნოს მწველი ქარაშოტები. სხვა მოსაზრებით, ამ დამოკიდებულების საფუძველს წარმოადგენს ირანის

აჭურამაზდა

მინათმოქმედ და მესაქონლე ტომებს შორის მტრული განწყობილება. ავესტაში თავადაა არეკლილი ასეთი დამოკიდებულების ნიშნები.

აჭურამაზდას და წინასწარმეტყველ 'ზარატუსტრას საუბრისას ფაქტობრივად გამოვლენილია სამყაროს კეთილი სანყისი, რომელიც სათავეს იღებს მინათმოქმედების ნიალიდან. ავესტას პირველ თავში მოთხრობილი სიუჟეტიდან ვიგებთ, რომ აჭურამაზდას შერქმნია ისეთი ქვეყნები და ქალაქები, სადაც მისდევნ დაზღადარ ცხოვრებას, ხნავენ და თესავენ. კითხვაზე - თუ რა არის მზღდენური რელიგიის არსი, აჭურამაზდა პასუხობს: ვინც კარგად მოამზადებს სათესლე ხორბალს, ვინც დასთესს მას, ის განამზადებს ამას (სინათლისა და სიმართლის სამეფო), მას მიჰყავს მზღდენური რელიგია წინ.

მზღდენობის დუალისტურმა ფილოსოფიამ ჩამოყალიბებული სახე მიიღო აქემენიდთა ბატონობის ხანაში, როდესაც იგი სახელმწიფო რელიგიად იქნა გამოცხადებული. თუმცა ამ პროცესს უმტკივნეულოდ არ ჩაუვლია, რადგან აქემენიდებამდე ირანში, ე. წ. მიდიელთა ეპოქაში, მოგვების ქურუმთა კასტას ეპყრა ხელთ რელიგიის სადავეები, რომლებიც დევებს ეთაყვანებოდნენ. მიდიელთა ბატონობის დამბობის შემდგომ, ძვ. წ. 550 წელს, აქემენიდებმა უმაღლეს ღვთაებად აჭურამაზდა გამოაცხადეს, რასაც წინ უძღოდა წინასწარმეტყველ ზარატუსტრას რეფორმატორული მოღვაწეობა. აქემენიდი ირანის მეფეები თავგანთავად ეთაყვანებოდნენ აჭურამაზდას კულტს და თავიანთ მფარველ ღვთაებად მიიჩნევდნენ. ქსერქსეს ერთ წარწერაში აჭურამაზდას შესახებ წერია: „ღიადია ღმერთი აჭურამაზდა, რომელმაც ეს მინა შექმნა, რომელმაც ცა შექმნა, რომელმაც ეს ადამიანი შექმნა, რომელმაც ქსერქსე შექმნა მეფედ, ყველა მეფეზე აღმატებული, ყველა მბრძანებელზე აღმატებული (შემდეგ ჩამოთვლილია ქვეყნები, რომელნიც ქსერქსემ დაიპყრო)... და ამ ქვეყნებს შორის იყვნენ ისეთებიც, სადაც ადრე დევებს სცემდნენ თაყვანს. შემდეგ აჭურამაზდას ნებით ავზაკთა ეს ბუდე მე აღვგავე მინისაგან პირისა და

დავდე მცნებად: „თაყვანი არ სცე დევებს“. იქ, სადაც ადრე დევებს ეთაყვანებოდნენ, აჭურამაზდას თაყვანისცემა გავამრავლე“.

რელიგიური ცენტრალიზმი ირანში კიდევ უფრო გამოიკვეთა სასანიდების დინასტიის ბატონობის ხანაში (III-VIII სს.), როდესაც მაზდეანობა ირანელთა ნაციონალურ რელიგიად დაკანონდა და მკვეთრად დაუპირისპირდა ქრისტიანობას კავკასიისა და ბიზანტიის იმპერიის მოსახლეობის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ცოტა მოგვიანებით კი მას დაუნდობელი შეტაკება მოუხდა მუსლიმანურ ხალიფატთან, რის შედეგადაც გაბატონებული მდგომარეობა დაიჭირა ისლამმა.

უნდა ითქვას, რომ ავესტაში გამოკვეთილად შეიმჩნევა ეთიკური ნორმებისადმი თავისებური დამოკიდებულება. ღვთაება აჭურამაზდას არ გააჩნია ბუნების ღვთაების ნიშნები. იგი განასახიერებს სიკეთეს, სიმართლეს, სიბრძნეს (სიტყვა „მაზდა“ ნიშნავს ბრძენს), მისი მონიწილობეგე არიმანი კი სიცრუესა და ბოროტებას. მორალური თვისებებით ხასიათდებიან აგრეთვე აჭურამაზდას დამხმარე უკვდავი წმინდანები.

ავესტას მიხედვით, ადამიანის უდიდესი დანიშნულებაა, მოხნას მინა და გაამრავლოს მცენარეები. ყველაზე დიდი დანაშაულია რიტუალური უსუფთაობა, რომელშიც შედის სამი შეუწყნარებელი ცოდვა, ესაა: მიცვალებულის გვამის დანვა, ღემის გამოყენება საქმელად და არაბუნებრივი სასქესო ნაკლი.

მაზდეანობის წმინდა გამოვლინებად ითვლება ცეცხლი, რომელიც განასახიერებს ღვთაებრივ სამართლიანობას. კულტის მსახურებას ეწეოდნენ ქურუმები, ე. წ. ატრავანები. ავესტას პრაქტიკული მითითებები შეეხება სანესტეულებო სინძინდეს და, შესაბამისად, კრძალავს ყოველგვარ უნძინდურობასთან შეხებას, ანუ იმას, რაც დაკავშირებულია სიკვდილთან. კერძოდ, მკვდარი სხეული არ უნდა შეეხო წმინდა მინას, წყალსა და განსაკუთრებით ცეცხლს, ამის გამო იყო, რომ ისინი მიცვალებულს არ მარხავდნენ და მხეცებისა და ფრინველების საჯიჯგნად ტოვებდნენ საამისოდ საგანგებოდ ამზნებულ კოშკებში, ე. წ. დაკმებში. გვამებს ალაგებდნენ მის ზედა ნაწილში, რომელსაც მალე უღებდნენ ბოლოს ფრინველები, ხოლო დარჩენილ ძვლებს მოუყრიდნენ თავს და ყრიდნენ კოშკის შიგნით ამოთხრილ ქაში. ზოროასტრული მოძღვრებით, დაკმები ის ადგილია, სადაც იკრიბებიან დევები და მორწმუნე ყოველწლიურად უნდა ერიდოს ამ დაწყევლილ ადგილს.

ეგვიპტელებისაგან განსხვავებით, რომელნიც თვლიდნენ, რომ სული გარდაცვალების შემდგომ ინარჩუნებს სხეულთან კავშირს, მაზდეანები სხეულისა და სულის ასეთ დამოკიდებულებას უარყოფენ. სხეულთან გაყრილი სული მის გარეშე ცოცხლობს და მის კეთილდღეობას ბევრად განსაზღვრავს გარდაცვლილის მინიერი ცხოვრების წესი. კეთილმორწმუნედ ითვლებოდა ის, ვინც ზედმინეწით ასრულებდა რელიგიის ყველა მოთხოვნას, რის

შედგადაც სული მოხვედბოდა აპურამაზდას სამეფოში, სამოთხის ნათელ ბაღში, ხოლო მათი სულები, ვინც არღვევდა სარიტუალო წესწვეულებებს და ჩადიოდა მიუტევებელ შეცდომებს, მოხვედბოდნენ ჯოჯოხეთში ანუ არიმანის სამეფოში.

მაზდეანურ რელიგიაში, ავესტას გვიანდელ ნაწილში – ბუნდევეშში ჩამოყალიბდა ესქატოლოგიური მოძღვრება (მოძღვრება ქვეყნის აღსასრულზე), რომლის მიხედვითაც, განცითვის ჟამს ადამიანებს მოველინებათ მხსნელი, იქნება ეს ან ზარათუსტრას შვილი ან თავად მისი ახალი გარდასახვა, რომელიც იხსნის კაცობრიობას დაღუპვისაგან, ხოლო არიმანი და ბილნი სულები საბოლოოდ განადგურდებიან.

მაზდეანებში გამოკვეთილი ადგილი უჭირავს მითრას კულტს, რომელიც ძალზე ძველი წარმომავლობისაა. ფაქტობრივად მითრაიზმი გამოეყო მაზდეანობას და ცალკე რელიგიად ჩამოყალიბდა. მითრა ადრიდანვე მიღებული იყო ირანელებთან და განასახიერებდა მზისა და სინათლის ღმერთს, მისი სახელი დაკავშირებული იყო სამარადისო ერთგულებასთან. ავესტას ძველ ტექსტებში მასზე არაფერია მოთხრობილი, მაგრამ არსებობს საფუძველი, ვიფიქროთ, რომ იგი დიდი პოპულარობით სარგებლობდა მოსახლეობის ფართო ფენებში. მეფე არტაქსერქსე II-მ (405-362) ოფიციალურად დაანება მითრას კულტი. მითრა კანონისა და წესრიგის დამცველი ღვთაებაა, ამავე დროს, ძალაუფლებისა და ნაყოფიერების მიმნიჭებელი. მითრამ ორმუზდის ტვირთი იტვირთა და ბოროტ არიმანს შეებრძოლა. შემდეგ იგი ცად ამალდა და იქიდან უწევდა მფარველობას ადამიანებს.

ელინისტურ ეპოქაში მითრაიზმი ძალზე პოპულარული გახდა წინა აზიაში, საბერძნეთსა და რომში, განსაკუთრებით კი ამ უკანასკნელში მოიკიდა ფეხი. იმპერატორების – ტრაიანესა და დომიციანეს დროს იგი თითქმის სახელმწიფო რელიგიის რანგში იქნა აყვანილი.

მითრაიზმს ბევრი საერთო აქვს ქრისტიანობასთან, და პირიქით. ორივე რელიგია აღიარებს სულის უკვდავებას – მითრაცა და ქრისტეც ადამიანთა სულის გამომხსნელად ითვლებიან, რომელსაც განცითხავენ მეორედ მოსვლისას. ისინი ერთმანეთს ჰგვანან სულის ზეცად ამალლებისა და სასუფეველის განმარტების დოგმატით. ორივე რელიგიაში მორწმუნემ ცათა სასუფეველი უნდა მოიპოვოს ცხოვრების წმინდანური გზით, მუდმივი ლოცვით, მარხვით. მსგავსება ჩანს სალოცავი სახელების ე. წ. მითრეუმებისა და ეკლესიების ხელმძღვანელთა ორგანიზაციულ იერარქიაში. ისევე როგორც ქრისტიანთა ტაძრებში, მითრეუმებშიც წესადაა ქვეული ცეცხლის ანთება. მითრა, ისევე როგორც ქრისტე, არის შუაყაცი, შუამავალი ღმერთსა და კაცს შორის. მითრა არის მზე ღმერთი, რომელიც ანიჭებს ქვეყნიერებასა და კაცობრიობას სიცოცხლესა და სინათლეს. იესო ქრისტეც, პირველწყაროების მიხედვით, არის „ნათელი ნათლისაგან“, „მზე სიმართლისა“, „მზე აღმოსავალი ცხოვ-

მითრა

რების მომნიჭებელი" და „ნათლის მომფენელი“.

მითრას სამსხვერპლო ცხოველია ხარი, რომლის დაღვრილი სისხლიდან ხეხილი და ბალახი აღმოცენდა და მინა ნაყოფიერი გახდა.

აკადემიკოს კ. კეკელიძის მოსაზრებით, „მითრაიზმი არამცთუ ცნობილი, მეტად პოპულარული იყო ჩვენში, ამას ზედმიწევნით ადასტურებს მითრაიზმის წესები, ჩვეულებანი და კულტის მოვლენანი,

რომელნიც გადმონაშთების სახით დღემდეც კი შემოინახა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში“. საინტერესოა, რომ მითრაიზმის დამარცხების შემდგომ მისი კულტი შეუერთდა წმინდა გიორგის კულტს, რადგან ამ ორ ღვთაებასაც ბევრი რამ ჰქონდა ერთმანეთთან საერთო: ორივე გამოჩენილი ღმერთი იყო, ორივე ბოროტებას ებრძვის და ამარცხებს მას. წმ. გიორგის სახელიც დაკავშირებულია ხართან. როგორც მისი მარტვილობიდან ჩანს, მან დაკარგული ხარი აპოვნინა ვინმე თეოპასტეს, რომელიც შემდგომ ამ კაცმა წმ. გიორგის შესწირა. საინტერესოა, რომ წმ. გიორგის დღეობებზე ხარის დაკვლა, როგორც სამსხვერპლო ცხოველისა, ერთობ გავრცელებული იყო საქართველოში, მაგალითად, ილორში (სამეგრელო), სადაც წმ. გიორგობა უდიდეს დღესასწაულად ითვლებოდა. ს. მაკალათიას ჩაუწერია გადმოცემა, რომლის მიხედვით, წმ. დღესასწაულის ღამეს თავად წმ. გიორგი იპარავს ხარს და ეკლესიაში ამწყვდევს (მითრაც ასევე იქცევა), რომელსაც შემდგომ დაკლავენ და გაუნანილებენ ხალხს. მოგვიანებით ხარის სანესო გამოსახულება მთვარის ღვთაების სიმბოლოს შერწყა.

მითრა გამოისახება როგორც მებრძოლი ღვთაება, რომელიც კლავს ხარს, მის დაბადების დღედ, ისევე როგორც ქრისტესი, ითვლება 25 დეკემბერი, რაც აშკარად მიუთითებს მის კავშირს მზესთან, რომლის შემობრუნება კალენდარული წელიწადის ახალი ციკლის დაწყებას მოასწავებს.

ჯერ კიდევ არაბთა შემოსევამდე მზადეანობაში შეიჭრა კოსმოპოლიტური იდეების ნაკადი, რაც გამოწვეული იყო აქემენიდური და სასანიდური იმპერიის მრავალნაციონალური ხასიათით. აქემენიდთა ეპოქაში ეს იდეები

გარკვეულად აისახა ებრაელებთან, ხოლო ელინისტურ პერიოდში რომის იმპერიის მეშვეობით ისინი გავრცელდნენ მთელ ხმელთაშუაზღვისპირეთში და დიდი როლი შეასრულეს ქრისტიანული იდეოლოგიის ჩამოყალიბებაში. მამდენაური, იუდაისტური და ქრისტიანული რელიგიების სინკრეტიზმის (შერევის) შედეგად მოგვიანებით წარმოიქმნა ერესი, რომელიც რელიგიის ისტორიაში ცნობილია პავლიკიანელების სახელწოდებით. წინა აზიაში კი ქურუმების ერთ ნაწილში მამდენაობის გავლენით წარმოიშვა ე. წ. იზიდების სექტა (სიტყვა იზიდი წარმოდგება ანგელოზთა მამდენაური სახელწოდებისაგან – „იზედ“, „იზიდ“). მამდენაობის ნიშნები შემორჩენილია კავკასიის ხალხებშიც, განსაკუთრებით დასაფლავების რიტუალში (მაგალითად, სამარხი აკლდამები ხევსურებთან, ინგუშებთან და ოსებთან). ბაქოში ჩვენს დროშიც მოქმედებდა ცეცხლთაყვანისმცემელთა ტაძარი.

ამჟამად მამდენაობას, როგორც ნაციონალურ რელიგიას, აღიარებენ პარსები, რომელთა რიცხობრივი რაოდენობა დაახლოებით 130 ათასს შეადგენს. რიტუალურ წესთმსახურებას აღასრულებს უფროსი ქურუმი, რომელსაც დატსური ეწოდება (შდრ. ხევსურული დასტური), ისინი თავიანთ ტაძრებში კვლავინდებურად ეთაყვანებიან ცეცხლს და თავიანთ მიცვალებულთ ძველი წესისამებრ დაკრებში კრძალავენ.

ისლამი

მსოფლიოს სამ უდიდეს რელიგიათაგან ყველაზე გვიანდელი წარმოშობისაა ისლამი, ანუ მუსლიმანობა, რომელიც ძირითადად გავრცელებულია არაბულენოვან, თურქულენოვან და ირანულენოვან ქვეყნებში. ისლამს ალბერტს ინდონეზიისა და ჩრდილო აფრიკის მოსახლეობაც.

ისლამი ჩაისახა VII ს-ში (ახ. წ.) არაბეთის ნახევარკუნძულზე, მისი წარმოშობის შესახებ შედარებით მეტია ცნობილი, რადგან იგი იმთავითვე გახდა წერილობითი წყაროების აღწერის საგანი. მიუხედავად ამისა, ბუნდოვანება, რაც ასე დამახასიათებელია რელიგიათა უმრავლესობისათვის, თან სდევს ისლამის აღმსარებლობასაც.

მუსლიმანური ტრადიციების მიხედვით, ისლამის ფუძემდებელი იყო ლეთის მოციქული მუჰამედი, წარმოშობით არაბი, რომელიც ცხოვრობდა ქ. მექაში. მას რამდენჯერმე გამოეცხადა გაბრიელ მთავარანგელოზი, რომლისგანაც მიიღო წმინდა წიგნის – ყურანის სურები. ებრაელთა ხუთწინეულისა და ქრისტიანთა სახარების მსგავსად ყურანი ითვლება მუსლიმანთათვის წმინდა წიგნად.

თავად მუჰამედი არაფერს წერდა, იგი მხოლოდ ქადაგებდა და მის ნაუბარს იწერდნენ მისი მოწაფეები. ეს ჩანაწერები დროთა განმავლობაში ფართოვდებოდა, იხვეწებოდა და ბოლოს და ბოლოს ჩამოყალიბდა ერთი დიდი კრებულის სახით, რომელსაც ეწოდა ყურანი. ყურანი არ გამოირჩევა მწყობრი სიუფეტური აგებულებით, ესაა წიგნი, რომელიც სავესტა ბუნდოვანი გამონათქვამებით, არ ხერხდება სურების ქრონოლოგიური დალაგება, რათა შენარჩუნებულ იქნეს თხრობის თანმიმდევრული სტილი. რელიგიის ისტორიის გამოჩენილი მკვლევარი რენანი მიუთითებდა, რომ იგი დიდხანს კითხულობდა ამ ძნელად გასაგებ ნაწარმოებს. ასეთივე შეხედულებისა იყო დოზი, რომელიც აღნიშნავდა, რომ არ ეგულება ძველ არაბულ ნაწარმოებთა შორის უფრო გაჭიანურებული ნაწარმოები ვიდრე ყურანია.

ასეთი გამონათქვამები მკრეხელობაა, განსაკუთრებით მუსლიმანებისათვის, რომლებიც ყურანს თავიანთ უწმინდეს წიგნად თვლიან, შესაძლოა, ყურანისათვის დამახასიათებელი ბუნდოვანება არის მათი

მუჰამედი

ექსტაზის საგანი და არამუსლიმანისათვის ამის განსჯა ძნელიც კი იყოს. მიჩნეულია, რომ ყურანი საბოლოოდ ჩამოყალიბდა მუჰამედის შესამე მემკვიდრის – ოსმანის დროს 650 წელს, მიიღო სახელწოდება ყურანი (რაც ნიშნავს საკითხავს, საკითხავ წიგნს) და გამოცხადდა წმ. წიგნად, ანუ ყოველი მუსულმანის სავალდებულო კანონიკურ სახელმძღვანელოდ.

ვფიქრობ, აქ უპრიანია გავიხსენოთ ძველი აღთქმის ერთი სიუჟეტი, რაც უშუალოდ უკავშირდება ისმაილიტელთა ანუ აგარიანთა ბიბლიურ წარმოდგენას. ძველი აღთქმა გვამცნობს, რომ აბრაამს ჰყავდა უშილო ცოლი სარა. იმ უხსოვარ დროში, ზოგიერთ სემიტურ ტომში მიღებული ჩვეულების თანახმად, სარამ ნება დართო ქმარს, მოეყვანა მეორე ცოლი, რომელიც შვილს გააჩენდა და ოჯახს უმემკვიდრეობას ააცილებდა, უფრო მეტიც, სარამ ასეთი ქალი თვითონ შეურჩია აბრაამს თავისი მოსამსახურის – აგარის სახით. როდესაც აგარი აბრაამის ცოლი გახდა, შეეძინა ვაჟი, რომელსაც ისმაილი დაარქვეს, შვილიერებამ ერთობ გააამაყა აგარი და სარას დაცინვაც კი დაუწყო, რაც საფუძველი გახდა იმისა, რომ სარას ჩაეგონებინა აბრაამისათვის აგარისა და მისი შვილის თავიდან მოცილება. აბრაამი, რომელსაც ძალზე ეზნეუბოდა ცოლ-შვილთან განშორება. პირველი ცოლის ნებას ვერ წაუვიდა და იძულებული შეიქნა, განედევნა ისინი თავის სახლიდან.

ამრიგად, აგარი თავის შვილ ისმაილთან ერთად განდევნილ იქნა უდაბნოში, სადაც დედა-შვილს უცილობელი დაღუპვა ელოდათ. მათდა საბედნიეროდ, უდაბნოში დაყრილთ გამოეცხადათ ღმერთის ანგელოზი, რომელმაც მისცა წყალი, ანუგემა და შეჰპირდა, რომ ისინი გახდებოდნენ მსოფლიოს უდიდესი ხალხის ფუძემდებლები, რაც დროთა განმავლობაში აღასრულა კიდევ. ამის ნიადაგზეა, რომ ხშირად ქართული წყაროები მაჰმადიანებს აგარიანებად ან ისმაილიტებად მოიხსენიებენ ხოლმე. ასე რომ, ისმაილიტები და მუსლიმანები ერთი და იმავე აღმსარებლობის ხალხის სინონიმადაა ქცეული.

ყურანი შედგება 114 თავისაგან ანუ სურისაგან. მასში, როგორც ითქვა, არაა დაცული ქრონოლოგიური ხაზი, ამბის ერთიანი გაბმული თხრობა. ერთი, რაც შეინიშნება, ისაა, რომ მოცულობით დიდი სურები წიგნის თავშია მოქცეული, ხოლო ბოლო სურები რამდენიმე სიტყვისაგან შედგება.

მუჰამედი, როგორც ცნობილია, ძირითადად ქადაგებდა მექასა და მედინაში, მექის სურები ითვლება უფრო ადრეულ, ხოლო მედინისა გვიანდელ პერიოდში ჩანერგილად. საგულისხმოა, რომ ყურანში ჩართულია ახალი აღთქმის საუქეებები, განსაკუთრებით კი აპოკრიფულ (არაკანონიკურ) თხზულებათა ფრაგმენტები. მეცნიერებაში არის გამოთქმული ვარაუდი, რომ ოუდაისტურსა და ქრისტიანულ წიგნებს მუჰამედი გაეცნო ზეპირსიტყვიერების

პიჯრა. მუჰამედის გაქცევა მედინაში.

საფუძველზე, რაც უნდა იყოს ერთ-ერთი მიზეზი ბიბლიის სიუჟეტების დამახინჯებისა და გადასხვაფერებისა.

მუსულმანთა რელიგიურ წიგნად ითვლება ავრეთვე სუნა, რომელშიც მოთხრობილია მუჰამედის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ. ხადისების კრებული, როგორც მას სხვანაირად უწოდებენ, ძირითადად შედგენილია IX ს-ის მუსლიმანი მღვდელმთავრების მიერ (თუმცა ყველა მუსლიმანი არ აღიარებს მას). სუნების მალიარებლები შეადგენენ მუსლიმანთა უმრავლესობას და იწოდებიან სუნიტებად.

მუსლიმანური რელიგიის მკვლევართა აზრით, მუჰამედი უნდა ყოფილიყო რეალური პიროვნება, რომელიც ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა 570-632 წლების მახლობლად. პირველად თავისი მოძღვრების ქადაგება მან დაიწყო მექაში, სადაც მცირერიცხოვანი მიმდევრები გაიჩინა, ხოლო მედინაში თავყვანისმცემელთა უზარმაზარი არმია შემოიკრიბა და ძლიერი დასაყრდენი მოიპოვა, რამაც საშუალება მისცა, შემდგომში მთელი მექა დაემორჩილებინა. უდავოა, რომ მუჰამედი ფლობდა მასების მიზიდვის განსაკუთრებულ თვისებებს. სანაყის ეტაჟზე დიდი გამარჯვება იყო მუჰამედის დროშის ქვეშ არაბეთის დიდი ნაწილის გაერთიანება.

ისლამის გავრცელებას განსაკუთრებულად უწყობდა ხელს ისტორიული პირობები. როგორც ცნობილია, არაბეთი, რომელიც დასახლებული იყო

სემიტური წარმოშობის ტომებით, უძველესი დროიდან ეწეოდა სავაჭრო საქმიანობას. ნაწილი მოსახლეობისა ცხოვრობდა ოაზისებსა და ქალაქებში და მისდევდნენ ხელოსნობას, ვაჭრობასა და მინათმოქმედებას, ნაწილი კი ეწეოდა მომთაბარულ ცხოვრებას. არაბეთი კულტურულად და ეკონომიკურად დიდად იყო დამოკიდებული ძველი შუამდინარეთის ქვეყნებზე, რადგან ამ სახელმწიფოთა შორის სავაჭრო-საქარავნო გზა არაბეთზე გადიოდა, ხოლო მექის ოაზისი ერთ-ერთ საკვანძო პუნქტი იყო და მისი მცხოვრებნი, ყორეიმები, დიდ სარგებლობას ნახულობდნენ ასეთი მდგომარეობით. ამდენად, მექა გახდა არაბების თავშეყრის ადგილი და მათი რელიგიური ცენტრი.

VI ს-ის არაბეთში საქარავნო მოძრაობა შესუსტდა, რაც გამომწვეული იყო საქარავნო გზის აღმოსავლეთისაკენ გადატანით. სასანიდური ირანის უშუალო ზეგავლენის შედეგად ამ ვითარებამ ძალზე დაარღვია ეკონომიკური წონასწორობა. ბედუინებმა დაკარგეს სავაჭრო გზით გაწეილი შემოსავლის წყარო და იძულებულნი გახდნენ, ხელი მოეკიდათ მინათმოქმედებისათვის, რამაც გამოიწვია ბრძოლა მინის ხელში ჩასაგდებად. გაუთავებელმა შეტაკებებმა წინ წამოწია სხვადასხვა ტომის გაერთიანების აუცილებლობა, რაც თავისთავად ითხოვდა შესაფერის იდეოლოგიას. საჭირო გახდა ერთიანი, უზენაესი ღმერთის იდეის ჩამოყალიბება, მით უმეტეს, რომ ამ დროს არაბებთან კონტაქტში მყოფ ებრაელებსა და ქრისტიანებს ასეთი ღმერთი უკვე ჰყავდათ.

ასეთ ისტორიულ ვითარებაში, მუჰამედის მოღვაწეობისათვის ასპარეზი ფაქტობრივად მომზადებული იყო. მუჰამედის ქადაგება სავსებით შეესაბამებოდა არაბულენოვანი მოსახლეობის მოთხოვნილებას.

ისლამის უძირითადესი თეზაა, რომ „არ არსებობს ღმერთი, გარდა ალაჰისა“. მუჰამედის ქადაგებებს თავდაპირველად უნდობლად შეხედა მოსახლეობა, ხოლო თავად მუჰამედის თანამემამულენი – ყორეიმები ერთობ მტრულად განწყვენენ მის მიმართ, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს უძველეს სიბრძნეს, რომ არ არსებობს წინასწარმეტყველი თავის სამშობლოში. მუჰამედს იმდენად დაუპირისპირდნენ მექაში, რომ იგი იძულებული გახდა, გაქცეულიყო. ამ ლტოლვას ჰიჯრა ეწოდება. იგი უნდა მომხდარიყო 622 წელს, რაც შემდგომში მუსლიმანთა წელთაღრიცხვის ამოსავალ თარიღად იქნა მიჩნეული.

მინათმოქმედებით ცნობილ მედინაში იპოვა თავშესაფარი მუჰამედმა და იქ ახალი ძალით შეუდგა თავისი მოძღვრების ქადაგებას, რასაც ხელი შეუწყო მექასა და მედინას არისტოკრატთა შორის ჩამოგდებულმა შუღლმა, მუჰამედმა იგრძნო რა ძლიერი მხარდაჭერა, გააგრძელა მოღვაწეობა და მალე თავისი გავლენის სფეროში მოაქცია რამდენიმე ადგილობრივი ტომი. ასე რომ, 630 წელს მუჰამედს მექა მთლიანად უჭერდა მხარს, ხოლო ცოტა ხანში იგი შეიჭრა არაბული ტომების გაერთიანების უდიდეს ცენტრად. ყორეი-

შების დიდგვაროვნება, რომლებიც თავდაპირველად ეწინააღმდეგებოდნენ მუჰამედს, ახალ მოძღვრებაში თავიანთი სასარგებლო მხარეც აღმოაჩინეს, დაუჭირეს მას მხარი და სულ მალე მოძრაობას ჩაუდგნენ სათავეში.

მუჰამედის გარდაცვალებისას (632 წ.) ახალი აღმსარებლობა ჯერ კიდევ არ იყო საბოლოოდ ჩამოყალიბებული, არ ჰქონდა მიღებული ის კანონიკური იერსახე, რომელიც შემდგომში შეიძინა.

მუჰამედი

ისლამის დოგმატიკა რთული არაა. მოძღვრების მიხედვით, არსებობს მხოლოდ ერთადერთი და შეუცვლელი ღმერთი – ალაჰი, ხოლო „მუჰამედია მისი მოციქული“. მართალია, მუჰამედამდე იყვნენ ბიბლიური წინასწარმეტყველნი და ღმერთები, მაგრამ მუჰამედი მათ შორის ყველაზე აღმატებულია.

მაჰმადიანობა აღიარებს ბოროტი ძალების არსებობას, რომლებიც ხელს უწყობენ ადამიანის ცოდვისმიერ საქმეებს, მაგრამ ისინი ალაჰს ემორჩილებიან. ქრისტიანული რელიგიის მსგავსად, აქაც ჩამოყალიბებულია იდეა სამოთხისა და ჯოჯოხეთის შესახებ, ხოლო ალაჰი წინასწარ განსაზღვრავს ყოველი ადამიანის ბედს.

ყურანის მიხედვით, ღმერთი ადამიანს მიემსგავსება. მას აქვს განუსაზღვრელი უფლება, არის მიმტევებელი, მაგრამ ზოგჯერ სასტიკიც. ალაჰის ყოვლისშემძლეობა უეჭველია ნებისმიერი ორთოდოქსი მუსლიმანისათვის. ეს ვითარება ყურანის უძირითადესი საფუძველია.

მაჰმადიანობის სანესჩევულებო რიტუალი არ გამოირჩევა სირთულით, ყურანის უმთავრესი დებულებებია:

1. არ არის ღმერთი, გარდა ალაჰისა და მუჰამედია მისი მოციქული.

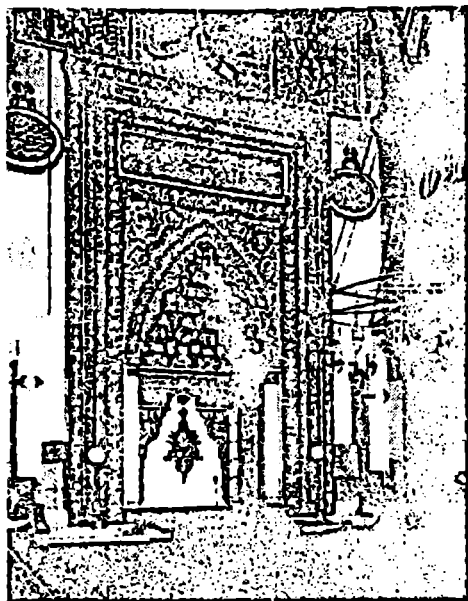
2. ხუთჯერადი ყოველდღიური ლოცვა – „სალათი“.

3. ღარიბთა სასარგებლოდ შეკრებილი თანხის შეტანა სალაროში, რომელსაც ეწოდება „ზეკიათი“.

4. რამაზანის თვეში მარხულობა.

5. მექისა და მედინის მოლოცვა (პილიგრიმობა). ამ უმთავრესი ნუსების გარდა არის მისი თანმხლები რამდენიმე სახის ქმედება (მაგალითად: ლოცვამდე განბანა და სხვა).

მუჰამედი ილაშქრებს ქრისტეს, როგორც ღმერთის შვილის, იდეის

მიჰრაბი ბურსაში, რომელიც მექას
მღებარეობას მიუთითებს

რთველები და დაგვიტოვეს მონამებრივი და გმირული შემართების უამრავი მაგალითი.

ისლამი უარყოფს ასეკტიზმს, იგი იწონებს სიცოცხლით ტყობას, უფრო სწორად, გულგრილი არ რჩება ამქვეყნიურ სიამეთა მიმართ, ოღონდ მას უნდა ჰქონდეს დადგენილი ზღვარი; იგი ოფიციალურად იძლევა ოთხი ცოლის ყოლის უფლებას; მუსლიმანები მარხულობენ მხოლოდ მზის ამოსვლიდან მზის ჩასვლამდე, დანარჩენ დროს ეს აკრძალვა გაუქმებულია; განბანისათვის წყალი აუცილებელია, თუმცა უწყლობის დროს მას ცვლიან ქვიშით ამ მტვრით; მარხვის დაცვა სავალდებულო არაა ავადმყოფებისა და მოგზაურთათვის, მაგრამ სხვა უფრო ხელსაყრელ პირობებში და სავანეებოდ დანიშნულ დღეს ეს რიტუალი უსათუოდ უნდა შესრულონ.

მაჰმადიანები, ებრაელთა მსგავსად, მისდევენ წინადაცვეთის წესს, იმ განსხვავებით, რომ ისინი არა ჩეილ ბავშვს, არამედ 5-7 წლის ასაკის მოზარდს უტარებენ ამ რიტუალს. მათთან სასტიკად იკრძალება ხატებისა და ქანდაკებების თაყვანისცემა, რათა მორწმუნე კერპთაყვანისმცემლობისაკენ არ გადაიხაროს. აკრძალულია ღორის ხორცის ჭამა და ღვინის სმა.

მუსლიმანური რელიგიის ერთ-ერთი უმთავრესი მცნება არის ე. წ. საღვთო ომი, ჯიჰადი, რომელიც უნდა წარმოებდეს უღმერთოთა და მრავალღმერთიანთა წინააღმდეგ. უნდა განადგურდნენ ისინი და მათი მიწები შეუერთდეს

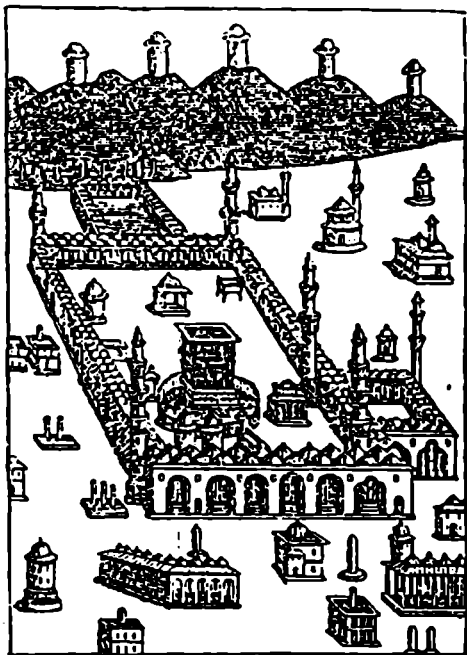
წინააღმდეგ, იგი ამტკიცებს, რომ ისლამი მონოდებულია როგორც მსოფლიო რელიგია და თავის თავს მიიჩნევდა არა მხოლოდ არაბების, არამედ მთელი მსოფლიოს უპირველეს მოციქულად. ასე მიაჩნდათ ეს ფუნდამენტალისტ მუსლიმანებსაც.

მუსლიმანთათვის ისლამის გავრცელება ერთი უმთავრესი მიზანია. იგი უნდა მიიღოს ყველამ და თუ საჭირო იქნება, არ უნდა მოერიდონ უკიდურესი ზომების გამოყენებასაც კი.

საქართველოს ისტორიაში უამრავი მაგალითია ამ მოთხოვნის აღსრულებისა, ძალით გამაჰმადიანება. ეს იყო ხანგრძლივი პროცესი, რომელსაც ყოველთვის დიდი შეუდრეკელობით ხვდებოდნენ ქა-

მაჰმადიანებისას. ყურანის მე-2 სურის 186-ე, 187-ე და 189-ე მუხლები ამგვარი ზრის მატარებელია: იბრძოლეთ ალაჰის გზების მოწინააღმდეგეებთან, მოკალით ისინი, იბრძოლეთ მანამდე, ვიდრე ყველა რელიგია არ დაემორჩილება ალაჰს. არამუსულმანი მუსულმანისათვის ურწმუნოა, ჯიჰადია (ანუ, როგორც ჩვენ გვესმის, „ჯიჰადი“).

საღვთო ომის – ჯიჰადის, ანუ ჰაზაფატის, სახელით, მუსლიმანური რელიგიის აპოლოგეტებსა და მესვეურებს არაერთხელ წამოუწყიათ გამანადგურებელი ომები როგორც სხვადასხვა ხალხის, ასევე პროგრესულ სოციალურ მოძრაობათა მიმართაც. მცირე მუსლიმანურ ქვეყნებში ჰაზაფატი ზოგჯერ ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის სახეს იღებდა.

მეჯა

ისლამის ეთიკა მარტივია, მისი ჰუმანური საფუძველი ემსგავსება იუდაისტური და ქრისტიანული რელიგიებისას. სამართლიანობა, მიმტევებლობა, გულუხვობა, ქველობა – აი, რა უნდა ახასიათებდეს ნამდვილ მუსლიმანს იმ წრეში, სადაც მას უხდება ცხოვრება და მოღვაწეობა.

ქალისადმი დამოკიდებულება ისლამში სათავეს იღებს პატრიარქალურ-გვაროვნულ ნიადაგზე. ქალი ღმერთისაგან შექმნილია მამაკაცისათვის, მის მსახურად და მის მომვლელად, თუმცა ყურანში ქალის უფლებანიცაა გათვალისწინებული: პასუხი მოეთხოვება სასტიკ ქმარს, დაცულია მისი ქონებრივი უფლება და სხვა. ისლამი უშვებს სოციალურ დიფერენციაციას, სიმდიდრეს, ვაჭრობას და ა. შ.

საგულისხმოა, რომ მაჰმადიანობის გავრცელებას აღმავალი ხასიათი მიეცა მას შემდგომ, რაც იგი არაბეთში საყოველთაო რელიგიად იქნა მიღებული. ისლამის შინაგან სტრუქტურაში ჩადებული იყო ის მოთხოვნილებანი, რომელნიც გამოხატავდა გარკვეული სოციალური ფენების ინტერესებს ახალი მიწებისა და სამფლობელოების შემომტკიცებისათვის.

მუჰამედის შთამომავლებმა და მისი საქმის გამგრძელებელმა ხალიფებმა (ხალიფა – უმაღლესი საერო ხელისუფალი – იმავე დროს ითვლება მუჰამედის მოადგილედ): აბუ-ბეჰრმა, ომარმა და ოსმანმა თავიანთი გაუდმე-

ბული დაპყრობითი პოლიტიკის წყალობით მოახერხეს მეზობელი ქვეყნების დამორჩილება, ხოლო თანდათანობით დამკვიდრდნენ ხმელთაშუა ზღვისა და წინა აზიის ქვეყნებშიც. „მოციქულის“ მწვანე დროშის ქვეშ მრავალი ქვეყნის ხალხს დაედო მონობის სასტიკი უღელი. VIII–IX საუკუნეებში ისლამი იქცა არაბული ხალიფატის ერთადერთ კანონიერ რელიგიად, ხალიფატის გავლენის ქვეშ კი ამ პერიოდისათვის ძალზე ბევრი ქვეყანა იმყოფებოდა და ძნელი არაა იმ სისასტიკის წარმოდგენა, რაც მუსლიმანური რელიგიის ცეცხლითა და მახვილით გავრცელებას მოჰყვებოდა ამ ხალხებში.

მსოფლიოს დიდ რელიგიებში არ მოიძებნება არცერთი სარწმუნოება, სადაც განხეთქილება და აზრთა სხვადასხვაობა არ იყოს, როგორც დიდი წინასწარმეტყველების ცხოვრებისა და მოღვაწეობის, ასევე სალიტურგო წესთმასახურებისა და კანონზაჩიის საბოლოო სახით ჩამოყალიბების შესახებ. გამოწვევის არც მაჰმადიანური რელიგიაა, სადაც მაჰმადის გარდაცვალების შემდეგ ბევრი სადავო საკითხი წამოიჭრა და საფუძველი დაედო სხვადასხვა განხეთქილებისა და სექტის ჩამოყალიბებას.

ერთ-ერთი ყველაზე ადრეული სექტა, რომელიც ამ ნიადაგზე წარმოიშვა, იყო შიიზმი („შია“ არაბულად ნიშნავს პარტიას, სექტას). მეცნიერებაში მიღებულია აზრი, რომ შიიტურ მოძღვრებაში აირეკლა ის პროტესტი, რომელიც არაბი დამპყრობლების მიმართ ჰქონდათ ირანელებს და ფაქტობრივად მასში მოჩანს ნაციონალური მუხტი, რომელიც მიმართული იყო ახალი დამპყრობლის მიმართ. თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ასეთი დამოკიდებულება გამოიკვეთა უფრო მოგვიანებით. ძირითადი მიზეზი კი, რამაც გამოიწვია შიიზმის ჩამოყალიბება, ეს იყო ბრძოლა ძალაუფლებისათვის:

ერთ-ერთი, რიგით მეოთხე ხალიფა ალი იყო მუჰამედის ნათესავი – ერთდროულად მისი ბიძაშვილი და სიძე. ალი და მისი მიმდევრები არ აღიარებდნენ შემდგომი ხალიფების კანონებს, რადგან ისინი მუჰამედის საგვარეულოს არ ეკუთვნოდნენ და შესაბამისად არ იმსახურებდნენ ასეთ მაღალღირსეულ ადგილს. ამ ურთიერთდაპირისპირების ნიადაგზე ალი მოკლეს მონინალმდევებმა, ხოლო მისი მომხრენი განდევნეს, ისინი იძულებული იყვნენ, სხვა ქვეყნებში გაეგრძელებინათ მოღვაწეობა. მათმა მოძრაობამ განსაკუთრებით ძლიერი ხასიათი მიიღო ირანსა და ერაყში და იგი მთლიანად მიმართული იყო არაბული ხალიფატის წინააღმდეგ. შიიტური გადმოცემის მიხედვით, ალი და მისი შვილები – ჰასანი და ჰუსეინი ის წმინდა ადამიანები არიან, რომლებიც ეწამნენ რწმენისათვის. ამ დღის აღსანიშნავად უკიდურესი გლოვის გამომჟღავნების მიზნით შიიტები ყოველწლიურად მართავენ „შაჰი-ვაჰსის“ რიტუალს და წმინდა მონამეტა ტანჯვის აღსანიშნავად ეწევიან თვითგვემას; სხეულს სხვადასხვა მჭრელი საგნით იკანრავენ და რკინის ჯაჭვებით იცემენ თავს.

შიიტები მიიჩნევენ, რომ მუჰამედის შემკვიდრებად ითვლებიან მხოლოდ მისი ნათესავები და არა არჩეული ხალიფები. ამიტომ ისინი უარყოფენ სუნას, რომელიც ძირითადად შეიცავს პირველი ხალიფების ხელმძღვანელობით შედგენილ მუჰამედის ცხოვრების ეპიზოდებს.

შიიტური მიმდინარეობიდან გაბატონებული გახდა მიმართულება, რომელიც აღიარებს თორმეტ კანონიერ იმამს (ძირითადად ალის ნათესავები), რომელთგან მეთორმეტე იმამი გაურკვეველ ვითარებაში სადღაც იმყოფება, მაგრამ მას მოელიან როგორც მაჰდის - მესნელს. ეს ყველაზე უფრო გავრცელებული მიმდინარეობა შიიზმისა განსაკუთრებით გაძლიერდა ირანში XVI ს-ში, სეფიანთა დინასტიის დროს და საბოლოოდ იქცა იქ გაბატონებულ რელიგიად.

შიიტურ მიმდინარეობაში არის სხვადასხვა სექტა, რომელთაგან აღსანიშნავია ისმაილიტების სექტა, ჩამოყალიბებული მის დამაარსებელ ისმაილის მიერ (VIII ს.). ამ სექტის წარმომადგენლებს მიაჩნიათ, რომ მათ იმამებში განსხეულებულია „მსოფლიოს სული“, ხოლო მათი დინასტია, რომელიც აგახანების სახელითაა ცნობილი, ფუფუნებით ცხოვრების აპოლოგიას ეწევა. IX ს-ში ისმაილიტების სექტას გამოეყო კარმაიტების ჯგუფი, რომელნიც ცდილობდნენ, მუსლიმანური აღმსარებლობა დაეკავშირებინათ ნეოპლატონური და გნოსტიკური იდეებისათვის. კარმაიტების სექტამ XI საუკუნემდე იარსება.

ისმაილიზმში ჩაისახა აგრეთვე ასასინების სექტა, რომელთაც აერთიანებდათ არამუსლიმანთა მიმართ ფანატიკური სიძულვილი, განსაკუთრებით კი ჯვაროსნებისა. საინტერესოა, რომ ფრანგულ ენაში მკვლელის აღმნიშვნელად იხმარება სიტყვა „ასასასინი“. ამ მხრივ საგულისხმოა ქართულ მეტყველებაში დარჩენილი გამოთქმაც, რომელიც პირდაპირ უსვამს ხაზს ასასინების სისასტიკეს: „რას დამადექი თავზე ასასივით“ – იტყვის კაცი, როცა მას უკიდურესად ეშუქრებიან.

ორთოდოქსული ისლამის, ანუ სუნიზმის, მიმდევრები (რომლებიც,

ნამებული პუსეინი

როგორც აღნიშნული იყო, აღიარებენ სუნას ანუ მუჰამედის ცხოვრების ამსახველ ეპიზოდებს) მუსლიმანური სამყაროს უმრავლესობას შეადგენენ და ინოვაციები სუნიტიზმად. სექტები და მიმდინარეობანი სუნიტიზმთანაა, რომელთაგან აღსანიშნავია VIII-IX საუკუნეთა მიჯნაზე წარმოშობილი მოძრაობა, მუთაილზების სახელწოდებით, რომელნიც მოძღვრების რაციონალურ ხასიათს წამოწვედნენ წინ. მას მხარს უჭერდა ზოგიერთი ხალიფაც. მუთაილზების მოძრაობას სასტიკი ბრძოლა გამოუცხადეს IX ს-ში. თუმცა მათმა იდეამ მუსლიმანურ ღვთისმსახურებაში მომდევნო პერიოდში მრავალჯერ იჩინა თავი.

VIII-IX საუკუნეთა მუსლიმანობაში ჩამოყალიბდა ღვთისმსახურების ოთხი სკოლა, რომელთაც მათი დამფუძნებლების სახელის მიხედვით ეწოდათ: ხანიფიტები, შაფიიტები, მალიკიტები და ხანბალიტები, რომელთაგან უკანასკნელი ფეხმოკიდებული იყო არაბეთის ბედუინთა ფენაში და გამოირჩეოდა რელიგიური დოგმატიკის უკიდურესი ფანატიზმით. მისი მსგავსი იყო მალიკიტების სექტაც, რომელიც გაბატონებულ რელიგიად იქცა აფრიკის ჩრდილო ნაწილში. დანარჩენი ორი მიმდინარეობა, რომელიც გავრცელდა მუსლიმანური სამყაროს უფრო კულტურულ ნაწილში, შეიცავდა აღმსარებლობის შედარებით იოლ ფორმებს.

ამავე საუკუნეებში ისლამში ჩამოყალიბდა ნახევრადბერული, მისტყური მიმდინარეობა, რომელსაც სუფიზმი ეწოდა („სუფი“ ნიშნავს უხეში შალის ქსოვილს, რომლის ტანსაცმელსაც ატარებდნენ სუფიები). სუფიურმა მოძღვრებამ დიდად იმოქმედა არა მარტო მზღდეზმის, არამედ ბუდიზმისა და ნეოპლატონიზმის განვითარებაზეც კი. სუფიები დიდ მნიშვნელობას არ ანიჭებდნენ სანესრუველებო რიტუალის შესრულებას, ისინი უფრო დოგმატის ფილოსოფიურ მხარეზე აკეთებდნენ აქცენტს და ღვთის შემეცნების, მასთან წვდომის მისტყურ გზას აღიარებდნენ. სუფიების წრიდან მომდინარეობენ მოხეტიალე ბერები, რომელთაც სათავეში ედგნენ დერვიშები. ეს ორდენი აღიარებული იყო როგორც შიიტების, ასევე სუნიტებისაგანაც და დიდი პოპულარობით სარგებლობდა.

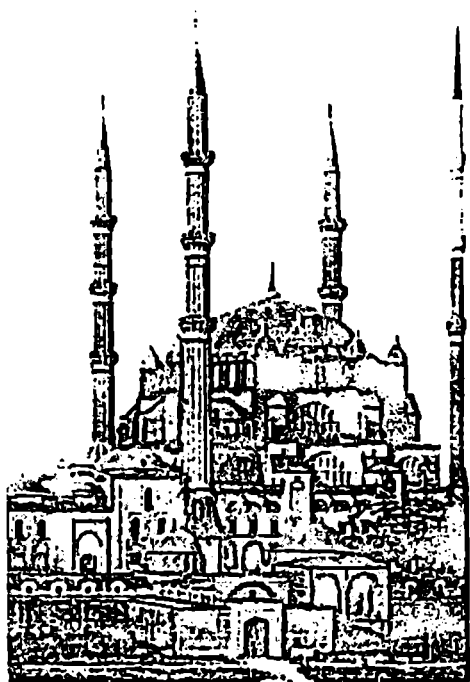
დროთა განმავლობაში სუფიზმს დაუკავშირდა ტარიკატების მოძრაობა, რომლებიც მუსლიმანებს მოუწოდებდნენ ე. წ. „წმინდა ომისაკენ“. ტარიკატების მოძრაობამ დიდი გავლენა მიიღო კავკასიურ ომში, რომლებსაც მთიელები თითქმის ორმოცი წლის განმავლობაში ეწეოდნენ რუსი დამპყრობლების წინააღმდეგ. საგულისხმოა, რომ ამ მოძრაობის არსი სამშობლოს გადარჩენისა და თავისუფლებისაკენ სწრაფვას გაუთანაბრდა. ტარიკატის მებრძოლად ითვლებოდნენ მიურიდები, რის გამოც ეს მოძრაობა იხსენიება მიურიდზმის სახელწოდებითაც.

ისლამის დროშით არაერთხელ წამოწყებული ეროვნულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობა. ერთი ასეთი იყო სუდანისა და მუჰამედ აბმედის

მეთაურობით, რომელმაც თავი მესიად („მახდა“) გამოაცხადა და ინგლისელთა წინააღმდეგ დაიწყო ბრძოლა ქვეყნის გათავისუფლები-სათვის.

ორიოდე სიტყვით აღვნიშნავთ მუსლიმანური სამართლის ანუ შარიათის შესახებ, რომელიც ძირეულადაა დაკავშირებული ქვეყნის პოლიტიკურ-სამართლებრივ და საყოფაცხოვრებო სფეროებთან.

რელიგიური წესი, ანუ შარიათი, არის ის მორალურ-ეთიკური საფუძველი, რაც საზოგადოების ცხოვრებას ძირითად მიმართულებას აძლევს. ამიტომაც მუსლიმანი სასულიერო პირი საერო მოღვაწეა. მოლა სამღვდლო პირია, ამავე დროს, მასწავლებელია სასულიერო სკოლაში; ყადი მოსამართლეა, რომელმაც საუკეთესოდ იცის შარიათის კანონები; მუფტა მაღალი

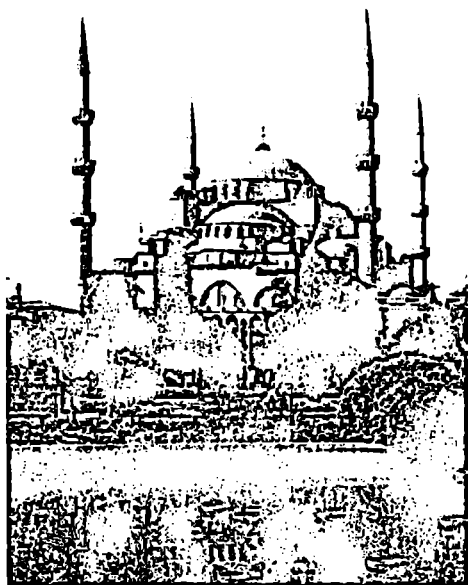
სულთან სელიმის მეჩეთი ედირნეში

სამღვდლო პირია, რომელიც შარიათის საკითხებში დიდ ავტორიტეტად ითვლება; ულუმი უმაღლესი რელიგიური სკოლის მასწავლებელია, რომელიც ხალხს საჭირო განმარტებებს აძლევს რელიგიისა და სამართლის სფეროში. ზოგიერთ ქვეყანაში უმაღლესი სასულიერო პირი არის შეიხ-ულ-ისლამი, რომელიც ითვლება ხელმწიფის მრჩევლად.

სწავლება მუსლიმანურ ქვეყნებში ძირითადად რელიგიური მიმართულებით წარმოებდა, პირველდანიებითი სკოლა, რომელსაც მექტა ეწოდებოდა, მეჩეთთან არსებობდა, ხოლო მედრისი იყო უმაღლესი რანგის სასწავლებელი, ანუ აკადემია, სადაც ძირითადად ყურანისა და რელიგიური ლიტერატურის ღრმად შესწავლა მიმდინარეობდა. ყოველ სასწავლებელში სწავლებისათვის გამოიყენებოდა არაბული ენა და არაბული დამწერლობა.

მუსლიმანური თემი დიდ სიმდიდრეს ფლობს. შარიათის მიხედვით, ეკლესიის მამული არ ექვემდებარება მიტაცებასა და გასხვისებას. ასეთი მიწები ძირითადად ხალიფებისა და ხელმწიფეების ნაწყალობევი იყო და სახელად ვაკფი ეწოდება.

როგორც აღვნიშნეთ, ისლამი თავისი არსით ყველა სხვა რელიგიისა და რელიგიური კულტის მოწინააღმდეგეა, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, იქ, სადაც

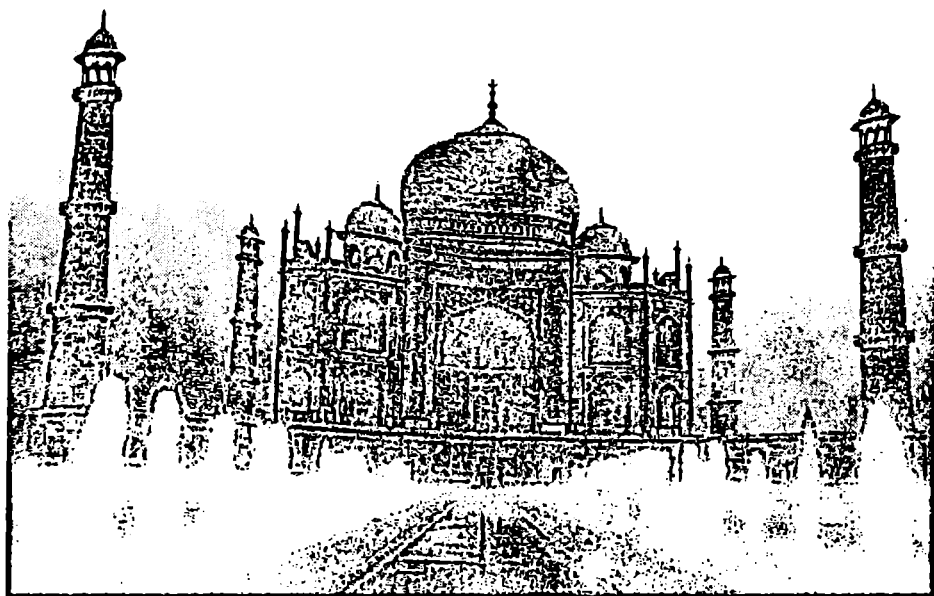
სულთან აჰმედის მეჩეთი სტამბოლში

სოფიის უმშენიერესი ტაძარი და სადაც ოფიციალურად მიეცა მსოფლიოს ქრისტიანულ ეკლესიას დასაბამი, დღეს თურქების ერთ-ერთი კულტურულ-ეკონომიკური ცენტრია და იწოდება სტამბოლად ანუ ისტამბოლად, თავად ქრისტიანული ტაძარი კი ისლამურ მეჩეთად გადააკეთეს. რაც შეეხება აზერბაიჯანს, ტერიტორია, რომელზეც ეს სახელმწიფოა განლაგებული, თავდაპირველად ეკუთვნოდა ალბანეთის ქრისტიანულ მოსახლეობას, რომელიც აქედან პირისაგან მიწისა ალგავეს შუა აზიიდან დაძრულმა თურქმენული მოდემის ტომებმა. ისლამმა სრული გამარჯვება მოიპოვა უძველეს ქრისტიანულ ქვეყნებში – სირიასა და ეგვიპტეში, ასევე მცირე აზიისა და აფრიკის ჩრდილოეთ ნაწილში.

კავკასიის მოსახლეობის უმეტესი ნაწილი ისლამის გავრცელებამდე ქრისტიანულ აღმსარებლობას მისდევდა. ასევე იყო ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე, სადაც ისლამი ალიარეს ბულგარელების ნაწილმა და მაკედონიელების რამდენიმე ეთნოგრაფიულმა ჯგუფმა, ასევე ბოსნიელებმა და ალბანელებმა. საპირისპირო მოქმედება – მუსლიმანური სახელმწიფო, ან ცალკეული ეთნოგრაფიული ჯგუფი მუსლიმანებისა ქრისტიანებად რომ ქცეულიყვნენ, ისტორიამ ძალზე ცოტა იცის, რაც უნდა აიხსნას მუსლიმანური რელიგიის პატრიარქალურ-ფეოდალური ხასიათით, რელიგიის დოგმატიკისა და სარიტუალო პრაქტიკის სიმარტივით. XX საუკუნის ბოლო

ისლამი სუსტადაა განვითარებული, არცთუ იშვიათია შემთხვევა, როცა მუსლიმანურ რწმენასთან ერთად მისდევენ ადგილობრივ ლეგენდათა კულტისადმი თაყვანისცემასაც.

ქრისტიანობასთან ისლამის დამოკიდებულება მუდამ უკომპრომისოდ მიმდინარეობდა და, უნდა ითქვას, რომ უმეტეს შემთხვევაში იგი გამარჯვებული გამოდიოდა. ამის საუკეთესო მაგალითია დღევანდელი აზერბაიჯანისა და თურქეთის უზარმაზარი სახელმწიფო, რომლებიც წარმოიქმნენ ქრისტიანი მოსახლეობის განდევნისა და განადგურების შემდგომ. დიდებული ქალაქი კონსტანტინოპოლი, ქრისტიანი იმპერატორის კონსტანტინე დიდის დაარსებული, სადაც აღმართულია

ისლამური ტაძარი ტაჯ-მაჰალი ინდოეთში

მეოთხედის მონაცემებით, მსოფლიოში მუსლიმანთა რაოდენობა 800 000 000 აჭარბებს, მათ რიცხვში სუნიტები შეადგენენ 730 მილიონს, ხოლო შიიტები - 70 მილიონს.

სლავების რელიგია

როგორც ცნობილია, სლავებში იგულისხმება ენათა ნათესაობითა და წარმომავლობით გაერთიანებული ხალხები. მათი უძველესი საცხოვრებელი ადგილი იყო ცენტრალურსა და აღმოსავლეთ ევროპაში. სლავთა უძველეს ტომებს ეწოდებოდათ: პოლიანები, სევერიანები, დრევიანები, კრივიჩები, ულიჩები, ხორვატები, რადიჩები, ვიატიჩები და სხვა. სლავები უდიდეს ტერიტორიებზე იყვნენ განსახლებულნი, რამაც ცალკეულ დაჯგუფებათა წარმოქმნა გამოიწვია. ათასწლეულის III მეოთხედში აღმოცენდა სამი – დასავლეთის, აღმოსავლეთისა და სამხრეთის სლავური დაჯგუფება, რის შედეგადაც შეიქმნა ბულგართა სამეფო, სამოს სახელმწიფო, დიდი მორავის სახელმწიფო, კიევის რუსეთი, ამავე პერიოდში ჩამოყალიბდნენ: პოლონელები, ჩეხები, სლოვაკები, სერბები და ხორვატები; უფრო მოგვიანებით, დაახლოებით XIV ს-ში წარმოიქმნა სამი დიდი ეთნოგრაფიული ერთობა რუსების, უკრაინელებისა და ბელორუსების სახით. -

სლავების რელიგიით დაინტერესება გამოიწვია მათი შთამომავლების ნაციონალური თვითშეშეცნების ნაყურვილმა, რომელიც განსაკუთრებით გამძაფრდა XVIII საუკუნეში. ამ დროისათვის ყველა სლავური სახელმწიფო ქრისტიანიზებული იყო და ძალზე ბევრი ჩვეულება და რიტუალი, რომელთაც შეეძლოთ სინათლე შეეტანათ სლავების წარმართული რელიგიის შესწავლაში, დავიწყებას მისცემოდა. მიუხედავად ამისა, მეცნიერებად, რომელიც სწავლობს სლავთა ყოფასა და კულტურას და რომელსაც სლავისტიკა ეწოდება, გარკვეული სიცხადე შეიტანა მათ უძველეს რელიგიურ შეხედულებათა გამორკვევის საქმეში.

ცნობილია, რომ ძველი სლავები პოლიტიკურად არასდროს გაერთიანებულან. აქედან გამომდინარე, მათ არც უნდა ჰყოლოდათ და არც ჰყოლიათ ერთი საერთო ღმერთი. სლავები ისევე, როგორც პირველყოფილი საზოგადოების საფეხურზე მყოფი ხალხები, თაყვანს მიაგებდნენ თავიანთ სატომო და საგვარეულო ღვთაებებს. არქეოლოგიური და

სლავური კერპები

ეთნოგრაფიული სახის გამოკვლევებმა ცხადყო, რომ მათთან გავრცელებული იყო მიცვალებულის კულტი, რისი საუკეთესო გამოვლინებაა დასაფლავების ყორღანული წესი. ზოგიერთ შემთხვევაში იგი სრულდებოდა კრემაციის თანხლებით, რასაც განსაკუთრებული ზეიმით ატარებდნენ თავიანთი ტომის ბელადის დასაფლავებისას. ამ მხრივ ძალზე საინტერესოა არაბი ავტორის იბნ-ფადლანის რუსეთში მოგზაურობის შთაბეჭდილებანი, რომელნიც ჩანერილია მისი რუსეთში ყოფნის დროს (921-922).

ლეთება დაუბოგი

იბნ-ფადლანი აცხადებს, რომ ყურმოკვრით გაუგია ადამიანის დაწვის ჩვეულების შესახებ და აი, შემთხვევა მისცემია, საკუთარი თვალით ეხილა ეს სანახაობა-რიტუალი:

მათ მოუკვდათ ერთი გამოჩენილი ადამიანი, - გვიყვება იგი - რომელიც ჩაანვინეს სამარეში, თან ჩაატანეს ხილი, სასმელი, ბალალაიკა. საფლავი დახურეს, მიაყარეს მიწა და ასე დატოვეს ათი დღის განმავლობაში. ამ ხნის მანძილზე მიცვალებულს უკერავდნენ ტანსაცმელს, ყოველმხრივ ემზადებოდნენ მის გასაპატოოსებლად და მიირთმევდნენ სასმელს, რომელიც შეეძინათ მიცვალებულის ქონების ხარჯზე. რიტუალის თავკაცების უმთავრესი მოვალეობაა, ამ ხნის განმავლობაში შეარჩიონ მიცვალებულის სახლულისაგან ერთი კარგი გოგონა, რომელიც უნდა შესწირონ მას. შესაფერის კანდიდატს აარჩევენ თუ არა, მას მაშინვე მოუჩენენ ზედამხედველსა და „მომვლელს“. მომვლელის ძირითადი მოვალეობაა, რაც შეიძლება ბევრი სასმელი ასვას მას, რათა გადასატანი განსაცდელის სიმძიმე დაავინყებინოს. გოგონა, თავის მხრივ, ხარბად ეტანება მათრობელა სითხეს, წრეგადასულად ხარობს და მხიარულობს.

და აი, დგება კრემაციის დღე. უკვე მომზადებულია ნავი (გობი), სადაც უნდა ჩაანვინონ მიცვალებული. ნავი გამაგრებულია ხელნებით და გარშემო ხის კერპები აქვს შემონწყობილი. რიტუალი კულმინაციას აღწევს, გარშემო არის სმა, ყაყანი, ღრიანცელი.

მოთავეები, პროცესიის თანხლებით, საფლავისაკენ გაემართებიან, ამოთხრიან მიცვალებულს, შემოსავენ ახალი ტანსაცმლით, მოიტანენ და ჩაანვენენ ნავში, შიგნით ჩაუწვენენ შუაზე გაჭრილი ძაღლის ნახევარს, აჩეხილი ცხენის ხორცს, ქათმის მამლებსა და ქოთნით საგზალს. ამის

შემდგომ გამოიყვანენ ზვარაკს, რომელიც ხელში აყვანილი მოჰყავს რამდენიმე კაცს საგანგებოდ გაკეთებული ფარდულისაკენ, სადაც მიცვალებულია დასვენებული. ქალი თვალებს მიაპყრობს ფარდულს და ამბობს: „აი, ვხედავ ჩემს დედას და ჩემს მამას“. ამ სიტყვების წარმოთქმის შემდეგ მას ძირს დაუშვებენ, ცოტას გაივლიან და კვლავ აიტაცებენ ხელში, გოგონა ამჯერად ამბობს: „აი, ვხედავ ყველა გარდაცვლილ მშობელს, ნათესავებს. ვხედავ ჩემს ბატონს, ზის მშვენიერ ბაღში, მასთან იმყოფება მისი დრუჟინა და ყმანეილები, ბატონი მეძახის, წამიყვანეთ მასთან“. გოგონა ხელიდან იხსნის სამაჯურებს და აძლევს მოხუც ქალს, რომელიც ისევ და ისევ აძალებს მას სასმელს. გოგონა სვამს და თანდათან უახლოვდება ფარდულს, სადაც მისი ბატონია მოთავსებული.

როდესაც კარავში შეჰყავდათ, გოგონა გაჯიუტდა, – აღნიშნავს ფადლანი, – სახე შეეცვალა, გაფითრდა და აკანკალდა. უკვე აღარ სურდა იქ შესვლა, მაგრამ რიტუალის აღმსრულებლებმა ძალით გაიგდეს წინ, ხოლო ფარით შეიარაღებულმა მებრძოლებმა ბაგა-ბუგი აუტყბეს ფარებს, რათა მისი ყვირილი ამ ხმაურით ჩაეხშოთ. გოგონა სწრაფად მიუწვინეს ბატონს, ხელ-ფეხი გაუკავეს. მოხუცმა ქალმა ყელზე თოკი წაუჭირა და გაგუდა.

შემდეგ მოიტანეს შუბა, შემოუნყვეს გარშემო, მიუწიეს ცეცხლი და მთელი ფარდული და გობი თავის ბატონიან-მსახურიანად დაიბუგა. ამ რიტუალის შემსწრე იბნ-ფადლანისათვის თავისი ჩვეულებებით აღფრთოვანებულ ერთ რუსს მიუმართავს: თქვენ, არაბები, სულელი ხალხი ხართ, პატივსაცემ კაცს ჩაადებთ მინაში, სადაც მას მატლები შეჭამენ, ჩვენ კი დანვით უცბად შეგყავს იგი სამოთხეში. იბნ-ფადლანის მიერ აღწერილი ეს ჩვეულება ძალზე საგულისხმოა იმის ნათელსაყოფად, თუ რა შეხედულებანი ჰქონდათ მეათე საუკუნეში რუსთა წინაპრებს ადამიანის სულის საიქიოში მოხვედრასთან დაკავშირებით და რა საშუალებებს მიმართავენ ამის მისაღწევად.

როგორც აღვნიშნეთ, სლავებში ფართოდ იყო გავრცელებული მიცვალებულის საფლავზე ყორღანის აღმართვა, ხოლო დასაყრდელად კამერაში სამარხი ინვენტარის დაფიქსირება კიდევ ერთხელ ადასტურებს არაბი ავტორის ზემოთ მოტანილ ცნობას. საყურადღებოა, რომ საერთო სლავური სიტყვა სამოთხე („Pai“) აღნიშნავს აყვავებულ ბალს, რაც საიქიოს ცნებასთან უნდა იყოს გაიგივებული.

მიცვალებულთან დაკავშირებით ჩამოყალიბებული რწმენები გვიანობამდე შემორჩა სლავთა რელიგიურსა და ეთნოგრაფიულ ყოფას. როგორც შესაბამისი სახის მასალებიდან ირკვევა, სლავების შეხედულებით, მიცვალებულები ორ კატეგორიად იყოფოდნენ: ერთნი წმინდა რიგისა – ბუნებრივი სიკვდილით მკვდარნი, რომელთაც უწოდებდნენ „რადიტელებს“, და „ძიადებს“ და მეორენი უწმინდურნი – ანუ არაბუნებრივი გზით

გარდაცვლილნი, ე. ნ. „მერტვიაკები“ – დამღრწვალნი, თვითმკვლელნი, ლოთები, ჯადოქრები და მისთანანი. ასეთი ხარისხობრივი დაყოფა თავს იჩენდა ერთმანეთთან დამოკიდებულებაში, რაც გამოიხატებოდა იმით, რომ „რადიტელებს“ პატივს მიაგებდნენ, მიიჩნევდნენ ოჯახის მფარველ სულად, ხოლო „მერტვიაკების“ ეძინოდათ და ლოცულობდნენ მათგან უვნებლად გადარჩენისათვის. რადიტელებისა და ძიადების სახელზე დღეობანი წელიწადში რამდენჯერმე იმართებოდა. დღესასწაულისათვის საგანგებოდ ემზადებოდნენ: ასუფთავებდნენ ბინას, ამზადებდნენ საკურთხს და პატიუბდნენ სულებს სუფრასთან.

საოჯახო-საგვარეულო კულტის გამოძახილია აგრეთვე რწმენა ე. ნ. „დომოვოის“ შესახებ, რაც ჩვენბური ფუძის ანგელოზის მსგავსი მითური პერსონაჟია, რომელიც ყველა ოჯახშია და ცხოვრობს ზღურბლთან, ან ლუმელის თავზე. იგი განსაკუთრებით მფარველობს მუყაითსა და გამრჯე პატრონს და შესაბამისად სჯის უქნარებსა და უგერგილოებს.

სლავთა ზოგიერთ ეთნიკურ ჯგუფს განსაკუთრებით მკაცრი დამოკიდებულება ჰქონდათ უწმინდურ მიცვალებულებთან. მათი რწმენა ადასტურებს, რომ ამ უკანასკნელთა სულის კი არა, თავად მათი მოსვლისა ეძინოდათ და ეს რომ არ მომხდარიყო, ყველა ფიზიკურ ასოს უმსხვრევდნენ, რათა მათთვის სააქაოზე მობრუნების უნარი მოესპოთ. უწმინდურ მკვდრებს უკავშირებდნენ გვალვის ხანგრძლივობასაც და წვიმის გამოწვევის მიზნით თხრიდნენ საფლავიდან და ჭაობში აგდებდნენ.

საოჯახო-საგვარეულო კულტების გარდა, სლავებთან დასტურდება სათემო კულტებიც, რომელნიც ძირითადად წარმომადგენელი იყვნენ აგრარულ პროცესებთან დაკავშირებით. სამინათმოქმედო ურთიერთობის ნიადაგზე უნდა აღმოცენებულიყო მაგალითად, მზის ღვთაების – სვაროგისადმი თაყვანისცემის ტრადიცია. ამავე სახისაა ღვთაება დაჟდბოგი, ხორსი და ქუხილის ღმერთი პერუნიც. რუსულ ეთნოგრაფიულ სინამდვილეში ბოლო დრომდე შემორჩა მაკოშასადმი თაყვანისცემის რიტუალი. საყურადღებოა, რომ მთელ აღმოსავლეთ-სლავურ პანთეონში – ესაა ერთადერთი ღვთაება, რომელიც დედაკაცური ნიშნისაა. მაკოშა ქალური საქმიანობის ღვთაებაა, და განსაკუთრებით მფარველობს მრთველებსა და მქსოველებს.

რუსულ ისტორიოგრაფიაში არაერთხელ წამოუჭრიათ საკითხი იმის შესახებ, არსებობდნენ თუ არა საერთო სლავური ღმერთები. უნდა ითქვას, რომ ეს საკითხი თითქმის დადებითად იყო გადაჭრილი სსრკ-ის ისტორიის სახელმძღვანელოში და, ბუნებრივია, რომ ამ გაერთიანების მოთავედ რუსთა უშუალო წინაპრები იყვნენ დასახელებულნი. ეს იყო საბჭოური მეცნიერების კიდეც ერთი ყალბი ცნების – „ეთნიკური ინტეგრაციის“ – აპოლოგიისათვის მომზადებული საფუძველი, რაც გულისხმობდა რუსების, როგორც „მაღალგანვითარებული ეთნოსის“, წინ წამოწევას. ეთნიკური

ინტეგრაცია, როგორც სოციალისტური საზოგადოების გარდაუვალი მოვლენა, საბჭოთა ადამიანის ჩამოყალიბების ფაზა იყო. სამეურნეო-კულტურული და ეკონომიკური ბერკეტების ერთი, „მაღალგანვითარებული ერის“ ხელში თავმოყრის შემდგომ ხალხთა შორის თანდათან ნაიშლებოდა ეროვნული განსხვავებანი, ჩამოყალიბდებოდა ერთი ინტერესების მქონე საზოგადოება, რომელიც ხალხით დაივიწყებდა თავის ისტორიას მომავალზე საესებით აღარ იზრუნებდა, რადგან მას სათავეში ეყოლებოდა „დიდი რუსი ხალხი“, რომელიც თავის თავზე აიღებდა ისტორიის სადავეების წარმართვას. ასეთი პირველობის აღიარებისათვის მას ბევრი რამ სჭირდებოდა, განსაკუთრებით კი სახელოვანი წარსული, რომელიც დაადასტურებდა, რომ ასეთი მისიისათვის იგი ადრიდანვე იყო გამორჩეული.

საგულისხმოა, რომ ცნობილი მეცნიერი ტოკარევი ეჭვის თვალთ უყურებს საერთო სლავური ღვთაებების არსებობას (მითუმეტეს რუსული ეთნიკური ერთობის რაიმე პრიორიტეტს). „ბევრმა ავტორმა, – აღნიშნავს იგი, თავის რომანტიკულ-სლავოფილური გატაცების კვალობაზე კინალამ ყველა მითოლოგიური პერსონაჟი, მათ რიცხვში უკიდურესად საეჭოწი, საერთოსლავურ ღმერთად გამოაცხადა, შემდგომში გამოირკვა, რომ ღვთაებათა ერთ ნაწილს ეთაყვანებოდნენ აღმოსავლეთ სლავები, მეორეს – დასავლელები და მესამეს – სამხრეთელები.

საერთოსლავურ ღმერთებად მიიჩნევენ სვაროგსა და დაჟდბოგს, ზოგჯერ ველესსაც, მაგრამ ეს შეხედულება სარწმუნო არაა“.

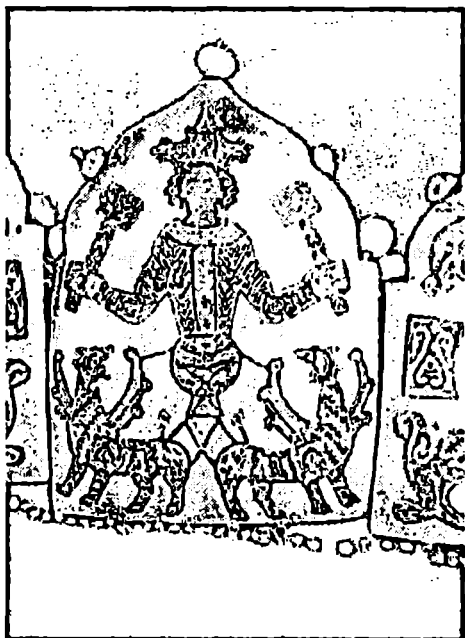
ამდენად, საერთო სლავურ ღვთაებათა შესახებ და, მითუმეტეს, რუსთა უშუალო წინაპრების რაიმე პრიორიტეტზე მსჯელობა ამ საკითხის გარშემო არამეცნიერულია, ამას შეიძლება ადგილი ეპოვა მხოლოდ ისეთი საეჭოწო დანიშნულების წიგნში, როგორიცაა საბჭოთა კავშირის ისტორიის სახელმძღვანელო და, რომლის ყოველი ფურცელი გაჟღენთილია რუსეთის ისტორიის დაუშლავრებელი ქებით.

სლავთა რელიგიაში დიდი ადგილი ეჭირა სატომო ღვთაებისადმი პატივისცემას. ყველა ტომს ჰყავდა თავისი ღვთაება, რომელთაგან ზოგიერთი, ტომთა ურთიერთობის, მათი შეერთების კვალობაზე, საერთო ტომობრივ ნიშნებსაც ატარებდა: ასეთები იყვნენ, მაგალითად: სვიატოვიტი, რადოგოსტი, ტრიგლავი, იაროვიტი, ქალღმერთი, სივა და სხვ.

კლასობრივი საზოგადოების აღმოცენების კვალობაზე ფეოდალური სახელმწიფოს ჩამოყალიბების პირობებში, რაოდესაც დღის წესრიგში დადგა ერთიან ღვთაებათა პანთეონის შექმნის აუცილებლობა, რუსეთის მთავარი ვლადიმერი შეეცადა ამის გაკეთებას, მაგრამ უშედეგოდ, ეს იყო მხოლოდ მცდელობა. ვლადიმერს სურდა შეექმნა ოფიციალურ ღვთაებათა პანთეონი, რაც მას თავისი მინა-წყლის იდეოლოგიური და პოლიტიკური ერთიანობისათვის ესაჭიროებოდა, მაგრამ ვერ შეძლო ამის განხორ-

ციელება, ვერ აისრულა ნადილი და ამ ამბიდან 8 წლის შემდგომ გადანყვიტა, ბიზანტიის მეშვეობით მიეღო ქრისტიანული რელიგია (ს. ტოკარევი). ეს მოხდა X საუკუნის ბოლოს.

სლავთა რელიგიურმა წარმოდგენებმა თავი შემოინახეს მოსახლეობის დაბალი ფენების მითოლოგიაში, სადაც გამოკვეთილი ადგილი უჭირავთ წყლისა და ტყის ბოროტ სულებს, რომლებიც ადამიანებს დალუპვას უქადიან. რუსების, ჩეხების, პოლონელების მითოლოგია ადასტურებს სულის არსებობას ე. წ. „პოლუნდნიცას“ სახით, რომელიც წარმოდგენილი ჰყავთ როგორც თეთრებით მოსილი ქალი. იგი კრძალავს შუადღით მუშაობას და ვინც კი ამ წესს დაარ-

ლავა და ღებოგი

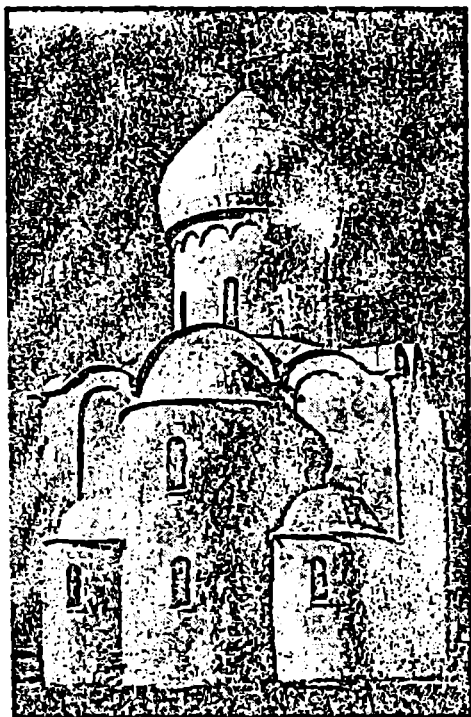
ღვეს, დალუპვით ემუქრება. არსებობს მათი მსგავსი სხვა სულებიც, რომლებსაც ვილებად მოიხსენიებდნენ, ესენი იყვნენ ქალწულის სახით წარმოდგენილი ძალები, რომელნიც თავიანთი მოქმედების შესაბამისად კეთილად ან ბოროტად ეპყრობიან ადამიანებს.

სლავური წარმომადგენლის თითქმის ყველა ხალხთან ფიქსირდება ჩვენებური ალის სახის პერსონაჟი, ე. წ. „რუსალკა“, რომელიც დაკავშირებულია წყალთან და არცთუ იშვიათად წყლის მეშვეობით ღუპავს ადამიანებს. სლავებთან ასევე დასტურდება გათვალული და ჯადოთი შეკრული ადამიანების განკურნების პრაქტიკა ექიმბაშებისა და ჯადოქრების მიერ, რომელიც ვერ მოშალა ვერც ქრისტიანული რელიგიის შემოღებამ.

ვინაიდან სლავთა უძველეს რელიგიას

პერუნი - ელვისა და ქუხილის ღმერთი

რუსული ეკლესია

არ მოუღწევია თავისი განვითარების მაღალი ფორმისათვის, კულტმსახურების პრაქტიკა და მისი იერარქიული ხასიათი საკმაოდ ჩამოუყალიბებელია. საფიქრებელია, რომ საოჯახო-საგვარეულო კულტებისადმი თაყვანისცემა ხორციელდებოდა ოჯახისა და გვარის მეთაურების უშუალო ხელმძღვანელობით. საზოგადოებრივი კულტის მსახურება კი უნდა ყოფილიყო პროფესიონალი მისნების ხელში, რომელთაც უფრო ჯადოქართა პრიორიტეტი ჰქონდათ. ბუნდოვანია თაყვანისცემის კულტი, მაგრამ მის მიმართ მსხვერპლშენიშვნის ფაქტი დასტურდება როგორც ცხოველების ასევე ადამიანების სახით. მაგალითად, რუსული მემატჩიანის ცნობით, ვლადიმერის ერთი სახელოვანი ბრძოლის აღსანიშნავად კიევში რომელიღაც ღვთაებას ადამიანი მიართევს ზვარაკად (X ს.).

გამოჩენილ სწავლულს ვ. ანიჩკოვს მიაჩნდა, რომ სლავთა რელიგიებიდან ყველაზე უფრო უბადრუკია რუსული ნარმართობა, რომლის ღმერთები ერთობ ბეჩაენი არიან, ხოლო კულტი და მასთან დაკავშირებული ჩვეულებანი უხეშნი.

თავისთავად ეს ფაქტი მიუთითებს, რომ სლავთა ძველი რელიგია და, მით უმეტეს, რუსების, ვერ ამაღლდა მსოფლიოს ძველი რელიგიების დონეზე და ვერ მოიპოვა ჩამოყალიბებული სახე, თუმცა ქრისტიანობის შემოღების შემდგომ ასეთი პრიმიტიული ნარმოდგენები საკმაოდ სიცოცხლისუნარიანნი აღმოჩნდნენ და ისინი თანაარსებობდნენ ქრისტიანობასთან ერთად, განსაკუთრებით მოსახლეობის დაბალ ფენებში.

ცენტრალური ამერიკის ხალხთა რელიგია

ცენტრალურ ამერიკაში ევროპელთა გამოჩენამდე ცხოვრობდა თვით-მყოფადი ცივილიზაციის მქონე ხალხი. ეს ცივილიზაცია არაფრით ყოფილა დავალებული დედამიწის მეორე ნახევარსფეროს კულტურისაგან, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ამ კულტურის გასანადგურებლად პირველად ევროპელებმა აღმართეს მახვილი.

მოვლენების სათავეში დგას ესპანელი კონკისტადორი ერნანდო კორტესი, რომელმაც თავის მცირერიცხოვან რაზმთან ერთად 1519 წელს პირველად დაადგა ფეხი აცტეკთა სახელმწიფოს მიწას. უცხო ადამიანთა მოსვლამ გარკვეულად შეაშფოთა აცტეკი დიდებულები, მაგრამ მათმა მეფემ მონტესუმა II-მ გადანყიტა, შეხვედროდა უცხოელებს და გაეცნო მისთვის საესებით უცნობი სამყაროს წარმომადგენლები. ასეთი ცნობისმოყვარეობა ძვირად დაუჯდა აცტეკთა მეფეს, ამ შეხვედრიდან ერთ წელსაც არ გაევიო, რომ მონტესუმა II მკვდარი იყო, ხოლო აცტეკთა დიდებული ქალაქი მეხიკო გაძარცვული და განადგურებული.

როგორც ცნობილია, ამერიკის აღმოჩენის სათავეში დგას საყოველ-თაოდ განთქმული ქრისტიანული კოლუმბი, რომლის საქმის ენერგიული გამგრძელებლები იყვნენ: მაგელანი, ვესპუჩი, პისარო, ალმაგო და სხვები. კონკისტადორთა უპირველესი მიზანი ესპანეთისა და პორტუგალიის მეფეთა სამფლობელოებისათვის ახალი მიწების შემოერთება და სიმდიდრის მოხვეჭა იყო. ამ დროისათვის კარგად შეიარაღებულმა კონკისტადორებმა თავიანთი მიზნის მისაღწევად შეუბრალებლად გაანადგურეს მათთვის უცნობი კულტურის შემოქმედი ხალხი, რითაც დასაბამი დაუდეს მსოფლიოს ერთ-ერთი უდიდესი ცივილიზაციის დასასრულს.

აცტეკებზე საღაშქროდ გამზადებული ესპანელები თვლიდნენ, რომ ბრძოლა მოუხდებოდათ განვითარების დაბალ საფეხებზე მყოფ ტომებთან, პატარა სოფლის ველურებთან, ჩამორჩენილ ხალხთან, რომელთაც მართლაც არ ჰქონდათ წარმოდგენა ცეცხლმსროლელ იარაღზე, არ იცნობდნენ გუთანსა და ცხენს, მაგრამ ჰქონდათ უზარმაზარი ტაძრები, სასახლეები, ქალაქები და განვითარებული ასტრონომია და რელიგია.

აცტეკების რელიგია, საზოგადოდ, პოლითეისტური იყო, მაგრამ მათი სამი უმთავრესი ღვთაება – ხუიცილოპოჩტილი, ტეცპატლიპოკი და კუცალკოატლი აშკარად მონოთეისტურ ტენდენციას ამჟღავნებდნენ. ეს იყო რელიგია, რომელიც ძირითადად ასტრონომიაზე იყო დამყარებული და იგი, ფაქტობრივად, განსაზღვრავდა მთელი ქვეყნის რელიგიურ შეხედულებებს.

აცტეკების ღმერთი კეცალკოატლი

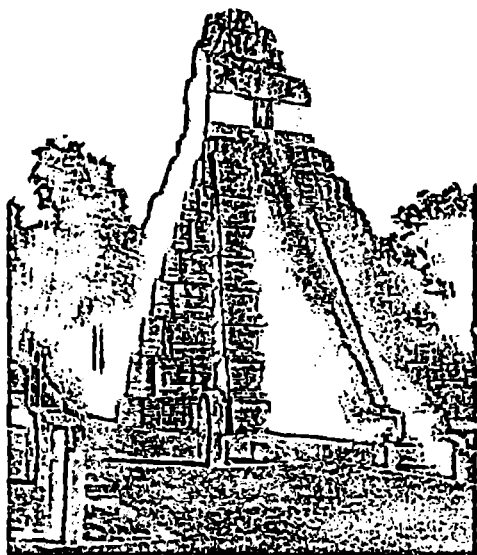
ლეთაება აცტეკებს შეთვისებული რაც მათი მინა-წყალი დაიპყრეს.

მეორე ღმერთი ტეცკატლიპოკი ითვლებოდა მომაცდინებელი მცხუნვარე მზის სიმბოლოდ, ხოლო მესამე – ხუიცილოპოჩტლი, ასევე ტოტემურ საფუძველზე ამოზრდილი ღმერთი იყო. უნდა აღინიშნოს, რომ ცენტრალური ამერიკის ზემოდასახელებულ სახელმწიფოებს, თუმცა შესანიშნავი ცივილიზაცია შექმნეს, ღმერთათა კულტმსახურების საკმაოდ ბარბაროსული წესები ჰქონდათ, რაც, უპირველეს ყოვლისა, ადამიანის მსხვერპლად შეწირვით გამოიხატებოდა. კ. კერამის სამართლიანი გამოთქმით: „აცტეკურ ცივილიზაციაში მაღალი ზნეობა გადახლართული იყო ბარბაროსულ ჩვეულებებთან“.

მსხვერპლი შესაძლოა ყოფილიყო როგორც საგანგებოდ ამ საქმისათვის კარგად მოვლილი და ნაპატივეი ტყვე, ასევე თავად აცტეკ ნარჩინებულ ფენიდან გამოსული ყმანელი.

მსხვერპლს კლავდნენ საგანგებოდ ამ საქმისათვის მომზადებულ ბრტყელ ქვეშე, რისთვისაც ხმარობდნენ ობსიდიანის დანებს. შეწირვა ხდებოდა ღმერთების გამოსახულების წინ, რომელიც მორთული იყო ძვირფასი სამკაულებით. დახელოვებული ჯალათი მსხვერპლს დანის დარტყმით უფლეთდა მკერდს, შემდეგ ხელს უყოფდა ჭრილობაში და ნახევრად ცოცხალ, მფეთქავ გულს მიართმევდა ღმერთებს. ეს იყო უდიდესი დღესასწაული, რომელიც სრულდებოდა საზეიმო ღვთისმსახურებით, სანესო სიმღერებითა და ცეკვების

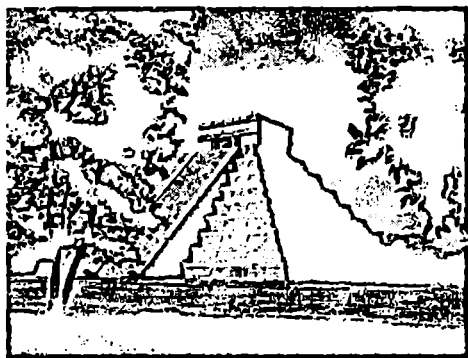
თანხლებით. აცტეკები ზოგჯერ საომარ მოქმედებებს მხოლოდ იმ მიზნით იწყებდნენ, რომ საჭირო რაოდენობის ტყვეები ჩაეგდოთ ხელში და შემდეგ თავიანთი ღვთაებისათვის შეენირათ. სუიცილო-პოჩტლისადმი მიძღვნილ რიტუალში შემონახულია აგრარული კულტის ნიშნები, რაც თავს იჩენდა დღესასწაულის დროს: საზეიმო ცერემონიალისას თაფლში შეზეული ცომისაგან ამზადებდნენ ღვთაების გამოსახულებას, რომელსაც მისი დამთავრების შემდგომ ტყვდნენ და ჭამდნენ. მიუხედავად საგვარეულო წყობილებისა, აცტეკებში ჩამოყალიბებული იყო სხვადასხვა სოციალური ფენა, რომელთა შორის

მაიას ტომის პირამიდა

რის გამორჩეული ადგილი ეჭირათ ქურუმებს. ისინი ნაკლებ მონაწილეობას იღებდნენ სოციალური საკითხების მოგვარებაში და ძირითადად რელიგიური კულტმსახურებით იყვნენ დაკავებულნი. მათ ტაძრებთან ჰქონდათ შექმნილი კორპორაციები, ფლობდნენ მიწებს და დიდი გავლენით სარგებლობდნენ ხალხში. ქურუმების დამსახურებაა კალენდრის შედგენა, იეროგლიფური დამწერლობის შემოღება და უზარმაზარი ტაძრების მშენებლობა, რომელთაგან ზოგიერთი სიდიდით ფარაონთა აკლდამებსაც კი არ ჩამოუვარდება. მაგალითად, საკმაოდ ცნობილია ტეოტიუაკანის შზისა და მთვარის პირამიდები, რომელთაგან ერთ-ერთის სიმაღლე 60 მეტრია, ხოლო თითოეული მხარის სიგრძე 200 მეტრს აღწევს.

თუ აცტეკების განადგურებაში უშუალო მონაწილეობა მიიღეს ესპანელებმა, მეორე სახელმწიფოს – მაიას პოლიტიკური და ეკონომიკური ძლიერება უკვე ჩასვენებული იყო, როდესაც დამპყრობლებმა ამ ერთ დროს ძლიერი ქვეყნის ტერიტორიაზე შეაბიჯეს ფეხი. იუკატანის ნახევარკუნძულზე, სადაც წარმოიშვა მაიას სახელმწიფო, რელიგიური კულტმსახურება რამდენადმე განსხვავებულ ხასიათს ატარებდა, თუნდაც იმიტომ, რომ მსხვერპლთშენირვის პრაქტიკა აქ სუსტად იყო განვითარებული და ისიც უნდა დამკვიდრებულიყო მას შემდეგ, რაც მაიას ქვეყანაში აცტეკების გავლენა გაიზარდა. მაიას ღმერთების პანთეონში გამოკვეთილი ადგილი უჭირავს ცის ღვთაებას – იცამნას, რომელიც ყველა ცოდნის მფარველად ითვლებოდა და რომლის სახელსაც უკავშირებდნენ დამწერლობის გამოგონებას.

ინების ტაძარი

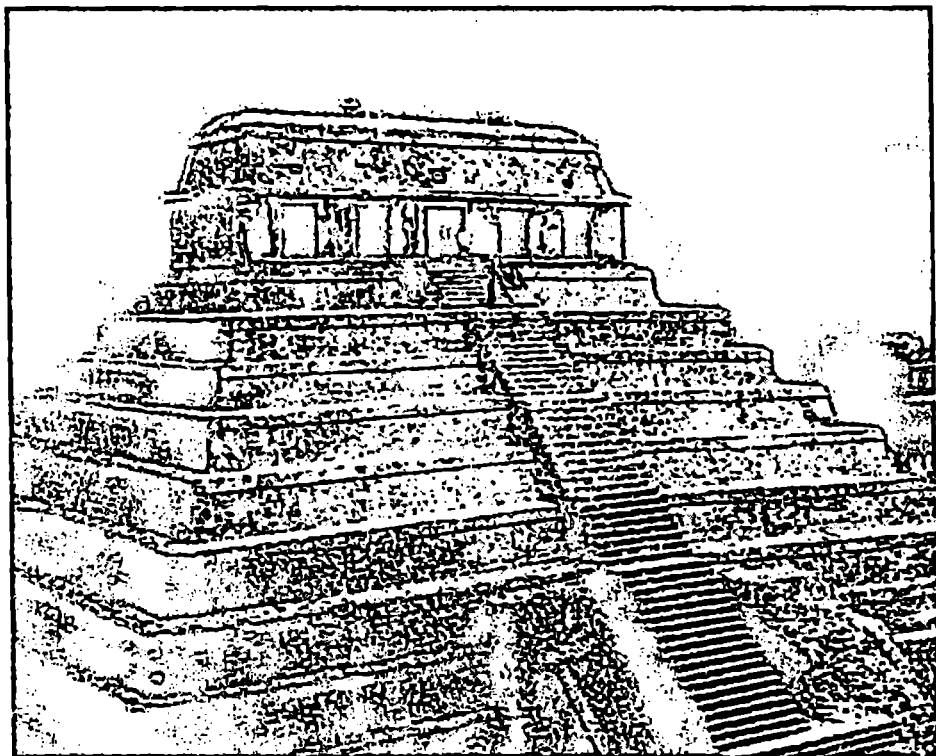
მაიას ერთ მითში მოთხრობილია ე. წ. შემოქმედი ღმერთების შესახებ, რომელთაც მიწნერებათ ქვეყნიერების შექმნა მთელი თავისი ცოცხალი სამყაროთი. ლეგენდის მიხედვით, ღმერთებს ადამიანის შექმნა უცდიათ თიხისაგან, შემდეგ ხისაგან, მაგრამ წარუმატებლად, ბოლოს სიმინდის მარცვლისაგან შექმნილი ადამიანი გამომდგარა სრულყოფილი – ოთხი კაცისა და ოთხი ქალის სახით, რითაც საფუძველი დაედო კაცობრიულ არსებობას. ამ მითში განსაკუთრებით საინტერესოა ადამიანის სიმინდიდან წარმოშობის იდეა, რომელიც სიმინდის, როგორც კულტურული და არსებობისათვის აუცილებელი მცენარის, მნიშვნელობას უსვამს ხაზს. ბუნებრივია, ხალხისათვის, რომელიც არ იცნობდა პურეულ კულტურას, დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა სიმინდს, რაზეც ეფუძნებოდა მათი პოლიტიკური და ეკონომიკური ძლიერება და აშკარად იძლეოდა გაღმერთების საბაბს. საინტერესოა, რომ მაიას სხვა მითში მოთხრობილია ამბავი სამყაროს შექმნისა და მომავალი წარლენის შესახებ.

იუკატანი იყო ძირითადი რელიგიური ცენტრი, სადაც მდებარეობდა დიდებული ტაძრები, რომლებიც საფეხურიან პირამიდებს განასახიერებდნენ. მაიას ცივილიზაცია მოქცეული იყო ერთ რეალში, რომელიც მოიცავდა ქალაქებს: ჩიჩენ-იცას, კოპანს, ტიკალს, იშტენსა და პალენკს. ამ ქალაქებს ამშვენებდა დიდებული ტაძრები, რომელთა ფრინები და კაპიტელები მორთული იყო მრავალნაირი რელიეფით. ეს სიუჟეტები დაკავშირებული იყო რაიმე მნიშვნელოვან თარიღთან და მათი ესთეტიკური მხარე მხოლოდ და მხოლოდ მათემატიკურ გამოთვლებს ექვემდებარებოდა. გაირკვა, რომ ყოველი უცნაური სახე აღნიშნავდა რომელიმე რიცხვს, ანდა მთელ კალენდარულ სისტემასაც კი. როდესაც მეცნიერებმა ამ საიდუმლო გამოსახულებათა გაშიფვრა მოახერხეს, აღმოჩნდა, რომ „მაიას კალენდარი ყველაზე უფრო კარგი ყოფილა მსოფლიოში“.

საგულისხმოა, რომ კალენდრის ასეთი დახვეწილი სახის ჩამოყალიბე-

ბაში დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა რელიგიური დღესასწაულების მონიშვნას, რომელთა შესრულება სახელმწიფოს უპირველეს საზრუნავად ითვლებოდა.

ცენტრალური ამერიკის უძველესი ცივილიზაციების რელიგიებიდან აღსანიშნავია ინკების რელიგია. ინკები ცენტრალურ ამერიკაში ჩანან მას შემდეგ, რაც მათ დაიმორჩილეს პერუს ძლიერი სახელმწიფო და შესაბამისად დაუფლნენ მათ კულტურულ მემკვიდრეობასაც. ასეთმა მდგომარეობამ განაპირობა რელიგიურ წარმოდგენებში ძველი და ახალი პლასტების აღრევა. აბორიგენი მოსახლეობის უძველესი რწმენა-წარმოდგენები შეერივნენ დამპყრობელთა რელიგიურ შეხედულებებს, რამაც განაპირობა ინკების რელიგიის კონგლომერატული ხასიათი. მას შემდეგ, რაც ქვეყნის მესვეურებმა გეზი ცივილიზაციისაკენ აიღეს, დაარსებულ იქნა სახელმწიფო კულტი მზის ღვთაების სახით, რომელიც მათ მფარველ ღვთაებად იყო აღიარებული. მზის ტაძარი მდებარეობდა ინკების დედაქალაქ კუსკოში. ტაძარს განაგებდა ქურუმთა ჯგუფი, რომელსაც სათავეში უფროსი ქურუმი ედგა. მზის გამოსახულების სიმბოლო იყო ოქროს დისკო, ხოლო თავად ინკი-

ინკების ტაძარი

ქვეყნის მეთაური – მზის შვილად და უმაღლეს ქურუმად ითვლებოდა. დამყრობელი ინკები ხვდებოდნენ, რომ აბორიგენი მოსახლეობის უკეთ მართვისათვის საჭირო იყო მათი ღმერთების ამოტივტივება და დაკავშირება თავიანთ რელიგიურ კულტთან. ამ მიზნით მათ არჩევანი შეაჩერეს ადგილობრივ ღვთაებაზე, რომელსაც ეწოდებოდა ვირაკოჩა. ღვთაება ვირაკოჩა, ძველი მითების მიხედვით, გამოყვანილია როგორც მითური გმირი, ღირსეული ბელადი, რომელიც თავისი მოღვაწეობის დასასრულს სადღაც ზღვის იქით დასაღლეთის მხარეში გადაიყარა. ვირაკოჩა გამოისახებოდა ანთროპომორფული სახით, ხოლო მისი ტაძარი იმყოფებოდა ინკებამდელი კულტურის უძველეს ცენტრში – ტაიუნაკოში.

მზის ღმერთის გარდა ინკებს ჰყავდათ აგრეთვე ცოლ-ქმრული ნიშნის ღვთაებანი: პაჩაკამაკი და პაჩამამა, რომელნიც მფარველობდნენ ნაყოფიერებას და ითვლებოდნენ ნვიმის, ქუხილისა და ზღვის ღმერთებად.

ინკები დიდ პატივს მიაგებდნენ თავიანთ ღვგენდარულ და ღვთაების რანგში შერაცხულ წინაპარს – მანკო კაპაკს, რომელიც მიჩნეული იყო მზის შთამომავლად.

ინკებთან მიღებული იყო ღვთაებისადმი ადამიანის მსხვერპლად შეწირვის წესი, ოღონდ არა იმ დონეზე, როგორც ამას ჩადიოდნენ აცტეკები. მსხვერპლად, სწირავდნენ ძირითადად მონებს, ისიც ისეთი დიდი მოვლენის დროს, როგორიც იყო მეფის კორონაცია, ანდა სალაშქროდ გამგზავრება.

სახელმწიფო ოფიციალური კულტის კვალდაკვალ ინკების ქვეყანაში ფესვები ჰქონდა გადგმული უძველეს ხალხურ წარმოდგენებს, რომელნიც ძირითადად ემყარებოდნენ ტოტემურ შეხედულებებს, ხოლო რაც შეეხება სულის რწმენას, ინკებთან დადასტურებულია რელიგიის ასეთი ფორმა და იგი განსაკუთრებით გამოიხატებოდა წინაპრების სულთა კულტმსახურებაში.

ლიტერატურა

1. ახალი აღთქმა და ფსალმუნები, სტოკჰოლმი, 1991.
2. ა. ბათოშვილი, ებრაელი ხალხის ისტორიიდან, 1991.
3. ბიბლია, საქართველოს საპატრიარქო, 1989.
4. გ. გაბაშვილი, ჰე მოხეიდოდე უფალო იესო (საღვთისმეტყველო შრომები), 2001.
5. ა. გელოვანი, მითოლოგიური ლექსიკონი, 1983.
6. გ. გიორგაძე, ათასი ღვთაების ქვეყანა, 1988.
7. მ. თამარაშვილი, ქართული ეკლესიის ისტორია, 1955.
8. მ. თამარაშვილი, ნმ. ანდრია მოციქული საქართველოში, ჟურნ. „რელიგია“, №1-2, 1922.
9. მიქეილ თარხნიშვილი, წერილები. 1994.
10. კ. კეკელიძე, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ტ. II, 1945.
11. კ. კერამი, ღმერთები, აკლდამები და მეცნიერები, 1972.
12. ზ. კენაძე, საუბრები ბიბლიაზე, 1989.
13. ზ. კენაძე, შუამდინარული მითოლოგია, 1976.
14. გ. კუტალია, მარტინ ლუთერის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური შეხედულებანი, 1993.
15. ბ. ლომინაძე, საქართველოს საპატრიარქო და მისი ავტოკეფალია, ჟურნ. „რელიგია“, №1-2, 1923.
16. ლაო-ძი, დაო დე ძინი, თარგმანი, შესავალი და განმარტებანი ლ. ალიმონაცისა, 1993.
17. ს. მაკალათია, ხევი, ტფ. 1934.
18. ს. მაკალათია, ხეცსურები, 1965.
19. ლ. მენაბდე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, ტ II, 1980.
20. ნ. ნიკოლოზიშვილი, იუდეველნი ახალი აღთქმის ეპოქაში, ჟურნ. „რელიგია“, №6-7, 1993.
21. ვ. პრონიკოვი, ი. ლადანოვი, იაპონელები, 1991.
22. საღმრთო ისტორია, საკითხავი წიგნი, 1993.
23. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. I, 1970.
24. თ. ფანეჯიძე, რელიგიის არსი და ათეიზმი, 1983.
25. ძველი აღმოსავლეთის ხალხთა ისტორიის ქრესტომათია, 1990.
26. ძველი აღმოსავლეთის ხალხთა ისტორია, 1988.
27. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, I-XI.
28. პომეროსი, ოდისეა, ძველი ბერძნულიდან თარგმნეს ზურაბ კენაძემ და თამაზ ჩხენკელმა, 1975.

29. Афонский патерик. М., 2001.
30. В. Бардавелидзе, Древнейшие религиозные верования и обрядовое графическое искусство Грузинских племен, Тб., 1957.
31. Библейская энциклопедия, М., 1891.
32. А. Л. Бэшем, Чудо, которым была Индия, М., 1977.
33. С.И. Брук, Население мира, М., 1981.
34. Г. Гечс, Библейские истории, М., 1989.
35. И.А. Кривелев, История религии, т. I, II, М., 1975, 1976.
36. Коран, перевод академ. И.Ю. Крачковского, М., 1991.
37. А. Павловский, Ночь в Гефсиманском саду, М. 1991.
38. М. Поснов, История Христианской Церкви, Брюсель, 1964.
39. Ф. Роуз, Аборигены Австралии, т. I, М., 1981.
40. В.А. Руднев, Древо жизни, Л., 1989.
41. Г.А. Рыбаков, Язычество Древней Руси, М., 1988.
42. М. Скабаланович, Толковый типикон, Киев, 1910.
43. Г. Н. Складаревская, Словарь православно и церковной культуры, М., 2000.
44. Э. Тейлор, Первобытная культура, М., 1939.
45. С. А. Токарев, Религия в Истории народов мира, М., 1986.
46. А. Уваров, Христианская символика, М., 1908.
47. Ф. Б. Фаррарь, Жизнь Иисуса Христа, СПб, 1893.
48. Дж. Фрэзер, Фольклор в Ветхом Завете, М., 1985.
49. Е.М. Штаерман, От религии общины к мировой религии, в кн. Культура Древнего Рима, т. I, М., 1985.
50. Шрила Харикеша Свами, Культура неподвластная времени, «Бхакти веданта траст», 1994.
51. Л.Я. Штернберг, Первобытная религия в свете этнографии, Исследования, статьи, лекции, Л., 1936.
52. Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона СПб, 1903, т. 37а.
53. Энциклопедический словарь под ред. Прохорова, М., 1990.

შინაარსი

შესავალი	3
ანიმიზმი	5
ტოტემიზმი	12
ფეტიშიზმი	17
მაგია	20
წინა აზიის ქვეყნების რელიგიები	24
ძველი ეგვიპტის რელიგია	39
ინდოეთის რელიგიები	51
ბუდიზმი	65
ჩინეთის რელიგიები	75
იაპონიის რელიგია	85
ძველ ბერძენთა რელიგია	92
რომაელთა რელიგია	112
იუდაიზმი	125
ქრისტიანობა	149
ქართველთა რელიგია	195
ირანელთა რელიგია (მაზდეანობა)	225
ისლამი	233
სლავების რელიგია	246
ცენტრალური ამერიკის ხალხთა რელიგია	253
ლიტერატურა	259

ელდარ ნადირაძე
მსოფლიოს რელიგიები

თბილისი 2008

რედაქტორი მ. ჩიკვილაძე
ტექ. რედაქტორი ი. ნაუროზაშვილი
კორექტორი მ. კილაძე

გამომცემლობა „მერიდიანი“
თბილისი, ალ. ყაზბეგის გამზ., №45

e-mail: info@meridianpub.com